Cărţi din literatura romînă
apărute în

Colecţia **BIBLIOTECA PENTRU TOŢI**

ASZTALOS ISTVÁN
Duminică cu dragoste
nuvele
nr. 131 — XXV+408 pag. — 5 lei

EUGEN BARBU
Tereza
nuvele
nr. 66 — X+350 pag. — 5 lei

AUREL MIHALE
Nopţi înfrigurate
povestiri
nr. 121 — XV+520 pag. — 5 lei

FRANCISC MUNTEANU
Lenţa
nuvele
nr. 88 — XX+316 pag. — 5 lei

MIHAIL SADOVEANU
Venea o moară pe Siret
roman
nr. 103 — XVIII+374 pag. — 5 lei

ZAHARIA STANCU
Costandina
episoade
nr. 108 — IX+274 pag. — 4 lei

Vol. I şi II lei 9

AGÎRBICEANU

AGÎRBICEANU

Arhanghelii

★ ★

142

142

BPT

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

ION AGÎRBICEANU

Arhanghelii

ROMAN

★ ★

1962
BIBLIOTECA PENTRU TOȚI
EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Partea a doua

I

Cîteva dintre scrisorile schimbate între Vasile și Elenuța :

Gureni, septembrie,

Dragă Elenuță,

Iată-mă în mijlocul celor mici, în ciripitul și larma alor șaizeci de copii, de la 6 pînă la 12 ani ! Veselia lor, departe de-a mă enerva, mă farmecă, îmi umezește ochii de bucurie, îmi alungă nourii de tristeță care, uneori, încearcă să se apropie de mine. Sînt clipe în care îmi pare rău că nu m-am făcut învățător : îmi pare că trebuie să fie cea mai mare fericire să trăiești, o viață întreagă, în mijlocul acestor oameni pitici, care furnică, îndată ce sună clopoțelul, ca niște furnici scormonite din mușuroi, care rîd cu lacrămi, răsturnîndu-și căpșoarele pe spate, care mă privesc cu ochii lor așa de sinceri și de prietinoși. Nevinovăția lor mă atrage și mă subjugă, și chiar micile lor ștrengării mă fac să zîmbesc în mine. Cît e de deosebită lumea lor de lumea oamenilor plini de patimi ! Îmi pare că deasupra acestor căpșoare neastîmpărate plutește mereu un suflet dulce, nevăzut, niște adieri ca din aripi de îngeri.

Dacă încep să mă împac cu tot ce-a fost, dacă despărțirea începe să-mi pară mai ușoară, meritul de căpetenie e al copila-

şilor acestora, pe care nu mă pot mînia niciodată. Da, ai toată dreptatea, epistola întîie pe care ţi-am scris-o a fost prea scurtă şi plină de tristeţă. Vai, sînt clipe cînd ne simţim aşa de nemîngîiaţi, cînd nu mai vedem nici o rază de lumină fulgerînd prin viitorul întunecat. Sînt clipele marilor deprimări, care izvorăsc totdeauna din durerile cele adînci. Şi eu cînd ţi-am scris, îndată după sosire, eram stăpînit de o astfel de deprimare. Drumul pîn-aici, Gurenii, şcoala, oamenii, totul, în sfîrşit, îmi făcea impresia unor arătări tulburi, din vis. Mă simţeam aşa de singur, aşa de părăsit! Aveam convingerea adîncă, nespus de dureroasă, că nu te voi mai vedea niciodată. Îmi ziceam: «domnişoara Elenuţa, curînd-curînd, o să mă uite, o să se mărite după altul, şi pentru mine n-o să rămînă decît o pustietate fără de margini».

E adevărat că în astfel de clipe, cînd sufletul nostru e bolnav cu siguranţă, n-ar trebui să luăm condeiul în mînă. Nu putem scrie atunci decît cuvinte negre, o rază de lumină n-avem de unde le împrumuta. Dar eu am fost aşa de slab, încît am cutezat să-ţi trimit aceste cîteva şire, de care acum, şi totdeauna, o să-mi pară foarte rău. Rog să mă ierţi şi să te gîndeşti că ţi s-a dat, astfel, prilejul să cunoşti şi o parte de umbră din fiinţa mea. Căci oricît mă gîndesc acum de-a fost cu putinţă ca eu să-ţi scriu şirele acelea disperate şi oricît îmi zic că n-am fost eu, simţesc că mă înşel. După cum purtăm în sufletele noastre simţiminte nalte, eroice, tot astfel se ascunde destulă laşitate în fiecare din noi.

Nu ţi-am scris nimic despre Gureni şi despre oamenii de-aici. Satul e frumos, cu case de piatră după stilul săsesc — satul vecin e săsesc — oamenii sînt ţărani cu stare bună, dar cu prea puţin dor de carte. Ceea ce trebuie să-ţi descopăr mai întîi e că mie, după cît bag de samă, mi s-a pus o cursă fiind trimis în Gureni. Şi iată de ce. Ca în orice sat, şi în Gureni este un preot; dar preotul de-aici a fost coleg de şcoală cu tata; asta încă n-ar fi nimic, dar preotul are o fată mare, Laura, şi aici mi se pare că e cursa ce mi s-a pus. Înainte de toate trebuie să ştii că profesorul Marin, care ţine

foarte mult la mine, ține, poate, și mai mult la tata, și cred că mi-a ales satul acesta după ce s-a înțăles mai întîi cu tata. Părerea aceasta mi-am cîștigat-o și din veselia tatii cînd am plecat în Gureni și din însuflețirea cu care m-a primit părintele Pop din Gureni. M-a invitat, mi-a poruncit aproape să locuiesc la dînsul : are în curtea parohială, separată de casă, o mică odaie ce-i servește de cancelarie. S-a mîniat în toată legea cînd a văzut hotărîrea mea nestrămutată de-a locui la școală. Dar n-am putut scăpa să nu iau prînzul la dumnealui. De altfel, nici nu aș fi aflat pe cineva să-mi poată da un prînz regulat, țăranii nu-și iau un obligămînt atît de greu.

«Mi-ar părea foarte rău să flămînzești în Gureni», îmi zise supărat părintele, pentru că nu m-am învoit să și locuiesc la dînsul.

Domnișoara Laura e o fetiță de vreo 18 ani, mijlocie, plinuță, foarte veselă și plină de sănătate. La temperament samănă mult cu soru-mea, Mărioara, și pentru aceea, din cele dintîi zile, a început să-mi fie simpatică. Ea nici nu vrea să știe de gîndurile ce pare că le nutrește tatăl său, nu umblă să-mi placă, se ține mereu de prostii, chiar cînd o urmărește privirea severă a părinților. Ea e foarte veselă că, în sfîrșit, este un tînăr în Gureni, adică eu, cu care să poată vorbi, să-și poată petrece. Dar te asigur că din nimic n-am băgat de samă să-i fiu simpatic. De altfel, chiar în cazul cînd și părinții și fata ar începe deodată un atac comun asupra mea, simțesc, sînt sigur, că n-ar ajunge la nimic.

Viața, sufletul meu e așa de plin de tine, scumpă Elenuță, încît mereu mă încearcă o spaimă adîncă : să nu te pierd ! Iar dacă nu e nici o primejdie pentru mine, nici pentru tine, pentru ce nu aș face zile plăcute și domnișoarei Laura ? Eu știu că nu poți fi geloasă și că știi ca și mine că între doi tineri pot fi și alte relații decît celea de dragoste. Vezi, mie mi-ar părea că aș păcătui dacă aș trăi cu totul retras de familia preotului Pop, dacă nu le-aș procura mulțămirile pe care le așteaptă de la mine. Eu am o mare comoară în suflet, dragostea ta o am, scumpă Elenuță, dar cred că m-aș asămăna

cu avarul ce-şi ascunde comoara în pămînt, lăsînd pe cei din jurul său în mizerie, dacă aş rămînea cu ziua de cap în singurătate şi mi-aş gusta în tihnă fericirea. Cred că Dumnezeu nu ne lasă fericiţi ca să devenim egoişti, ci ca lumina din noi să arunce cîte-o rază şi celor din jurul nostru. Făcînd aşa, nu cred să pierdem nimic, dimpotrivă, comoara noastră capătă feţe tot mai strălucitoare. Apoi îmi pare că domnişoara Laura e ea însăşi cu sufletul plin de fericire, şi nu de cînd am venit eu aici, ci de mai nainte. E fericirea curată pe care o naşte însăşi tinereţa, sănătatea, şi venirea mea aici n-a făcut decît să-i deie prilej domnişoarei Laura să-şi arăte feţele de lumină ale sufletului ei tînăr.

E blondă, are ochi albaştri, foarte buni, şi o supără pe preoteasa cel puţin de-o sută de ori pe zi. Eu văd bine că părinţii se mînie numai de formă şi că în sufletele lor se bucură, se simt mîngîiaţi că în casa lor poate fi atîta veselie.

Oricît ar fi de atrăgătoare domnişoara Laura, vai, e atît de departe de tine, scumpă Elenuţă! Eu aş fi simpatizat-o oricînd, dar chiar de nu te-aş fi cunoscut pe tine, nu m-aş fi putut îndrăgosti niciodată de ea. Sărmana! Nu e nimic în ea din acea uimire tainică ce se desprinde şi dintr-un surîs, dintr-un gest al tău şi care îmi zguduie fiinţa pînă-n adîncuri şi mă face să te privesc, să mă gîndesc la tine cu adorare, să mă simt robul tău! În Laura este mult din tot ceea ce poate face să bată o inimă omenească, dar nimic din ceea ce îngenunche o inimă. Ori, poate, e numai pentru mine aşa şi o învinuiesc prea greu pe biata fată.

De multe ori mi-e ciudă pe mine că nu pot fi mai vesel cînd sînt cu Laura. Sînt unele zile cînd mi-e silă de orice vorbă. Amintirea ta mă stăpîneşte cu atîta putere, încît mă face rău, cred că chiar nesuferit; îmi pare atunci că nu-mi mai pasă de nimic în lume, numai de tine. Sînt clipe cînd nu mi-ar părea rău să piară lumea întreagă, numai noi doi să rămînem. Pentru micimea asta de suflet, pe care în ceasurile de trezire nu o aprob defel, am o singură scuză: că te iubesc aşa de mult, aşa de adînc, încît am suferinţe pe

care nu le-am cunoscut niciodată, care îmi par că-s dintr-altă lume și mă depărtează și pe mine de la pămînt în regiuni sure și înghețate.

Mă gîndesc de multe ori, pentru ce e iubirea un simțimînt așa de dureros, în fond? Căci, iată, cu închipuirea te văd mereu, tainică și dulce, și mă atragi cu o putere căreia nu mă pot împotrivi. Zîmbesc și rîd, unde de lumină îmi umplu ființa, iradiază din mine nourași de străluciri pe care îi simt cum îmi încălzesc, cum îmi sărută ușor obrajii, ochii de cîte ori văd chipul tău drag. Îmi pare că lumea întreagă e a mea în astfel de clipe. Dar e de ajuns să mă gîndesc că tu însăți chiar ești a mea, nu numai ochii, obrajii tăi, și mă simt înfiorat de-o durere tainică.

Iartă-mă că-ți spun un gînd ce-mi fulgeră uneori întunecat: să fie întristarea mea o presimțire? Să fie posibil oare ca viitorul să se întunece, și tu să nu fii a mea? Presimțirea aceasta să mă tulbure? Oare, într-adevăr, nu s-ar putea ca tu să te pleci cîndva în fața poruncilor părinților tăi? Nu e cu putință, oare, să-ți zici odată: «Îl iubesc pe tînărul acela, dar ce să fac? Doamne, ce să fac?» Și, plîngînd cu hohote, să te supui hotărîrii părinților?

Ce groaznic e să mă și gîndesc la asta! Și nici nu vreau să mă gîndesc, ci mai bucuros voi să cred că iubirea, în esența ei, e un simțimînt dureros. Și știi, scumpă Elenuță, cum îmi explic? Cred că inima noastră e prea puțin încăpătoare ca să poată cuprinde un simțimînt așa de mare, așa de adînc, cum e iubirea. Iubirea parcă nici nu e o simțire; se pare că e însăși viața noastră, scoasă din legăturile materiei, liberată de tot ceea ce-i greu, ce-i trecător în noi. Nu este nimic muritor în ea, și în înțălesul acesta cred c-a zis sfîntul Pavel că, din tot ce poate avea omul în lumea asta, duce cu sine dincolo de moarte numai «credința, nădejdea și dragostea, iar dintre acestea, mai mare este dragostea»...

Aștept cu nerăbdare să-mi scrii ce mai faci. Te mai gîndești la mine? Domnișoara Laura chiar acum trece pe dinaintea școlii și, din drum, încearcă să se uite prin geam, să

vadă de-s acasă. O să ies îndată să-i ţiu de urît, deşi ştiu că azi voi putea-o distra foarte cu greu! Mi-e prea plin sufletul de tine, scumpă Elenuţă, şi abia aştept să-mi scrii. Oricît aş începe de vesel o scrisoare, nu pot să-mi opresc simţimintele de durere care izvorăsc din necunoscut şi mi se tot îmbulzesc la inimă. Mă mîngîi însă cu gîndul că, odată, fericirea mea va fi asigurată, că nu mă voi mai teme că te pierd, şi atunci... va fi mereu lumină în sufletul meu, în jurul meu! Nu-i aşa? Se-ncep îndată ceasurile de curs. Copilaşii vin gălăgioşi. Ştii pentru ce mi-s aşa de dragi? Îmi pare că, odată cu mine, şi tu îi priveşti pe şcolarii mei, şi te bucuri.

Nu mă lăsa să aştept mult!

Al tău,
Vasile

Văleni, noiembrie

Dragă Vasile,

Azi, nainte de amiazi, s-a dus şi Ghiţă! Cînd m-am văzut singură, m-a cuprins o spaimă mare, şi în scrisoarea ce-ţi trimit acum îmi caut un razim puternic care să mă sprijinească în adînca mea suferinţă. Cît de fericiţi sînteţi voi, bărbaţii, ce bogăţie nemărginită aveţi în libertatea voastră! Viaţa vă deschide nenumărate cărări; un geamantan în mînă, şi puteţi merge pe drumul pe care voiţi. Ori in ce parte a lumii aflaţi un petec de pămînt care să vă primească cu bucurie. Chiar dacă vi se pun piedeci în cale, le puteţi învinge dacă sînteţi oameni adevăraţi; vă puteţi depărta aşa de uşor de ceea ce vă este nesuferit; vă ştiţi afla situaţii nouă, care să vă mîngîie pentru cele pierdute; sînteţi pasări ce zburaţi ciripind din loc în loc, şi oriunde puteţi trăi.

Vai de noi, femeile, care nu avem aripi, ca şi voi; care sîntem silite să rămînem în aceeaşi casă în care a fost lumină, deşi acum e întunecată şi pustie; lîngă acelaşi strat de flori care ne-au îmbătat odată cu miresmele lor, deşi acum sînt veştede; care trebuie să ne sprijinim să nu cădem în pră-

pastie, deşi nici un fulger de lumină nu ne mai arată de ce să ne prindem cu mîna! Noi nu putem lua toiagul pribegiei şi să pornim în lume, pentru că nici nu sîntem pregătite pentru asta, nici lumea nu ne primeşte decît pe un preţ care ar însemna, pentru noi, mai mult decît moartea.

Din toate scrisorile tale de pîn-acum înţeleg prea bine că voi, bărbaţii, nu suferiţi aşa de adînc ca noi, chiar pentru că vă puteţi depărta de locul nenorocirilor, că puteţi trăi în mijlocul altor fiinţe. Vai, nu-ţi pot spune cît l-am pizmuit pe Ghiţă pentru că a putut să plece! Pentru că trebuie să ştii, dragă Vasile, că văd în jurul meu un uriaş cimitir. Părinţii, surorile, oamenii din Văleni îmi par năluci ce-au ieşit din morminte la plimbare! Numai scriindu-ţi necontenit, în fiecare zi, cred că voi putea să înving spaima asta cumplită. Te pizmuiesc şi pe tine pentru fericirea de-a avea lîngă tine familia preotului din Gureni. Vezi, pînă azi m-am bucurat că ţi-ai aflat o prietină în domnişoara Laura. Îmi ziceam: are să-i facă zilele mai vesele! Aveam, vezi tu, şi eu pe Ghiţă! Tu nu ştii ce prietin nepreţuit e iubitul meu frate! Lîngă el puteam să rabd situaţia care acum îmi pare nesuferită. Lîngă el nu luam în samă privirile dispreţuitoare ale surorilor mele; mă făceam că nu aud aluziile răutăcioase ale tatii. Oricît mi-ar fi de greu să mă plîng de cei mai aproape ai mei, simt că nu pot face altfel. Nu-i pot pricepe pentru ce se poartă cu atîta răutate faţă de mine, ca şi cînd nici n-aş fi din familie, ci o biată fată pe care o ţin din milă în casa lor. Nu-i pot înţălege, pentru că judec şi simţesc altfel decît ei! Ştiu că fiecare om, şi cel mai din urmă cerşitor, are dreptul să-şi aibă părerile lui, să vadă cum voieşte viaţa. Mie singură să-mi fie luat acest drept? Şi dacă nu se pot împăca cu felul meu de gîndire, ar trebui cel puţin să se stăpînească, să nu-mi deie, în fiecare clipă, să înţăleg ce cred despre mine. Cum aş fi trecut cu vederea toate răutăţile lor dacă ar fi rămas Ghiţă lîngă mine! Ce putere neaşteptată îmi vărsa în suflet cînd îmi zicea: «Învingerea o să fie a noastră, Elenuţo; nu-ţi pierde curajul, Vasile e un om foarte cumsecade, şi sperăm ca pă-

rinților să li se mai schimbe vederile. O să treacă o iarnă albă, o să vie o primăvară înflorită, și pe urmă...»

Cine-mi va mai vorbi astfel de-aici încolo? Eu singură; eu și numai eu; și pe urmă voi începe să mă îndoiesc despre tot viitorul... E cu totul altceva, dragă Vasile, să te asigure despre un lucru un om care ține la tine cu sinceritate. Nu mă îndoiesc că tu vei lua locul lui Ghiță, că chiar el nu va înceta de-a mă încuraja! Însă lîngă mine nu va fi nime, nimeni!

Ba da, iubite, vei fi tu; tu nu mă vei mai părăsi din clipa asta niciodată. Iată, inima-mi poruncește să te-nchid în ea pentru totdeauna și pentru toate clipele acestui totdeauna! Da, mă voi gîndi mereu la tine; îmi voi aminti tot ce mi-ai vorbit, tot ce mi-ai spus! Voi închide ochii și voi vedea zîmbetele tale; mă voi adînci în ochii tăi; voi reciti mereu scrisorile tale și-mi vei fi aproape, tu, dragule!...

Vezi, am făcut chiar acum o încercare, am închis o clipă ochii și te-am văzut! da, te-am văzut lîngă mine, și inima îmi bate și acum cu putere. Iată, nu mai sînt tristă! Nu mai văd nimic rău în lume, nu mai am nici o suferință. Cît e de bine, Doamne, să ai pe cineva în lume la care să te gîndești cu drag! Simt că acesta e adevăratul nostru razim în viață.

Într-una din scrisorile tale trecute mă întrebai dacă n-ar fi cu putință ca, în urmă, zdrobită de îndemnurile părinților, plîngînd cu hohote, să mă supun hotărîrii lor. Cred că e destul răspuns în epistola mea de pîn-aici. Mă întrebi apoi, într-altă epistolă, dacă nu s-ar putea ca, întîlnind un tînăr mai frumos, mai cult, mai bogat decît tine, nu s-ar putea să... te uit! Întrebarea aceasta cred că mi-ai pus-o numai în glumă, dar și așa a fost pentru mine o adîncă ofensă. Da, iubite, cu mine să nu glumești în legătură cu asta. Aici nu înțăleg nici o glumă!

Tu m-ai fi putut face să bănuiesc ceva în ceea ce-mi scrii mereu despre domnișoara Laura, dar eu, te-ai putut convinge, n-am făcut nici o aluzie la credința ta, pentru că nu pot face așa ceva. Încrederea mea în tine e așa de mare, încît uneori

am senzaţia că e o suliţă împlîntată în inima mea, mă doare şi e neclintită. E adevărat ce ţi-am scris: cînd n-aş mai crede în tine, n-aş mai crede în nimic! Aştept să mă cinsteşti şi tu tot astfel, deşi eu nu-s vrednică de atîta cinste. Dar dacă îmi vei da cu ceva mai mult decît merit, nu uita că-mi măreşti fericirea şi, de-aici încolo, eu voi fi avizată numai la lumina şi căldura ce-mi vor aduce scrisorile tale. Începe să mă neliniştească ceva: surorile pîndesc scrisorile, şi care îmi vin de la tine, şi care le trimit eu; pîn-acum însă nu ştiu nimic, cred însă că le-ar plăcea foarte mult să ştie ce-mi scrii şi ce-ţi răspund. Peste patru zile să-ţi am răspunsul, dragă Vasile, şi-acum adio.

Elenuţa

Gureni, ianuarie

Scumpă Elenuţă,

Îmi pare foarte bine că te-ai hotărît, în sfîrşit, să te bucuri şi tu de iarna asta delicioasă. Îmi scrii că patinezi, că te săniezi pe drumurile albe, pline cu dungi viorii. Îmi descrii cu atîta farmec Vălenii în timpul iernii, încît mă faci, într-adevăr, nenorocit că nu-s şi eu acolo să văd «enormele morminte de uriaşi îmbrăcate în nevinovăţie»; să te văd, mai ales, pe tine trecînd în zborul săniuţei, în picuratul dulce de zurgălaie. Nici nu-mi pot închipui că ţi-ar şedea undeva mai bine decît într-o astfel de săniuţă, dusă-n zbor de doi cai albi ca zăpada. Vezi şi te bucură cît mai mult de tot ce-ţi oferă frumos iarna asta, care a îmbrăcat un cojoc aşa de gros, şi frigul totuşi abia se simţeşte!

Îmi scrii că surorile s-au dus la doctorul Vraciu şi că eşti, în sfîrşit, singură acasă. Eu chiar în vremea asta am făcut nouă cunoştinţe; închipuie-ţi că piesa de care ţi-am scris am şi jucat-o la Bobotează şi ne-a reuşit. Da, nu mă laud, ne-a lăudat publicul străin, care s-a grăbit, din satele vecine, să ne asculte şi să ne felicite! Nu sînt defel vanitos cînd îţi

scriu că eu m-am achitat mulţămitor de rolul meu, şi am avut un rol destul de greu, te-asigur ; în jurul meu s-au învîrtit toţi ceilalţi, mai ales sărmana Laura, care a avut nenorocirea să fie soţia ţăranului beţiv. Am purtat costum de ţăran, am avut mustăţi mari şi sure, dintr-o jumătat' de fuior aproape, am supt, toată vremea, din sticlă şi din lulea. Să fi văzut ce feţe făcuseră cinstiţii ţărani care m-au auzit, de-atîtea ori, cîntînd în biserică! La-nceput aproape se scandalizară, apoi, băgînd de samă că-i numai o glumă, au început să rîdă de se cutremurau ferestrele, şi pe scenă eram siliţi să facem un răstimp numai gesturi, căci în zadar am fi vorbit.

Un bătrîn, văzînd că nu mă satur nici cu sticla a cincea de rachiu, strigă din răsputeri :

«Glumă neglumă, dar nu mai bea, că s-aprinde rachia în dumneata !»

Dar altul, de lîngă el, îl imboldi şi-i zise :

«Lasă-l, moşule, că după ce s-o-mbata, o să ne cînte una de lume.»

O femeie bătrînă, în cojociţă, aprinsă de căldura sălii şi de plăcere, striga cît o lua gura, cînd mă aplecai să sărut pe Laura :

«Ptii, ucigă-te crucea, popă !»

Se-înţălege că am avut un succes splendid. Mulţi dintre ţărani, după ce îmi schimbai costumul, se uitau la mine cu părere de rău, iar pătura cultă care alergase în Gureni îmi aducea laudele cele mai mari.

«Unde s-ascunde artistul !»

«Ce mai dicţie, frate, ce mai gesticulare !»

Dintre toţi, mai încîntat era tatăl Laurei, părintele Pop, care de bucurie era cît pe-aci să mă sărute.

În ajunul Botezului am umblat cu crucea cu părintele. Mare sat şi destulă zdroabă [1] ; mai ales îmbiarea cu mîncarea şi beutura în fiecare casă ne opăci [2] foarte mult, iar pe diacul

[1] *Zdroabă* — oboseală.

[2] *A opăci* — a ţine pe loc, a reţine de la lucru sau din drum.

Gliguț îl lăsarăm în patul unui romîn, căci se-mbătase tun; în loc să pornească spre ușă, apucă spre fereastră. În schimb, știu că am cîntat la În iordane *de-o să mă pomenească oamenii! Nu că mă laud, dar îi auzeam pe ei zicînd:*

«Doamne, ce mai glas!»

«Doamne, ce mai popă!»

«Strașnic ginere o să aibă popa nost'!»

Da, scumpă Elenuță, și exclamarea asta din urmă am auzit-o de la destui. Trebuie să știi că mi-a ieșit vestea asta în Gureni. Cum, nu știu, poate unde prînzesc la părintele și astfel îi calc pragul în fiecare zi; poate unde mă plimb cu Laura, care e tot așa de veselă ca și în ziua cea dintîi în care am văzut-o. Poate să fi făcut vreo aluzie părintele Pop.

Dumnealui ține corespondență cu tata; despre asta m-am putut convinge chiar zilele acestea. Mi-a trimis tata o epistolă în care se arată foarte mulțămit cu mine și-mi dă să înțăleg că, pentru toamna viitoare, ar fi bine să-mi văd de-o parohie.

Ce mai fac eu? Mă gîndesc necontenit la tine și, cum vezi, în fiecare zi îți trimit o epistolă. Îmi pare foarte bine c-ați căpătat oficiu poștal în sat, era și vremea. Și-mi pare și mai bine că ți-a promis poștarul să nu deie nimănui scrisorile ce-ți vin, decît ție în mînă.

Ce mai fac? Tot gîndindu-mă la tine, cu soarele primăverii în suflet, mă bat cu bulgări de omăt cu micii mei elevi și-mi zic de nenumărate ori: «Așa e de albă și curată Elenuța mea, ca spuma asta de zăpadă pe care o strîng în mînă!» Azi am primit a zecea epistolă de la Ghiță. Îmi însămn data cu sfințenie, fiindcă e un adevărat eveniment pentru mine. Îmi pare, din ce-mi scrie, că samănă tot mai mult cu tine. Apoi el, totdeauna, aduce speranțe nouă. Știi ce-mi scrie astăzi? Că după părerea lui cel mult într-un an și jumătate nu va mai fi nici o piedecă la căsătoria noastră. Știe ceva? I-a scris domnul Rodean? Un an și jumătate ar fi o veșnicie, însă dacă aș avea siguranța că fericirea noastră în urmă totuși se

va întrupa, aş fi gata să aştept bucuros şi zece ani. Nu cumva ştii şi tu ceva, dragă Elenuţă, şi nu vrei să-mi spui? Dacă ştii, să-mi comunici şi mie, şi încă... telegrafic!

Cel care veşnic te adoră,
Vasile

Văleni, april

Dragă Vasile,

După cum ţi-am scris, surorile s-au întors acasă de prin jumătatea lui martie. Ce puţin putem şti din tot ce ne ascunde viitorul! Ele nu mai sînt rele cu mine, după cum credeam că vor fi de-ndată ce vor trece cîteva zile. Nu se mai interesează de mine, nu mai mă urmăresc; de pe partea lor, îţi pot scrie epistole în aceeaşi cameră cu ele. Sînt foarte agitate, dragă Vasile, şi mi se pare că în anul acesta au să se mărite. De altfel, în convingerea asta mă întăreşte şi împrejurarea că tata a cumpărat în oraş, în piaţă, patru case vechi una lîngă alta, pe care numaidecît a pus oameni să le dărîme, şi acum, de două săptămîni, zeci de oameni s-au apucat de lucru; se sapă fundamente, se cară piatră şi cărămidă. Am fost ieri şi eu şi am văzut că se croiesc două case care încă nu se ştie ce vor fi: locuinţe ori prăvălii? Cei mai mulţi spun că vor fi prăvălii la parter, iar la etaj vor fi camere de închiriat. Unii vorbesc chiar de un hotel.

Tata, de pe la sfîrşitul lui martie, e mai mult pe drumuri decît acasă şi mai mult în oraş decît pe drumuri. Supraveghează de aproape clădirile, despre care se zice că vor costa mai mult de zeci de mii. Ca de obicei, tata nu spune nimic înainte din ceea ce se ţine de viitorul familiei, al copiilor. Dar chiar aceasta mă face să bănuiesc că cele două clădiri ce se ridică sînt destinate a fi locuinţele Eugeniei şi Octaviei şi ale bărbaţilor lor. Ele merg deseori să privească lucrările şi zîmbesc fericite; cred că bănuiesc acelaşi lucru ca şi mine. Din graba tatii, din agitaţia ce stăpîneşte mereu între surori; din comenzile ce se fac mereu la deosebite case de negoţ; din

cataloagele de mobilă, de albituri, care sosesc mereu, cred că nu mă înşel dacă am convingerea că, în vara ce vine, surorile mele se vor căsători.

Gîndul mă umple de bucurie ; de altfel, le sînt de-acum mulţămitoare că nu se mai interesează de mine. Eu, din parte-mi, le doresc din toată inima să fie fericite, şi cred că vor şi fi, cu temperamentul ce-l au.

Cum am zis, tata e foarte rar acasă. Se întîmplă să nu vie nici noaptea din oraş, ba, spunîndu-ţi adevărul, în săptămîna asta numai două nopţi a durmit acasă, şi azi e sîmbătă. Dumnealui are mereu de lucru în oraş cu supravegherea caselor ce se zidesc ; se vede că are mult năcaz, căci de multe ori cînd se-ntoarce e foarte nervos, şi atunci ţiţîie toţi în casă şi în curte de frica lui. Mie nu mi-e frică, pe mine, de altfel, parcă nici nu mă vede. Dar am băgat de samă o îngrijorare deosebită pe faţa mamei. Ea e foarte rar veselă de o samă de vreme.

Eu sînt acum fericită şi-mi pare chiar că trece prea repede vremea ; de cînd s-a desprimăvărat, te simt tot mai aproape. Peste-o săptămînă o să-mi aduc aminte că acum e anul ţi-am aprins luminiţa. O aniversare. Adio !

Elenuţa

Văleni, iunie

Dragă Vasile,

Azi-dimineaţă ne-am trezit într-o larmă neobişnuit de mare. Tata sfădea în curte slugile, se auzea cum le dădea palme, pătrundeau pînă la noi văicărelile oamenilor. Tîrziu s-a făcut linişte, dar pe puţină vreme. Larma începu din nou, acum nu în curte, ci sus, într-o cameră. Îl auzeam pe tata cum strigă. Niciodată nu l-am auzit răcnind aşa de cumplit. Priveam toate trele una la alta speriate şi nu ştiam ce să credem. Afară de vocea tatii nu se auzea nimic. Dar eram încredinţate că sfădeşte pe cineva. Deodată auzim un plîns

înăbuşit, apoi tot mai tare. Tustrele am îngheţat de spaimă. Mama plîngea. Am sărit repede din pat, ne-am îmbrăcat, dar, cînd am ieşit în coridor, mama se coborîse în curte, întrase în bucătărie, iar tata, văzîndu-ne, ne zise cu o asprime neobişnuită :

«Ce, v-aţi şi sculat ?»

Am alergat tustrele înapoi în camera noastră. Tata părea mai mult supărat decît mînios.

Am aflat apoi că tata venise numai în zori de la oraş, n-a găsit ordine în curte şi pentru asta s-a supărat pe slugi ; mama ar fi ţinut partea slugilor, şi de-aici neînţălegerea între ei.

Aşa mi-a spus Octavia, care toate vrea să le ştie. Mie însă, după ce m-am gîndit mai bine, mi se pare că nu acesta e adevărul, ci neînţălegerea s-a ivit din faptul că tata petrece tot mai rar acasă nopţile şi că ar fi căzut la patima jocului de cărţi ! Da, iubite Vasile, mi se pare că acesta e adevărul ! De mult m-am tot întrebat pentru ce merge la oraş şi notarul Popescu, aproape de cîte ori se duce tata ? La poarta primăriei trăsura tatii se opreşte de obicei şi-l ia şi pe notarul Popescu. Asta se petrece aşa de vreo două luni.

Dar se poate să aibă şi năcazuri cu lucrătorii la casele cele nouă. Sînt aproape gata, să vezi că sînt adevărate palate. Stau oamenii în loc şi le admiră. Nu mai au păreche în tot oraşul. La parter sînt împărţiri care se potrivesc de minune pentru prăvălii. Ferestre mari, adevărate galantare vor trebui aici. Mulţi susţin şi acum că tata va închiria parterele pentru prăvălii. Nu ştiu ce să mai cred nici eu. Gînduri mari trebuie că are cu casele astea, altfel nu l-ar interesa atît de mult.

...În sfîrşit, mi-am aflat şi eu omul cu care să te năcăjesc. Dacă tu nu-mi poţi scrie o epistolă fără să-mi povesteşti de domnişoara Laura, iată, am şi eu pe domnul Paul Marino. Da, iubite, nu rîde, pe domnul Paul Marino, care s-a pripăşit de cîteva zile în oraş, fără să ştie cineva cu siguranţă de unde-i şi cine-i. Totuşi, cei mai mulţi spun c-ar fi reprezentantul unor mari societăţi străine, care ar avea de gînd să cumpere mine de aur în părţile noastre. Că-i putred de avut el însuşi,

nu se mai îndoieşte nimeni! Zadarnic zici dumneata: «Puţin îmi pasă!» Îţi va păsa îndată ce-ţi voi spune că, nu mai departe decît alaltăieri, am fost şi eu la oraş, m-a văzut, şi cît am stat în stradă, nu şi-a mai luat ochii de la mine. S-a interesat cine sînt, şi numaidecît a început să vorbească foarte bucuros cu tata, el, Paul Marino, care pînă acum n-a învrednicit de cinstea asta pe nici un orăşan!

Da, iubite domnule cleric! Pofteşte numai şi mi te laudă mereu cu domnişoara cea blondă, cea cu ochii albaştri! O să-ţi descriu atunci, într-o viitoare epistolă, şi eu pe domnul Marino, despre care se spune c-ar fi italian! Înţălegi? Italian! Şi atîta ţi-ar putea ajunge ca să nu-mi tot lauzi pe Laura aceea!

O să văd dacă vei ţinea porunca mea.

Elenuţa

Văleni, 2 iulie

Dragă Vasile,

Scrisoarea ta din urmă m-ar fi făcut să disperez dacă nu-i alăturai biletul profesorului Marin. Într-adevăr, oricît de nemărginită încredere am în tine, n-am putut crede, pînă ce n-am cetit şirele domnului Marin, că tu nu baţi în retragere. Vai, cu cît dor am aşteptat vacanţa asta! Îmi părea că raiul are să se coboare pe pămînt. Tremuram de fericire la gîndul revederii! Dar acum ce să fac? Să blăstăm pe bătrînul tău profesor şi pe binevoitorul tău?

Aşadar, tu vei copia, în cursul vacanţei, lucrarea cea nouă a profesorului Marin! Totuşi, domnul ăsta ar fi putut afla şi alt tinăr în locul tău. «Nu pot încredinţa, cu conştiinţa liniştită, pe nimeni altul să-mi copieze manuscrisul decît pe tine, frate Murăşene!» Recitesc mereu şirul acesta şi simt că nu mă pot mînia pe bătrîn! Totuşi, te voi revedea; mi-ai pro-

mis să rămîi în Văleni două zile. O, Doamne, cît e de bine să trăieşti! Peste-o săptămînă te-aştept, să ştii, te-aştept cu... Nu-ţi spun cu ce te aştept! Las' să te gîndeşti şi tu!

A ta,
Elenuţa

P.-S. *Casele sînt gata, ferestre, uşi, totul e la loc. Tata a privit mult astăzi într-un jurnal de mobile. Cred că Eugenia şi Octavia vor fi în curînd mirese. Asta o cred şi pentru că la noi în casă nu mai e nimic în ordine. Se pare că se pregăteşte o răscoală generală. Însă poţi veni liniştit în Văleni, răscoala asta, acum o dată, nu e îndreptată nici împotriva mea, nici a ta!*

Văleni, 25 septembrie

Dragă Vasile,

Abia ieri a fost cununia Eugeniei şi a Octaviei. S-a amînat termenul de la Sfînta Mărie, după cum îţi comunicasem mai întîi, pentru că furnizorii mobilelor au întîrziat. Surorile mele au vrut să se mute, de-a una, în casele cele nouă. Îmi vuieşte şi acum capul; nici nu mi-e cu putinţă să-ţi descriu ce-a fost, de cîteva zile, în casa noastră, ca, mai pe urmă, ieri să-mi pară că nu mi se va mai limpezi capul niciodată. Atîta lume, atîta mîncare, atîta beutură, atîta muzică, atîta dans!

Toată lumea a rămas înlemnită cînd a înţăles pe sama cui a clădit tata casele acelea, cu adevărat frumoase! Mulţi vor fi pizmuit, şi vor pizmui încă, pe cumnaţii mei! Să vezi, la parter sînt aranjate birourile celor doi advocaţi; la etaj — locuinţele lor. E o frumuseţe întreg aranjamentul, un lux cum rar se vede. Tata va fi cheltuit, cred, o avere întreagă numai cu aranjarea celor două locuinţe.

Nu-ţi poţi închipui cîţi au încercat să mă... vîneze şi pe mine la nunta asta! N-a fost tînăr care să nu fi fost gata a-mi cere numaidecît mîna. Vorbele galante roiau în jurul meu. N-am avut vreme nici să mă mînii, nici să rîd cel puţin,

nu mai ştiam unde mi-e capul de atîtea lucruri cîte aveam de făcut. În urmă, tot a trebuit să vedem, şi eu şi mama, că nu putem ţine rînduiala cum o fixaserăm înainte, şi încurcala obişnuită la ospeţe a trebuit să urmeze şi aici.

Dar bine c-am trecut şi peste asta! Să mă crezi: mama pare şi mai mulţămită decît mine. Mi se pare că ea a zorit mereu pe tata să se facă repede cununiile. Nu ştiu, s-a săturat de atîta veşnică agitare, de atîtea pregătiri şi-şi dorea un strop de linişte; ori doară voia să-i taie tatii prilejul de-a merge aşa de des la oraş? Destul că azi mama îmi pare mai tînără cu zece ani. Săraca! Se vede că o mamă are destulă zdroabă cu copiii în viaţă, pe lîngă tot belşugul.

Aşadar, eşti din nou în Gureni! Bagă de samă să nu mai joci teatru cu domnişoara Laura şi să nu te mai apleci s-o săruţi: o să-l scot numaidecît din sac pe domnul Paul Marino! Eşti curios să ştii dacă a fost la ospăţ? N-a fost! De altfel, trăieşte retras, numai de mine se interesează mereu. Fără glumă, se interesează!

Ceea ce m-a întristat mai mult ieri a fost că Ghiţă ne-a telegrafiat că nu poate veni: în ultimul moment a fost cerut de urgenţă la o linie ferată pe care o rupseseră apele. Cît aş fi fost de fericită să-l văd! Mi-ar fi părut c-ar fi lîngă mine şi o bună parte din tine!

Mă întrebi dacă mai este aur în Văleni? Îţi răspund că e tot aşa cum ştii: petrecaniile nu se mai curmă! Adevărat că vro două-trei mine mai mici au fost părăsite, dar, în schimb, se lucrează la altele. Bădicul Ungurean s-a îngrăşat şi a încărunţit şi mai tare. Senzaţia Vălenilor e, de altfel, prezenţa, constantă de-aici încolo, a universitarului Pruncul! El, se vede, ş-a isprăvit cariera! Tatăl său nu mai vrea să-i deie bani de şcoală. Deocamdată tînărul încearcă să se mîngîie bînd cu zi, cu noapte. Îi pare bine cînd îi spun băieşii «domnule advocat». Ungurean s-a reîntors, de vreo două săptămîni, în capitală. Bietul tatăl său tot mai sperează să scoată advo-

cat din el. Ghiță m-a asigurat că pînă în lunile de vară se înlătură toate piedecile căsătoriei noastre. Oare să fie adevărat? Eu nu știu cum se vor înlătura, dar știu atît că, de-o vreme încoace, poartă corespondență deasă cu tata.

Elenuța

II

Într-o după-amiază de pe la sfîrșitul lui noiembrie, trăsura directorului de la «Arhanghelii» ieși din curte, durăind pe podul de la poartă, apucă în drum, și caii porniră în trap larg, prin ciorofleacă [1] ce se așternea pe cale, luminînd trist sub razele sărace ale soarelui. Două zile plouase; peste noapte și nainte de prînz ninsese; acum zăpada se topise pe drum mărind cirul, dar pe margini albea încă, pătată unde și unde de stropii zvîrliți de roți și de copite. Sus, pe coastele pleșuve ale dealurilor, haina iernii era imaculată, lumina tare. Erau doar cîteva coaste goale în munții din Văleni; cei mai mulți erau îmbrăcați cu păduri de brad, de pe cetina cărora zăpada, din depărtare, părea pîlcuri de nouri, pîlcuri de neguri, prin care înnegreau, unde și unde, crengile brazilor. Soarele se ivise de pe la prînz, scăpătat departe spre miazăzi, și împrăștia raze palide, neputincioase, care păreau că abia răzbesc, abia străbat prin ceața ce se împînzea în văzduh. Aerul era umed și rece. Răceala aceea pare că umezește și veșmintele pe om, le lipește pe trupuri și pătrunde pînă n măduva oaselor.

Iosif Rodean era în blana de iarnă, o blană uriașă, pe care două slugi trebuiau să o țină și s-o ridice pînă

---

[1] *Ciorofleacă* — amestec de zăpadă și noroi, mocirlă.

o îmbrăca directorul. Se părea că vremea asta ticăloasă, care nu mai era nici toamnă, dar nu se putea numi încă nici iarnă, avea o influență covîrșitoare asupra lui. Întreg scaunul dinapoi al trăsurii îl ocupa cu spatele și cu bunda lui, al cărei guler atîrna într-un cerc mare, sur și lat. Directorul se mișca mereu, părea că nu-și află locul potrivit, bufnea mereu pe nările lui largi, și din ochi îi țîșneau priviri mînioase. Într-un an de zile părea că mai slăbise ; grăsimea din bărbie parcă se topise, și dedesupt se vedea acum pielița încrețită, adunată ; obrajii nu-i mai erau așa de umflați ca nainte, în schimb erau mai lungi, mai dăbălați [1]. Adîncături mari, negre i se săpaseră subt ochi, dar ochii lui, totuși, nu căzuseră înlăuntru, ci se bulbucaseră și mai tare. Erau foarte puțin prietenoși acești ochi de broscoi uriaș. El își aduna, își strîngea lîngă trup cînd o aripă, cînd alta a blănii. Văzu că-s stropite cu noroi și strigă slugii :

— Ferește glodul, ticală, ferește ciorofleaca orbule !

Sluga, în loc de răspuns, îl întrebă îndată :

— Să opresc naintea primăriei, domnule director ?

— O să te-nvăț eu, mama... Și directorul izbucni într-o sudalmă cumplită.

Sluga nu se simți atins de sudalma asta. El știa dinainte că are să urmeze, dar trebui să-l întrebe, pentru că o singură dată nu l-a întrebat și, neoprind trăsura, s-a ales cu două palme, care îl usturau de cîte ori își aducea aminte de ele.

Înaintea primăriei trăsura se opri și îndată apăru în ușă notarul Popescu, urmat de universitarul Pruncul.

---

[1] Dăbălat — lăsat în jos, pleoștit.

— Bună ziua, domnule director, zise cu bucurie Popescu. Credeam că pe vremea asta să stăm acasă. Dar dacă vreai dumneata...

— Ei, mai în grabă! strigă Iosif Rodean adunîndu-și o aripă a blanei.

— Repede, Pruncule! zise notarul întorcîndu-se spre universitar.

Acesta își săltă în spate un palton pe care-l desprinse repede din cuierul ce era bătut în păretele gangului, și în cîteva clipe fură cuibăriți amîndoi în trăsură, Popescu în fața directorului, Pruncul pe capră, lîngă slugă.

— Mînă, mă, și deschide-ți ochii în patru, că te ia muma dracului! strigă directorul.

Caii porniră sforăind, zvîrlind pînă departe, de amîndouă părțile, stropi repezi pe neaua netopită.

— Uite! zise directorul arătîndu-i notarului stropii de noroi de pe blană.

Acela se plecă, părînd că are să cerceteze ceva de foarte mare preț, și, după ce-i privi îndelung, părînd că-i numără, zise:

— Pe drumurile noastre să nu umble nimeni cu haine scumpe!

Se întorsese și Pruncul de pe capră să vadă minunea: cîțiva stropi de tină pe bunda măriei-sale, directorul de la «Arhanghelii»! Mare minune! Fostul universitar declară c-ar trebui făcută presiune la județ să se pietruiască și drumul acesta, pe care e o așa de vie circulație. Ei nu băgară de samă că, în cîteva clipe, erau cu mult mai tare stropiți cu glod decît Iosif Rodean.

Oricît încercă sluga să ferească, alicele de tină tot împroșcau mereu și de sub copitele cailor, și din roți. În curînd se umplură și caii și, cum erau suri amîndoi, de la o vreme păru că au un petec lat, întunecat, pe pîntece. Caii alergau însă veseli, fo-

coşi, cu gîturile încordate, jucîndu-şi trupurile lungi şi zvelte.

Notarul Popescu, dup-un răstimp de tăcere, îl întrebă pe Iosif Rodean:

— Ştiţi, domnule director, că baia «Aruncata» a fost părăsită?

— «Aruncata»? repetă cu dispreţ directorul, ca şi cînd nici din nume n-ar cunoaşte-o.

Popescu îi cunoştea acum toate mişcările, toate privirile, toate modulările vocii domnului director. Pricepu, numaidecît, că Iosif Rodean îi dă să înţeleagă că puţin se interesează de-o baie ca «Aruncata».

— Da, aşa-i zice, «Aruncata», poate dumneavoastră nici să n-o cunoaşteţi, domnule director. A fost mai mult o vizunie de hulpi decît baie. Au părăsit-o de ieri de la prînz.

— Şi pentru ce? întrebă Iosif Rodean.

— Pentru că nu mai dă aur. Au spart într-un întreg care nu mai are nici un strop de aur.

— Nici c-a fi fost vreodată aur acolo, ci, iac-aşa, cîtă pulbere de puşcă pentru o măsea ce te doare, zise Pruncul, întorcîndu-şi capul spre cei doi.

— Aşa mai zic şi eu! rîse directorul şi păru că i se mai însenineazâ privirea.

Începură să vorbească despre vreo trei-patru mine mai mici, în care de asemenea s-a împuţinat piatra cea bună. Credeau că aceste mici pierderi nu se vor resimţi în viaţa băieşilor; că se vor începe alte ganguri nouă; că vălenarii au bani destui pentru asta. Notarul Popescu povesti, rîzînd, ce auzise de la băieşul Nichifor, că vîlva băii va părăsi cît de curînd minele din Văleni şi va mai trece şi într-alte părţi să nu prea îmbogăţească pe vălenari. Nichifor şi profeţea, într-adevăr, de vreo doi-trei ani, că vîlva va zbura de-aici, că prea s-au îndrăcit oamenii. Era un fel de apostol, puţin scrîntit, Nichifor ăsta,

și nime nu-l lua în samă. De altfel, la cele trei-patru băi părăsite erau angajate abia șapte familii din Văleni, care nu trăiau numai după ele, ci erau părtașe și la alte băi. Închiderea lor nu surprinse nici chiar pe proprietari, după cum lucrarea lor nu făcu nici o vorbărie în sat. Ca ele mai erau și peste optzeci de «vizunii de hulpi», care țîrîiau, uneori se îmbunătățeau, apoi se isprăvea repede belșugul din ele. În ele se iveau, se pare, numai șuvițe rătăcite din vinele principale de aur.

Lui Iosif Rodean i se păru deodată că trăsura nu aleargă destul de repede; îi strigă slugii, încărcîndu-l cu sudalme, să mîie mai repede; își adună aripile blanei și se cufundă în tăcere. Liniile feței îi împietriră, și notarul Popescu înțelese în grabă că directorul dorește să fie lăsat în pace. Fața lui luă numaidecît același aer de seriozitate, de tăcere.

Popescu știa bine că directorului de la «Arhanghelii», de-o vreme încoace, nu i-s toți boii acasă. Notarul, din zi în zi, era tot mai prevenitor, tot mai plin de lingușiri față de Iosif Rodean și se temea cumplit să nu-l supere cu ceva. Știa că în clipa aceea directorul ar fi rupt prietenia cu el.

Și, din primăvară, era mai mult decît prietenie între ei! Notarul Popescu mai bucuros și-ar fi tăiat o mînă ori un picior decît să se dezbare de Iosif Rodean: cîștiga de la el, aproape zilnic, bani de aur, bani mulți — o avere întreagă trecuse din mîna directorului în punga lacomă a lui Popescu.

Astfel, el se sili să rămînă, în tot cursul drumului, mut ca un pește, dar urmărea de aproape orice schimbare s-ar fi ivit în privirile sau pe fața directorului de la «Arhanghelii». Drumul era mereu plin de ciorofleacă, părea, cum se încovoia mereu printre strîmtorile munților, un șarpe enorm, care sclipea vinețiu, întunecat, în razele sărace ale soarelui.

In curînd soarele dispăru apoi după culmile nalte, aerul se făcu și mai rece, și mai pătrunzător, și notarul Popescu își strîngea tot mereu paltonul. Mînile începură să i se roșească tare, să se umfle parcă. Dar nu făcea nici cel mai mic semn că nu i-ar fi ceva pe plac, el spiona mereu fizionomia directorului. De multe ori știa, încă din drum, dacă Iosif Rodean avea să piardă mult în sara și noaptea următoare. Era atunci în fața lui o încordare, o împietrire neobișnuite. Popescu se bucura nainte de cîștigul ce-l va avea, căci și acum descoperi în fața notarului semnul acesta promițător. Și se temea nu cumva să se schimba masca lui Rodean pînă vor ajunge în oraș. Popescu se supraveghea nu numai pe sine, ci și pe slugă, pe Pruncul, trăsura chiar, ca nu cumva printr-un cuvînt, printr-o tresărire mai mare, fața directorului să capete altă expresie.

Inima lui se strînse cînd Pruncul gemu de pe capră :

— Ce vreme ticăloasă ! Am să îngheț pînă la oraș ! și începu să-și frece mînile.

— Nu mai este sînge în tine, iubite, zise, încercînd să zîmbească, directorul. Ți l-ai răcit, și cît mai ai, cu multele chefuri !

Popescu observă îndată zîmbetul și se temu. Dar Iosif Rodean se cufundă iarăși în tăcerea de mai nainte, și notarul se liniști : nu mai aveau de făcut mult drum !

Caii erau obișnuiți unde să tragă după ce ajungeau în piață. Fără nici un îndemn din partea slugii, o luară la dreapta și se opriră naintea unei clădiri nouă, destul de impunătoare, cu etaj, cu balcon, înaintea hotelului «Splendid»

Advocații Poplăcean și Stoica, doctorul Prințu îi primiră cu urale pe cei trei vălenari. Notarul Popescu însă ridică degetul arătător, porunci tăcere. Intr-ade-

văd, Iosif Rodean nu auzi nici uralele lor, nu luă în samă nici ce-i spunea proprietarul hotelului, ci se aşeză, grav şi tăcut, în fruntea mesei învelite cu postav verde şi, numaidecît, toţi cei de faţă îl urmară în tăcere. Era aceasta o cameră rezervată anume pentru jocul lor de cărţi, încă din primăvară.

Directorul de la «Arhanghelii», după ce zurui în buzunar, scoase un pumn de bani şi-i izbi pe masă lîngă el. Un galben se durigă jos pe podele, dar fu aflat şi pus la loc repede de notarul Popescu.

După întîiul joc pe care-l cîştigă Iosif Rodean, el porunci să se aprindă lumina, să se lase roletele, deşi se mai vedea încă, porunci chelnerului să pună de mîncare şi de băut.

Cărţile se împrăştiară din nou. Afară de fîşîitul lor şi de ţincănitul banilor, nimic nu se auzea în cameră ; cei şase bărbaţi erau numai ochi, şi inima le palpita cu putere. Notarul Popescu nu se mai interesa acum de director, părea că pentru el lumea întreagă se concentrase în cărţile ce le avea în mînă şi în acelea pe care le va mai căpăta. Advocatul Poplăcean îşi uitase gura deschisă, buza din jos îi era dăbălată, dar ochii lui ardeau de friguri. Stoica se mişca mereu pe scaun şi avea priviri de spaimă. Numai doctorul Prinţu era mai liniştit. numai el îşi permitea să aprindă, din cînd în cînd, o ţigară.

Dintre toţi, era mai ciudat notarul Popescu. În răstimpuri trupul lui se încorda, ca şi cînd i-ar fi trecul, deodată, din creştet prin piept o suliţă ; alteori, spatele, umerii i se strîmtau neînchipuit de tare : alteori, iarăşi, se încîrliga, ca şi cînd ar fi avut accese de epilepsie. Şi ochii lui, tot mai aprinşi, tot mai strălucitori, se întorceau în toate părţile, fără hodină. Uneori părea că din toată fiinţa lui numai ochii mai rămîn, măriţi, cu priviri tot mai vădite de atotstăpînitori.

Iosif Rodean pierdu zece jocuri în şir; grămăjoare de bani de argint, printre care străluceau şi galbeni, se ridicară naintea celorlalţi, mai ales înaintea notarului Popescu. Directorul de la «Arhanghelii» punea tot alţi bani, care înfiorau pe jucători, îi înfiorau dureros, ca şi cînd le-ar fi bătut cuie mărunte în tot trupul.

Sticlele cu vin se deşertară în două rînduri. Din camerele vecine pătrundea larmă de glasuri omeneşti, cîntecele depărtate ale unui taraf de lăutari, dar cei din jurul mesei celei verzi nu auzeau nimic. Abia îşi luau răgaz să beie din paharele pe care li le îmbia chelnerul.

În tăcerea din cameră se auzea cum bubuie focul în cuptor. Căldura se împrăştia în sală, plăcută, dulce în noaptea asta de noiembrie.

— Stinge-l! strigă cu voce detunătoare directorul. Stinge-l şi deschide ferestrele!

Pînă să alerge chelnerul să-i împlinească porunca, Iosif Rodean îşi duse mînile la vestă şi dintr-o smîncitură şi-o descheie de tot. Patru nasturi săriră, se durigară pe podele, dar acum Popescu nici nu-i auzi.

— E o prostie să faci aşa căldură! E o tîlhărie nemaipomenită să pui la tortură pe oameni! strigă Rodean, bufnind mereu pe nări şi pe gura larg deschisă. El fierbea întreg ca-ntr-un cazan şi avea senzaţia că plezneşte.

— Mă rog, patronul... începu să se scuze chelnerul, după ce deschise fereastra.

Împărţind cărţile, Iosif Rodean îi răcni:

— El e un porc-de-cîne, ca şi tine! Sînteţi nişte ticale! Nu sînteţi vrednici să vă calce omul pragul! Roşu! strigă el, izbind o zeciţă de roşu pe masă.

Chelnerul tăcu, aduse băutură nouă, umplu paharele şi, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, îl îmbie mai întîi pe Iosif Rodean.

Ceasuri întregi se urmă, astfel, jocul mut, tot mai agitat; numai fumul de ţigară se îngroşa acum tot mai tare; fumau cu toţii, şi băutura trecea tot mai multă. O singură dată nu se auzi nechezatul bătrînului Popláceau; oricît ar fi băut, era departe de a se îmbăta: în fiecare clipă l-ar fi deşteptat sunetul aurului. Omul acesta, oricît părea, altfel, de neputincios, la jocul de cărţi era neîntrecut în trezvie. Era in stare să rămînă o noapte întreagă în aceeaşi poziţie, cu gura uitată deschisă, cu buza din jos dăbălată, împărţind cărţile, adunînd banii, cu pleoapele de jumătate închise. Văzîndu-l aşa, inspira scîrbă; părea o fiinţă sinistră, care nici nu mai sămăna a om; părea un monstru, care te înspăimînta cu dinţii lui galbeni, cu limba care-i atîrna uneori peste dinţi.

Notarul Popescu. ceas cu ceas, se făcea tot mai palid, trupul lui părea că se tot subţie, şi umerii obrazului îi împungeau tot mai tare prin pieliţă.

Directorul de la «Arhanghelii», pe la ceasurile 3 din noapte, se lăsă, deodată, pe speteaza scaunului şi rămase un răstimp cu ochii închişi; faţa lui neagră-vineţie rămase nemişcată.

Apoi izbi cu pumnul greu în masă şi strigă, deschizînd ochii bulbucaţi, tulburi:

— Chelnăr!

— La poruncă, măria-ta! răspunse chelnerul, sărind repede de pe un scaun.

— Masă nouă, mîncare, beutură; muzica să vie! Lăiţă să vie! strigă notarul şi izbucni într-un rîs mare. cu hohote sparte.

Acelaşi gînd trecu prin capetele tuturor celor cinci: «Directorul a pierdut toţi banii pe care ii adusese de-acasă». Ei ştiau, de luni de zile. că acesta e signalul pentru încetarea jocului şi începerea petrecaniei.

— Știți voi ce simt eu pînă jucăm cărți, prietinilor? întrebă el pe cei de la masă. Îmi pare că m-ar pișca niște insecte mărunte...

Hohote de rîs izbucniră la cuvintele lui, deși ar fi putut, mai degrabă, să se simtă jigniți. Dar nici unul nu voia să se pună pe picior de bătaie cu Rodean.

— Vivat, trăiască directorul de la «Arhanghelii»!

— Trăiască «Arhanghelii», să mai avem ce pișca! zise advocatul Stoica.

Li se servise mîncarea, se destupară sticlele de șampanie; Lăiță, cu taraful, se apropie de masă; fostul universitar Pruncul începu seria toastelor; bătrînul Poplăcean își trimitea, din cînd în cînd, nechezatul; chelnerul era numai ochi; notarul Popescu începea să învie, să i se coloreze fața, iar directorul de la «Arhanghelii» înghițea pahar după pahar, ochii i se bulbucară și mai tare și, amețit de băutură, strigă:

— Cine se pune cu mine?

Răspunsul nu era decît obișnuitul: «Vivat directorul!», în vreme ce, tot de atîtea ori, Lăiță cînta: «Mulți ani, mulți ani!» Și chelnerul și muzicanții știau că în noaptea asta nu vor închide ochii.

Petrecanii, ca cea de-acum, se țineau lanț din primăvară.

Camera în care își petreceau era cunoscută în oraș sub numele de «optsprezece carate». Porecla asta o avea de mult, din primăvară, aproape de la deschiderea noului hotel «Splendid»

*

Iosif Rodean cumpărase destul de ieftin casele cele vechi. Primarul orașului se miră cînd auzi că directorul de la «Arhanghelii» vrea să se facă cetățeanul lor, și încercă, în fel și chip, să afle spre ce scop

vrea să cumpere vechiturile acelea. Însă Iosif Rodean nu-i dădu nici o deslușire. El numărase, încă în aceeași zi, banii celor trei proprietari și se întorsese foarte mulțumit în Văleni. Peste trei zile puse să se dărîme casele cele vechi și încredință pe un arhitect să facă planurile pentru noile clădiri. Cînd se puse piatra de temelie, directorul era de față cu toată familia, afară de Elenuța și Ghiță. Fusese invitat și notarul Popescu și, din oraș, toți prietenii. După ce se sfîrși slujba, notărășița cu fetele se întoarseră în Văleni, iar Iosif Rodean intră la hotel «Splendid» să-și cinstească oaspeții.

— Zic c-ai făcut un tîrg cum nu se poate mai bun, domnule director, începu notarul Popescu. Ai realizat un cîștig sigur de cel puțin zece mii. Hei, rîurile mici se varsă veșnic în celea mari...

— Și unde-ai vrea să se verse? întrebă Poplăcean.

— Să se mai rătăcească cîte-o șuviță de apă și pe pămînturile fripte de secetă! Zicînd așa, luă o pereche de cărți de joc din colțul unei mese vecine, începu să le mestece, din cînd în cînd le desfăcea în două și privea cartea unde a «rupt». Cu cît le mesteca mai mult, notarul Popescu devenea tot mai palid. Directorul de la «Arhanghelii» se uita la el cu satisfacție, cu deliciu.

— Joci în sec, Popescule, și parcă ți s-au și fript buzele de secetă, zise zîmbind batjocoritor Iosif Rodean. Ți-ar trebui o șuviță de apă să te învioreze? Popescu ridică ochii arzători spre directorul.

— Fără glumă, vrei să joci?

— Domnule director... oftă Popescu înădușit de bătăile inimii.

De mult tot încercase el, și în Văleni, să-l prindă pe Iosif Rodean la joc de cărți. De mult răbda orice umilire din partea directorului, numai să i se împlinească dorința pătimașă. Dar Iosif Rodean se

feri totdeauna de el; nu voia să-l priceapă. Nu juca cărți decît din distracție și nu înțelegea patima asta. El înțelegea să cîștigi banii prin luptă cu tainele pămîntului, cu încuieturile stîncilor, nu șezînd la masă și mestecînd niște tăblițe de hîrtie cu chipuri. Apoi de cîteva ori jucase și pe bani, dar nime nu cuteză să primească condițiile lui. Jucau în mic; pînă se pierdeau ori se cîștigau patruzeci-cincizeci de zloți, treceau ceasuri, Iosif Rodean afla că-i prea multă trudă pentru un cîștig ori o pierdere așa de neînsemnată.

Popescu privi, deci, cu uimire la directorul: nu-i venea să creadă că vorbește serios.

— Ei, ce te miri? zise Iosif Rodean. Chiar dumneata ai spus că am realizat, din cumpărarea asta, un cîștig de cel puțin zece mii. Ei bine, vreai să între în punga dumitale banii ăștia? Eu nu țin așa de mult la ei! Începem jocul, dar subt o condiție: banca cea dintîi e de cinci sute. Ai atîția bani la dumneata?

O mică roșeață împurpură fața palidă a notarului. În loc de răspuns, el își scoase portofelul și numără pe masă cinci bilete.

— Bravo! strigă directorul, punînd și el tot atîția bani. Asta-mi place! Dumneata încai nu vreai să pierzi vremea cu nimicuri. Cine mai întră în joc? întrebă vesel directorul, privind la ceilalți.

Afară de cei doi advocați și de doctorul Prințu, mai erau la masă șase cunoscuți din oraș. Dar nici unul nu se mișcă: cu răsuflarea oprită, așteptau să vadă ce se va întîmpla.

Brațele, degetele lui Popescu deveniră deodată neobișnuit de elastice. Mesteca, împărțea cu eleganță cărțile, în vreme ce obrajii lui păliră iar ca la un mort. Numai Iosif Rodean bea, fuma, rîdea, vorbea mereu, părea că e vorba pentru el de o simplă, de o

nevinovată distracție; avea chiar o plăcere deosebită văzîndu-i pe ceilalți înlemniți și palizi. Jocul cel dintîi îl cîștigă notarul Popescu, al doilea se făcu pe-o mie, al treilea pe două mii, spre spaima oaspeților de la masă și a altora care se strînseseră în jurul lor. Notarul Popescu primea repede orice ofertă, nu se mai uita la nime, nu mai vedea nimic, ci obrajii începură să-i cadă înlăuntru, părea că o boală grea îl consumă fulgerător de iute. Oaspeții, chibiții scoteau din cînd în cînd cîte-un: «Oio!» «Ah!» «Pti-ha!» «Măi!», dar Popescu nu-i auzea, Rodean începu să se roșească în umerii obrajilor, dar era mereu vesel.

— Spus-am eu! Âsta-i om o dată! zicea de cîte ori pierdea.

Și pierdu în șir patru jocuri, dar al cincilea, de patru mii, îl cîștigă el. Faptul acesta făcu să se mai continue jocul trei sferturi de ceas, în încordarea și spaima tot mai mare a celor de față.

Insă, în urmă, biruința notarului Popescu fu completă: cele zece mii, cîștigul realizat în urma cumpărării caselor celor vechi, trecuse în punga lui.

— Ei, să fii dumneata sănătos! zise vesel directorul. Nu mai poți spune, de acum, că toate rîurile mici se varsă în cele mari.

El îi numără banii cu fală, cu deliciu: zeci de ochi îl priveau, zeci de inimi băteau de admirare pentru nepăsarea cu care număra el biletele; în jurul lor se adună mulțime mare de privitori. Toți tăceau tăcere grea: părea că pietre de moară le apasă inimile văzînd cum așază notarul Popescu în portofel biletele. Numai cînd acesta își puse, zîmbind, comoara în buzunar, scăpă un suspin de ușurare din piepturile tuturor, și unii se depărtară numaidecît.

La masă se începu petrecania. Iosif Rodean era foarte mulțumit: într-adevăr, nu-i păsa defel că pierduse banii aceia. În cursul jocului fură clipe cînd înce-

puse să fie îngrijorat, neliniștit, dar acum, după ce numărase banii, după ce, mai ales, îi dăduse sub privirile atîtor oameni, el nu mai simțea nici o părere de rău, nici o neliniște. Un glas tainic îi zicea mereu: «Vezi cum i-ai uimit pe oamenii aceștia?» În cursul chefului, care ținu pînă noaptea tîrziu. o singură dată își ieși din fire: cînd notarul Popescu voi să comande și el patru butelii de șampanie.

— Of, of, să-mi dai voie, îi zise întunecat Iosif Rodean, încă ești prea plin de secetă!

*

De-aici încolo directorul de la «Arhanghelii» venea aproape în fiecare zi să supravegheze lucrările de la casele cele nouă. În ziua cea dintîi notarul Popescu se rugă să-l ieie pînă la oraș în trăsură, căci avea niște afaceri urgente și n-a putut face rost de căruță: oamenii erau cuprinși cu căratul de pe la băi. Iosif Rodean îl luă, îl duse în oraș, se despărțiră, dar spre sară, nainte de plecare, se mai abătură la un pahar de vin. Directorul era și el însetoșat de multele alergări, era și enervat de tîrguirile ce trebuia să le facă mereu. Bău cam mult și simți născîndu-i-se dorința vie, puternică să joace iar cu Popescu. Acum, în joc, mai intrară și alții, și directorul pierdu din nou

După o săptămînă, proprietarul le rezervă camera «optsprezece carate», numită astfel pentru că la «Arhanghelii» se afla aur de calitatea asta naltă. Proprietarul hotelului «Splendid» le oferi camera asta la dorința expresă a lui Iosif Rodean. care, din zi în zi, devenea mai nervos și nu mai putea suferi atîția privitori în jurul său. Patima jocului de cărți începu să sape în el o groapă care se făcea tot mai adîncă, pe măsura în care pierdea tot mai mulți bani. Nu se

temea de nimic nici acum, dar nu mai era vorba de o pierdere neînsemnată, ci de cîteva zeci de mii, şi la gîndul că va putea pune mîna pe comoara asta pierdută, el deveni aproape tot aşa de pătimaş în jocul de cărţi ca şi în scoaterea aurului, tot mai mult, din «Arhanghelii». Apoi notarul Popescu, calicul ăsta nemernic, avea cutezanţa să primească jocul cu sume oricît de mari. Pe Iosif Rodean îl rănea, îl umilea îndrăzneala asta a lui Popescu şi-şi pusese în gînd să-l turtească.

De aici încolo nu mai trebuia să se îmbie notarul să-l ducă la oraş. De cîte ori trecea pe dinaintea primăriei, trăsura directorului se oprea şi-l lua şi pe Popescu.

Dar Iosif Rodean nu putea să samene decît cu sine însuşi : după cum lucra la «Arhanghelii» cu o încredere oarbă, mîniindu-se cumplit la cele mai neînsemnate observări ce i le-ar fi făcut cineva, tot astfel juca cu patimă, convins că avea să-l «turtească» pe Popescu. Cînd notărăşiţa simţi despre ce e vorba şi încercă să-l dezmînte, el se înfurie ca niciodată şi fu aproape s-o bată.

Patima, orbirea lui îi veni foarte bine lui Popescu. Directorul, cu cît îi creştea patima, cu cît se irita mai des, pierdea cu siguranţă tot mai mult. Advocaţii Poplăcean şi Stoica băgară de samă că de la Iosif Rodean se puteau cîştiga bani cu mare uşurinţă, aşa zicînd, pe nimic. Împrumutară deci cîteva mii şi intrară în joc.

Fără să-şi deie sama, directorul de la «Arhanghelii» cădea tot mai adînc în prăpastie. Pe de o parte, galeria cea nouă de la «Arhanghelii» înghiţea tot mai mulţi bani, pentru că întregul era tot mai tare şi el ţinea acum şi partea lui Pruncul ; cele două case cereau, în fiecare săptămînă, sume considerabile, pentru că lui Rodean îi plăcea să plătească în fie-

care săptămînă lucrătorilor, meşterilor; apoi, orice articol cumpăra pentru case îl plătea cu bani gata. Nu-i plăcea să se ştie dator pe la micii comercianţi nici c-un cui; a treia oară, jocul de cărţi îl uşura, aproape zilnic, de bani grei. Astfel, prin august se trezi că tot aurul ce-l avea schimbat în bani se dusese! Cînd descoperi mai întîi faptul acesta, nu-i veni să creadă. Cercetă prin pivniţă, prin cămară, prin casa de fier, dar nu mai putu aduna nici un chil de aur. El se certă în ziua aceea cu toată lumea, dădu palme răsunătoare slugilor, oamenilor care lucrau la piue, se sfădi cu notărăşiţa, luă apoi aurul ce-l mai avea ales gata şi plecă cu el la oraş, să-l schimbe. Era mînios, dar nici prin gînd nu-i trecea că va rămîne fără bani. În galeria cea nouă, după calculele lui, după măsurătorile ce le făcuse, mai avea numai cinci metri şi avea să nimerească vîna de aur căutată de-atîta vreme. Apoi, adevărat că în vîrtej nu se mai lucra la «Arhanghelii» încă de prin iunie, fiindcă nime nu mai cuteza să dinamiteze acolo; viaţa băieşilor era în primejdia cea mai mare, se dărîmau mereu stînci întregi, şi fiecare împuşcătură i-ar fi putut îngropa; dar, în schimb, se lucra cu puteri mai mari în gangul cel vechi, care da mereu aur din belşug. Avea, deci, grămezi mari de piatră nemăcinată încă, avea sute de care la baie, nu avea de ce să se teamă. El, cum nu purtase niciodată o socoteală exactă, nu băgă de samă că tot venitul din gangul vechi îl mînca, aproape, galeria cea nouă şi că banii ce-i cheltuise pînă acum cu casele, cu cărţile erau din vechile rezerve.

«Cinci metri nu-i mult», îşi zise el, gîndindu-se la galeria cea nouă. Şi pînă se vor bate cei cinci metri, el începu să ridice din depozite. Apucat o dată pe povîrnişul acesta, el nu se mai putu opri: avea bani din greu, şi singura lui dorinţă era acum să

aranjeze cele două case, să le meargă vestea și să-l «turtească» pe Popescu. Arhitectului îi plăti o sumă considerabilă, mobila costă o bogăție întreagă, iar la jocul de cărți pierdea sume mari.

Astfel, la cununia celor două fete nu numai că nu mai avea nici un depozit, ci datoria la bănci era mare. Cele două bănci ce-i creditau se întabulaseră pe casele cele nouă.

Iosif Rodean, însă, și după ce nu mai avu de lucru în oraș, mergea cu notarul Popescu cel puțin de trei-patru ori pe săptămînă și se închideau, cu ceilalți tovarăși, în camera «optsprezece carate». Patima jocului de cărți se înstăpînise acum desăvîrșit asupra lui. Era mereu nervos, fierbea neîntrerupt și tulburarea lui o putea acoperi tot mai cu greu. Și Popescu, și ceilalți jucători băgară de samă că directorului nu i-s toți boii acasă. Dar aceasta o înțelegeau foarte bine din desele pierderi. Nici unul nu știa însă încurcăturile bănești ale lui Iosif. Ridicarea depozitelor, împrumuturile se făcură în taină, și chiar dacă începu să răsufle ceva, nime nu credea. «Arhanghelii», de un lung șir de ani, fusese tot baie bună, și Popescu și ceilalți credeau că Iosif Rodean avea rezerve mari, aur neschimbat, aur slobod, o colecție de cristale de aur, care singură valora sute de mii. Despre pivnița și casa de fier a directorului de la «Arhanghelii» se povesteau adevărate minuni, și nu numai în Văleni și în oraș, ci în jurul întreg. Popescu și tovarășii, deci, așteptau să mai cîștige mulți bani de la directorul «Arhanghelilor» și singura lor grijă era să nu-l jignească cu ceva și să se spargă tovărășia.

Conducerea celor două bănci încă nu lua așa de grav faptul că Rodean datora institutelor lor cîteva zeci de mii. În sfîrșit, cît făcea datoria valorau

casele cele nouă. Dar ei știau că într-un an, doi Iosif Rodean le va plăti tot și — numai la stăruința doctorului Prințu, care era membru în consiliile de administrație la amîndouă băncile — se hotărî să se întabuleze pe cele două case.

Un singur om din Văleni știa toate încurcăturile directorului: Gheorghe Pruncul, tatăl fostului universitar. El urmărea, pas cu pas, tot ce făcea Iosif Rodean c-o satisfacție rea, urîtă. Nu putea să-l ierte că pierduse, pentru încăpățînarea directorului, cel puțin două kilograme de aur slobod, cît i s-ar mai fi cuvenit după partea lui, din aurul aflat în galeria cea veche. El era zguduit mereu de-o adîncă satisfacție văzînd cum se cufundă Iosif Rodean în datorii tot mai mari. Și apoi, bucuriile mari nu-s desăvîrșite dacă nu-s împărtășite și altora; se vede că Pruncul dădea foarte bucuros deslușiri inginerului Gheorghe Rodean, care îl întreba mereu, prin scrisori, și-i cerea tot nouă informații.

El îi răspundea foarte bucuros lui Ghiță. Se bucura de fiecare veste rea ce-i trimitea inginerului. Dacă i-ar fi trecut, o singură clipă, prin cap gîndul că poate Ghiță îl va mîntui pe tatăl său, nu i-ar fi împărtășit nimic din ceea ce se întîmpla în Văleni. Dar el știa că directorul Rodean n-are să asculte niciodată sfaturile cuiva.

Astfel, Ghiță era informat pînă în cele mai mici amănunte, pe care le putea descoperi Pruncul, despre starea bănească a tatălui său. Și, după ce fostul universitar rămase în Văleni, Pruncul-tatăl putea cunoaște tot mai multe amănunte. El începuse chiar să-și uite toate neplăcerile ce i le făcuse pînă acum feciorul său, pentru neprețuitele informații ce-i servea acum.

Fostul universitar Pruncul nu avea nici o ocupație în Văleni, dar el nu se rușina pentru asta;

aproape toţi fruntaşii din Văleni nu aveau altceva de făcut decît să chefuiască. Tatăl său crezu, la început, că situaţia asta va fi nesuferită, dar după ce feciorul său începu să cîştige parale frumoase de la Iosif Rodean, se împăcase bucuros cu soarta. De altfel, tînărul Pruncul nu făcu nici o vîlvă în sat prin rămînerea lui acasă. Vălenarii ştiau că domnii cei mai mari sînt aceia care au bani mulţi şi care ştiu petrece straşnic. Apoi tînărul era drac mare în petrecanii, şi peste puţină vreme avu şi bani destui. Băieşii se bucurau chiar că pot avea mereu în mijlocul lor un om care să le aranjeze chefurile.

Inginerul Gheorghe Rodean, pe lîngă corespondenţa pe care o ţinea cu cei doi îndrăgostiţi, de prin august începu să corespondeze foarte des şi cu tatăl său. Pentru cei doi tineri avea o dragoste de părinte, se emoţiona de iubirea lor curată, deşi nu le putea ierta nicicum faptul că se hotărîseră, fără ştirea lui, să facă Vasile pasul acela nesocotit, să ceară în căsătorie pe soru-sa. Dacă l-ar fi întrebat pe el, le-ar fi spus, de atunci, că ar face o prostie, că, nesmintit, trebuie să mai aştepte. Dar, în sfîrşit, Vasile făcuse nebunia, şi brutalitatea directorului ar fi putut, poate, să-i înstrăineze pentru totdeauna pe cei doi tineri dacă el nu şi-ar fi dat toată silinţa să-l liniştească. Ştia el, de la început, că piedecile între cei doi se vor înlătura, că odată se vor putea căsători ! Ştia ! El vedea de mult că tatăl său se rostogoleşte în prăpastie. Uneori simţea şi el o adîncă satisfacţie că, în urmă, se va trezi şi tatăl său şi va vedea că viaţa e cu mult mai vastă decît să o poată înfunda întreagă în «Arhanghelii». Dar cînd băgă de samă că tatăl său va cădea cu siguranţă în prăpastia aceea şi, mai ales, că nu se va nenoroci singur, ci va trage după el familia în-

treagă, el începu să-i scrie des tatălui său, să-i arate situația reală, să-l roage, să-l conjure, să-l amenințe chiar.

Dar nu folosi la nimic toată zdroaba sa. Iosif Rodean abia-l învrednicea, din cînd în cînd, de-un scurt răspuns, în care-i da să înțeleagă că toate temerile lui sînt zadarnice, că de-aici încolo va urma abia adevăratul belșug la «Arhanghelii».

Inginerul Rodean se convinse repede că toate încercările sale sînt fără rost, dar pentru aceea nu înceta să-i scrie mereu, să-i amintească necontenit că va putea nenoroci pe cele trei fete, pe notărășița.

Directorul l-ar fi pălmuit cu multă satisfacție dacă ar fi fost de față. la sosirea unor astfel de scrisori. Așa însă se răzbuna asupra slugilor, asupra notărășiței, asupra fetelor chiar. Oricît era de sigur că în galeria cea nouă se va ivi în grabă aur, că în gangul cel vechi nu se va isprăvi niciodată. erau totuși clipe cînd se zguduia adînc. ca la presimțul unei nenorociri apropiate. De prin septembrie nu mai simțea nici o plăcere să-i admire alții nepăsarea cu care risipea. împărțea banii la jocurile de cărți De la o vreme. de cîte ori pierdea. avea suferințe mari și nu-și mai putea stăpîni nici privirile. nici gesturile. nici vorbele De multe ori dacă mai făcea vreo glumă pe socoteala «micilor insecte», era mai mult răsuflarea unei suferințe amare decît urmarea nepăsării. Datoria ce o avea la cele două bănci îl făcea să întrezărească uneori realitatea și să se cutremure de spaimă. Dar încrederea oarbă în «Arhanghelii» nu voia să-l părăsească, cu toate acestea. El era nenorocit uneori numai de gîndul că s-ar putea afla în oraș. în Văleni, că datorește atîta la bănci. Dacă nu s-ar afla pînă ce va nimeri vîna de aur în galeria cea

nouă, nu i-ar păsa de nimic, să fie de zece ori așa de mari datoriile. Într-o jumătate de an avea să le acopere, apoi va pregăti o căsătorie splendidă pentru fata lui cea mai mică, pentru Elenuța!

Ori gîndurile care totuși începură a-l munci, ori nopțile mereu agitate lînga masa de joc îl îmbătrîniră însă în anul acesta. Și pe el parcă tot nu se puteau vedea așa urmele suferinței ca pe notărășița Marina. Ea știa c-a îmbătrînit într-un an ca-n zece! De mult nu mai zîmbea, de mult nu mai avuse zi bună. Elenuța începu s-o privească cu compătimire, începu să-i fie milă de ea. Înțelegea că de răul directorului se trece așa, dar niciodată nu se gîndise că mamă-sa se simțea în pragul sărăciei și de aceea îmbătrînea atît de repede.

III

Oricît era de mohorîtă dimineața aceea de noiembrie, geamurile începură să se lumineze în camera «optsprezece carate». Fumul de tutun plutea liniștit în straturi groase, muzicanții picurau de somn în jurul unei mese, iar din ceata cărțașilor numai Iosif Rodean, Pruncul și doctorul Prințu mai puteau bea. Adică, beau directorul și Pruncul, doctorul numai cît închina, gîtleju-i refuza să mai primească băutura. Bătrînul Popläcean horcăia, cu gura deschisă larg, răzimat de speteaza scaunului. Notarul Popescu adormise cu brațele încrucișate pe piept, ca și cînd și-ar păzi și acum comoara. Părea un cadavru scos din sicriu. Chelnerul umplea mereu paharele celor doi. În răstimpuri, Iosif Rodean se ridica, îi zguduia pe cei ce dormeau, le punea paharul în mînă și-i silea să beie. Lăiță cînta atunci «mulți-ani-mulți-

ani», apoi își punea vioara pe masă. O vreme perdelele de fum ce pluteau pe sus se mișcau, se rupeau pe alocuri, apoi iar se linișteau. Pe drum se auzeau hurducînd care, durăind trăsuri. Nu era încă lumină bine afară, cînd în ușa camerei rezervate se auzi un ciocănit. Chelnerul ieși numaidecît și, peste puțin, venind cu pași grăbiți, se apropie de Iosif Rodean.

— Domnule director, zise cu sfială, un om dorește să vorbească numaidecît cu dumneata.

Iosif Rodean era cu fața lui mare îngropată în palmele umflate. Era răzimat cu coatele pe masă. Se frecă puțin la ochi și zise :

— Ce vreai să-mi spui ?

— Afară v-așteaptă un om care are să vă spună ceva foarte urgent ! răspunse chelnerul, care trăgea cu urechea spre ușă ; îi păru că străinul vrea să între.

— Un om ! Ce om, frate ! Cine-i ? întrebă trezindu-se Iosif Rodean.

Pruncul, doctorul Prințu începură să asculte. La vorbele mai aspre ale directorului se treziră și Popescu și Stoica. Numai Poplăcean horcăia mai departe.

— Un băieș din Văleni, un hocman de la «Arhanghelii», răspunse chelnerul.

Un fior adînc străbătu inima directorului la cuvîntul acesta : crezu că iar va fi omorît baia pe cineva. Ceilalți începură să asculte cu încordare.

— Spune-i să vie înlăuntru, acum să vie ! strigă neliniștit Rodean.

— I-am spus, dar nu vrea. Zice că trebuie să vorbească între patru ochi cu dumneata.

— O să-i arăt eu ochi ! strigă acum furios directorul și îndată se ridică și porni spre ușă strigînd : Măi ăsta, măi ticală, care ești ? Vino repede înlăuntru și nu mai aștepta îmbiat !

Uşa se deschise numaidecît şi, în lumina mohorîtă pe care o împrăştia în sală o lampă mare, obosită parcă, se văzu intrînd un chip ciudat de om, care la întîia vedere părea mai degrabă un măscărici, o arătare de groază. Din creştet pînă în tălpi era aşa de plin de stropi de tină, de la mărimea unui căleii pînă la aceea a picurilor ploilor de vară, încît nu era loc curat pe el nici cît să-ţi pui degetul. Obrajii, fruntea, pălăria, mînile erau bătucite cu stropii aceştia, dintre care unii se mai uscaseră, pe alţii îi întinsese, vrînd poate să se curețe de ei. Numai ochii sub pleoape erau curaţi, şi-n ochii aceştia negri, măriţi de spaimă, jucau parcă mii de întrebări. Oricît era de stropit, de diformat aproape, directorul îl recunoscu numaidecît.

— Ptii, ucigă-te crucea, drace! Dar ce-i cu tine, mă Ilarie? îl întrebă aproape zîmbind.

Şi cei de la masă, şi muzicanţii se apropiară să vadă mai de aproape pe omul acesta ciudat.

— Ei, deschide-ţi gura şi vorbeşte odată! strigă nerăbdător directorul.

Dar Ilarie îl privea mereu cu spaimă, mii de întrebări părea că i trec prin ochi.

— A omorît baia pe cineva? întrebă, tot mai agitat, Iosif Rodean.

Hocmanul clătină încet din cap.

Tot sîngele i se ridică în faţă directorului: un gînd îi veni, un gînd luminos, un gînd care-i aprinse aşa de tare ochii, încît nime nu se putea uita la el.

— Aţi... dat de vînă în gangul cel nou? întrebă el în silă, aproape gemînd.

Hocmanul Ilarie clătină şi mai încet din cap. O linişte de moarte stăpînea în cameră. Şi muzicanţii îşi reţineau respiraţia, numai horcăitul lui Poplăcean se auzea în răstimpuri, scurt, înăbuşit, ca un grohotit.

Directorul își împlîntă ghearele în umerii hocmanului, îl zgudui cu putere și-i răcni de aproape:

— Ei, spune odată, nenorocitule, ce vrei? Pentru ce mama dracului ai alergat pînă aici după mine? Mîinile lui căzură grele de-a lungul trupului.

Ilarie se trase un pas înapoi și zise, abia auzit:

— Domnule director...

— Ei, repede acum, ori te strivesc ca pe-un pui de șarpe! strigă Rodean și izbi cu putere piciorul în podele.

Spre gura lui Ilarie erau ațintite acum toate privirile.

— Am spart în mîncături! zise răgușit hocmanul.

O clipă directorul simți că se dărîmă, privi uluit, prostește, în jur, dar numai o clipă; în clipa următoare, în camera «optsprezece carate» răsunară două palme grele, și pe Ilarie îl podidi sîngele și pe gură, și pe nas.

— Afară, afară să-mi ieși, că te strivesc, năpîrcă! zise directorul; glasul lui nu mai era omenesc.

Muzicanții se retraseră repede, îngroziți, într-un colț; ceilalți păliră ca morții. Iosif Rodean nu se mișcă din loc pînă ce hocmanul Ilarie nu dispăru pe ușă.

— Dar voi ce...? zise directorul întorcîndu-se și văzîndu-i pe tovarășii de joc.

Apoi, ca și cînd și-ar fi adus aminte repede de ceva, zîmbi, le făcu semn să șadă la masă, porunci chelnerului să umple paharele și închină cu ei.

— Vedeți cum pot înnebuni oamenii? le zise zîmbind Iosif Rodean.

Dar cei patru îl priveau cu spaimă, nu se atinseră de băutură, înlemniră cu paharele în mînă. Directorul de la «Arhanghelii» era îngrozitor de văzut. Dar el nu vedea, nu simțea nimic.

— Ei, ce vă mirați? zise el. E adevărat că pot înnebuni oamenii. Numai nebun a putut să primească Ilarie ăsta prinsoarea.

Ceilalți îl priviră întrebători.

— Se-nțălege că nu pricepeți nimic. În noaptea asta Corneau primarul și cu bădicul Ionuț Ungurean l-au luat la o parte pe Ilarie: «Măi Ilarie, cît să-ți dăm să mergi la directorul să-i spui c-am spart în mîncături?» «Patru sute». «Nu te duci!» «Ba mă duc!» «Adă mîna!» «Iat-o!» Cam proastă glumă, sfîrși Iosif Rodean, izbucnind deodată într-un rîs spart.

Ceilalți îl priveau îngroziți, țineau încă și acum paharele pline în mînă. Muzicanții se strecurară pe lîngă părete ca niște umbre și dispărură. Chelnerul privea cu ochii holbați de spaimă; oboseala, nehodina de peste noapte, cum era și cam slab, îl făceau să pară un schelet ascuns în piele pămîntie, care se zgîiește la oameni.

— Ședeți, prietinilor, și să bem, zise Iosif Rodean.

El șezu, dar ceilalți părea c-au înlemnit și nu se mai pot încovoia; rămaseră în picioare. Directorul nu-i văzu; luă paharul, dar îl puse repede pe masă. Uriașul amuți deodată, și privirile lui deveniră fixe.

— Treziți pe vita aceea bătrînă. Împingeți hoitul ăla, să nu mai răsufle, zise el dup-un răstimp de tăcere.

Poplăcean se frecă la ochi, privi în jur fără să înțeleagă ceva. Directorul se ridică, se apropie de bătrîn, se aplecă spre el, îl pipăi și, uitîndu-i-se țintă în ochi, îi zise:

— Miroși a hoit, vită bătrînă ce ești!

Poplăcean deschise o gură enormă și făcu:

— He-he-he! he-he-he-he!

Scuipînd în laturi, fără să se mai uite la cineva, directorul de la «Arhanghelii» ieşi ca o furtună pe uşă, cu capul gol, numai în haină, alergă la trăsură, îl luă, ca pe-un gătej, pe sluga care moţăia de somn în trăsură şi-l aruncă în mijlocul curţii, înhămă caii, se aruncă pe capră şi, în galopul cel mare, ieşi ca o vijelie din oraş.

În camera «optsprezece carate» stăpîni încă multă vreme linişte deplină. Poplăceanu adormi iar, dar încă nu începu să sforăie; ceilalţi erau muţi de spaimă. Cum erau şi ameţiţi de vin, li se păru, un răstimp, că au un vis îngrozitor; dar, încet-încet, reveneau la realitate, şi totuşi nu puteau crede ce spusese hocmanul Ilarie.

Mai întîi rupse tăcerea fostul universitar Pruncul. El, trecut prin multe furtuni, pierzîndu-şi parcă simţurile mai adînci, mai puternice, nu mai avea zguduiri care să ţie mult.

— Se prea poate, începu el întru tîrziu. Se prea poate să fi spart gangul cel vechi într-o mîncătură din bătrîni. S-au mai întîmplat de-acestea; chiar în «Arhanghelii» se ştia că este un astfel de gang părăsit — aurul a fost scos de-aici, poate, de pe vremea romanilor.

El aştepta ca ceilalţi să spună ceva, dar cînd băgă de samă că muţenia lor nu se clăteşte, zise iar:

— Cred că-i adevărat, mai ales pentru că, de cîteva săptămîni, băieşii care lucrau la «Arhanghelii» spuneau mereu că loviturile de ciocane au răsunet tot mai adînc. Acum asta se ntîmplă uneori şi cînd se pune în cale un nou întreg, dar de cele mai multe ori numai cînd înainte ori dedesubt e spaţiu gol.

— Hm! Să ştii c-ar fi interesant! zise acum notarul Popescu.

— Ar fi teribil, nu interesant! răspunse advocatul Stoica.

Ei se împrăştiară în curînd, pentru că oricît se siliră să vorbească despre ceva, nu le reuşi. Numai bătrînul Poplăceau rămase să sforăie mai departe.

În vremea asta directorul de la «Arhanghelii» era departe pe drumul Vălenilor. Trupurile lungi, pline ale cailor se avîntau mereu în salturi largi; spinările lor, privite de sus, păreau valuri ce curg necurmat, purtînd chiar flori de spumă pe creştet. Un gînd de spaimă îl fulgera mereu pe Iosif Rodean: «Ciocanele au răsunet prelung». Cuvintele acestea le auzise de multe ori în timpul din urmă de la băieşi, dar nu pusese nici un preţ pe ele, nu-şi luase atîta osteneală să între o dată pe coridorul cel vechi şi să asculte. Dar acum îi reveneau mereu, ca şi cînd întreaga lui viaţă ar atîrna de cuvintele acestea. Nici nu se mai gîndi la ce-i spusese hocmanul Ilarie: «Am spart în mîncături». Nu, pentru că îndată după cuvintele acestea presimţirea fulgerătoare a adevărului i-o aduseră cuvintele ce-i veniră repede în minte, grele ca de plumb: «Ciocanele au răsunet prelung». Nu cuteza să treacă mai departe de aceste patru vorbe, ci de cîte ori îi fulgerau, îşi zicea mereu: «Dar de nu va fi adevărat, şi ciocanele n-au răsunet prelung?»

Întrebarea aceasta şi-o punea vorbind tare, simţea că trebuie să-şi audă vocea, să şi-o audă cît de puternică. Şi de cîte ori îşi răspundea aşa, se cutremura el însuşi, simţind ce ar face dacă vestea n-ar fi adevărată. Ar fi fost gata să-l puie pe hocmanul Ilarie, pe toţi hocmanii, pe toate străjile, pe toţi băieşii la torturile cele mai cumplite. El şi întrezărea torturile acestea, înfiorat de groază le privea, totuşi se delecta adînc. Să-i deie pe toţi afară din slujbă? De gîndul ăsta sărac, dacă-i venea, directorul rîdea cu hohote. Ardea mereu cu pleazna lungă, ardea cu furie trupurile pline de noroi, în-

spumate ale cailor; animalele își adunau pe-o clipă trupurile, apoi, cu urechile țepoase, ca de spaimă, părea că nu mai aleargă ei, ci-i duc valurile unui rîu turbat.

Treceau drumeții, rămîneau mirați în loc, uitîndu-se după trăsură pînă le scăpa din vedere. «Așa o goană!» zicea vreunul, și nici nu se mai mirau că directorul era cu capul gol: într-un zbor ca ăsta pălăria numai legată i-ar fi putut rămîne pe cap. În unele clipe lui Iosif Rodean îi părea că visează; credea c-a adormit beat, și-acum vede minuni ca acestea: pădurile întunecate de pe margini, neaua pe creștetul brazilor, piue, oameni! Dar nimic nu mai cunoștea din toate acestea, îi părea o regiune pe unde n-a mai umblat în viața lui. Se-nțelege că visa, beat fiind, și avea vedenii! În astfel de clipe el zîmbea, și zîmbetul îi trimitea o furnicare de lumină și de căldură în tot trupul. Se zguduia și-i părea că învie. Însă, repede, pe creierii lui cădeau aceleași cuvinte de plumb: «Ciocanele au răsunet prelung».

Mai departe nu-i trecuse gîndul în tot cursul drumului. Nu se gîndea ce va face dacă e adevărat, ci cum va pune la munci pe oamenii lui dacă nu va fi adevărat.

Stropii, petecele de tină îl acoperiră și pe el ca și pe Ilarie. Numai dinții în gură îi mai rămăseseră nepătați, iar caii, cînd ajunseră la poartă, părea că au căzut pe amîndouă laturile în tină, în ciorofleaca urîtă a drumului.

În curte, în casă se părea că-l așteaptă de mult toată suflarea omenească. Poarta se deschise în grabă, și caii începură să se scuture, oprindu-se în mijlocul curții. Vestea pe care o adusese, îndată după miezul nopții, hocmanul Ilarie zăpăci așa de cumplit pînă și pe oamenii care erau angajați să

umple piuăle, încît măselele de cremene băteau de mult în sec.

Bătaia asta seacă fu ceea ce observă mai întîi Iosif Rodean după ce intră în curtea lui. Sunetul acesta, pe care îl cunoştea bine, îi risipi, pe-o clipă, toate gîndurile şi el strigă, plin de mînie:

— Care-i la rînd? Care n-a pus piatră, ticalelor?

În vocea lui era ceva deosebit? În feţele slugilor? În aerul din curte? Directorul se cutremură de glasul lui, îi păru că altcineva a strigat, şi numaidecît auzi din nou cuvintele: «Ciocanele au răsunet prelung» Vreo doi oameni cu hainele ude, pătate de tină, alergară repede să pună piatră. Ei tremurau simţind de pe acum palmele lui Iosif Rodean. Dar, de pe partea lui, puteau fi liniştiţi. Directorul, uitîndu-şi de cuvintele de mai nainte, se întoarse spre-o slugă, spre Niculae, şi-i zise:

— Pune-mi şaua pe murgul!

Un suspin de uşurare trecu printre oamenii din curte ori pentru că se vedeau scăpaţi de mînia notarului, ori, mai ales, pentru că hotărîrea directorului de-a merge însuşi la «Arhanghelii» puse capăt încordării lor de pînă acum Ca şi cînd pentru ei nu era încă hotărîtă soarta «Arhanghelilor» pînă ce nu va ieşi la faţa locului însuşi Iosif Rodean. Pe oamenii din curtea directorului nu-i interesa atîta faptul că acesta va rămîne sărac, nici nu se puteau gîndi la aşa ceva ei, prin mînile cărora se strecurase atît amar de aur în punga lui Iosif Rodean. Ei ştiau că are o avere uriaşă. Nu erau uimiţi şi nu le părea rău, deci, pentru persoana fostului notar, ci pentru însăşi baia «Arhanghelii». Se poate ca aşa, dintr-o dată, să cadă o baie? Se aflau aici în curte oamenii care de cincisprezece ani erau în serviciul lui Rodean, trăiseră pe urma «Arhanghelilor» cu familii grele, şi mai ales aceştia nu-şi pu-

teau închipui nicicum să fie adevărată vestea ce o adusese Ilarie. Dar și ceilalți care trăiau de mai puțină vreme din bogăția «Arhanghelilor» nu puteau să se gîndească, fără un fel de deznădejde, la vestea asta. Asupra tuturora se tîra amenințarea, care, nedeslușit, nu lipsește niciodată din sufletul minerilor: că foarte ușor s-ar putea să rămînă pe drumuri. Azi «Arhangheli», mîne «Pintenul», poimîne «Vlădeasa». și așa, una după alta, ar putea să fie toate părăsite. Și, ciudat, nici ei nu se gîndeau, ca și directorul, mai amănunțit ce ar face în cazul cînd n-ar mai fi aur, ci așteptau să sosească Iosif Rodean, să meargă la baie, să vadă cu ochii lui, și sperau că, mergînd, va afla că nu-i adevărat.

De aceea ei se simțiră ușurați cînd directorul îi porunci lui Niculae să-i pună șaua pe murgul. În cîteva clipe sluga fu afară cu calul: aștepta în grajd înșăuat gata. Doamna Marina abia avu vreme să-i dea lui Iosif o șapcă, pe care uriașul o privi îndelung și nu știu ce să facă cu ea. Se-ntoarse spre Marina și o văzu că ține o bundiță, că i-o întinde. Atunci pricepu îndată, își trase șapca în cap, se avîntă pe cal și, dîndu-i pinteni, porni îndată, lăsînd pe femeie cu bundița în mînă.

Doamna Marina își făcu o cruce largă și zise destul de tare, c-a s-audă și ceilalți: «Doamne-ajută». Toți cei din curte o imitară numaidecît, își măsurară cruci și ziseră: «Doamne-ajută». Și alt suspin de ușurare se desprinse dintre oameni.

De la miezul nopții acum răsuflă și doamna Marina, întîia oară, mai slobod. Deși auzise bine, deși-l întrebase și de zece ori pe Ilarie, ea spera totuși că mersul soțului său la baie are să schimbe tot ce-a auzit, tot ce-o îngrozise de opt ceasuri.

De cu sară doamna Marina cinase cu Elenuța, se culcase devreme, dar nu putu să adoarmă, ca în

toate nopţile cînd bărbatul era dus de-acasă. După ce se însără şi el nu veni, nici nu-l mai aşteptă, ştia c-ar fi în zadar. De luni întregi se obişnuise în aparenţă şi cu viaţa asta, dar în sufletul ei se simţea foarte nenorocită. Îndată ce-şi părăsea fata, pe Elenuţa, şi trecea să se culce, o îneca plînsul, şi deseori nu închidea ochii toată noaptea. Ea nu ştia multe din faptele bărbatului său; nici despre banii ce-i avea la bănci, ca depozite, n-avea decît o idee vagă; nu ştia, asemenea, cît se cheltuise cu casele, cu mobila. Dar, din zi în zi, inima-i spunea că nu-i a bună ce face notarul, iar de cînd ştiu că joacă, în oraş, cărţi, nu mai avu zi bună. După cununia Eugeniei şi a Octaviei, fuseseră destule zile cînd începu să simtă adierile sărăciei; se întîmpla să n-aibă la îndemînă bani să plătească cheltuieli mai mărunte. Trebuia să aştepte pînă venea directorul. Ea se gîndea în toate nopţile, chinuindu-se necurmat, ce se va alege de ei, de Elenuţa dacă odată «Arhanghelii»...

Şi în vremile cele mai bune teama, înnăscută în oricare ţăran, teama că roata norocului se poate întoarce se apropia uneori să o neliniştească, dar de cînd Iosif începuse să joace cărţi, teama asta o cerceta foarte des.

In noaptea asta abia aţipise, cînd auzi o puternică bătaie în uşă. Ea sări din pat, îşi luă repede o haină şi, cu groaza-n suflet să nu fie vreo veste rea de la bărbat, deschise uşa.

— Cine-i? întrebă ea în noapte.

— Eu!

— Tu eşti, Nuţo?

— Da, răspunse fata cu vocea rece.

— Şi ce vrei?

— A venit un băieş.

— Din oraş?

— Nu, de la «Arhanghelii»; e hocmanul Ilarie.

— Şi are treabă cu domnu?

Slujnica tăcu un răstimp, apoi zise cu hotărîre:

— Vrea să vorbească numaidecît cu oricine va fi acasă.

— Dumnezeule! strigă Marina înfiorată de presimţire rea. Adă-l aici.

Pînă sosi băieşul, prin capul ei fulgerară mii de întrebări. La nici un bine nu se mai aştepta, prea-i fusese inima rea mai mult de-o jumătate de an ca să se mai aştepte la veşti bune. Dar din cele multe rele nu ştia pe care să-l aleagă. Cînd sosi Ilarie, era întunerec în cameră; slujnica aprinse o lumînare şi aşteptă.

— Am spart în mîncături din bătrîni, zise cu spaimă hocmanul.

— În gangul cel nou? întrebă Marina, simţind că lumea începe să se învîrtă cu dînsa.

— Nu, în cel vechi! oftă Ilarie.

Notărăşiţa îşi adună toate puterile, îşi încordă toţi muşchii, ţinîndu-se cu putere să nu leşine. Zise repede:

— Trebuie să-l încunoştinţezi numaidecît pe domnu! E la oraş! mai zise femeia, apoi puterile o părăsiră; se clătină, dar slujnica o prinse repede ş-o aşeză pe pat.

Hocmanul ieşi, coborî alergînd, luă un cal din grajdul directorului, i se avîntă în spinare şi pieri în noapte. Dar pe cînd sosise în oraş, toate birturile erau încuiate, nici nu ştia unde să-l caute pe directorul; bătu pe la porţile tuturor crîşmelor, pînă ajunse la hotelul «Splendid»

Slujnica, rămasă singură, îndată ce-o aşeză pe stăpînă-sa în pat, alergă la camera fetelor şi trezi pe Elenuţa.

Cu ajutorul slujnicei, Elenuța reuși, nu peste mult. s-o trezească din leșin pe mamă-sa.

— Dar, pentru Dumnezeu, ce s-a întîmplat? întrebă fata, simțind că începe iar să-i bată cu putere inima în piept.

Pînă ce-i făcuse mă-si fricțiuni cu oțet, ea aproape nici răsuflet nu avuse.

Notărășița nu-i răspunse, ci întoarse numai spre ea ochii obosiți, bolnavi.

— O veste! zise fata.

— Ce veste?

— O veste rea, domnișoară.

În clipa asta Marina-i făcu semn slujnicei că poate ieși și, rămînînd singură cu Elenuța, izbucni într-un plîns amar. Plîngea zguduindu-se, tremurînd haina pe dînsa, plîngea îmbrățișîndu-și fata.

— Săraca mea copilă... zicea mereu.

Elenuța nu cuteza să mai întrebe, ea credea că, de bună samă, murise tatăl său O durere adîncă îi împietri inima. Nici o lacrămă nu-i izvora din ochi.

— Sărmana mea copilă... suspină mamă-sa, mai liniștindu-se din plîns. Ce se va alege de tine? «Arhanghelii»... dar nu mai putu continua, căci iar o înecă plînsul.

La cuvîntul acesta Elenuța tresări, îi păru că membrele i se dezmorțesc și întrebă repede:

— De «Arhanghelii» e vorba?

— Da, draga mea fată, tu, cea mai mică și mai fără noroc... suspină notărășița.

— Ei bine, ce-i cu «Arhanghelii»? întrebă fata mai înviorată.

— Au spart în mîncături; nu mai este! răspunse mamă-sa și începu din nou să plîngă.

— Asta e întreagă nenorocirea? întrebă Elenuța cu răceală.

Pe ea nu o surprinse, nici nu o mîhni vestea asta. Îi era așa de plin capul cu numele acesta de cînd era copilă, încît simți chiar un fel de ușurare cînd auzi că nu mai este. Dar Marina ridică ochii întrebători spre fată; îi păru că Elenuța n-a înțeles ce i-a spus.

— Nu mai este aur la «Arhanghelii», copila mea, zise ea cu durere.

— Pricep că nu mai este, dar pentru ce să fie aceasta o nenorocire așa de mare?

— Vai, tu ești copilă încă, tu nu poți pricepe, răspunse cu deznădejde mama.

— Nu sînt copilă și înțăleg foarte bine, mamă, dar fără aur nu poate trăi cineva? întrebă din nou Elenuța c-o tremurare deosebită în voce. Părea că, indiscret, iese la iveală nemulțumirea care o simțise ea totdeauna pentru continua preocupare a părinților săi cu banii, cu aurul, cu băile.

— Vai, cum poți vorbi așa, copilă? Spun eu că nu înțălegi nimic! Chiar pentru tine e mai mare nenorocirea.

Marina nu era mulțumită că Elenuța primise vestea cu răceală. Și, ca orice om nenorocit, încercă să se facă și mai nenorocită rănind pe fată-sa.

— Pentru mine?

— Da, da, pentru tine! Surorile tale-s măritate, tu... plînsul îi înăbuși din nou vocea.

Îi părea rău că, în loc să-și întărească fata în nădejde, chiar ea o înfrica. Dar pentru asta n-ar fi trebuit să aibă nici o mustrare de conștiință. Pe buzele Elenuței se strecură un zîmbet de fericire.

— Cît pentru zestrea mea, fii liniștită, mamă, zise ea. Nu-mi trebuie nici o zestre.

Dar Marina nu-i mai răspunse; își îngropă fața în perini și suspină mereu, nemîngîiată. Elenuța simți îndată că ea nu poate fi de ajutor aici, că nici

un cuvînt de mîngîiere, de îmbărbătare nu-i poate spune mamei sale. Se strecură încet pe uşă şi se retrase în camera fetelor, în care acum rămăsese singură. Încercă să adoarmă, dar nu putu. Acelaşi gînd îi revenea necontenit: la asta să fi făcut Ghiţă aluzii scriindu-i mereu, şi ei şi lui Vasile, că în curînd se vor înlătura piedecile ce opresc căsătoria lor? Sufletul i se umplea de mîngîiere gîndindu-se că, poate, de-acum tatăl său se va învoi la căsătoria lor şi se bucura, fără să simtă, de altfel, nici o răutate pentru nimeni, se bucura adînc că la «Arhanghelii» nu mai este aur. Avu conştiinţa destul de limpede ca să se întrebe: nu-i nici un rău, nici un păcat în bucuria asta a ei? Dar nu află nici o vină. În sfîrşit, ce folos avea tatăl său de aurul acela? Îl ţinea într-o veşnică agitare, nu-i lăsa o clipă de linişte, îi umplea viaţa întreagă, aşa încît nimic nu mai încăpea în sufletul lui decît grijile şi speranţele legate de «Arhanghelii». O viaţă întreagă se închinase acestui idol, va fi o nenorocire dacă se va zdrobi viţelul de aur? Elenuţa, gîndindu-se, mai ales, că tot «Arhanghelii» l-au cufundat pe tatăl său şi în patima jocului de cărţi — de care era convinsă acum că-l stăpîneşte — simţi chiar un fel de recunoştinţă faţă de puterea nevăzută care opreşte, astfel, din drumul nenorocirii pe Iosif Rodean. Elenuţa, mai ales de prin septembrie, vedea bine că în familia lor nu mai e nici o zi veselă, că mamă-sa e mereu suferindă şi că îmbătrîneşte din zi în zi. Ea simţea, cu inima strînsă de durere, că traiul rău între cei doi soţi îşi aruncă, tot de mai aproape, umbrele reci. Ce nenorocire va fi dacă toate alergările, toate zbuciumările fără de nici un folos se vor isprăvi odată, dacă, în schimb, în casa lor va intra pacea, îndestulirea? Se gîndea chiar fericită la clipa cînd tatăl său va recunoaşte că s-a

purtat așa de brutal cu clericul Murășanu și, în semnul părerii de rău, îi va zice: «Iubite Vasile, aici e mireasa ta» și va arăta spre Elenuța! Cum va fi de schimbat atunci Iosif Rodean, cu ce dragoste îl va îmbrățișa ea, nu se va mai teme de el, nu va mai fi rece față de el!

O, nu! Iată, acum, numai la gîndul că se va putea întîmpla astfel, simte cum i se deschide inima pentru tatăl său. Da, are să-l iubească, are să-l adore, pentru că tatăl său va fi atunci alt om.

Și ea să se simtă nenorocită pentru că la «Arhanghelii» nu mai este aur? Dar tatăl său va avea din ce să trăiască toată viața; surorile-i sînt măritate, ea — o, de ea nu trebuie să poarte nimeni nici o grijă!

Încurcăturile bănești ale directorului erau străine de Elenuța. Auzise că cele două case, aranjamentul lor au costat mult; știa că tatăl ei joacă mereu cărți, dar n-avea nici idee cîtă-i averea întreagă a tatălui său și cît cheltuiește. Niciodată nu a fost îndemnată să se intereseze de chestiile bănești, iar de cînd își legase gîndurile de clericul Murășanu, nu se mai interesa defel.

IV

Iosif Rodean nu-și putu da sama nici pe unde venise, nici în cîtă vreme ajunse la «Arhanghelii». Tot drumul nu făcuse altceva decît să-și împintene calul. Murgul știa bine cărarea cea mai scurtă pînă la ocnă. Îndată ce-și simți stăpînul în spinare, păru că neliniștea acestuia trecu și în trupul său și, cu urechile ciulite, alergă într-un suflet pînă la «Arhanghelii». Urcînd pe coastele munților, părea că toți mușchii lui sînt ființe vii, care se încordau

necurmat, părînd că vor să scape de subt învelișul pielii.

Directorul, cînd se opri calul, privi prostit în jurul său. Văzu grămezi de piatră, văzu oameni tăcuți, care părea că prinseseră rădăcini în pămînt. Micile geamuri de la cramuri îl priveau chiorîș, somnoroase. Pe-o clipă se bucură din tot sufletul: fu sigur că visează. Dar îndată zări, la o parte, pe hocmanul Ilarie.

Sări din șa. Băieșii își descoperiră capetele.

Dar Iosif Rodean nu-i văzu, se apropie cu pași largi de intrarea băii, se cufundă în întunerec. Un hocman aprinse repede o lumînare de său și, fără să zică o vorbă, porni în urma lui, alergă, stropindu-se cu glod, se strecură naintea directorului și-i lumină cărarea. Dar lumînarea aceea era de prea puțin folos: ca și cît a mers prin întunerec, directorul se izbea în stîncă la fiecare cotitură, și de trei ori simți o durere usturătoare la frunte. Nu se mai pleca, și pe unele locuri gangul nu era așa de nalt ca Iosif Rodean.

Pașii lor aveau răsunet prelung, deșteptau ecouri depărtate.

Deodată directorul se opri, luă din mîna hocmanului lumînarea, o ridică spre boltitură, o apropie apoi de păreți, cercetînd mereu cu ochii lui bulbucați, apoi mai făcu patru pași și ridică din nou lumînarea spre boltă. Aici nu numai în boltitura gangului, ci și în păreți era o spărtură uriașă, proaspătă: nainte se deschidea un gang cu mult mai larg și mai nalt, cu păreții ciopliți ca din daltă. Lumînarea trimitea în el raze cețoase. Directorul intră în gangul acesta, îi pipăi păreții, îl privi cu mirare, apoi porni nainte. După vreo sută de metri din gangul ăsta se deschideau, la dreapta și la stînga, alte două galerii, tot așa de largi, tot așa

de frumos cioplite. Un car cu boi putea merge foarte bine prin ele. Aceste două galerii laterale nu erau lungi. Notarul le cercetă pe amîndouă şi văzu că se sfîrşesc în păreţi de meal. Porni mai departe pe galeria principală, merse, merse, merse, cu inima tot mai îngheţată. Cînd se încuie gangul, el se opri, cercetă cu lumînarea întregul dinainte. Nu era părete de stîncă, ci dărîmături.

— De aici nu mai pot fi nici doisprezece metri pîn-afară, zise el foarte liniştit, ca şi cînd ar fi venit să facă o măsurătoare, dar vocea nu-i mai sămăna defel.

Hocmanul se temu auzind glas străin în baie.

— Doisprezece şi jumătate, răspunse cu teamă hocmanul.

— Aşadar, aţi cercetat? întrebă, tot cu linişte, vocea străină.

— Da. E o gură de baie pe care nime n-a ştiut-o. E aşa de astupată cu dărîmături, încît numai după muncă de patru ceasuri am putut-o descoperi. A trebuit să puşcăm stîncile de la întrare.

Directorul se întoarse, veni pînă unde răspundea galeria cea bătrînă într-a lor, înălţă din nou lumînarea de său, cercetă cu de-amănuntul spărtura în care ar fi putut încăpea un car încărcat cu fîn şi-i zise apoi hocmanului :

— Trebuie c-a fost o detunătură !...

Omul îl privi cu mirare pe Iosif Rodean.

— Da, am crezut că s-a surpat întreagă Corăbioara.

Directorul apropie acum lumînarea de păreţii gangului celui bătrîn, îi pipăi şi păru că-l gîdilă plăcut netezimea lor, căci zîmbi şi zise :

— Da-l-aş dracului de bătrîn, cum a putut să lucreze aşa de frumos ?

Hocmanul nu-i mai răspunse: zîmbetul acesta îi îngheță sîngele. El porni spre ieșire, îi păru că-l urmează și Rodean, îi părea că-i aude pașii. Dar era ecoul pașilor săi. Directorul se lăsă pe-o enormă măsea de stîncă și se cufundă în tăcere. În mînă ținea lumînarea de său, și ochii săi erau fixați pe-un colț roșiatic de piatră.

Înaintea lui se deschidea galeria tăiată în sînul Corăbioarei nainte cu sute de ani, poate încă pe vremea stăpînirii romane. Multe urme rămase în pămînt arătau că bătrînii strămoși exploataseră vreme îndelungată băile din Văleni și din jur. Cine știe ce întîmplare îi va fi făcut pe băieșii de atunci să întrerupă continuarea galeriei acesteia, căci aur era încă. De sute de ani urmele celor din urmă izbituri de ciocane rămăseseră neclintite în stîncă, jos se vedeau sfărîmături care conțineau aur. O grabă, o poruncă mare trebuie că i-a silit să părăsească pe sama depărtaților strănepoți vîna de aur pe care băiră pînă-acum, cu atîta noroc, la «Arhanghelii». Poate răsunase chiar goarna de retragere a legiunilor romane din Dacia cînd iscusiții strămoși dădeau aici cele din urmă lovituri de ciocane. Și, de-atunci, ochi omenesc n-a mai zărit luciul pereților, pas omenesc n-a mai făcut să s-audă ecouri depărtate. Și totuși galeria asta părea nouă, părea că numai acum au părăsit-o lucrătorii.

Considerațiile acestea erau departe de Iosif Rodean. Cînd se așeză pe măseaua ceea de stîncă, el simți că ceva se frînsese în trupul său uriaș. Nu și-l mai putea ține drept: el ședea îngîrbovit, neclintit, părîndu-i că-n toată clipa se poate sfărîma în mii de bucăți. Nu se gîndea la nimic, nici nu-și putea da sama cum trece timpul; stătu nemișcat un răstimp îndelungat și se trezi numai cînd flacăra lumînării îl arse la degete.

Se cutremură, aruncă bucățica de său și porni spre ieșire. Dar se clătina la fiecare pas, se izbea în pereți, boltitura însă nu o mai atingea. Trupul lui rămase frînt. Cînd se ivi în gura băii, în mijlocul răsuflului gros și plin de neguri, băieșii se înfiorară. Iosif Rodean îmbătrînise, era de nerecunoscut. El se apropie, șezu pe-un scaun lîngă cramul care era mai aproape de intrarea băii și oftă din adînc.

Incurajat de durerea și suferința zugrăvită pe fața directorului, întîiul hocman, Florea Lupu, se apropie de el și începu :

— Sorțile nu le putem schimba, sorțile sînt aruncate din veci de cel ce ne stăpînește. Noi, iaca, sîntem niște gîngănii care pot fi oricînd strivite. Nenorocul nostru e c-am spart în mîncături din bătrîni, dar, oare, să-l putem numi nenoroc după ce de atîția ani baia a fost mereu bună ? Cîți muncesc în zadar ani de-a rîndul ! Iată, chiar noi, pe gangul cel nou. Datoria noastră e să-ți spunem cum s-a petrecut lucrul, pentru că nimic nu se întîmplă fără ca să nu-și arunce nainte sămnele, prevestirile.

El tăcu o clipă, părînd că se gîndește ; băieșii se apropiau tot mai tare de cei doi. Iosif Rodean privea mereu nainte, părînd că nu aude nimic, că nu vede nimic.

— De cîteva săptămîni, continuă Florea Lupu, noi am avut sămne. Dumneata n-ai vrut să ne asculți, dar las', că tot aici ajungeam, tot spărgeam în mîncături. De săptămîni ciocanele aveau răsunet prelung.

Lupu ridică ochii spre băieși și, într-un murmur adînc, zeci de voci repetară :

— Da, ciocanele aveau răsunet prelung.

La vuietul acesta directorul se zgudui, privi pe rînd la fiecare băieş, apoi ochii lui se fixară iarăşi în nemărginit.

— De cîteva săptămîni la fiecare izbitură de ciocan de la noi răspundeau trei-patru de la ei. Izbeam noi, izbeau şi ei, şi huietele treceau departe. Umbrele băieşilor celor bătrîni ne dădeau de ştire să fim cu ochii în patru. Tot mai cu frică se sfredelea stînca.

— Da, ciocanele aveau răsunetul prelung, răspunseră în cor băieşii.

— Tot mai cu greu puteam hotărî care să lucreze în frunte. In urmă ajunserăm să tragem la sorţi. Cine trăgea soartea, cu moartea-n sîn se apropia de stîncă. Intr-o sară străjile se plimbau naintea întrării, cînd iată că un bătrîn în haine albe, cu barba albă, trece pe lîngă ei şi le face sămn cu mîna să-l urmeze.

— Da, l-am văzut pe bătrînul, întăriră în cor băieşii.

— In noaptea ce urma se traseră sorţile, şi Visa, Ghiuţ, Părău şi Petrişor fură meniţi morţii. Ei trebuia să băiască în frunte; am fost cu ei şi am auzit şi eu cum bubuiau departe sute de ciocane, cum cîntau subţire şi gros, cum se porniră miorlăituri, pe sub pămînt parcă.

— Da, ciocanele aveau răsunet prelung, ziseră în cor băieşii.

Directorul se zgudui, sări de pe scaun şi, aplecîndu-se asupra lui Florea Lupu, îl întrebă:

— Patru oameni au murit?

— N-au mai avut vreme să moară, au fost rupţi în sute de bucăţi îndată ce trăzni puşcătura.

Iosif Rodean îşi plimbă cîteva clipe ochii asupra lor, apoi izbucni cu mînie:

— Pentru ce n-aţi murit cu toţii, cînilor? Cum de n-aţi fost cu toţii acolo, să vă zdrobească puterea iadului? Ce mai voiţi? Pentru ce să mai trăiţi? Aveţi încă chef de viaţă? Of, of, am să vă arăt eu vouă viaţă! Tăcu o clipă. apoi, schimonosindu-şi îngrozitor chipul. se înholbă şi mai tare la ei şi le zise: Văzut-aţi pe dracul? Iacă dracul! şi el îşi scoase limba însîngerată, lungă.

Mulţi din băieşi îşi făcură cruce, întorcîndu-şi capetele.

Dar păru că acesta fu cel din urmă semn al deznădejdii lui Iosif Rodean. In clipa următoare vocea lui se auzi poruncitoare, aspră, puternică, vocea lui cea cunoscută de băieşi:

— Pe morţi i-aţi dus în sat?

— Da. sînt duşi acasă de cu noapte, răspunse Florea Lupu.

— Şi voi, de la miezul nopţii, n-aţi mai lucrat nimic?

Oamenii. cărora le veni, pe cîteva clipe, inima la loc, acum iar se îngroziră.

— Ei bine, ticale, pentru ce vă plătesc eu? Numaidecît să spargeţi stîncile puşcate. să le mărunţiţi, să le scoateţi afară. Iar în gangul cel nou s-aud numaidecît detunăturile!

Oamenii se priviră un răstimp, apoi se supuseră poruncilor lui. Hocmanul Florea Lupu însă nu se mişcă de lîngă director.

— Domnule director... începu el cu teamă.

— Ei, Floreo, ce-i cu tine? întrebă aproape vesel Iosif Rodean. văzînd cum se împrăştie oamenii lui la lucru, ca şi altădată.

— Aş spune-o vorbă, zise cu silă Florea.

— Dar spune-o, frate! Cine te opreşte?

— În piatra asta, începu el arătînd grămezile, este aur destul. Acasă dumneata mai ai pe-atîta la piue. Ar fi bine să părăsim și gangul cel nou!

— Gangul cel nou? întrebă directorul, nepricepînd nimic.

— Da. Altfel, în cîteva luni lucrările de-acolo înghit și aurul ce se află în grămezile acestea, răspunse Lupu cu vocea întunecată.

În loc de răspuns, Iosif Rodean îi făcu lui Lupu semn să-l urmeze. Apucară pe coasta muntelui, pe-un urcuș repede, și, tot cățărîndu-se de tufe, ținînd direcția galeriei celei nouă, ei ajunseră, îngenunchind, lunecînd mereu, deasupra. Se opriră, după cum putură chibzui, deasupra întregului în care băieșii începură să ciocănească. Iosif Rodean cercetă cu luare-aminte printre tufe, feri mușchiul, rîcîi cu călcîiul cizmei și, aplecîndu-se, îi zise lui Florea:

— Ia te uită!

Omul se încovoie și văzu ieșind din stîncă o spinare alburie, pătată cu puncte sure.

— Vîna asta se coboară tăind muntele în două, și nesmintit trebuie s-o nimerim înaintînd cu gangul cel nou. O să fie aici belșug de aur, Floreo.

— Nu, stăpîne, nu va fi. Vîna asta iat-o și mai la vale, și niciodată nu s-a pogorît pînă în gang. De mult trecem noi pe subt ea!

Directorul se înțepeni pe picioare, îl prinse de spate pe hocman, și cîteva clipe îl ținu deasupra prăpastiei ce se adîncea la stînga lor. Apoi, răzgîndindu-se, îl lăsă pe pămînt și-i zise, gîfîind:

— Lupule, cu mine să nu glumești!

Hocmanul era palid, tremura și acum, înspăimîntat.

— Tu ai să-ţi porţi slujba, mă-nţelegi? începu să răcnească Rodean. Eu te plătesc, şi tu ai datoria de cîne să m-asculţi! Pricepi tu asta?

— Da, domnule director!

Fără să mai schimbe o singură vorbă, ei se coborîră; directorul îşi încălecă murgul şi porni.

Cînd ajunse în sat, văzu, şi ici şi colo, grupuri de oameni care vorbeau cu gesturi largi, aplecîndu-se unii spre alţii.

— Dar ce-i? E sărbătoare astăzi? îi întrebă cu mînie Iosif Rodean.

Oamenii îi dădeau îngroziţi bineţe, dar nu-i răspundeau nimic.

Notărăşiţa Marina simţi cum învie cînd îl văzu intrînd liniştit în casă. Tot astfel, cu puţin înainte, lucrătorii din curte se puseră mai cu rîvnă pe muncă văzîndu-l descălecînd liniştit.

Marina aştepta să vorbească, să-i spuie ceva Iosif, dar el şezu pe-un scaun, se descălţă de cizme, le aruncă după cuptor, se încălţă cu ghetele, dar abia acum băgă de samă că-i înglodat de tină.

— Drumurile dracului! zise el. Adu-mi schimburi!

Nevasta aştepta cu inima strînsă, dar Iosif tăcea, mereu, în vreme ce se îmbrăca.

— Ai fost? întrebă în sfîrşit Marina, nemaiputîndu-se stăpîni.

— Nu-i nimic! răspunse nemulţumit directorul.

— Cum, nu-i adevărat?

— De vreme ce sînt patru morţi, trebuie să fie adevărat, răspunse Iosif încercînd să-şi prindă un nasture la guler. Apoi, nereuşindu-i, el aruncă nasturele şi zise: «Arhanghelii» n-au pierit; de pe gangul ăsta am scos aur destul, e vrednic acum să fie părăsit.

— Așadar, e adevărat? întrebă cu spaimă muierea.

— Proasto! strigă directorul. E adevărat că în gangul cel vechi au spart în mîncături...

Nu mai putu continua, căci Marina izbucni într-un plîns cu hohote.

— Dar atunci s-a isprăvit cu «Arhanghelii», reuși ea să zică printre suspine.

— Să nu-mi urli acum! M-ai înțăles? Să nu-mi urli! strigă notarul, învinețindu-se la față. Îți spun că nu-i nimic. Aur vom descoperi îndată...

— În gangul cel nou? îl întrerupse cu spaimă Marina.

— Da, în gangul cel nou, ce te miri, muiere proastă ce ești?! Ce te vaicări?

— Iosife, Iosife... mai avu putere Marina să suspine c-o voce slabă. plîngătoare

— Da, Iosife! Bine zici! Eu am să-mi conduc lucrările, n-ai să te amesteci nici tu, nici altul, nime, nime! M-ai înțăles? Las' să-mi frîng eu grumajii! Vai, cît de în grabă cădeți voi muierile la deznădejde! Ei bine, nu te mai gîndi la «Arhanghelii», dracul te pune să te amesteci în lucrurile mele? Vezi-ți de bucătărie și de slujnice. Eu am făcut baia asta vestită, eu voi face-o iară. Puțin îmi pasă mie c-o galerie sparge în mîncături din bătrîni! Tăiem alte ganguri, de aceea avem ciocane și pulbere de pușcă și dinamită! O să te mai bucuri tu o dată pînă nu vei muri, ca și nainte cu șaisprezece ani! Dar poți să fii veselă și acum, «Arhanghelii» nu-i părăsim!

Marina își strînse haina la piept, îi era frig și, cu capul plecat, ieși din camera bărbatului său.

Iosif Rodean vorbi cît putu de tare, căci avea lipsă să se încurajeze pe el însuși. Și le spuse mai mult lui decît Marinei. De îndată ce intră în casă,

de îndată ce auzi glasul femeii, lui îi veniră numaidecît în minte datoriile mari pe care le avea la cele două bănci. Pîna acum își uitase cu totul de ele. După întîia deznădejde care aproape îi zăpăcise mintea. el, încă la mină, începu să se reculeagă, începu să spere. După ce-și văzu oamenii din nou la muncă, îi păru chiar că nu se întîmplase nimic și era iarăși sigur că în gangul cel nou va afla, cît mai în grabă, aur. El își dădu bine sama că bani gata nu mai are, dar cînd văzu grămezile de piatră în jurul băii, își zise că de-aici va scoate bani destui să plătească lucrările din gangul cel nou. Pînă fusese departe de casă, familia lui îi ieșise din minte, și, cu ea, își uitase de încurcăturile bănești. Însă acum, văzîndu-se în casa lui, își aduse îndată aminte de cele două case nouă și, deodată, și de datorii.

Nădejdea, siguranța ce le avu pînă-acum începură să i se clatine, și el făcea sforțări uriașe să nu-și mai aducă aminte de datorii. Fără ele, ar măcina în tihnă piatra bună cîtă o mai are, ar face bani destui, și-n vremea asta, în gangul cel nou, necontenind lucrările, s-ar da de aur. Fără datorii! Dar așa, cu ele! Nu s-ar putea ca cele două bănci să-l silească la plată, nu s-ar putea să-i vîndă toată piatra ce-o mai are? Nu s-ar putea să rămînă pe drumuri în scurtă vreme?

Întrebările chinuitoare nu putură fi speriate cu strigătele sale; reveniră îndată ce ieși doamna Marina. Încet-încet înțelegea că nu cele două bănci îl înfiorau atîta, cît mai mult gura lumii. Să audă, poate, peste cîteva zile:

«Directorul de la „Arhanghelii“ a ajuns la sapă de lemn.»

«Cine?»

«Iosif Rodean, directorul de la „Arhanghelii."»
«Nu mai spune!»
«Da, cine-ar fi crezut? Se zice c-ar fi dator mult la bănci»
«Dator, el?»
«Și încă multe parale, zeci de mii!»
Lui Iosif Rodean îi părea că și aude convorbirea aceasta închipuită, că-i și vede pe oamenii care vorbesc mirați și pe buzele cărora încremeneau, în urmă, surîsuri de batjocoră.
«Nu! Nu voi ajunge niciodată aici! își zicea el cu vocea tare. Am să fac bani și am să dau de aur pînă ce nici nu-și vor da oamenii bine sama că gangul cel vechi e părăsit. În cîteva zile am să descopăr vîna de aur!»
El umblă cu pași grei prin casă, se trînti pe-un divan, se ridică din nou numaidecît și pufăi pe nări ca o locomotivă obosită. Apoi, după ce văzu că acasă nu mai poate rămîne, își încălecă calul și porni înapoi la «Arhanghelii».
Pe drum întîlni și acum pîlcuri de oameni, se miră că-i vede fără de lucru, dar nu le mai zise nimic.
El nici nu se gîndi că în clipa asta fierbea satul întreg; că mulți băieși de la alte mine părăsiseră lucrul să vină în sat să vadă pe cei patru morți, dar mai ales să se încredințeze de vestea cea mare că la «Arhanghelii» ar fi spart, azi-noapte, în mîncături din bătrîni.
Vestea se lăți ca fulgerul, încă de cu noapte, în Văleni. În ceasurile dimineții făcu vîlvă mare și în oraș. Iosif Rodean se înșela amar închipuindu-și că el va reuși să afle aur în galeria cea nouă pînă a nu ajunge vestea în oraș. Credința asta era, de altfel, a deznădăjduitului care se agață de-un fir de pai să nu se înece. Dacă o veste bună aleargă pe

aripi de pasăre, apoi veștile rele, cele mari, sînt duse pe aripi de vifor.

Întunerecul încă nu se împrăștiase de pe sat cînd pe văi, pe colnice, pe cărări se vedeau tot mai multe puncte de lumină, care se clătinau, descriau cercuri largi ori lăsau dîre luminoase în aer. Abia aduseseră pe cei patru morți, abia-i așezaseră pe lavițe, și vecinii, treziți de vecini, se sculară înspăimîntați, își aprinseră lumînările și se apropiară din toate părțile de casele în care zăceau morții.

Băieșii, cu fețele pămîntii, înlemneau lîngă cei striviți de stîncă, femeile se boceau în gura mare; fierberea, care ținu apoi necontenit pîn-a treia zi, se începu.

Apoi, pe la portițe, în mijlocul drumului chiar, erau tot mai dese pîlcurile de oameni care nu mai isprăveau fel de fel de istorii despre asemenea nenorociri. Începeau cu «Arhanghelii» și cu cei patru morți și ajungeau departe, cu zeci de ani înapoi. Spargerea în mîncături din bătrîni de la «Arhanghelii» era apreciată de băieși în deosebite chipuri, dar cei mai mulți erau convinși că-i un semn rău.

— O să dăm de-acum îndărăpt, tovarăși!

— Semnalul s-a dat la baia cea dintîi.

— Oho, nu «Arhanghelii» a început mai întîi cu răul!

— Celelalte ce-s? Ia, niște vizunii!

— Să ne ferească Dumnezeu de primejdie!

— Să ne scape de ceasul cel slab!

Peste tot băieșii vorbeau cu părere de rău despre Iosif Rodean.

— Așa director mai rar!

— Era aspru de mama focului, dar plătea bine.

— Va fi strîns averi!

— Mai ştii?

Erau însă destui care vorbeau despre «Arhanghelii» c-un fel de satisfacţie:

— Ce-i pasă directorului? Ăla-i sătul!

— Nu-l vezi că s-a făcut cît o vită?

— Cel puţin va putea juca de-acum în tihnă cărţile!

Cei care erau interesaţi mai de aproape la «Arhanghelii» se simţeau în mare nesiguranţă. Adevărat că vor putea să care piatră, cu carele ori cu caii, şi de la alte băi, dar cu plată mai puţină, şi unde mai pui că, aducînd piatră directorului, puteai alege în dragă voie bruşii care aveau aur mai mult! Tot aşa şi cei care spărgeau piatra şi o mărunţeau cu ciocanele: la ce baie vor mai afla piatră ca la «Arhanghelii» din care să poţi strecura în buzunar de cinci-şase zloţi pe zi, fără să faci nici o pagubă stăpînului? Şi cum foarte mulţi vălenari erau angajaţi la «Arhanghelii», satul întreg era în fierbere.

V

În dimineaţa aceleiaşi zile posomorîte de noiembrie Dochiţa ieşi grabnic pe portiţă şi o luă pe drum în sus, spre birtul lui Spiridon, s-aducă, ca de obicei, coniacul de dimineaţă. Ea păşea mărunt, în vîrful ghetelor, ferindu-se pe cît putea de tină. O năframă moale de lînă cafenie şi-o strîngea, c-o mînă, deasupra pieptului plin şi tare. Năframa era mare, îi înfăşura spatele; subt ea, de amîndouă părţile, i se vedeau mînecile albe ale cămăşii. Era cu capul gol, cu părul făcut conci[1] în ceafă, iar şuviţele de la tîmple şi de deasupra frunţii erau în-

[1] *Conci* — coc.

crețite cu fierul. Obrajii ei erau plini și înfloriți, iar ochii ei rîdeau necontenit. Mergea veselă, ușoară, sîsîind printre dinți o melodie de romanță.

Mergea ea însăși s-aducă coniacul de dimineață, și aceasta o făcea de mai bine de-o jumătate de an, de cînd nu mai ținea slujnică. Ea își dădea, din cît se pricepea, silința să se deosebească tot mai tare de celelalte vălenărence, cum se și cădea unei primărese, dar nu se sfia să meargă singură la birt, să cumpere băutură. Că nu mai ținea slujnică se datora unei întîmplări cam încurcate, la care Dochița nu se prea gîndea bucuros. Prin mai primarul sosi într-o sară, tîrziu de la oraș și, cum intră în casă tiptil, ca de obicei, i se păru că o umbră ar fi trecut prin fereastra de către grădină. Primarul, de cînd o luase, era mereu prepuielnic[1], și acum era cît pe-aci să-i deie drumul Dochiței. Dar femeia se jura în fel și chip, pe cele sfinte și pe cele necurate, dacă va fi ea vinovată, dacă nu i se va fi părut primarului. Astfel, ea se alese în sara aceea, deocamdată, numai cu o bătaie soră cu moartea. Dar din ziua următoare Dochița băgă de samă că bărbatul ei și-a făcut ochii în patru și că nici un pas nu mai poate face fără ca el să știe.

Asta însă nu era viață pentru Dochița! Era prin mai, și trei feciori din sat îi făceau daruri. Deci, își puse gura pe slujnică și deodată n-avu ochi s-o mai vadă. Nimic nu mai era bine ce făcea, o vorbă n-o mai spunea pe-nțeles biata fată. Și din ocări, din palme, din ghionturi n-o mai scotea primăreasa. Azi așa, mîne așa, poimîne iară. Primarul Cornean băgă de samă, așteptă ce așteptă, apoi într-o zi îi zise cu mînie :

---

[1] *Prepuielnic* — bănuitor.

— Ce ai cu fata asta de n-o mai poţi suferi?

— Am eu ce am! răspunse cu dîcă [1] Dochiţa.

— Nu că ai, ci să-mi spui! Nu te poţi plînge de ea; după cît văd eu, ea-şi face lucrurile.

Dochiţa tăcu un răstimp, privi în pămînt, se sili să roşească, apoi, cînd simţi că-i obrazul plin de sînge, îşi ridică ochii scînteietori spre Cornean şi-i zise:

— Nu mai vreau s-o văd în ochi! Nu mai pot trăi cu ea în casă!

— Dar ce ai, pentru Dumnezeu? Ce ţi-a făcut?

— Ori ea, ori eu! strigă cu mînie Dochiţa. Să ştiu odată la care ţii tu mai mult!

— Eu? făcu mirat primarul, dar şi măgulit într-aceeaşi vreme.

— Da, tu! Nu mă mai înşălaţi voi pe mine! Încă azi să se hotărască! Ori-ori!

Primarul, tot mai încîntat, tot mai vesel, tot mai îndrăgostit, i se jură pe cîte-s în soare că nu-i vinovat, că nici nu se gîndeşte la slujnică.

Atunci Dochiţa începu să plîngă. La început părea că plînsul îi vine în silă, dar suspinele tot sporeau, se tot înlănţuiau, pînă ce sfîrşi izbucnind în hohote adînci. Primarul se zgudui de durere, el o iubea pe Dochiţa, aşa cum îi porunceau simţurile lui, hrănite mereu de trai bun şi de băutură, o iubea ca pe o femeie tînără, în vîrtute [2] şi pe care voia să o vadă mereu frumoasă. O îmbrăţişă, o sărută cu patimă.

— Aşadar, mă iubeşti tare, Dochiţo? o întrebă, privind-o în ochi.

În loc de răspuns, femeia îl lovi cu palma peste gură.

Încă în ziua aceea primarul dădu drumul slujnicei şi încetă de-a o mai supraveghea pe Dochiţa. Era

[1] *Dîcă* — împotrivire, mînie, pică.
[2] *Vîrtute* — putere, vigoare.

chiar vremea, căci, încă vreo zi, două, şi cei trei ar fi crezut că Dochiţa i-a părăsit pentru alţii.

Astfel, ea, neavînd slujnică, mergea singură după băutură, mergea veselă şi pentru că simţea nainte gustul plăcut al coniacului. Dochiţa se deprinsese de mult cu băutura, dar de cînd era primăreasă le alegea foc şi nu-i plăceau decît băuturile cele mai scumpe. Şi nu se putea plînge că nu i le îmbiau destui, pe lîngă primarul Cornean. Vreo zece băieşi stăteau în picioare, în jurul unei mese rotunde, pe care făceau cerc păhăruţele cu rachiu, cînd intră Dochiţa în birtul lui Spiridon. Ea fu surprinsă că nici unul din cei zece bărbaţi nu o întîmpină cu zîmbetul pe care era obişnuită să-l vadă, de mulţi ani, pe buzele bărbaţilor cînd îi dădeau bineţe. Acum vreo trei-patru îi dădură «bună dimineaţa» destul de rece, şi cu toţii începură deodată să vorbească în taină.

Dochiţa îi privi bănuitoare o clipă, apoi se apropie de Spiridon şi-i dădu sticluţa.

— Coniac poftiţi ? întrebă birtaşul c-o voce străină, ca şi cînd niciodată Dochiţa n-ar mai fi cumpărat de la el nimic.

— Se-nţălege, ce mai întrebi ? răspunse Dochiţa şi, peste umăr, aruncă din nou o privire cercetătoare spre băieşi.

Spiridon îi umplu sticluţa şi i-o întinse fără un cuvînt.

— Parcă eşti bolnav, Spiridoane ? întrebă femeia.

— Ei, parcă de boală ne plîngem noi ! făcu nemulţumit birtaşul.

— N-ai durmit bine astă-noapte ? zise iar Dochiţa, neîndurîndu-se să plece. Simţea parcă o taină în jurul său, şi-n vocea lui Spiridon, şi în feţele şi privirile celor zece băieşi.

— Nu prea, primăreasă !

— Şi ce te doare? Ia să văd, n-aş şti eu un leac? zise Dochiţa, şi acum se învîrti într-un călcîi şi văzu că toţi băieşii privesc la ea miraţi. — Dar ce-i cu dumneavoastră, zise ea, nu mă mai cunoaşteţi?

Ea zîmbea mereu, era veselă ca de obicei şi arunca mereu priviri cu multe înţelesuri.

— Se vede că dumneata nu ştii nimic, zise un băieş cu gura de jumătate.

— Ce să ştiu?

— Ce s-a întîmplat la «Arhanghelii».

— N-am de unde şti, căci abia m-am sculat, şi-n crîşm-am intrat, vorba cîntecului, răspunse rîzînd Dochiţa. Şi ce-i la «Arhanghelii»? întrebă ea îndată. Aur slobod?

— Oho! făcură vreo cîţiva.

— Alta ce să fie?

— Într-adevăr, domnul primar n-a fost încunoştinţat? întrebă Spiridon.

— Să fie încunoştinţat că...? făcu Dochiţa aplecîndu-se spre Spiridon, ca şi cînd ar fi avut gust de glume.

— Că la «Arhanghelii» au spart în mîncături, nu mai este aur, răspunse Spiridon, scandalizat de purtarea muierii.

— Nu mai este aur? întrebă, pălind pe-o clipă, Dochiţa şi întorcîndu-se spre cei zece.

— Adevărat, răspunse un băieş, şi, pe deasupra, patru oameni omorîţi de baie.

— De oameni e pagubă! oftă cu durere Dochiţa. Cine-s? întrebă, zbicindu-şi o lacrămă cu mîneca iei.

Îi spuseră numele celor patru.

— Dar pagubă e şi de aurul cel mult, zise un băieş.

— Aur, dacă sînt oameni, dacă sînt bărbați, iar se mai poate afla. Dar un om dacă moare, nu se mai scoală.

— Zău că nici «Arhanghelii» nu vor mai învia, după cît se pare, zise alt băieș.

— Ridice-se la cer, c-au stat de mult în Văleni, zise rîzînd Dochița. Li se va fi urît și lor pe pămînt. Dacă nu mai sînt «Arhanghelii», sînt alte băi, vor mai fi și altele.

Cuvintele din urmă le zise ieșind pe ușa birtului.

— Muierea și dracu, zise cu tristeță Spiridon.

— Las' să mai fie și de-acestea! Se vaicără destule prin sat, răspunse un băieș.

Dochița, în drum spre casă, își făcu repede tot planul de luptă pentru viitor. Mergea tot așa de repede, tot așa de ușoară ca și cum venise. Ea nu pierduse nimic, tinereța și-o simțea încă în floare, și ea, în toată viața, numai pe tinereța ei s-a răzimat. Ajunsese la o cotitură, cînd băgă de samă la stînga un grup de băieși care se sileau să-l oprească pe bădicul Ionuț Ungurean din drum. Dochița se opri și începu să asculte.

Bădicul era roșu de mînie, era cu ochii tulburi și dădea mereu din mîni.

— Lăsați-mă să mă duc la el! strigă bădicul clătinîndu-se pe picioare.

Deși era de dimineață, Ionuț Ungurean era afumat binișor.

— E degeaba, bădicule, nu te mai duce, zise un băieș ținîndu-l de mînecă.

— Nu se poate. Nu cred ce-mi spuneți voi! Cum? Unde? întrebă aiurit bătrînul.

— E adevărat ce-ți spunem, bădicule. Te liniștește! Am spart în mîncături. Noi de-acolo venim. Te liniștește și vino acasă. Lasă-l pe directorul. Nu-i bine să dai azi față cu el.

— Dar cînd vă spun că nu se poate! se încăpăţîna bădicul. Mie-mi trebuie bani, bani mulţi; advocatul mi-a bătut telegrafu că se-mpuşcă! Înţeles-aţi? Se-mpuşcă! Voi minţiţi, lăsaţi-mă să mă duc la directorul!

El se smînci din mîinile celor care îl opreau şi porni, clătinîndu-se, spre locuinţa lui Iosif Rodean.

Dochiţa zîmbi şi-şi continuă drumul.

Primarul Cornean o aştepta şezînd la masă.

— Ei, leliţo, aduci?

Dochiţa puse sticluţa pe masă, luă un păhărel. îl umplu, îl bău şi-i zise apoi:

— Babă, nu leliţă, iubite. Babă voi fi de-aici încolo!

— Ei, ei, ai îmbătrînit aşa de-n grabă? În drum pînă la Spiridon şi înapoi? o întrebă primarul, întinzînd mîna s-o ciupească de obraz.

Dochiţa se feri şi zise:

— Da, iubite, într-un drum şi mai scurt ca ăsta poate cineva să şi încărunţească dacă...

— Dacă-i iasă un vrăjitor în cale, o întrerupse repede Cornean.

— Dacă aude o veste aşa de cumplită! Aurul la «Arhanghelii» s-a isprăvit, bădică!

După ce spuse cuvintele acestea Dochiţa se învîrti într-un călcîi, se aplecă repede naintea unui dulap, îl trase, scoase zahăr, îl puse pe masă şi începu să pregătească cafeaua cu lapte. Pe Cornean nu-l mai învrednici de nici o privire.

Primarul încă nu băuse nimic în dimineaţa asta, era treaz cînd îi spuse Dochiţa vestea, dar acum capul i se umplu de vîjîituri şi se simţi ca într-un chef tîrziu de după miezul nopţii.

Dar cînd îl chemă nevasta la cafea, el se trezi ş-o întrebă c-un zîmbet:

— Ce-ai spus tu? Mi se pare c-ai spus ceva?

— La «Arhanghelii» au spart în mîncături, zise cu răceală Dochița. Știi că de mult spuneau băieșii că ciocanele au răsunet prelung.

— Glumești, de bună samă! rînji primarul privind-o cu ochii prostiți.

— Ar fi bine să glumesc, dar e adevărat. Mi-a spus Spiridon, au întărit zece băieși, pe urmă l-am văzut pe bădicul Ungurean mergînd la directorul. Nici el nu crede, ca și tine. Dar acum vino la cafea, că se răcește, zise ea arătînd ceștile ce abureau pe masă. Ea luă sticluța și-și umplu a patra oară păhărelul.

Dar primarul nici nu se uită spre masă. El spiona mereu cu privirile pe femeie; i se păru că vrea să-i pună o cursă, să-l îndepărteze de-acasă, ca să se poată întîlni cu altul. Credea așa și pentru că n-o vedea pe Dochița nici supărată, nici deznădăjduită, ci, dimpotrivă, iată, bău al patrulea păhărel de coniac, și al lui încă nu-l umpluse, cum făcea de obicei pînă acum.

— Voi ști îndată adevărul, zise primarul ridicîndu-se, dar de minți, dai de dracul cu mine! zise el cu vocea șuierătoare. Își luă pălăria și ieși.

Dochița ridică din umeri în loc de orice răspuns și, așezîndu-se la masă, începu să-și soarbă în tihnă cafeaua.

Vasile Cornean porni pe drum aproape alergînd, nu mai vedea bălțoacele în care călca, împroșcînd cu stropi murdari în toate părțile, nu mai vedea bolovanii de care se împiedeca. Ajunse foarte repede la locuința directorului.

Dar pe cînd nimerise el, Iosif Rodean se întorsese la «Arhanghelii».

Pe bădicul Ionuț Ungurean îl află însă în curte, între muncitorii de la piue; bătrînul stătea între ei cu capul descoperit, asculta grozăvia, îi privea uluit.

Cînd îl văzu pe primarul, ridică brațul drept, făcu un gest de disperare, ca și cînd totul s-ar fi sfîrșit, și-i zise :

— Cine-ar fi gîndit, tovarășe? Cine-ar fi gîndit?

— Așadar, e adevărat? întrebă Cornean cu vocea stinsă.

Nu-i mai răspunse nimeni. Oamenii își văzură de lucru, și cei doi tovarăși de la «Arhanghelii» ieșiră încet, amețiți, pe poartă.

Care încărcate cu piatră, căluți purtînd în spinări coșurile dăsăgite treceau mereu pe drum, spre marea uimire a celor doi societari. O vreme îndelungată ei nu-și ziseră un cuvînt, aveau senzația că-i sfîrșitul lumii și se scîrbeau că trebuia să se ferească mereu de carele încărcate.

— Și chiar acum advocatu-mi bate telegrafu că se-mpușcă! izbucni în urmă bădicul Ionuț, sfîrșind o serie de gînduri.

— Ei, se-mpușcă! zise cu dezgust Cornean.

— Tu nu-l cunoști, e în stare să se omoare. Tu nu-l cunoști, răspunse repede bădicul. Și-apoi, ia spune-mi, ce-ar putea face alta, fără bani, într-o vavilonie ca aceea, unde nu cunoaște pe nimeni? Ia să-mi spui, că noi, care sîntem acasă, ce ne facem fără bani?

— Tot îmi vine să nu cred! zise în silă primarul.

— D-apoi mie? Ptii... dacă n-ar fi adevărat! Între «ptii» și cuvintele celelalte bădicul slobozi o înjurătură de slugoi.

— Trebuie să mergem la baie numaidecît, zise primarul.

Ungurean bătrînul se uită la el nehotărît. Bădicul nu se mai încumeta de mult să încalece, iar pe jos îi era prea povară să meargă pînă la «Arhanghelii». Și de patru ani nu mai fusese la baie. Și acum părea că i milă să-și tulbure comoditatea. Se obișnuise așa

de mult cu traiul tihnit, cu șederea continuă, încît nu se mai putea închipui altfel. Erau zile întregi cînd nu făcea altceva decît să se mute de pe un scaun pe altul, cu vinul după el. Îi părea că-i cu neputință să meargă pînă la «Arhanghelii» chiar cînd îl chinuia o îndoială așa de cumplită. Dar poate că în sufletul său simțea, numai nu voia să-și mărturisească, știa că nu mai încape nici o îndoială.

— Trebuie să mergem numaidecît! zise iar primarul.

Trimiseră doi feciorași, care se întoarseră numaidecît aducîndu-le caii în galop. Cornean se avîntă repede în șa, dar bădicul începu să geamă, să tot dea tîrcoale în jurul calului și nu se putea hotărî să pună piciorul în scăriță. Primarul descălecă, îi ajută lui Ungurean, îl ridică aproape în șa, apoi încălecă din nou și porniră.

— Ho-ho, mai încet! gemu bădicul. Mai încet, că mi se zguduie creierii.

Fu un chin și pe el și pe primarul pînă ce ajunseră la «Arhanghelii».

Primarul fu silit să-și țină calul în pas, cel mult în trap domol. Ori de cîte ori pornea mai repede, bădicul Ionuț gemea și blăstăma: fugea și calul lui, și Ungurean se zguduia amarnic. El nu se mai putea ține cumsecade în șa, ședea ca pe scaun cu întreg trupul său greoi, cu formele moi, dăbălate. La fiecare zdruncinare bădicul blăstăma calul, drumul, «Arhanghelii», viața întreagă. Pe sine însuși se dădu, de nenumărate ori, dracului.

Cînd ajunseră la baie, directorul era în galeria cea nouă; intrase să supravegheze de aproape bucățile de stîncă pe care, chiar mai nainte, le rupseseră cele șase tunete înfundate, adînci.

— Mergem în gangul cel vechi, zise primarul, dînd calul unei străji.

Şi-l dădu şi Ungurean pe-al său, şi-l urmă în silă pe Cornean.

— Puteţi să poftiţi, zise straja; în cramul nr. 3 este o lumînare pe masă.

Primarul întră, luă lumînarea şi se apropie, cu Ungurean după el, de gura băii.

— Uite ce-i aici, uite ce porcărie! zicea bădicul aproape la fiecare pas, lunecînd mereu în gangul umed.

Primarul nu-i răspundea, ci mergea nainte cu lumînarea.

Intru tîrziu ajunseră. Cornean se opri, cercetă spărtura uriaşă ale cărei bucăţi omorîseră pe cei patru băieşi.

— Ei, nu mergem mai departe să isprăvim odată!? zise cu năduf bădicul, care răsufla ca un foi.

— Unde să mai mergem? Iată, aici au băit încă în noaptea trecută, răspunse cu deznădejde Cornean.

Ionuţ Ungurean, cum nu fusese de mult la baie, iar pe ganguri nu mai întrase şi mai de mult, nu se mai ştia orienta. Lucrările naintaseră mult de pe unde le ştia el. Bădicul, şi mai nainte, dacă venea la «Arhanghelii», venea numai pentru petrecaniile ce se încingeau aici uneori, mai ales cînd era aur slobod.

El se uită unde-i arăta primarul, apoi, luîndu-şi repede privirile de-acolo, arătă cu mîna nainte, în zarea luminii.

— Dar încolo ce-i? întrebă el.

— Gangul cel din bătrîni, în care a răspuns al nostru.

— Aşadar, e adevărat? întrebă Ungurean.

Primarul nu-i mai răspunse; merse cîţiva paşi în gangul cel bătrîn, apoi, ca şi cînd ar fi simţit naintea lui un duşman care-l pîndeşte, se întoarse repede şi porni, cu bădicul după el, spre ieşire. Primarul

ieși în lumina zilei ca lutul la față, bădicul părea mai năcăjit pentru zdroaba ce-o avusese decît pentru căderea «Arhanghelilor».

— Domnul director încă n-a ieșit? întrebă primarul pe straja care ținea caii de frîu.

— N-a ieșit pîn-acum.

— Mergem și noi! zise Cornean și, aprinzînd din nou lumînarea, se întoarse pe același gang pînă unde se ramifica cel nou.

El credea că Ungurean îl urmează. Dar bădicul se puse pe-o laviță și, pufnind mereu, începu să-și răsucească o țigară.

Cînd ajunse Vasile Cornean în fruntea gangului, vreo patru băieși țineau luminițele aplecate, iar directorul cerceta cu de-amănuntul bucăți de stîncă împușcate de curînd. Părea cufundat adînc în cercetarea asta, căci nu-l auzi pe primarul apropiindu-se, tresări numai cînd Cornean îi dădu binețe.

— Bine c-ai venit, primarule, bine c-ai venit, tovarășe! zise cu bucurie Iosif Rodean. Ia te uită la întregul ăsta!

Primarul se puse în genunchi și începu să examineze cu ochi de pricepător piatra. Directorul îi urmărea de aproape, cu lăcomie, expresia feței. Cînd, în urmă, Cornean își ridică ochii, Iosif Rodean îl întrebă repede:

— Ce zici? Ochii lui bulbucați străluceau.

— Întregul e foarte frumos. Făgăduiește ceva!

— Cearcă aur? îl întrebă repede Rodean.

— Se poate să cerce! Spun că întregul e minunat.

— Nu se poate! Cearcă cu siguranță! Aduceți două bucăți afară, dar nu pe ales, din pușcătura de-acum luați ori de unde două bucăți și aduceți-le repede afară! le porunci el băieșilor. Dacă nu cearcă aur, adaose directorul mergînd spre ieșire, mă las să mă-mpuști! M-ai înțăles? Mă las să-mi dai glonț!

Scoasă la lumină, piatra era într-adevăr frumoasă, după spusa tuturor foarte mult promițătoare, acum o nimeriseră mai întîi în gangul cel nou. Nu era zi să nu piseze hocmanii din piatra care o scoteau din gangul acesta, dar pînă acum n-a cercat un singur fir de aur.

Cînd îl zări directorul pe bădicul Ionuț, bătu în palme.

— Să știți că se pune aur mult la «Arhanghelii»! strigă cu bucurie Rodean. Iată-l și pe tovarășul Ungurean! El îi bătu cu putere palma bădicului și-i zise: Vino să vezi că nu ți-a fost zdroaba în zadar. Vină să vezi!

Pînă ce pisară piatra în mojere[1] cu ruzi grele de fier, în jurul vaselor de fier se ținu mereu un cerc de trupuri plecate, de capete îndesuite. Era liniște de moarte acum, numai sunetul ascuțit al metalului izbit se auzea căzînd neîntrerupt în cadențe. După ce piatra fu mărunțită în apă pînă ce se schimbă într-un cir gros, un hocman luă vasul cel de ales, un fel de vînturătoare, și nu trecu mult și cele dintîi firicele de aur se iviră. O bucurie mare umplu inimile tuturor celor de față; toți zîmbeau din ochi, din față, buzele li se deschideau mereu spre rîs, se auzeau oftate de ușurare. Și firicelele de aur se iveau tot mai multe, și fiecare fir, abia văzut, mărea necurmat zîmbetele, fericirea oamenilor.

— Au căzut «Arhanghelii», trăiască «Arhanghelii»! strigă ieșit din fire Iosif Rodean cînd văzu că hocmanul încetează cu alesul.

— Trăiască «Noii Arhangheli»! strigă primarul cu însuflețire.

— Dac-ar rămînea întregul așa, ar da aur mai mult ca de pe gangul de mai nainte, declară hocmanul.

---

[1] *Mojer* — un fel de piuliță.

Bădicul se uita cu însuflețire numai la Iosif Rodean. Apoi, în urma tuturor, zise și el :

— Vezi ce-nsamnă să ai un om cu învățătură ? Vivat directorul ! strigă bădicul, răpit de entuziasm.

— Trăiască directorul ! repetară în cor ceilalți.

— Și acum, departe cu toate grijile ! zise vesel Iosif Rodean. Puteam ști că din gangul cel vechi se va isprăvi odată aurul, nimic nu ține pînă la capătul lumii. Dar, în schimb, Corăbioara-i mare, și aur mai este aici pe sute de ani !

Cei trei societari de la «Arhanghelii» se retraseră într-un cram și, după puține dezbateri, hotărîră cu însuflețire că vor continua lucrările, cu tot mai multă putere, în galeria cea nouă.

Bădicul Ionuț Ungurean, după hotărîrea aceasta, fu cuprins deodată de-o mare neliniște : își aduse aminte de advocatul, de care își uitase în cursul multelor suferințe ce îndurase în drum și în întunerecul băii.

— Of, dar asta n-ajută nimic ! oftă el cu disperare.

Cei doi societari îl priviră mirați, cu teamă.

— N-ajută la nimic pentru că mie-mi trebuie încă azi bani, mulți bani. Domnul din Pesta mi-a bătut telegrafu că se-mpușcă. Și nu mai am bani ! oftă el cu durere. E mare ticăloșie să nu mai ai bani !

Bădicul nu mințea : cînd primise azi-dimineață telegrama și cercetase în casa de fier, nu aflase decît trei bilete de cîte zece. Advocatul îi înghițea tot mai multe parale, tot mai des zicea tovarășilor de petreceri : «De-acum mă-mpușc !» Și bădicul de vreo jumătate de an nu mai avea nici un cîștig de la «Arhanghelii», trăia din ce cîștiga de la «Pintenul» și alte băi mai mărunte la care era tovarăș, punea mai ales mîna pe biletele păstrate din vremuri mai bune. Dar, iată, azi-dimineață băgă de samă cu groază că din vraful mare de bilete nu-i mai rămăseseră decît trei.

Celalalt tovarăş de la «Arhanghelii», primarul Cornean, deşi cîştig de la «Arhanghelii» nu mai avea, ca şi Ungurean, căci galeria cea nouă mînca mai mult decît aducea cea veche, mai avea cîteva miişoare. Avea norocul că erau numai el şi Dochiţa în casă, şi nu răzbiseră pîn-acum să înghită tot, deşi, nici el, nici ea nu se gîndeau să fie cruţători.

— Advocatul dumitale va mai aştepta puţin, zise cu răceală directorul.

El ştia, simţea că bădicul are de gînd să împrumute de la el, dar cum bani gata nu mai avea nici el decît cîteva sute, se grăbi să-l împiedece pe bădicul în cererea sa. S-ar fi simţit jignit adînc, cerîndu-i bădicul, să n-aibă de unde să-i deie.

— Nu aşteaptă ! Se-mpuşcă, domnule director, las', că-l cunosc eu ! zise bădicul cu nelinişte. De nu se va fi împuşcat pîn-acum, adaose îndată, privind întrebător la cei doi.

— Cîţi bani cere ? întrebă primarul.

— Trei sute-n cap !

— Şi n-ai trei sute ?

Bădicul începu să-şi frece cu palmele obrajii, fruntea.

— Vezi că n-am ! răspunse el oftînd.

— Dacă ajungem acasă, îţi împrumut eu atîta, zise cu linişte primarul.

— Ptii ! Atunci e bine ! Atunci se face treaba ! zise vesel bădicul. Bani n-am azi ; dar mîne, cel mult poimîne, o să aleg măcinişul de pe patru zile. Acum e bine.

*

Încă în după-amiaza acelei zile se lăţi şi vestea că în galeria cea nouă de la «Arhanghelii» s-a aflat aur. Însă, afară de cei interesaţi, de cei care aveau legături cu «Arhanghelii», ceilalţi vălenari nu prea dă-

deau crezare veştii. Cei mai mulţi ziceau: «Pînă se va îmbuni piatra ca în gangul vechi, mai este».

Dar băieşii care munceau la «Arhanghelii», cei care cărau de-aici piatră cu carele sau pe cai, personalul de la piuăle lui Rodean înviară cînd auziră vestea bună.

Începînd încă din ziua următoare, în curtea lui Iosif Rodean se înstăpîni aceeaşi fierbere ca şi mai nainte. Însă directorul nu mai mergea la oraş, se ferea de notarul Popescu, de părintele Murăşanu chiar şi, aproape cu ziua de cap, era la «Arhanghelii» ori în jurul piuelor.

Directorul nu mai cuteza să meargă la oraş. Oricît credea de tare că gangul cel nou va fi plin de belşug, erau dese clipele cînd simţea o povară mare pe umeri, pe piept. Zdruncinarea credinţei lui celei dintîi în gangul cel vechi îi săpase parcă o prăpastie adîncă şi întunecoasă în suflet, pe care nu mai izbutea să o astupe. Oricîte lumini aprindea deasupra ei, prin noile planuri ce i le aducea speranţa, el nu reuşea să lumineze decît marginile prăpastiei aceleia. Din ea se ridicau, ca dintr-o peşteră, răsufluri reci, care îi îngheţau inima. Un duşman tăcut părea că se ascunsese în hăul din sufletul său, pe care nicicum nu-l mai putea clinti de-acolo, care nu vorbea, ci uneori se mişca greoi. Ca şi cînd l-ar izbi în spate un şuvoi rece de munte, aşa se înfiora uneori directorul gîndindu-se la datoriile mari de la cele două bănci. Nu voia să şi le amintească, dar simţea că-l apasă tot mai tare, că-l urmăresc pretutindenea, punîndu-i umbre grele pe suflet, mărind prăpastia dintr-însul. El nu voia să recunoască, dar, de groaza lor, nu mai mergea la oraş.

Astfel, oricît încerca să fie vesel, să răspîndească şi în jurul său voie bună, el era totuşi trist şi tăcut

de cele mai multe ori. Iar cînd îi venea în minte dimineața aceea în care venise la el hocmanul Ilarie, drumul ce-l făcuse pîn-acasă, baia și gangul ce spărsese în mîncături din bătrîni, inima i se strîngea de spaimă.

Tulburarea lui creștea și din cauză că pe nevastă-sa Marina o vedea mereu tristă, mereu neliniștită ; tresărea la cuvintele mai aspre ale lui, ofta nopțile, nemaiputînd să se hodinească, și în fiecare dimineață se scula tot mai palidă, tot mai îmbătrînită. Piatra cea bună din gangul cel nou pentru ea nu însemna nimic. Deznădejdea își săpase în ea culcuș îndată ce înțelese că Iosif va continua gangul acela. Directorul băgă de samă că Marina se oprește mereu naintea icoanelor ; că noaptea, cînd îl credea pe el adormit, se cobora din pat, îngenunchea naintea unei icoane, și ceasuri întregi rămînea așa frîntă. Suspinele ei înăbușite deșteptau tot mai des pacea nopții. Iosif Rodean fierbea în el, se înădușea și-și zicea mereu : «Femeie proastă ! Cere aur de la icoane ! Femeie nebună !» Încerca să adoarmă, dar nu putea. Suspinele femeii îl înspăimîntau și, ciudat, n-avea curajul să-i poruncească să se culce. Nu, el se învîrtea încet în pat, de teamă să nu bage de samă Marina că o vede și știe ce face.

Apoi, și minerii de la «Arhanghelii», cu hocmanii, cu străjile și personalul de la piuele directorului, după întîia deznădejde și după întîia însuflețire, se lăsau tot mai mult stăpîniți de tristeță. Deveniră mai tăcuți, mai grabnici spre mînie, spre certe ; privirile, fețele lor se tot întunecau cu cît treceau zilele. Părea că pe toți îi stăpînește același simțămînt de deprimare și că-i apasă, din zi în zi, tot mai tare. Comoara pierdută în golul în care s-a prăbușit părea că aruncă asupra lor raze tot mai vii, care arătau și mai multe străluciri decît le avusese într-adevăr pînă cînd lu-

mina subt ochii lor. Părea chiar că în aer plutește mereu ceva greu, apăsător, și nu arare se puteau auzi oftări și între personalul de la piue, și între băieși, și în șirurile celor ce cărau piatra de la baie.

— De... n-o să mai fie ce a fost!

Ca o prevestire de rău fu, pentru toți cei angajați la «Arhanghelii», mai ales faptul că, în trei săptămîni, dispărură grămezile mari de piatră de lîngă baie. Nu doar că directorul și cei doi acționari ar fi angajat mai multe care ca de obicei ori cai, ci din simpla împrejurare că din gangul cel nou nu se scotea nici a zecea parte atîta piatră ca din cel vechi, și de unde tot iei, se isprăvește. Adevărat că în curtea lui Iosif Rodean grămezile erau încă mari, dar nu e nimic mai deprimător pentru un miner decît să treacă pe lîngă o baie și să nu vadă decît mici grămăjoare de piatră acolo unde cu puțin înainte erau sute de care. Era pustiu acum în jurul «Arhanghelilor», părea chiar că în aer se simte un miros de părăsire. Străjile, mai ales, erau tot mai întunecate; se plimbau printre micile grămăjoare, și cu ziua de cap nu schimbau un cuvînt.

Ceea ce-l făcea pe Iosif Rodean să meargă în fiecare zi la «Arhanghelii» era că piatra cea nouă nu ținu nici o săptămînă tot așa de bună cum se arătase la început. Întregul rămăsese tot atît de frumos, de-un sur-întunecat, dar aur cerca azi mai mult, mîne mai puțin, poimîne la fel, apoi iarăși se mai îmbunătățea, pînă ce ajungea să deie atîta aur ca la proba cea dintîi.

Astfel, pe lîngă deprimarea ce o simțeau cu toții cei din jurul «Arhanghelilor» pentru pierderea gangului celui vechi, se mai adăoga și nesiguranța, teama pentru viitorul galeriei celei nouă.

Iosif Rodean era sătul de fețe triste, și astfel era o binefacere pentru el s-o întîlnească pe Elenuța,

care singură rămăsese neatinsă de nenorocirea de la «Arhangheli». Fata era chiar cu mult mai veselă decît înainte, zîmbetele ei erau mai dese, și lumina lor mîngîia pe Iosif Rodean! Directorul, cînd era acasă, încerca să se întîlnească cu Elenuța cît de des. De cîte ori o vedea zîmbind, uneori chiar zburdalnică, nădejdea lui în galeria cea nouă creștea, și el își zicea: «Da, am să-ți adun o zestre împărătească». Îi părea că fata, prin voioșia ei, vrea să-l asigure mereu că va da de aur mult și, deci, să-i alunge departe gîndurile. Le-ar fi alungat dacă nu l-ar fi apăsat mereu conștiința datoriilor mari de la cele două bănci. Dar clipele în care i se părea că directorii celor două institute au și făcut pașii cei dintîi împotriva lui erau tot mai dese. Trecuse într-adevăr termenul pentru camete, și el nici pe departe nu putuse aduna suma de lipsă spre acoperirea lor.

Tot cu atîta pasiune ca și Iosif Rodean, se interesa de soarta «Arhanghelilor» Gheorghe Pruncul, fostul tovarăș. În dimineața în care auzise despre nenorocire, cu Pruncul puteai prinde iepuri. Ca argintul cel viu nu mai avea hodină. El singur dusese vestea cel puțin în treizeci de case. Se mira, se făcea că-i uimit de spaimă, dar în sufletul său multe glasuri nu mai aveau pace, ca și el:

«Doamne, mulțumescu-ți! Bogdaproste!»

«L-a ajuns blăstămul!»

«Asta-i pentru banii mei aruncați în gangul cel nou!»

«E bine așa!»

«De l-aș vedea cerșind!»

«Mare-i unul Dumnezeu!»

Șoaptele îi veneau toate din suflet, călduțe, pline de mîngîieri. De mîngîierile, de căldura lor i se în-

cingea trupul întreg, obrajii lui palizi se împurpurau.

Abia aștepta să-i sosească feciorul, să-i spuie cu de-amănuntul cum a fost în hotel cînd a început să povestească hocmanul Ilarie. Cînd îl văzu intrînd în casă, palid și zdrobit de nesomn și băutură, îi păru că vede un zeu strălucitor de frumusețe. C-o dragoste de care nu se învrednicise niciodată pîn-acum fostul universitar, c-o dragoste de părinte fericit îl întîmpină în prag, îi strînse cu putere mîna, îl întrebă dac-a petrecut bine, apoi zise:

— Ei, tu erai acolo cînd a venit Ilarie?

— Da, răspunse în silă tînărul și făcu un gest obosit să-i deie pace lucrului acestuia, de care era sătul pînă în gît.

Într-o clipă ochii tatălui său se umplură de fulgere de mînie și-i pieri rumenirea din față.

— Ei, aș vrea să știu! zise Pruncul abia stăpînindu-și mînia.

Tînărul șezu pe un scaun și începu să-i istorisească. Clipă de clipă învia tatăl său; clipă de clipă întinerea; clipă de clipă trupul lui se pleca tot mai nainte, pînă ce, în urmă, fu o minune că-și mai putu ține echilibrul. Tot astfel, ochii, mușchii feței părea că sînt atrași de o putere magnetică. Toate colțurile feței i se lungiră spre tînăr. Și fiindcă fostul universitar povestea bine, cu amănunte, îndată ce termină, tatăl său băgă mîna în buzunar, zicîndu-i:

— Vei fi avut și tu pierderi! N-ai lipsă de bani? dar, vorbindu-i, îi și întinse două bilete de cîte-o sută.

Tînărul se uita prostit la tatăl său, luă biletele și le vîrî destul de repede în buzunar. Se temea să nu se răzgîndească bătrînul, căci niciodată nu i-a dat pentru cheltuială atîția bani.

Pruncul începu din nou să nu mai aibă astîmpăr; trebuia să spună aceste nepreţuite amănunte vecinilor, prietenilor. Ah, cît era de bun Dumnezeu! Cum se răzbunase Pruncul pentru toţi banii lui, pe care i-i furase hoţul ăsta cu galeria cea nouă! La fiecare plată nouă părea că-i smulge din inimă banii, ş-acolo erau bine prinşi, cu rădăcini adînci! Dar pentru fiecare picur de sînge ce-i picura atunci din inimă primea acum, în proporţii cu mult mai mari, picuri de hrană nouă, o hrană pe care nici nu şi-o putea defini, care-i umfla cu viaţă palpitătoare inima şi care nu era altceva decît cea mai adîncă satisfacţie.

Era atît de fericit, atît de mîngîiat, de îndestulit, încît, auzind după-amiaza că în galeria cea nouă de la «Arhanghelii» ar fi dat de aur, nici nu putu pricepe vestea asta. Îi părea că e vorba despre ceva foarte îndepărtat, care pe el nu-l priveşte defel. Încă în dimineaţa următoare se informă de la cei dintîi băieşi care coborau de la «Arhanghelii», însă nu crezu nimic din tot ce-i spuseseră.

Era adînc convins că cu «Arhanghelii» s-a isprăvit ori pentru că ştia că pe galeria cea nouă nu se poate întîlni un întreg care să deie vreme îndelungată aur, ori pentru că acest viitor de belşug al «Arhanghelilor» l-ar fi ucis în starea sufletească în care era. Dar, pentru aceea, se interesa zi cu zi despre baie, şi cînd auzi că piatra cea nouă nu mai cearcă aur, zise:

— Nimic nu-i mai poate ajuta! «Arhanghelii» din noaptea de 27 noiembrie nu mai poate fi decît o baie părăsită.

El îşi spunea convingerea la toată lumea cu care se întîlnea. Şi satul ajunse, în cîteva zile, un cerc prea restrîns pentru ca să-şi vestească convingerea. Pruncul mergea tot mai des la oraş, aştepta să vadă

un cunoscut, rămînea chiar la birt pînă noaptea tîrziu, cînd știa că se adună mai mulți; plătea mîncare, băutură, pentru singura plăcere de a putea vesti că «Arhanghelii» de-acum e o baie părăsită. Își făcea de lucru chiar și prin satele vecine, pentru ca să vestească cuvîntul răzbunării lui.

Era scurtă această evanghelie pe care o propovăduia de la om la om, dar era așa de dulce, așa de binefăcătoare! Numai el știa cîte nopți n-a dormit pînă se hotărîse să iasă din societatea de la «Arhanghelii»; numai el știa cît n-a dormit dup-aceea, cînd în galeria cea veche se găsea aur slobod. Părea că prin vestirea ce-o făcea acum omora tot mai tare pe vechiul demon din el, care-l făcuse să-și blasteme de atîtea ori viața!

Era de ajuns să se îmbunătățească oricît de puțin piatra din gangul cel nou, ca el să-și înceapă numaidecît slujba de apostol rătăcitor. Nu putea suferi nici cea mai neînsemnată veste bună ce venea de la «Arhanghelii».

Îl zdrobea, ceas de ceas, pe vechiul demon din el, dar cele cîteva zeci de mii ce le pierduse, fie din lucrările în gangul cel nou, fie din aurul slobod ce se mai găsise după ce el părăsise tovărășia, aveau de grijă să-l învie mereu. El nu putea să sufere gîndul că soarele «Arhanghelilor» ar mai putea să răsară odată.

Vălenarii îl pricepură nu peste multă vreme.

— Ăsta-i veninos ca un șarpe!

— Numai fiere mai este în el.

— Pruncul e dracu gol!

Cei mai mulți îl pricepură, se scîrbiră de el și începură să-l înconjure, ca și cînd s-ar fi păzit într-adevăr de-un șarpe veninos.

VI

Vremea fusese mereu pîcloasă, rece, umedă pînă nainte de Crăciun cu două săptămîni. Peste noapte îngheţă. Dimineţile, drumurile păreau pline cu dinţi laţi, cu măsele enorme de oţel. Apoi tîrziu, după ce se ridica soarele, măselele acelea se umpleau de mîzgă greţoasă, se topeau, se măcinau sub roţile carelor, sub copitele cailor, pînă ce se aşternea pe drum obişnuitul cir gros. Vălenarii erau veseli de vremea asta : aveau apă din belşug, văile care mînau piuele încă nu îngheţaseră niciodată, şi ei puteau măcina mereu.

Dar înainte de Crăciun cu două săptămîni, într-o joi sara se înseninase, şi peste noapte îngheţară tun toate apele. O zi rămase vremea senină, apoi, trei zile şi trei nopţi în şir, căzură neîntrerupt fulgi mari, greoi de nea. Se puse un nou senin apoi, dar gerul crescu deodată aşa de îngrozitor, încît înţepeniră toate piuele din Văleni, chiar şi piuele directorului de la «Arhanghelii», şi acestea erau aşa de bine adăpostite de ger, încît pînă acum niciodată nu îngheţaseră.

Cerul verziu se ridica departe-departe ; pulbere de steluşoare se cernea, se juca în aer ; satul era plin de cîntecele omătului. Vălenarii aduceau şi acum piatră, o cărau în lăzi prinse pe sănii, ori, iarăşi, cu căluţii. Alt cîntec nu se auzea acum în Văleni, «toctocul» piuelor amuţise şi se părea că oamenii nici nu-s obişnuiţi să umble, să vorbească într-o linişte aşa de mare. Mai ales cei care anul întreg lucrau în apropierea piuelor vorbeau şi acum destul de tare, şi aceştia umblau acum mai mult pe drumuri, umpleau birturile. Minerul sfredelea mai departe stînca la lumina săului ; cei care se îndeletniceau cu căratul pietrei îşi vedeau mai departe de lucru, chiar cei pa-

tru bărdași din sat ciopleau neîntrerupt și pe gerul ăsta, dar spălătorii de aur, măruntitorii de piatră se treziră deodată în plină sărbătoare. Era sezonul lor. Umpleau birturile și, petrecîndu-și, se răzbunau pe munca îndelungată.

Mărunțitorii de piatră, spălătorii de aur se recrutau dintre oamenii mai neputincioși, de obicei bătrîni, și alții mai tineri care aveau un defect ori altul. Erau între ei și destule femei. Bărbații cei întregi din Văleni erau băieși, hocmani ori străji, sau cărau piatră cu carele. Iar femeile, cît de cît mai înstărite, nu lucrau aproape nimic.

Circulația pe drumuri era destul de mare și acum, cu atît mai vîrtos că potecile de munte, pe unde se putea umbla cu calul și cu piciorul, erau troienite acum. Totuși, lipseau multe care dintre acelea care se puteau vedea mai nainte zilnic pe drum.

Lipseau cele mai multe care ce «mînau» de la «Arhanghelii».

Piatra cea veche din gangul părăsit se isprăvise, iar pentru cea proaspătă, din galeria cea nouă, nici zece care nu mai erau de lipsă. Oamenii povesteau tot mai mult că de-acum baia asta va trebui părăsită. Cam în aceeași vreme cînd se puse gerul, în galeria cea nouă de la «Arhanghelii» se isprăvi întregul cel cu piatră surie-neagră, se ajunse la altul mai pămîntiu la culoare, dar foarte tare, care nu mai cerca nici un fir de aur. Piatra ce-o scoteau acum o aruncau pe povîrniș în vale, căci de altceva nu era bună.

Cei trei societari hotărîră însă să bată gangul mai departe : vor întîlni, cu siguranță, din nou vîna cea bună, pe care, se vede, numai ca să-i năcăjească pe ei, o tăia întregul cel pămîntiu. Așa încercau ei să se îmbărbăteze, dar adevărul era că spaima nu-i mai părăsea, mai ales pe Iosif Rodean. Ceilalți doi se îm-

bătau în fiecare zi, își mai uitau, dar directorul era mereu treaz, de cele mai multe ori și nopțile.

Cînd băieșii părăsiră lucrul cu trei zile nainte de Crăciun, Iosif Rodean văzu cu groază, cu înlemnire că n-are de unde să-i plătească. Piuele îi stăteau în sloi de gheață de două săptămîni ; cu banii gata ce-i avea plătise în săptămînile trecute pe băieși, și acum nu avea pe ce să pună mîna. Iosif Rodean, oricît încercase, de la căderea gangului celui vechi, să poarte o evidență mai reală despre venite și în toate. fie că vechiul obicei de nepăsare nu se putea învinge cu una, cu două, fie, mai ales, că judecata lui nu mai putea fi deplin limpede, nu-și dăduse sama că nu are cu ce plăti pe muncitori pînă ce nu-și deschise casa de fier. Cînd putu afla numai cîteva bilete de cîte zece, inima i se răci. ochii i se împăinjeniră, căzu frînt pe-un scaun și rămase așa nemișcat, fără nici un gînd, cu biletele în mînă.

Băieșii așteptară un răstimp în curte, apoi, văzînd că directorul nu mai vine cu banii, deveniră neliniștiți, îl trimiseră pe unul dintre ei în bucătărie, la doamna Marina.

Ea tresări cînd auzi dorința băieșilor, ca și cînd s-ar fi trezit dintr-un vis. Palidă, respirînd din adînc, urcă scările, ajunse naintea camerei unde-l știa pe Iosif, dar multă vreme nu cuteză să între. Sudori reci îi îmbrobodiră fruntea cînd, în urmă, se hotărî să între în camera bărbatului său.

Păru că nu-i surprinsă cîtuși de puțin văzînd pe bărbatul său șezînd nemișcat, ca și împietrit, cu cele cîteva bilete în mînă.

— Iosife, zise ea cu înfiorare, băieșii așteaptă.

Directorul nu se mișcă, nu-și ridică privirile, cu siguranță că nici nu o auzise.

În casă era o liniște grea ; amurgul sur și rece pătrundea prin ferești ; un greier țîrîia rar, cu pauze,

undeva într-un părete. Doamna Marina se apropie mai tare de bărbat, avu pe-o clipă senzația că nici nu-i Iosif Rodean uriașul ce ședea pe scaun, ci o statuă sură, întunecată.

— Iosife, zise ea din nou, așteaptă băieșii să le plătești.

În loc de orice răspuns, directorul ridică mîna în care avea biletele, le mișcă în aer, făcu un gest larg în laturi cu aceeași mînă, apoi brațul i se izbi cu putere de picior. Căzu ca o pasăre cu aripile frînte.

Doamna Marina pricepu numaidecît de ce e vorba. Presimțise încă de cînd intraseră băieșii în curte că bărbatul său nu va avea cu ce să-i plătească pe săptămîna asta, totuși veni, pentru că și ea simțea umilirea, ca și directorul. În împrejurările grele ale vieții, mulți oameni încearcă să-și scuture povara de pe umerii lor încărcînd-o fie și pe ai celor de mai aproape ai lor. Astfel, și Marina nu putea să răspundă cu altceva băieșului care o rugase să-și capete plata mai repede decît alergînd la bărbat și lăsîndu-i lui toată răspunderea, deși presimțea că nu va avea cu ce să-i plătească. Cele cinci-șase săptămîni de lucrare în galeria cea nouă le înghițiseră toți banii gata pe care îi mai aveau. În grămezile mari de piatră din curte era, ce e drept, aproape o avere, dar cu blăstămatul acesta de ger nu mai putură măcina de două săptămîni.

Marina n-avea nici o vină că Iosif Rodean nu avea cu ce plăti pe muncitori. Aproape de-un an ea îi tocase la ureche destul, de cîte ori se putuse apropia de omul acesta cumplit. Totuși, acum venise la el nu condusă de considerațiile acestea, ci pentru că nu se simțea destul de tare să le spună ea băieșilor că directorul n-are cu ce-i plăti.

«Poate are încă bani», se silea să-și scuze pasul pe care și-l simțea imoral.

Ea trecuse peste ce fusese mai greu. Era conştie de micimea ei de suflet, dar, cel puţin, era mai liniştită. Situaţia sa, cît de cît, şi-o salvase!

Notarul nu răspundea nimic. El se înşela cu părerea că prin tăcere poate să depărteze, cel puţin pe cîteva clipe încă, marea, adînca umilire ruşinoasă că nu avea cu ce să plătească pe băieşii de la «Arhangheliі». Adevărat că umilirea aceasta o simţeau amîndoi faţă de oamenii aceia mulţi, plini de tină, care miroseau a pămînt umed şi care aşteptau afară. Dar aici, între patru ochi, ar fi putut vorbi, îndată, fără nici o sfială.

Însă ei, ca toţi soţii de căsătorie care nu trăiesc în mare intimitate, se simţeau umiliţi chiar unul în faţa celuilalt în situaţia dată acum.

Iosif Rodean, după ce tăcu un lung răstimp, părînd că nu se gîndeşte la nimic, sări deodată de pe scaun şi, după ce izbucni în lungi sudălmi înfiorătoare şi triviale, zise:

— Să fi trăznit în gerul ăsta! Se pare c-o înebunit şi Dumnezeu de ni l-a trimis pe cap chiar acum! Să pot măcina, aş avea bani, aş avea bani destui.

El începu deodată să fiarbă, obrajii începură să i se umfle, să i se învineţească.

— Iosife, zise cu frică muierea, nu vorbi aşa, Iosife, nu blăstăma pe Dumnezeu.

— Ba-l blastăm, dacă este, îl blastăm pentru că-i un mare păgîn, dac-ar fi! Dar nu-i, nu poate să fie!

— Iosife, Iosife, începu să se tînguie femeia, nu te pune cu Dumnezeu, că el te zdrobeşte. Să fii cît un munte, şi te turteşte într-o clipă! Iosife, Iosife... Ea începu să suspine, apoi izbucni în hohote mari de plîns.

De multe ori mînia celor care se cred tari, uriaşi, şi totuşi sînt mai neputincioşi ca nişte pitici, se descarcă asupra acelora care le cad mai întîi subt ochi.

Așa și directorul de la «Arhanghelii» : știa că Marina n-are nici o vină la umilirea pe care trebuia s-o sufere acum, și totuși ura, răzbunarea lui întreagă se descărcau asupra acestei femei neputincioase, palide, bolnave, care de cîteva săptămîni abia mai făcea umbră pămîntului.

El o privi acum ca pe adevăratul lui dușman, o ura cu toată patima firii sale brutale și, apucînd-o c-o mînă de-un umăr, începu să-i facă vînt prin casă, iniepțînd-o dintr-o mînă într-alta, ca și cînd ar fi vrut s-o nimicească numai cu acest joc de pisică înfuriată. O zguduia, o iniepta, o scutura din nou, în vreme ce-i striga mereu :

— Cine să mă turtească ? Ha ? Cine să mă strivească ? Dumnezeu ? Dacă poate, facă-mi așa ! Răzbune-și pe oameni dacă are putere ! Dar unde-i Dumnezeu ? Unde-i ? Dacă știi, spune-mi, să mă iau cu el de piept, să-l întreb ce porcărie-i asta ? Cum se poate ca eu, directorul de la «Arhanghelii», să nu pot să... Ha ? Asta-i purtare de grijă ? Nu te zgîi la mine, ci, dacă știi unde-i, spune-mi !

Marina îndată ce se simți avîntată de brațele lui conteni din plîns ; spaima o înlemnise și forțarea ei extremă era să se sprijinească bine în picioare, să-și ție echilibrul cînd atingea podelele.

Uriașul striga că s-ar prinde de piept cu Dumnezeu, și el nu avea curajul să iasă naintea băieșilor, ci-și chinuia nevasta, o femeie neputincioasă și moartă pe jumătate de spaimă ! Dacă l-ar fi văzut, în clipa aceasta, nu pe Dumnezeu, ci ar fi auzit în casă un singur șuier despre care să nu fi știut de unde vine, ar fi înnebunit de spaimă.

După cum era de puternic, de uriaș de statură, nu se putea închipui o mai josnică slăbiciune decît ceea ce făcea acum. Dar de la Iosif Rodean era respingător, era mai mult decît josnic și brutal.

Se pare că de la o vreme va fi simțit și el nebunia în care căzuse, căci o lăsă pe Marina și, cu voce schimbată, îi zise:

— Ieși, du-te! Ieși repede!

Femeia nu așteptă să fie îmbiată a doua oară. Cu pași clătinători, amețiți, se strecură pe ușă.

Dar Iosif Rodean nici acum nu cuteză să iasă, să deie față cu muncitorii.

Cu o lașitate uimitoare își zise: «Se vor depărta ei dacă vor vedea că nu mă mai cobor». Și, izbindu-se greu pe-un divan, căzu iarăși în muțenie și înlemnire.

Dar cînd ajunse Marina în curte, oamenii nu mai erau acolo.

Elenuța chiar isprăvise de citit, pentru a treia oară, o epistolă care-i sosise în după-amiaza aceea de la Vasile Murășanu cînd auzi cearta părinților. Clericul îi scria că așteptarea asta îndelungată nu i se pare a bună; că ei doi ar trebui să se hotărască la un pas mai mare; că, în sfîrșit, chiar acum au ajuns vacante două dintre parohiile fruntașe din eparhia întreagă. Îi mai scria că nu pricepe pentru ce nu află ea potrivit ca el să vină în vacanțele de Crăciun în Văleni, îi dădea chiar să înțeleagă că se teme nu cumva inima Elenuței să se fi răcit față de el.

Ascunse scrisoarea repede, ieși în coridor ca să înțeleagă mai bine și pricepu îndată, din cuvintele grele ale tatălui său, despre ce e vorba. Coborî repede scările, văzu că băieșii așteaptă încă în curte și se convinse că era adevărată credința ei.

Vreo patruzeci de oameni așteptau în curte: băieși, cărăuși, muncitori de la piue.

Elenuța trecu repede între ei, se opri în mijlocul oamenilor ce-i deschiseră cale, crezînd că vrea să meargă undeva, și le zise:

— Așteptați pe tata?

— Da, răspunseră vreo cîțiva mai nerăbdători.

— Îl așteptați în zadar, azi nu vă plătește. În schimb, în săptămîna viitoare vă luați toate paralele.

În rîndurile oamenilor se născu o mișcare de uimire, de nedumerire. Tăcură un răstimp privindu-se, apoi începură să se împrăștie.

Elenuța se întoarse mai liniștită în camera fetelor, scoase scrisoarea lui Vasile și începu s-o mai citească o dată.

De mult nu-i mai trimisese clericul o epistolă care să-i dovedească așa de mult cît o iubea, ca asta. În fiecare șir tremura teama să n-o piardă. Și, oricît era de sigură fata de credința lui Vasile, scrisoarea aceasta îi fu de mare mîngîiere.

Ea încă nu-i scrisese nimic despre ceea ce se petrecuse la «Arhanghelii». Se vede că nici părinții nu-l încunoștințaseră despre părăsirea galeriei celei vechi, căci Vasile nu făcea nici cea mai neînsemnată aluzie.

Ea nu-i scrisese și pentru faptul că părăsirea vechii galerii nu o lua drept o nenorocire, știind că părinții ei au din ce trăi și fără ea, și mai ales pentru că se temea. Deși-i declarase, cu atîta hotărîre, mamei sale că ei nu-i trebuie nici o zestre, că de pe partea ei pot fi liniștiți părinții, totuși singură, după ce se gîndi mai bine, o teamă începu să o neliniștească. Da, își zicea, Vasile e om cinstit, bun, curat, om care-și ține cuvîntul, însă vestea asta nu va face nici o impresie asupra lui ? Nu se va putea, totuși, ca el să-și zică : «Ce păcat că nu s-a putut face cununia noastră pînă ce Elenuța era avută !» ? Ea simțea că astfel de gînduri jigneau amintirea ce-o păstra clericului, dar ele îi veneau fără de voia ei.

Băieşii cîţi erau pe părţile lui Ungurean şi ale primarului merseră de-a una la aceştia să le plătească, după cum făcuseră totdeauna.

Primarul Cornean chiar ieşise din casă, unde avusese un aspru schimb de vorbe cu Dochiţa, cînd intrară băieşii pe portiţă. El căută de-a una în buzunar, scoase banii, îi împărţi între băieşi, luîndu-le în schimb chitanţa iscălită de directorul, şi le zise:

— Să vă însămnaţi că asta e plata cea din urmă ce v-o mai fac. Dacă domnul director nu se învoieşte să părăsim lucrările în gangul ăsta afurisit şi să începem din cel vechi, la dreapta, unde am arătat eu, am să ies din tovărăşie. Altfel, nu mai zvîrlim banii.

— N-ar fi rău, domnule primar; ne gîndim şi noi că ar fi bine să încercăm şi într-altă parte, zise unul dintre băieşi şi, poftindu-i sărbători fericite, ieşiră.

Însă primarul numai sărbători fericite nu se gîndea să aibă. Dochiţa, de-o vreme încoace, îi făcea viaţa amară. Certurile erau tot mai dese în casa lor, şi Cornean află cu uimire că femeia aceasta, care se purtase pîn-acum faţă de el ca o pisică linguşitoare, îşi schimbase felul şi că avea chiar o limbă foarte ascuţită. Mai nainte era aproape s-o jopăie [1], pentru că Dochiţa voia să aibă, pentru Crăciun, nu mai puţin de două sute de zloţi, ca să-şi facă la oraş tîrguielile de lipsă pentru sărbători. Se mulţumi, în urmă, şi cu cincizeci, dar numai după ce primarul pusese mîna pe un băţ de trestie. Ceea ce-l înfuriase pe primar mai mult decît ţipetele ei fuseseră cuvintele ce Dochiţa îi spusese pe urmă:

---

[1] *A jopăi* — a bate, a lovi.

— O să mă întreacă cea din urmă vălenăreancă! Mulţămesc de-aşa primăreasă!

Primarul ieşise pe uşă — cînd intrară băieşii — cu convingerea că dracul şi muierea sînt acelaşi lucru: după ce te stoarce de bani, te mai şi răneşte!

Băieşii pe care îi plătea bădicul Ionuţ fură mai norocoşi. Ungurean avea mare noroc acum cu baia «Pintenul», de la care avea cîştig în fiecare săptămînă. Apoi, din ziua nefericită de 27 noiembrie, minunea-minunilor, advocatul nu-i mai bătu telegrafu că se-mpuşcă. Era şi tulburat de vin, ca de obicei, cînd intrară băieşii. El le plăti vesel şi le zise zîmbind:

— Numai de nu s-ar trezi advocatul să-mi ceară bani mulţi de sărbători.

— Poate vine-acasă, domnule Ungurean, zise un băieş.

— Aş! Pe gerul ăsta? Nu, nu vine; îl cunosc eu; ca la orice domn, îi mai place lui căldura decît îngheţul.

Băieşii îi poftiră sărbători fericite.

— Şi aur la «Arhanghelii», băieţi! Aur la «Arhanghelii» după sărbători!

— Să deie Dumnezeu, răspunseră în cor băieşii, care se strecurau cîte unul pe portiţă, în cîntecele răsunătoare, fragede ale omătului.

VII

Văleni, la Naşterea Domnului

Dragă Vasile,

Abia am sosit de la biserică! Degetele nu vor să m-asculte cum se cade şi abia pot ţinea condeiul în mînă. E un ger nemaipomenit pe la noi; zăpada scînteiază din nenumărate ţinte de argint, uliţele sînt pline de cîntecele omătului, şi

toată noaptea, peste zi chiar, troznesc coperişele de şindrilă. Drumurile albe sînt tari ca de os, pline de dungi verzui. Toţi se grăbesc, m-am grăbit şi eu de la biserică pîn-acasă, şi totuşi am degerat de jumătate. Să vezi ce roşii mi-s urechile, şi din obraji îmi zvîcneşte mereu căldura!

...Dar, să-ţi scriu! Ce frumos a fost azi în biserică! Lume multă, mai multă ca de obicei, şi părintele Murăşanu a predicat aşa de frumos despre Hristos care s-a născut în sărăcie, deşi a fost cel mai bogat dintre bogaţii lumii. Spunea părintele că fiul lui Dumnezeu a vrut să ne deie o pildă nouă, oamenilor, despre împăcarea cu lipsele materiale ale vieţii şi despre lupta continuă pentru cîştigarea comorilor sufleteşti, care sînt adevărata bogăţie.

Era aproape aceeaşi teză pe care o susţineai şi dumneata în şirul: «Adevărata fericire e în noi înşine». Şi... m-am gîndit la întîiul volum ce mi-ai dat, şi la multe... multe...

Desigur, părintele Murăşanu a spus cu intenţie predica asta. Căci, vai, mi se pare că vălenarii vor trebui să se mai gîndească şi la astfel de învăţături.

De mult mă tot lupt cu mine însămi să-ţi scriu ori nu despre cele ce se petrec în vremea din urmă în Văleni, şi mai ales la «Arhanghelii». Trebuie să-ţi mărturisesc păcatul că ceea ce m-a reţinut mereu să-ţi împărtăşesc noutăţile a fost teama ca nu cumva să te înstrăinezi de mine. Vai, e adevărat că eu am credinţă nemărginită în tine, dar gîndurile de îndoială îmi vin fără voia mea. Le alung, şi se apropie tot mai multe. E vorba, dragă Vasile, că la «Arhanghelii» s-a isprăvit aurul, sau, cel puţin, e pe calea de-a se isprăvi foarte repede. Adevărul e că galeria cea veche a trebuit să fie părăsită şi că piatra ce se scoate din cea nouă e foarte schimbăcioasă. Casa noastră se pare că s-a răsturnat, nimic nu mai e la locul său şi-i o tăcere grea, neîntreruptă. Şi tata, şi mama sînt de nerecunoscut. Mama a îmbătrînit cu zece ani în aceste şase săptămîni, căci, dragă Vasile, de-atîta vreme s-a întîmplat nenorocirea şi eu nu ţi-am scris nimic. O să mă ierţi, nu-i aşa, dacă-ţi voi spune că-mi era teamă să nu mă părăseşti

dacă m-ai şti săracă? Apoi, eu nici nu putusem să-mi dau bine sama de toată greutatea loviturii ce-l izbise pe tata. Eu, de altfel, nici acum nu cred că-i o nenorocire în ce s-a întîmplat, dar pentru părinţii mei zic. Acum nu mai pot să-ţi ascund nimic, şi dacă judeci şi tu ca părintele Murăşanu, simt că pot vorbi fără nici o teamă cu tine.

Da, iubite Vasile, nu numai că «Arhanghelii» au căzut, dar îmi pare că tata şi-a isprăvit şi banii. Chiar înainte de sărbători a trebuit să le rămînă dator băieşilor. Îţi pare de necrezut vestea asta, ştiu, dar te asigur că e adevărată. Aşadar, tu nu mai ai de-a face c-o fată avută, să bagi bine de samă! După cît îmi pare, Ghiţă a prevăzut de mai de mult lucrul acesta, cînd ne scria mereu că în curînd se vor delătura piedecile căsătoriei noastre.

Oare să se fi delăturat cu adevărat? Oare chiar prin faptul că-s săracă acum, să nu crească alte piedeci? Nu ştiu pentru ce mă tem, deşi-s convinsă că tu nu dai mult pe avere... Poate unde sînt silită să trăiesc între aceşti doi oameni, pe care îi biciuie mereu deznădejdea ; în casa, în aerul ăsta plin parcă de presimţiri tot mai rele. Poate spaima ce adie mereu prin camerele noastre se coboară fără să vreau şi în sufletul meu.

Iată, şi acum îmi pare că-s într-un sicriu. E atîta linişte la noi, de-ţi ţiuie urechile. Şi, Doamne, cum m-aş simţi eu de bine în pacea asta adîncă, pe care am dorit-o de atîtea ori, dacă n-aş şti că părinţii mei, unul într-o odaie, altul într-alta, privesc încremeniţi în gol! Cît aş fi eu de fericită că am scăpat de veşnica larmă ce umplea în sărbători casele noastre dacă îngheţul din privirile lor n-ar pătrunde pînă la mine şi nu mi-ar răci inima, umplînd-o de spaima că te voi pierde! Adevărat că aş fi şi mai fericită dacă părinţii mei ar judeca în felul meu şi nu s-ar lăsa aşa zdrobiţi de-o întîmplare. Dar norocul acesta mi se pare că nu-l voi avea niciodată. Şi tata, şi mama şi-au umplut atîta vreme sufletul numai cu baia asta, încît mi-e teamă că golul ce-l au în ei acum nu-l vor mai putea umplea cu nimic!

Sînt slabă, de altfel, şi eu că nu cutez să le vorbesc, să-i încurajez. Nu ştiu de ce, poate unde presimt că nu m-ar asculta niciodată.

Afară, sărbătorile sînt vesele, dragă Vasile. Birturile gem de oameni, sînt pline de larmă, de cîntece. În biserică au ascultat cu mare încordare predica părintelui Murăşanu, dar, îndată ce au ieşit, s-au pus pe chef. Of! Băieşii ăştia mi se pare că-s toţi pe-o formă: pînă au din ce, chefuiesc fără nici o grijă.

Aşa aş vrea să te văd acum, să fiu lîngă tine! Îmi pare că dacă m-ai atinge numai, şi toată teama mi s-ar topi!

Uite, niciodată nu ţi-am luat în nume de rău că-ţi petreci cu domnişoara Laura, dar de cînd încep să mă tem, simt o înstrăinare tot mai mare faţă de fetiţa aceea. Îmi zic acum: «Poate să descopere mai multe calităţi la ea decît la mine!» Vai, noi am fost aşa de puţin laolaltă! Am trăit într-un sat şi am fost străini! Cum să mă pot gîndi în linişte la domnişoara Laura cînd îmi zic că ea, într-o lună, a avut ocazia să vorbească cu tine mai mult decît eu într-un an? Mai prînzeşti şi acum la ei? Să ştii, de cîte ori, în timpul din urmă, îmi zic, şezînd la masă: «În clipa asta se aşază şi Laura lîngă Vasile, ori în faţa lui!» Şi mă ridic fără să fi gustat din bucate! Simt, iubite prietine, că gîndurile acestea mă vor nelinişti din ce în ce mai mult şi prevăd că viaţa mea de-aici încolo va fi tot mai întunecată. Grăbeşte, deci, şi-mi răspunde, şi m-asigură! Ori mai bine lasă Gurenii şi vino acasă! Cît aş fi de fericită să te zăresc, în curînd, cum treci pe la fereastra mea, care acum e aşa de tristă!

Elenuţa

VIII

Toate camerele din birtul lui Spiridon, şi sala cea de petreceri gemeau de lume. În jurul meselor rîdeau, cu paharele nainte, bărbaţi, femei gătite de

sărbătoare. Geamurile erau asudate, picuri grei se rostogoleau neîntrerupt pe ele. Cei mai mulți dintre vălenari își petreceau cu bere. Paharele mari se înșiruiau pe mase, încununate cu spumă albă; ciocănitul lor se auzea mereu din toate părțile, urări de noroc, de sănătate se ridicau de pretutindenea. Cîte unul mai grav zicea:

«Nașterea lui Hristos
Să ne fie de folos.»

În sala cea mare lumea se grămădea, tot mai tare, spre mijloc. O mare de capete priveau surîzînd spre un omuleț, care, stînd în mijloc, vorbea cu aprindere, gesticulînd neîncetat. Din cînd în cînd izbucneau hohote de rîs din mulțimea ascultătorilor, și unii puneau întrebări omulețului. Acela tăcea cîteva clipe, își ațintea în gol privirile care sclipeau ciudat și începea să vorbească din nou. Era slab, uscat, cu capul mare, cu mustața și barba rară omul care propovăduia din mijloc. Picioarele-i erau slab legate, mînile prea lungi. În ființa lui întreagă părea că numai ochii trăiesc. Era foarte palid.

El era lîngă masa la care ședea fostul societar de la «Arhanghelii», Gheorghe Pruncul, și notarul Popescu. Pruncul îl omeni c-un pahar de vin, apoi îl întrebă așa, în glumă:

— Ei, Nichifore, și spui că zboară vîlva de pe la noi?

Nichifor nu prea era obișnuit să beie; așa, doar dacă-l îmbia vreun om mai de samă. Un pahar de băutură era de ajuns ca să-i stelească ochii, să cadă într-un fel de visare și să-și înceapă poveștile pe care le vîntura mereu prin Văleni și prin satele vecine. Nu-i prea plăcea nici să muncească, poate dacă-l ardea lumina la deget. El trăia mai mult din cinstea ce i-o făcea azi unul, mîne altul.

Nichifor, după ce-i pusese Pruncul întrebarea, clătină de cîteva ori din cap și începu pe-o voce groasă :

— Sfîntă Precestă-troiță și sfîntă închinăciune, sfînta zi de azi, a luminatei Nașteri a lui Hristos și a sfinților apostoli ! Toate cîte-s pe pămînt sînt de la Dumnezeu lăsate și oamenilor date ca să-l preamărească pe el. Dar oamenii se umplură de draci. În fiecare om nouă draci, în fiecare drac nouă scorpioni, și s-au apucat cu toții să calce legile celui preamărit. Vai vouă celor ce veniți de dimineață în crîșmă și vă umpleți inima cu beutură bețivă în loc să v-o umpleți cu rugăciune ! Vai vouă, căci credeți că aurul nu mai seacă din munți. Diavolii ce-s în voi vă orbesc să nu vedeți, vă astupă urechile să nu auziți cum fîlfîie vîlva din aripă, gata de plecare !

El tăcu și privi în pămînt. Oamenii se apropiau tot mai mulți, îngroșînd roata în jurul lui.

— Astă-primăvară, alaltă primăvară, am adurmit cu capul pe-o piatră în pădure, începu din nou, foarte repede, Nichifor. am adurmit ș-am visat și-n vis am văzut toate podoabele raiului și pe Maica Precestă plîngînd cu lacrămi grele. Plîngea și, plîngînd, s-a coborît pe-un nour de lumină și mi s-a oprit deasupra capului și m-a întrebat cu blîndețe : «Dormi, Nichifore ?» «Nu dorm. Preacurată, zic, că-s prea frumoase podoabele raiului ce mi s-arată.» «Îți plac podoabele și luminile raiului, Nichifore ?» mă întrebă sfînta «Plac, Preacurată, zic, și mult aș da să pot sta, ia, colo, subt umbra pomului înflorit în care se joacă cei doi îngerași.» «Vezi, Nichifore, zice, toate bunătățile, toate frumusețile raiului sînt pentru oameni gătite, cînd vin osteniți din lume să se odihnească. Dar nu, cei mai mulți nu le-or zări, nu s-or odihni, că s-au abătut din căile

Domnului. Pui de pasăre am încălzit la sînul meu și s-au schimbat în șerpi și aleargă toți către șerpoaica cea bătrînă care este muma dracului. Și încalecă pe coada șerpoaicii celei bătrîne, și zgripțuroaica-i duce în iad, și-i tăvălește în căldările cu smoală.» «Vai de mine, zic, sfînto, doar n-o ajunge și robul tău Nichifor să fie încolțit de Ghiavolul?» «Nu, Nichifore, zice, că de aur nu te bucuri, la beutură bețivă nu te lăcomești, îți zici ocinașile [1] și fugi din căile păcătoșilor. Dar mulți din satul tău care rîd acum vor plînge și mulți care saltează de bucurie s-or ghemui de dureri cumplite. Ci dacă ai milă de oameni, du-te și spune-i directorului de la „Arhanghelii": „Robitule de Satana, întoarce-te la Dumnezeu, că perirea este aproape, nu te sătura de aur, ci te satură de cuvîntul Domnului". Și du-te la tovarășii lui și le spune: „Pocăiți-vă, timpul s-a apropiat". Și mergi la tovarășii de la „Pintenul" și de la „Vlădeasa", de la „Ungurul", și de la „Colțul Caprii" și spune-le că mîna Domnului e deasupra voastră. Și mergi grabnic în birturi și răstoarnă mesele, varsă beutura și alungă pe Ghiavolul.» «Vai de mine, zic, sfînto, atîția să fie întovărășiți cu Mamona [2]?» «Atîți, și mai mulți încă, ș-o fi zilele lor cele din urmă mai rele decît cele dintîi, și om se va alunga pe om, și nu va fi lor mîntuire în ceasul acela. Dar tu, Nichifore, vreai să fii prorocul lui Dumnezeu și să vestești oamenilor pocăința?» Precesta s-a uitat la mine și sămăna acum cu o porumbiță, și m-am bucurat ș-am zis: «Vreau! Iacă, eu, robul lui Dumnezeu!»

El își plecă capul obosit; cîțiva pufniră de rîs, dar Nichifor nu-i auzea. Ochii lui ardeau de friguri, își nălță capul și, privind în tavan, continuă:

---

[1] *Ocinaș* — rugăciune.

[2] Diavolul.

— Şi m-a luat pe mine, nemernicul robul său, şi m-a suit în rai şi mi-a arătat minunile raiului, şi m-a trimis în lume să propovăduiesc despre primejdie şi despre pocăinţă. Primejdia-i că vîlva băilor va zbura de-aici, şi pocăinţa-i ca să părăsiţi beţiile şi fărădelegile.

— Ehei, Nichifore, de cînd tot spui că zboară? zise zîmbind Pruncul.

— Şi n-a zburat de la «Arhanghelii»? Sfînta Maica Domnului mi-a zis: «Nichifore, în noaptea asta nu durmi, ci petreci în priveghere şi rugăciune şi vei vedea minunea.» Ş-am aprins tămîie şi candela naintea icoanei Preacuratei, ş-am căzut în genunchi, ş-am început să mă rog pentru izbăvirea noastră de duşmanul. Şi iată că pe la miezul nopţii mi-a bătut o flacără-n fereastră ş-am ieşit să văd ce-i. Ardea întreagă Corăbioara, şi din flacările albe se ridica măiastra ca un vifor şi se săltă întîi în slava ceriului, umplînd văzduhul cu ploaie de scîntei. Apoi se coborî din cer şi nu se mai apropie de Corăbioara, ci, plutind pe sus, o luă spre miazăzi, tot mai lin, tot mai jos, cu flacările după ea, şi din flacări, puzderie de scîntei. Pocăiţi-vă pînă mai este vreme, că s-a apropiat ziua răsplăţii.

El oftă şi-şi lăsă capul mare în piept.

Pruncul îi umplu din nou păhărelul, îl ridică, i-l întinse, zicîndu-i:

— Mai gustă, Nichifore, pentru mărita zi a naşterii Domnului.

Dar omul se întunecă deodată, îşi ridică spre el privirile aprinse de friguri, păru că nu-l mai cunoaşte pe Pruncul şi-i zise, părînd că aiurează:

— Omul viclean şi făţarnic — mormînt spoit pe dinafară! Vai vouă care ascundeţi putrezimea în haină frumoasă! Vai tuturor celor răi de inimă care

se bucură de răul altuia, că mînia Domnului îi paşte de aproape! Tăcu, coborî încă o dată privirile arzătoare spre Pruncul şi, dînd din coate, îşi făcu loc prin mulţime şi ieşi din birt.

Oamenii se împrăştiară rîzînd de vorbele lui Nichifor, iar notarul Popescu şi Pruncul rămaseră numai amîndoi la masă.

De-o vreme încoace Pruncul cerceta tot mai des pe notarul Popescu; se împrietenîră, îi puteai vedea mereu laolaltă, şi aceasta începu să-i înstrăineze pe oameni de notarul, fiindcă ei începuseră să se teamă de Pruncul. De cînd încetase jocul de cărţi din oraş, notarul Popescu nu mai mergea decît foarte rar la hotel «Splendid», nu făcea cheltuieli, rar îl puteai vedea chiar la un pahar de băutură. Pruncul simţea de mult că o bună parte din averea lui Iosif Rodean trecuse în mîna lui Popescu. El, pesemne, îşi făcuse repede un plan, şi astfel încerca să se apropie mereu de notarul. Nu fu grea apropierea, pentru că amîndoi se interesau, aproape în aceeaşi măsură şi cu aceleaşi sentimente de căderea directorului de la «Arhanghelii». Nenorocirea acestuia era subiectul tuturor conversaţiilor dintre ei. Îndată ce ştia unul noi amănunte, se grăbea să le împărtăşească repede celuilalt. Şi ei doi ştiau mai bine decît oricare altul din Văleni al cîtelea ceas îi bate directorului de la «Arhanghelii».

Chiar înainte de-a se apropia de masa lor Nichifor, vorbiseră multă vreme în taină despre directorul. Acum, după ce exaltatul acela se depărtase, Gheorghe Pruncul reîncepu firul conversaţiei întrerupte.

— Cum ţi-am spus, ori crezi dumneata, ori nu, eu ştiu că n-a avut cu ce-şi plăti băieşii.

— Asta ar fi prea mult, domnule Pruncul. Asta nu se poate! Nu ştii dumneata că toată lumea vor-

bește de rezervele mari pe care le-ar avea în aur neschimbat?

Pruncul făcu un gest domol, ca și cînd ar zice zîmbind: «Lasă-mă dumneata pe mine-n pace, nu știu eu?» Apoi zise:

— Nici o rezervă, domnule notar. Iosif Rodean n-a fost omul care să pună deoparte. Eu pot jura că nu mai are nici un gram de aur neschimbat!

— Poți jura, dar e întrebarea, cine te crede? zise Popescu.

— Prețuiesc la zece mii de zloți piatra ce-o are la piue, răspunse cu hotărîre Pruncul. Atîta e toată averea lui și casa. «Arhanghelii» nu mai plătesc nimic.

Ei tăcură amîndoi un răstimp, cufundați în gînduri.

— Dac-ar fi cum spui dumneata... dar nu se poate! începu din nou Popescu.

— Ai voie să crezi cum îți place, domnule notar! zîmbi cu răutate Pruncul.

— Dac-ar fi adevărat ce spui dumneata, cele două bănci ar fi făcut pașii cei dintîi ca să-și asigure creditul, izbuti să zică notarul, și o ușoară roșeață i se ridică în obraji.

— Cum nu crezi dumneata, pot și alții să nu creadă! Cu atît mai rău pentru cele două institute. Eu îți spun că prețuiesc piatra din curte la zece mii de zloți, zise Pruncul.

— Și ce vreai să spui cu asta? întrebă Popescu.

— Vreau să spun că cele două bănci pot să scape din mînă banii ăștia. Gerul se va muia, piuele vor porni, și pe cînd se vor trezi domnii din oraș, piatra va fi măcinată, iar banii zvîrliți în galeria cea nouă.

— Dumneata crezi că cele două case să nu acopere datoria? întrebă Popescu.

Pruncul zîmbi cu violenie și răutate.

— Cred că dumneata știi asta mai bine decît mine, zise el.

— De unde să știu mai bine decît dumneata? întrebă nedumerit notarul.

— De la doctorul Prințu! răspunse cu răceală Pruncul.

Notarul fu neplăcut surprins că omul acesta începe să-i spioneze chiar și pașii pe care îi făcea în taina cea mai mare, și un răstimp rămase în tăcere.

— Dacă s-ar întîmpla o catastrofă, ai sfătui dumneata pe cineva să cumpere «Arhanghelii»? întrebă întru tîrziu pe Pruncul. Oricît se simți de neplăcut atins de descoperirea de mai nainte, el simțea că trebuie să se înțeleagă cu omul acesta, că nu se mai putea despărți de el.

— Am spus că nu plătesc nimic, zîmbi Pruncul.

— Bine, n-au preț pentru dumneata, dar pentru altul?

— Nici pentru altul, dacă mi-e prietin, răspunse fostul societar privindu-l țintă cu ochii lui de pisică.

— Dacă ți-e prietin?... stărui notarul.

— Da. La «Arhanghelii» va mai fi aur, dar foarte puțin. Muntele întreg e mîncat de ganguri, de goluri mari. Și chiar aurul cît mai este e ascuns adînc, cheltuielile ar întrece cu siguranță venitele. Altfel, n-ar fi stat baia asta de zeci de ani părăsită! Vîna de aur pe care am băit noi cred că a fost cea din urmă nemîncată, și vezi dumneata că și asta, de pe la mijloc încolo, a fost schimbată în aur cu sute de ani nainte. A fost norocul ori nenorocul lui Rodean c-a nimerit-o din întîmplare. Asta se va vedea mai pe urmă.

— Așadar, dumneata n-ai sfătui pe nimeni să cumpere «Arhanghelii»? întrebă din nou Popescu, care se temea și acum că Pruncul vrea anume să-l

dezmînte, ca să pună el mîna pe baie la o eventuală vînzare. Omul ăsta nu-i inspira nici o încredere, nu era sincer, îi jucau mereu privirile schimbăcioase.

— Dacă mi-e prietin, nu!

— Nu te pot pricepe, zise indispus notarul.

— D-apoi, sfinte Doamne, nu-i chiar așa de greu de priceput! Uite, eu mă încred în dumneata și-ți spun unele lucruri care pot să ne fie, în viitorul apropiat, de folos. Bine să pricepem, să ne fie adecă la amîndoi. Altfel, tac.

— Nu ți-e chiar așa de mare încrederea, se vede, zîmbi notarul.

Pruncul, fără să se uite la el, răspunse:

— În viață fiecare-și vede de interesele lui. Pentru ce să ascundem lucrul ăsta? Ei bine, eu nu-ți pot descoperi un plan, după care aș putea avea un cîștig, fără ca să fim întîi bine înțăleși.

Popescu simți că omul ăsta vorbește grozav de serios, că-i gata chiar să nu-i mai spună nimic; zise deci repede:

— Ai cuvîntul meu, domnule Pruncul, am glumit...

— Ei, nu-i loc de glume! În afaceri nu se glumește. Deci ascultă-mă, domnule notar: pentru mine și pentru dumneata, ca să ne băgăm banii în «Arhanghelii», ar fi o prostie; să înceapă alții lucrările acolo, ar putea fi un frumos cîștig.

— Te rog să vorbești mai lămurit, zise impacientat notarul.

— Iată ce-i, începu serios Pruncul. «Arhanghelii» se vor vinde cu siguranță. Nici cele două case din oraș, nici cea de aici, nici piatra nemăcinată nu vor putea acoperi datoriile de la cele două bănci. Asta o știi și dumneata. Deci, «Arhanghelii» se vor vinde, dar pe nimic. Nime nu se va îmbulzi să-i cum-

pere. Chiar într-un caz cînd ar fi cumpărători, noi amîndoi îi batem pe toți. Pe urmă, noi nu începem lucrările decît cu un băieș, cu doi, ca baia să nu se declare de închisă, și în vremea asta ne îngrijim de alți cumpărători.

— De alți cumpărători? întrebă uimit notarul.

— De alții, dar nu din Văleni, nici din satele vecine.

— Oh, acum pricep! Societatea aceea nemțească! zise notarul.

— Da. În Vlădeni a cumpărat pînă acum cincisprezece băi mai mici. Noi cred că am reuși să scoatem un preț bun din «Arhanghelii». Eu m-aș învoi să le arăt cît e de bună baia. Și, bagă bine de samă, chiar de ne va rămînea în spate baia, nu vom pierde nu știu ce! Îți spun că vom cumpăra-o pe nimic.

După un răstimp de tăcere, notarul Popescu întrebă:

— Dar nu se va putea ca la licitarea «Arhanghelilor» să-și trimită omul ei de încredere și societatea cea străină, să nu aștepte să cumpere baia din a doua mînă.

— N-are cine să se intereseze de așa ceva, răspunse Pruncul.

— Dar străinul acela, omul acela... cum îi zice?

— Paul Marino? întrebă zîmbind Pruncul.

— Da, da! Paul Marino. Se zice că-i agentul societății.

— M-am interesat de-aproape, domnule notar, dar nu-i nimic adevărat în ce se zvonește. Chiorul ăsta pare mai degrabă un om care a fugit din țara lui pentru vro afacere nu tocmai curată.

— Ei bine, dar atunci prin mijlocirea cui a cumpărat societatea cele cincisprezece băișoare din Vlădeni? întrebă intrigat notarul.

— Prin mijlocirea lui Herşcu Haisicovici!
— A evreului?
— Da. Se vede că societatea încă e evreiască. Deocamdată ea face cumpărări, dar lucrările, în mare, nu le începe pînă nu va avea mai multe. Dumneata ştii că Corăbioara, dintre toate băile din Văleni, e cea mai aproape de băile Vlădenilor. Eu am vorbit cu Herşcu.
— Cu Haisicovici?
— Cu el! răspunse Pruncul tot mai vesel de uimirea ce se vedea tot mai mare pe faţa notarului. El s-a învoit să se facă a nu şti de nimic cînd se vor vinde «Arhanghelii». Vezi bine că, chiar pe de-a geaba, nu vrea să orbească. I-am făgăduit o mie de zloţi. i-am dat şi arvună.
— Dumneata, se vede, iai cu siguranţă vinderea «Arhanghelilor»! zise c-un fel de pizmă notarul.
— Şi parcă dumneata nu? rînji Gheorghe Pruncul.
Nici unul dintre ei nu se prea întrecea cu băutul; abia gustau din păhărele, se vedea că gîndul lor fuge mereu departe. În sală larma era tot mai mare; Spiridon alerga ca purtat de vînt, oaspeţi noi veneau necontenit, şi îmbulzeala era tot mai nesuferită.
Pruncul se apropie cu scaunul mai tare de notarul Popescu. Îl privi cu încrederea pisicii care ţine şoricelul între labe şi-i zise:
— Dacă am început o dată, cred că am putea merge şi mai departe, domnule notar.
— Te rog! făcu notarul nepricepîndu-l, dar tresărind văzîndu-i privirea.
— Am putea să vorbim, cred, despre ceva cu mult mai însămnat pentru amîndoi decît «Arhanghelii».
— Te gîndeşti, poate, la cele două case din oraş? întrebă c-un zîmbet rece notarul.

— Departe de mine aşa gînd, domnule notar! răspunse Pruncul. Dar băgat-ai dumneata de samă că, oricît aur este în Văleni, aproape nu este băieş care să nu fie dator pe la băncile din oraş?

— Nu mi-am prea bătut capul cu asta, răspunse Popescu cu indiferenţă.

— Totuşi, niciodată nu strică dacă sîntem băgători de samă. Din ce vezi, înveţi. Dacă vălenarii noştri au făcut împrumuturi pînă acum, cînd băile şi de douăzeci de ani au fost mereu bune ori binişoare, cu siguranţă vor face mai multe împrumuturi de-acum înainte. Căci toate sămnele arată că băile dau îndărăpt. Cîteva au şi fost părăsite pînă acum. «Arhanghelii» nu va rămînea singură. Şi asta e foarte uşor de înţales. De-atîţia ani oamenii taie aproape în aceleaşi vine de aur, şi acestea nu pot decît să se mai şi isprăvească. Acum, ori se vor afla altele, ori nu se vor mai afla pînă cine ştie cînd, ori chiar dacă trei-patru vor mai rămînea încă bune, adevărul e că oamenii vor avea lipsă şi mai mare de bani ca pînă acum. El se apropie şi mai tare de notar: Pînă se vor descoperi alte vine, continuă el, oamenii au o grămadă de cheltuieli, pe care nu au de unde le acoperi. Eu cunosc pe vălenari şi ştiu că nu se gîndesc la rezerve. Iosif Rodean nu e singurul, deşi el nu e de-aici. Dacă nu se vor afla alte vine, trebuie să ştii că vremea de încercări deşarte va ţinea mulţi ani, pentru că băieşul adevărat nu se lasă învins cu una, cu două, şi în răstimpul ăsta băile vor înghiţi bani mulţi. Dacă vor rămînea chiar cîteva mai bune, să nu uităm că acestea vor scuti cel mult treizeci-patruzeci de familii — eu spun numărul cel mai mare — de împrumuturi. Deci, oricum s-ar întîmpla, vălenarii vor avea lipsă de bani tot mai mulţi.

Notarul îl ascultă din ce în ce cu mai mare atenţiune. Îi păru ciudat cum vorbeşte de uşor, zîmbind

mereu cu zîmbetul acela palid, omul ăsta îmbătrînit de răutate parcă. Dar simțea că are de-a face c-un om care e gata să se priceapă la orice, care, iată, descoperise și gîndul cel mai plăcut care încălzise de multă vreme inima notarului. El știa deci la ce țintește Pruncul, totuși îi zise :

— Vor lua de unde au mai împrumutat !

— Nu, vor împrumuta de unde le va fi mai aproape și unde vor fi cametele mai ușoare, răspunse repede Pruncul. Au lipsă de bani : cei care au, să le împrumute !

Notarul nu-și putu ascunde un zîmbet.

— Și cine-s cei care au, după părerea dumitale ? întrebă el.

— Eu și dumneata, răspunse rece Pruncul.

— Noi amîndoi ?

— Nu, sîntem patru : domnul Coriolan Popescu și Gheorghe Pruncul ! rîse fostul societar de la «Arhanghelii».

— Așadar, consiliul de administrație ar fi aproape întregit ? întrebă notarul în glumă, dar din lumina ce-i inundase fața, din strălucirea ochilor se vedea că nu-și mai poate stăpîni bucuria.

— Da, domnule notar, dacă așa vă place. Trebuie să ne gîndim la afacerea asta care, după părerea mea, e mai rentabilă ca oricare baie de azi. Dumneata nu cunoști multele neplăceri ce le aduce ocupația asta îndrăcită. (El ar fi voit să zică «multele chinuri», dar fu fericit c-a aflat expresia «neplăceri».) Nu ești niciodată în siguranță de nimic. Cine poate vedea în sînul pămîntului ? Apoi, de la o vreme, începe să-l facă pe om pătimaș, îl face să creadă în ceea ce nu se poate. Pe cînd o bancă e o afacere limpede și care nu-ți aduce nici o zdroabă. La o baie de aur toți au friguri : directorul, societarii, băieșii, hocmanii, străjile ; la o bancă, cel

mult avocatul! Dar pentru el sînt friguri care ar vrea să-l scuture cît de des.

— Bravo, domnule Pruncul, vivat! strigă însufleţit notarul. De pe inima lui se topise toată gheaţa. Îşi zise: «O să mă păzesc de el mereu, dar trebuie să merg pe-un drum cu omul ăsta. E neîndurat ca un păianjen, dar un tovarăş nepreţuit pentru un cîştig comun.»

— Vezi, domnule notar, începu Pruncul neatins de însufleţirea lui Popescu, ar fi bine să ne gîndim la afacerea asta. Peste un an, peste doi, poate şi mai în grabă, va trebui să fie o bancă în Văleni. Dacă ne-am gîndi din bună vreme, s-ar putea să fie toate acţiile în mîinile noastre. Am putea, pentru ochii lumii, să luăm în tovărăşie cîţiva străini, cu acţii puţine.

— O să vedem, domnule Pruncul, o să mai vedem; ideea nu e rea, numai de s-ar putea realiza. De altfel, dă-mi mîna! sfîrşi el cu seriozitate.

Cei doi bărbaţi îşi strînseră în tăcere mîna, ca şi cînd ar fi încheiat un tîrg care-i mulţumeşte, dar îi şi pune pe gînduri

În birtul lui Spiridon fumul de tutun era aşa de gros, încît puteai tăia în el cu cuţitul, şi de cîte ori treceau, alergînd, stăpînul sau vreunul dintre feciorașii care îl ajutau, se rupea în perdele late, care se luau după ei.

În răstimpuri depărtate se ivea Nichifor cînd într-o cameră, cînd într-alta. Oamenii se strîngeau roată, rîdeau, hăuleau. Nichifor era cinstit azi în toată legea: băuse peste patru pahare de vin, şi în cazuri de-acestea — rare, ce e drept — duhul lui profetic se trezea cu atîta putere, încît, deşi ieşea mereu din birt cu gîndul să se ducă, revenea tot de atîtea ori, începîndu-şi vorbăria cu aceeaşi frază: «Sfîntă Precestă-troiţă şi sfîntă închinăciune...»

IX

Gerul ținu mereu și după Crăciun. Cerul era senin, verziu, și soarele juca în mii de străluciri din sloii, din platoșele grele de gheață care țineau încremenite roțile piuelor. În curtea lui Iosif Rodean stăpînea acum aceeași tăcere ca și în casă. Curtea era pustie, și piatra de lîngă piue părea morminte enorme învăluite în zăpadă. Nu mai intrau nici care, nici sănii pe poarta ale cărei țîțîni erau mereu înflorite de bură albă, înghețată. De altfel, tot așa de pustii păreau și celelalte case din sat: semănau, cum erau împrăștiate pe cele trei văi, cu niște dihănii ciudate, care se lăsaseră domol, obosite, în marea de zăpadă. Fumul vinețiu se nălța neîntrerupt, drept ca niște suluri de aburi, în văzduhul limpede. Sănii mai treceau și-acum pe drum, dar mai puține. Gerul era prea mare.

Însă în curtea lui Iosif Rodean nu mai intra nici una, pentru că la «Arhanghelii» nu mai era piatră de adus. Cîtă fusese bună a fost cărată nainte de Crăciun, iar ceea ce se scotea acum se arunca pe coastă la vale: nu cerca un strop de aur. Întregul cel pămîntiu ținea mereu în gangul cel nou.

Și chiar dacă ar fi fost piatră bună cea care se scotea acum, n-ar fi fost lipsă de multe care s-o ducă acasă: se scotea puțină. În săptămîna a treia de după Crăciun numai șase băieși mai lucrau la «Arhanghelii». Încă din sărbătorile Crăciunului își văzură, cei mai mulți, de alte băi unde să muncească. Faptul că Iosif Rodean nu le dădu plata fusese atît de neobișnuit, încît băieșii nu se mai puteau înșela că «Arhanghelii» nu vor mai avea viitor. Ei, de-o vreme încoace, presimțiseră că în zadar e orice lucrare de-aici încolo la «Arhanghelii», dar pînă ce-l văzură pe directorul mereu în mij-

locul lor, plin de speranțe cel puțin la părere, tot nu se putură hotărî să părăsească baia asta. Cuvintele Elenuței ei le înțeleseră într-un singur chip: «Directorul n-are bani să ne plătească». Și adevărul acesta îi zgudui adînc, îi convinse, mai mult decît oricare altă probă, că la «Arhanghelii» nu mai au ce căuta de-aici încolo. Cei mai mulți, deci, se angajară la alte băi, și încă a treia zi de Crăciun îl vestiră pe Iosif Rodean că părăsesc «Arhanghelii».

Cum nici în săptămîna întîi după Crăciun, nici într-a doua directorul nu putu să-i plătească pe cei care rămăseseră încă, afară de șase, părăsiră cu toții «Arhanghelii». Iosif Rodean, ca și alți vălenăreni, nu putu măcina: gheața se îngroșase aproape de-un metru pe canale, pe jilipuri. Și în zadar o spargeau: apa, după ce gîlgîia un răstimp, se încrețea, se umplea de zoi, de bețigașe, de steluțe, care se tot îndesau, și în vreme de-un ceas, de două, îngheța din nou.

Iosif Rodean nu mai mergea la mină, nu mai ieșea în curte, se închisese în casă ca într-un mormînt. Îi era greu și-i era rușine să se întîlnească cu cineva. Primarul Cornean îl cercetă acasă, a treia zi de Crăciun, și-l vesti că nu mai poate să-și țină partea la «Arhanghelii». Primarul nu mai credea acum în bine chiar dacă ar fi început lucrările în locul arătat de el. La convingerea aceasta ajunsese din ajunul Crăciunului: atunci îi sosiseră din oraș provocări pentru plata ălor cîteva sute de zloți — deosebite tîrgașuri pe care Dochița le făcuse în cele din urmă patru luni. C-a scăpat atunci cu oasele nefrînte, femeia putea mulțumi numai ușurinței cu care, în cîteva clipe, ajunsese în uliță și numai faptului că, în cele trei zile de sărbătoare, Dochița nu s-a mai arătat pe acasă.

Directorul de la «Arhanghelii» îl ascultă în tăcere, cu capul frînt în piept, și nu se uită o singură dată la el, nici cînd primarul îl părăsi.

Rușinea că nu putu plăti pe băieși îi stăruia ca o baltă neagră pe conștiință, ca o baltă de lichid magnetic care-i sorbea toate gîndurile, toate simțămintele, toate privirile. Un singur plan nou de luptă nu-și mai putea face. Ședea cu ziua de cap pe-un scaun, pe-un colț de divan, cu ochii tulburi, cu obrajii dăbălați, îmbătrîniți și plini de părăiașe. Abia sorbea dintr-o fiertură și-i părea că i se înveninează trupul întreg. Nu mai putea mînca, nu mai putea dormi. Rareori i se părea că visează un vis îngrozitor, că nimic nu-i adevărat din tot ce-i în jurul lui, în el, și atunci zîmbea. Dar aceste clipe erau numai rare fulgerări în noaptea adîncă ce-l copleșea.

Muțenia asta nu se mișca decît foarte arareori, greoaie ca de plumb, și chiar atunci numai ca sufletul să i se umple cu răutate. Vedea dușmani în toți cei din jurul său, în Marina, în slujnice, în Elenuța chiar, în fetele măritate, în gineri. Îi făcea o plăcere răutăcioasă gîndul că numai ei sînt de vină la nenorocirea lui. Simțea cum îi urăște din ceas în ceas mai mult și cum îi face de bine ura aceasta. Și cum izvora nenorocirea lui din oamenii și femeile acestea? Puțin îi păsa să-și explice! Ura asemenea pe foștii tovarăși de la «Arhanghelii», chiar pe bădicul Ionuț Ungurean, deși acesta nu părăsise baia. Bădicul tot nădăjduia, și apoi împrejurarea că mai rămăseseră numai șase băieși reduscse cheltuielile foarte tare. «Unde-a mers mia, meargă și suta», zicea el, bucuros mai cu samă pentru că advocatul nu-i telegrafiase după bani nici de sărbători.

Iosif Rodean se silea să-i vadă pe toți aceștia în culorile cele mai negre. Rînd pe rînd îi despoia de

orice calitate ce vor fi avut-o și se silea să le vadă numai părțile cele rele. Le descoperea c-o ușurință uimitoare! Își aducea aminte de vorbe, de priviri, de gesturi de demult, pe care atunci nici nu le luase în samă. Și tot ce descoperea rău în ei era ridicat de ura lui la potențe înzecite. În scurtă vreme ajunse la convingerea că lumea întreagă e plină cu ticăloși de aceștia. În noaptea ce-i copleșea sufletul, ticăloșii ăștia mișunau ca niște monștri în jurul lui, încercau să se apropie de el, să-l înhațe.

Marina se purta ca o umbră prin casă. Nu mai plîngea, deși era mereu istovită de puteri. Ea începuse să se împace cu soarta, ea începuse să spere că Dumnezeu nu-i va lăsa pe drumuri acum, la bătrînețe. Da, la bătrînețe, căci se simțea de-acum îmbătrînită pentru totdeauna. Ea se ruga cu smerenie, cu umilință tot mai adîncă și se îngrozea cînd nu putea vedea nici o rază de lumină în privirile, în fața bărbatului său. Cum, ea, o femeie neputincioasă, să fie mai tare ca uriașul acesta? își zicea cu inima înghețată. Ea se credea tare, dar nu era decît deznădăjduită, căci toate rugăciunile sale se învîrteau în jurul unui singur punct de lumină, în jurul aurului.

Și totuși avea dreptate, era mai tare ca uriașul! Ea, cel puțin, își știu afla un razim în nenorocire, dar Iosif Rodean nu cuteza parcă nici să se miște, îi părea că, ori în ce parte ar merge, s-ar cufunda în prăpastii mari. Era mai mult decît ridicol să fie așa de neputincios un uriaș ca directorul de la «Arhanghelii», care de atîția ani nu se temuse de nime, nu îngenunchease naintea nici unei piedeci ce i se pusese în drum. Nici nu se gîndea să creadă în ceva, se simțea el însuși neputincios, părea că un singur simțimînt îl mai ține în viață: să nu deie față cu nimeni. Avea senzația, uneori, că-i o gră-

madă enormă de carne, fără mîini, fără picioare, fără cap: numai doi ochi erau înfipți în grămada aceea fără formă, și ochii aceia pîndeau să nu-l vadă nimeni.

Era atît de neputincios, încît, în săptămîna a treia după Crăciun, se învoi să facă o feștanie la «Arhanghelii», la sfatul soției sale. Femeia, după ce se gîndi multe zile la încercarea asta de-a cîștiga mila lui Dumnezeu, intră într-o dimineață la Rodean și-i zise:

— Știi ce m-am gîndit eu, Iosife? (Uriașul abia-și întoarse capul spre ea.) M-am gîndit să facem o feștanie la baie. Să chem pe părintele Murășanu să ne facă o feștanie. Slujba sfîntă poate ne-ar fi de folos, zise Marina.

Bărbatul tresări, o lumină ciudată îi scăpără în ochii morți.

— Să facem! zise el.

— Dar... vei merge și tu, nu-i așa? întrebă cu teamă nătărășița.

După un răstimp de tăcere, directorul răspunse:

— Da, voi merge! Și se ridică îndată să se gătească de drum.

— Încă n-am avizat pe părintele, zise Marina, dar o să-l avizez acum.

Iosif Rodean, stors de puteri, se lăsă pe-un scaun. El ar fi voit să pornească numaidecît. Mai făcuse el feștanii la «Arhanghelii», dar așa, pentru ochii lumii. El disprețuia jucăria asta cu apă sfințită și cu mătăuz[1] de busuioc. Știa că aurul se află prin izbituri de ciocane, prin împușcături, nu prin stropire cu apă. Dar ceea ce-i propunea acum Marina nu mai era defel o feștanie obișnuită, era ceva cu mult mai însemnat, mai puternic, mai mîntuitor: era cea dintîi

---

[1] *Mătăuz* — mănunchi de busuioc, pămătuf.

licărire de nădejde care lumina în noaptea din sufletul lui. Se agăţă de ea cu toată puterea, ca omul care, ameţit de valuri, nici nu-şi mai dă sama că se îneacă pînă ce nu-l izbeşte în cap o bîrnă de care se agaţă numaidecît cu toată puterea. Nici nu se învoise el acum la o feştanie, ci la cea dintîi încercare de-a nu se îneca.

Părintele Murăşanu veni călare, se opri la poartă, chemă o slugă şi-i spuse că aşteaptă pe domnul director. Nu aşteptă mult pînă ce ieşi Iosif Rodean. Răspunse c-un fel de reverenţă la salutul preotului şi, plecînd alături, directorul privea din cînd în cînd la popa ca la o fiinţă peste fire, de la care-i putea veni mîntuirea. Preotul Murăşanu vorbi aproape singur în cursul drumului ; rar răspundea Iosif Rodean cu «da» sau «nu». Avea chiar atunci o tremurare în voce, un fel de teamă adîncă se vedea pe faţa lui de cîte ori privea spre preot. Uneori avea convingerea că bărbosul ăsta o să-l mîntuiască, şi atunci se uita la el ca la un zeu, ca la o fiinţă sfîntă.

Drumul fu destul de lung pînă la «Arhanghelii», nu putură să meargă pe poteci mai scurte, pentru că erau toate troienite. Trebuiră să ţină calea carelor. O singură strajă se plimba printre cramurile părăsite de la «Arhanghelii». În liniştea îngheţată a munţilor numai cîntecul omătului, sub paşii străjii şi sub copitele celor doi cai, se auzea. Crivăţul scuturase brazii de zăpadă, şi pădurile bătrîne înnegreau ameninţătoare şi tăcute în jurul întinderii albe de lîngă baie. Cramurile erau pustii toate, abia dintr-unul mai mic se ridica fumul vineţiu, abia acesta avea flori de gheaţă pe ferestrele mici. Vreo zece moviliţe de piatră, acoperite de omat, păreau morminte de copii mici. Gura băii răsufla necurmat aburi albi, care se

mistuiau în grabă, li se pierdea urma în cîteva clipe în aerul subțire și înghețat de-afară.

Omul care străjuia îi privi în tăcere pe cei doi. Îi salută cu indiferență, după ce se apropiară, și, încet-încet, se apropie de ei, luă frîiele cailor, și la întrebarea părintelui Murășanu, răspunse :

— Da, sînt în baie! Apoi începu să-și izbească cizmele înghețate, care sunau ca și cînd ar fi fost din os.

— N-ar fi bine să-i chemăm și pe băieși? întrebă preotul, privindu-l cu băgare de samă pe Iosif Rodean.

— Ba da, să-i cheme! răspunse tresărind directorul.

Pînă ce straja se dusese după cei șase băieși, frîiele cailor le ținu preotul. El mîngîia din cînd în cînd, pe boturile aspre, cele două animale, care încercau mereu să-și frece capetele de paltonul părintelui. Popii Murășanu îi secase tot izvorul cuvintelor; cît ținuse drumul, vorbise mereu, aproape singur, acum nu mai știa ce-ar mai putea spune. Poate că și pustietatea din jurul «Arhanghelilor» îl izbise într-un chip deosebit de dureros. El abia aștepta să sosească oamenii, să înceapă slujba. Tot mereu arunca priviri fugare spre întrarea băii.

În sfîrșit, se iviră în negura de la întrare, unul după altul, cei șase băieși, cu fețele pămîntii, cu hainele murdărite de cir. La apropierea lor se răspîndi îndată mirosul acela pișcător și greu pe care-l aduc oamenii din sînul pămîntului.

Nici o licărire de bucurie nu se vedea în ochii lor. Obosiți și triști, dădură binețe celor doi, apoi straja întră într-un cram, scoase o mescioară pătrată, o duse la gura băii, puse pe ea un vas cu apă, o cruce de lemn și-un mătăuz de busuioc, din care mai rămăsese aproape numai cotoarele.

În frunte cu părintele Murăşanu, se apropiară toţi de gura băii. Popa îşi desfăcu patrafirul înfăşurat în jurul molitvelnicului vechi, închipui deasupra lui o cruce largă, şi-l puse după cap şi începu slujba.

În liniştea îngheţată, vocea lui se auzea clară, puternică :

— «Către născătoarea de Dumnezeu acum cu nevoinţă să alergăm noi, păcătoşii şi smeriţii, şi să strigăm dintru adîncul sufletelor : „Stăpînă, îndură-te spre noi ; grăbeşte, că perim de mulţimea ispitelor..."»

Băieşii îşi plecară capetele, şi ochii lor se făcură mai întunecaţi. Unul mai bătrîn dintre ei ţinea locul cantorului Gavril, care nu se încumetase să plece-n munte pe aşa ger. Cîntările, rugăciunile treceau prin sufletele băieşilor, dar părea că le lasă reci, neatinse. Nici un semn de înduioşare nu se vedea, ca de alte ori, pe feţele lor. Inconştii aveau senzaţia că slujba ce se face acum e prohodirea «Arhanghelilor».

Numai directorul se cutremura mereu de vocea părintelui. El auzea numai vocea asta clară, care se nălţa, se cobora, undula, din cuvinte înţelegea foarte puţin. Putinţa unei scăpări, a unei mîntuiri îl înfiora adînc, şi cînd urmă să fie stropiţi cu apă sfinţită, el sărută cu zgomot crucea de lemn, pe care un desemn copilăresc închipuia botezul Domnului.

Merse în urma preotului, care stropi acum, în chipul crucii, gura băii, citi o rugăciune nouă, şi la raza luminării pe care straja o purta nainte, intră cu ceilalţi după el în gangul care răsufla o umezeală călduţă, ca aerul ce iese din pivniţe adînci cînd deschizi, în puterea iernii, uşa.

Cei şase băieşi fură bucuroşi că se aflau iarăşi în sînul pămîntului. Cît ţinu slujba, hainele lor ude începuseră să se întărească, să capete scoarţă. Lui Iosif Rodean îi păru că naintează foarte încet, el ar fi zbu-

rat acum pînă în fruntea gangului celui nou. Îi venea mereu o tresărire de spaimă: «Vom afla aur pe întregul din frunte». În clipele acestea, de nădejde și de disperare totodată, el era gata să creadă orice, chiar în minuni, de care în toată viața n-a vrut să știe nimic. Mergea agitat, în fiecare clipă trecea puțin înaintea părintelui, și, cu spaimă, rămînea numaidecît în urma lui. Era purtarea omului nevoiaș, care nu mai știe cum să umble mai bine, cum să se poarte ca să nu piardă un lucru scump, pe care-l nădăjduiește de la cineva. De la cine, nici el nu știe.

În sfîrșit, ajunseră în fruntea gangului. Lumînarea străjii își sălta flacăra palidă, gălbuie, pe păretele din față. Era același întreg pămîntiu, care mai degrabă putea să deie mici mărgele de pietrișoare decît aur. Preotul stropi, citi o rugăciune, stropi din nou frontul [1], păreții și boltitura cu apă sfințită, apoi își luă patrafirul, învălui cartea cea bătrînă în el și zise:

— Să deie Dumnezeu noroc!

— Să deie Dumnezeu! răspunseră, vorbind parcă din adîncimi, băieșii. Glasul lor hurduca pînă departe, înapoi, prin galerie.

Un oftat adînc scăpă din pieptul directorului, cum stătea aplecat spre păretele de stîncă în fruntea gangului și-l cerceta de aproape. Apoi se ridică și, fără să mai zică un singur cuvînt, ieși din mină cu părintele și cu straja. Băieșii rămaseră și, oftînd a pagubă, începură să ciocănească.

Tot drumul pîn-acasă directorul rămase mut. Părintele Murărașanu vorbi un răstimp, apoi tăcu și el și nu se auzea decît cîntecul omătului sub copitele cailor.

Notărășița Marina îl aștepta ca pe spini pe bărbatul său. Ea avea convingerea tare că, de la feștania

---

[1] De abataj.

asta, o să se schimbe soartea lor. Îi puse o mulțime de întrebări bărbatului, părea că în vocea ei lingușitoare învie tinerețea de altădată, dar, văzînd că Iosif tace mereu, că se cufundă iar în nemișcarea de pînă acum, vocea ei se răci din ce în ce, pînă ce cuvintele din urmă le spuse șuierător: «Trebuie să aibă omul și o credință».

Iosif Rodean nu auzise nimic din tot ce-l întrebase muierea.

*

Se vede că bădicul Ionuț Ungurean auzise despre feștania asta, căci abia ieși Marina din casă, și intră tovarășul de la «Arhanghelii». Ca de obicei pe vremea asta, pe la ceasurile prînzului, bădicul era și acum amețit de băutură și intră la Iosif Rodean fără să mai bată în ușă.

— Bine c-ați mai încreștinat-o, zise el în apropierea directorului.

Acesta sări de pe divan, ca și cînd ar fi fost din elastic, și privi cu spaimă spre bătrîn.

— Of, of! începu bădicul. Poate ai ațipit, poate te-am trezit din somn! Așa și eu: cît ce întru din gerul ăsta în casă la căldură, mă fură somnul.

Rușinat, cu privirile plecate, directorul se lăsă pe-un scaun.

— Ai făcut feștanie la baie, zise din nou bădicul șezînd și el, fără să mai aștepte vreun îmbiat.

Iosif Rodean făcu un semn din cap.

— Bine-ai făcut. Ați mai încreștinat-o... Mulți morți acolo! Multe păcate nedezlegate. Da-i frig, adaose bădicul.

— Frig! răspunse fostul notar.

— Nu poți măcina nici dumneata? întrebă iar bădicul.

— Nu pot!

— E grozăvenie cu iarna asta! zise bătrînul. De mai ţine aşa două săptămîni, mă tem că o să roadem piatră.

— Piatră? făcu îngrozit Rodean.

— Păi ce? Aurul ne stă în piatra pe care n-o mai putem măcina. Cel mult două săptămîni şi... fuuit! făcu bădicul şuierînd a pagubă. Dacă n-aş avea pe domnu! Da' mă-ngrozesc că în tot minutu poate-mi bate telegrafu că se-mpuşcă. Nu mi-a cerut de mult bani. Nu ştii dumneata, domnule director, pentru ce nu-mi cere, de-atîta vreme, bani?

— Cine? întrebă deznădăjduit Iosif Rodean că omul ăsta nu-i mai dă pace.

— Păi, cum ţi-am spus, domnu... advocatul, zise bădicul.

— Nu ştiu, răspunse Iosif.

— Eu cred că ori s-a pus pe învăţat, ori îl pune dracu de-mi cere deodată o sumă pe care nu i-o pot trimite. Tot la asta mă gîndesc! sfîrşi bătrînul clătinînd din cap.

Apoi, după ce văzu că directorul nu-i mai răspunde la nici o întrebare, ieşi zicînd:

— Bine c-aţi mai încreştinat-o... Multe păcate nedezlegate...

*

La sfîrşitul săptămînii în care se făcuse feştania, părăsiră «Arhanghelii» şi băieşii cei din urmă. Baia era acum pustie, singur omul de strajă, care avea simbria în piatră, se plimba printre grămăjoarele albe, printre cramuri, ori, mai mult, stătea nemişcat în cramul din care ieşea fum şi privea în jarul din cuptor.

În zilele ce urmară, Iosif Rodean avea senzaţia că trupul lui întreg nu-i decît o bubă uriaşă. Orice miş-

care îl durea. Îmbobotirea[1] bubei acesteia era aşa de sensibilă, aşa de lucie, încît directorul simţea o durere usturătoare nu numai la atingerile cele mai mici, ci chiar la orice cuvînt ce mai cuteza să-i spună nevastă-sa, Marina. Îi păru, de la o vreme, că se rotunjeşte mereu, că-i o căpuşă enormă şi greţoasă. Avea senzaţia că mînile şi picioarele i se fac tot mai subţiri, pînă ce ajunseră numai ca fusele.

Elenuţa nu mai ieşea acum cu ziua de cap din camera ei ; o slujnică îi ducea demîncare. Nu mai cuteza să deie faţă nici cu mamă-sa, nici cu tatăl său. Scrisese două epistole disperate, una lui Vasile, alta lui Ghiţă, în care îşi ruga moartea şi-i chema să vie cît mai grabnic la Văleni. Abia se atingea de mîncarea ce i-o aducea slujnica, şi totuşi Elenuţa avea apetit mai mare ca oricare din casă ; părinţii ei abia-şi udau gura, iar slujnicele, slugile se zăpăciseră atît de cumplit, încît abia de mîncau o dată pe zi !

În Văleni se vorbea acum despre «Arhanghelii» ca despre o baie părăsită. Nime nu mai credea că se vor mai începe lucrările acolo.

Puţini erau care să se bucure, chiar între cei care nu erau interesaţi de aproape la «Arhanghelii». Cei mai mulţi dintre vălenari vorbeau cu tristeţă despre părăsirea celei mai de frunte mine de aur din satul lor.

Unii mai ziceau :

— A dat destul aur, ce atîta tînguire ?! Şi oamenii mor odată !

— A dat aur, dar şi cheltuieli au fost destule ! răspundeau alţii.

---

[1] *A îmboboti* — a se pregăti de coacere.

Apoi, din vorbele lor se puteau desprinde fraze ca acestea :

— Să fie cu putinţă ca directorul să nu mai fi avut cu ce să plătească pe băieşi ?

— Ei, aş !

— Ce mai ştii ! Băieşii de la «Arhangheli» luaseră plăţi, nu glumă.

— Măi, al dracului Pruncul !

— Al dracului, zău, ăla !

— D-apoi primarul ! Cică Dochiţa începe să-l flişcăne [1] peste nas !

— L-a înşelat destul, acum să-l mai şi batjocorească !

— A dracului muiere !

— Ce vreai ? Capra sare gardul, iada sare casa ! Cine-a fost mumă-sa ?

— De primarul nu mă doare pe mine capul. Aşa i-a trebuit !

— Într-adevăr, putea să-şi ia o femeie de omenie.

— Ba nu, frate, să o fi cinstit pe cea dintîi ! Ce femeie a fost Salvina !

— Adevărat, o femeie scumpă !

— S-ajungă cît de rău, nu-şi va putea ispăşi păcatul !

Din sfaturile celor ce-şi petreceau la un pahar de vin se mai puteau desluşi şi alte gînduri şi şoapte care frămîntau pe vălenari :

— Oare să fie adevărat ?

— Ce ?

— Păi... cu datoriile directorului ; se zice c-ar fi dator la bănci.

— Ehei, şi cine nu-i dator ?

---

[1] *A-l flişcăni peste nas* — a-i da peste nas.

— Dar nu așa, cu cîteva sute. Se vorbește de multe mii.

— Asta ar fi încă puțin; dar se zice că băncile l-au pîrît.

— Pîra ca pîra, dar cît de curînd îi vor vinde la tobă tot ce are.

— Tot? Și «Arhanghelii»?

— Și «Arhanghelii» și casele din oraș.

— Ei, ei, aici se-ntrece cu gluma! De la cine-ai auzit?

— Mi se pare că de la Pruncul.

— Ăla-i plin de răutate, să nu-l crezi!

— Nici nu-i de crezut. Directorul are trei gineri, unul doctor și doi advocați. Credeți voi că-l vor lăsa la o rușine ca asta?

— Adevărat, se zice, mai ales, că doctorul e putred de avut.

— Și, apoi, mai este inginerul.

— Care inginer?

— Ficiorul directorului.

— Domnul Ghiță?

— Da. Se zice că va veni cît de curînd să facă măsurături.

— La «Arhanghelii»?

— Da, la «Arhanghelii».

— Ei, acolo cu greu se va mai da de aur.

— Dar se spune că domnul Ghiță ar fi meșter mare! Că, de cînd s-a dus de pe aici, ar fi făcut mereu măsurături pe la niște băi din slovăcime.

— Să tot fie meșter mare! Curînd nu va mai fi aur la «Arhanghelii».

În chipul acesta, și în foarte multe altele judecau băieșii. Gura satului începu să umble ca niciodată. Mai ales Gheorghe Pruncul purta de grijă ca în fiecare zi să se răspîndească în sat o veste nouă. Astfel, și zvonul că va veni Ghiță să facă măsură-

turi la «Arhanghelii» porni de la fostul societar. Se-nțelege, era o minciună. Pruncul nu mai știa de mult, de la catastrofa din 27 noiembrie, ce gîndește, ce planuri are Ghiță, căci nu mai coresponda cu el. De-ndată ce-și simți biruința, nu-i mai dădu nici o informație inginerului Rodean, deși acesta îl rugase de multe ori.

Tot ce mai știa Ghiță despre cele ce se petrec în Văleni știa numai din scrisorile Elenuței, care nu-i putea da, însă, informații mai largi ; ea-l încunoștința, mai ales, numai despre felul cum se schimbaseră lucrurile în casa lor. Adevărat că în scrisoarea cea din urmă îl ruga să vină acasă, dar mai mult ca să o scape pe ea din viața de spaimă pe care era silită să o petreacă. Ghiță însă nu veni, ci-i trimisese un răspuns mai lung, în care-i spunea să aștepte în liniște, deoarece tot ce se întîmplă acum era de prevăzut, și el nu află nimic deosebit în supărarea părinților ; că aceasta e foarte ușor de înțeles.

În schimb, a treia zi după ce trimise cele două scrisori, sosi în Văleni clericul Murășanu. Sosi noaptea tîrziu, înghețat de jumătate, și în dimineața următoare, spre marea bucurie a Mărioarei și a Anastasiei, Elenuța, îmbujorată de frig, se arătă în pragul locuinței parohiale.

Nici nu-i trecu prin gînd să se teamă că vor băga de samă ceva părinții ei. De două zile la ei era o tăcere mai grea ca mormîntul, și cînd Elenuța ieși din casă, i se păru că învie din morți. Dar chiar dacă ar fi fost treji părinții ei, ea s-ar fi depărtat de-acasă cu aceeași hotărîre.

Clericul o întîmpină palid, tremurînd, uitîndu-se la ea cu uimire, cu admirație, ca la o icoană. Abia cu-

teză să-i strîngă mîna. Suferința zilelor din urmă îi împrumutase un farmec nou domnișoarei Rodean, pe care nu-l mai putea sorbi îndestul clericul. Mărioara începu numaidecît să ciripească cu veselie în jurul celor doi, se simțea cu atît mai veselă cu cît părintele Murășanu nu era acasă. Ea băgase de samă de mult că tatăl său nu vede cu ochi buni legătura dintre cei doi tineri. Mai ales de cînd cu purtarea brutală a notarului, nici nu mai voia să audă de-o astfel de căsătorie și îl iertă pe Vasile pentru prostia făcută numai cînd acesta îi spusese că merge învățător în Gureni. De-atunci preotul făcea de multe ori aluzii la domnișoara Laura din Gureni și le da să înțeleagă celor din casă că de-o așa încuscrire ar fi foarte bucuros.

Dar acum nu era acasă. Era chemat la protopopie, unde se judecau unele procese de divorț. Înaintase și părintele Murășanu : era membru și el în tribunalul de întîia instanță ! Mare cinste, dar mai mare înghețul ce i-a pătruns oasele pînă acolo. Alți colegi de-ai lui erau protopopi de mult, dar el căzuse, din întîmplare, într-o parohie prea depărtată de centru.

Nu era deci acasă, și Mărioara se simțea foarte veselă. Numaidecît se puseseră toate trei fetele cu gura pe cleric. Părea că Elenuței i-ar fi luat cineva cu mîna toate suferințele, tot întunerecul și toată spaima care adia mereu în locuința notarului. Îl întrebară de drum, de ger, de călătoria cu trenul, de satul Gureni, dar mai ales despre domnișoara Laura. De-i naltă ? De-i subțire ?

Îl năcăjiră, astfel, un lung răstimp, apoi deodată cele două surori, ca și cînd ar fi fost înțelese mai dinainte, se ridicară. Anastasiei îi păru c-o cheamă mamă-sa, iar Mărioara avea să-i spună ceva servitoarei.

Rămași singuri, cei doi tineri privíră un răstimp în pămînt, părînd că nu mai au ce-și spune, apoi Vasile

se ridică încet, se apropie de Elenuța, își trecu un braț pe după grumajii fetei, și buzele lor se întîlniră. Elenuța rămase multă vreme cu ochii închiși, apoi, cînd îi deschise, îi arătă lui Vasile plini de lacrămi. Pieptul ei se nălță de cîteva ori, agitat, apoi o podidi plînsul.

— Cît e de bine la tine, dragule! Nu, n-am să mai mă întorc acasă! Mi-e frică! suspina ea mereu la mîngîierile clericului.

Încet, încet, ea se liniști. Ochii umezi îi avea și Vasile și o învăluia mereu cu priviri de uimire și de admirare. Povestindu-și unul altuia suferințele, ținîndu-se mereu de mînă, ei se înseninară în grabă; curajul lor în fața vieții crescu și nu se mai temeau de nici o piedecă.

— Întîi am să-mi asigur o parohie, zise Vasile. Cum ți-am scris, sînt între cele vacante parohii foarte bune. Pe urmă, nu mai mă dau în laturi de la nimic! Parohia pot s-o am în curs de cîteva săptămîni.

Elenuța îl privi cu teamă.

— Nu te vei gîndi că-s săracă?

În loc de răspuns, Vasile o apropie ușor și o sărută.

— Și... începu Elenuța, dar nu cuteză să continue.

— Și? făcu Vasile privind-o țintă, de-aproape.

— Și vei veni... vei veni să te înțălegi cu... părinții? întrebă ea în mare silă.

Clericul păli la amintirea ofensei adînci pe care i-o adusese Iosif Rodean. Oricît a fost educat întreaga lui tinerețe în învățăturile creștine, pe omul ăsta nu-l putea ierta; nu numai atît, dar îl ura și nu mai voia să deie față cu el. Pentru el, din clipa în care îl scosese notarul din casă, Elenuța nu mai avea tată. De cîte ori se gîndea la ea, de cîte ori îi scria, se ferea de cuvîntul cel mai neînsemnat, de aluzia cea mai ușoară la întîmplarea de atunci. Amintirea

ei îi deschidea o rană adîncă în inimă, care sîngera îndelungat, cu toate încercările lui de-a o alunga, de-a uita !

În nenumărate rînduri se gîndi că nu e cu putință căsătoria lui cu Elenuța fără ca el să mai deie față cu tatăl fetei. Atunci se silea să-l ierte pe Iosif Rodean. Își zicea că omul ăsta a fost orbit de aur, că n-a fost în toate mințile cînd l-a rănit așa de adînc. Își zicea că el are să fie preot și trebuie să fie condus de învățăturile lui Hristos ; își zicea că trebuie să se ridice deasupra patimilor omenești. Mintea lui primea concluziile la care ajungea, dar rana din inimă nu i se închidea. Ea sîngera mereu și-i alunga repede din minte judecățile pe care aceasta le primise.

Oricît se credea de umilit [1], de pătruns în sufletul lui de creștinism, Vasile Murășanu, ca orice om, era plin de superbie. Și, în cazul lui, nici nu era o mîndrie greșită. În sfîrșit, creștinismul nu cere să te umilești naintea unui om care nu pricepe simțimîntul acesta, ci și-ar bate numai joc de el. Dar clericul avea inima fierbinte, era idealist ca toți tinerii, trecea peste astfel de exagerări și-și zicea că nu-i destul de bun creștin încît să poată ierta.

Ceea ce-l făcu să rămînă atîta vreme în Gureni era chiar faptul acesta : îi era peste putință să mai calce, a doua oară, pragul lui Iosif Rodean. Altfel, de mult ar fi părăsit și Gurenii, și pe domnișoara Laura, și școala de care începuse să se sature, și s-ar fi ascuns într-un sat cu Elenuța. Dar cum să se mai înfățișeze încă o dată naintea omului aceluia cu aceeași cerere ? Se gîndea uneori că, așteptînd așa, poate o va pierde pe Elenuța. Depărtarea de ea îl chinuia destul de adînc, dar cînd îi veneau gîndurile aces-

---

[1] *Umilit* — aici, cu sens de smerit ; milostiv.

tea, ieşea dintre băieţi în mijlocul cursului, şi toată ziua nu mai da pe la şcoală. În zile de acestea îşi punea mereu întrebarea: bine, dar cine să meargă în locul meu? Şi multă vreme se mîngîie cu răspunsul că Ghiţă va fi acesta. Dar, din vară mai ales, nu mai credea în ajutorul lui Ghiţă. Inginerul îi scria că în curînd piedecile vor fi înlăturate, dar nu lăsa defel să se-nţeleagă că el ar fi acela care le va înlătura.

Pe urmă ajunsese să creadă că va interveni cu siguranţă o întîmplare, că se va face cu siguranţă căsătoria lor fără ca el să fie silit a da faţă cu Rodean.

Acum, la întrebarea fetei, el păli, căci văzu din nou acelaşi spectru de groază naintea sa, de care începuse să se creadă scăpat. În clipa întîi el nu putu răspunde nimic şi, chiar după ce tăcu binişor, numai un singur cuvînt putu răspunde:

— Elenuţo... Era o rugare disperată în vocea cu care spusese numele fetei.

Fata se albi ca păretele şi parcă i se opri respirarea. Apoi izbucni într-un plîns sfîşietor; se putea auzi cu uşurinţă plînsul ei din a treia cameră.

— Dar ce să fac? Ce să fac? gemea ea printre lacrămi. Ghiţă îmi scrie s-aştept, tu nu vreai să vii la noi, părinţii mă înfioară! Ce să fac? Dumnezeule, ce să fac? Ea tăcu deodată, şi ochii ei îngroziţi se fixară în tavan; faţa ei era fără un strop de sînge, muşchii feţei i se contractară.

Clericul o privea cu spaimă; nu cuteza să se mişte, nu putea să zică o vorbă. Înlemnise. Elenuţa, fixînd mereu tavanul, scoase un ţipăt şi se clătină. Vasile o prinse, o privi în ochi, dar ochii Elenuţei nu mai vedeau nimic. Ape tulburi pluteau în ei, apoi, încet, pleoapele căzură. Domnişoara Rodean leşinase.

La strigătul lui Vasile, care crezu că fata murise, alergară înspăimîntate și fetele, și preoteasa. După o trudă de-un sfert de ceas, Elenuța își deschise ochii. Preoteasa și fetele îi dădeau ajutoarele de lipsă, clericul rămase prostit, nemișcat în mijlocul camerei. Dar cînd văzu că Elenuța își deschide ochii, dintr-o săritură fu lîngă divan, se prăbuși în genunchi și începu să plîngă ca un copil. Elenuța se uita la lume cu ochi străini încă ; perdeluțe de ceață îi acopereau privirile. Ea își întorcea încet, cu sfială, într-o parte și alta capul, părea că nu vede nimic, nu cunoaște pe nimeni, părea că visează. Apoi, oftînd din adînc, se trezi, dar părea că numai simțul văzutului i se trezise cum se cade. Ea, îndată ce zări pe cele trei femei, își plecă ochii, își tocmi în grabă haina, se ridică și voi să plece. Nici nu-l auzi pe Vasile, care plîngea și acum, jos, lîngă divan.

Elenuța, palidă, se apropie să-și ia adio de la femei.

— De-acum mă duc, zise ea c-o voce puțină, abia auzită.

Dar în clipa aceea îl zări pe Vasile, ochii ei se deschiseră mari, întrebători ; fără ca să mai privească la cele trei femei, se întoarse, șezu pe divan și își puse mîna albă pe capul clericului.

— Eu sînt de vină, așa-i ? Am cerut prea mult de la tine, zise ea mîngîindu-i părul.

— Nu. N-ai cerut prea mult ! strigă cutremurat clericul. Încă astăzi am să mă prezint din nou naintea domnului Rodean !

Elenuța îl prinse de braț, și tînărul se ridică. Era de nerecunoscut.

— Da, încă astăzi ! Nu te teme ! Am coraj de-acum ! Am biruit toți demonii din mine. Dar nu ești supărată ? N-ai... ?

Era s-o mai întrebe: «N-ai murit?» Căci gîndul acesta, al morții, îi alungase din suflet toată ura și toată umilirea ce o simțise de-atîta vreme pentru purtarea brutală a directorului. În clipa cînd prinsese pe Elenuța să nu cadă, fulgerător îi veni gîndul: «Ce laș sînt eu și ce nimicuri sînt patimile noastre!»

O scînteie de zîmbet, de viață se ivi în ochii Elenuței la cuvintele din urmă ale clericului. Și din scînteia asta repede crescu o lumină nouă, strălucitoare, care inundă fața, fruntea, întreaga ființă a domnișoarei Rodean.

Un zîmbet nou, îngeresc, îi înflori pe buze și zise:

— Tu...

Dar repede se opri din ce vru să spuie, căci acum reveni la realitate, și tot sîngele i se urcă în față. Preoteasa și cele două surori o priveau.

— Dar, pentru Dumnezeu, ce s-a întîmplat? întrebă cu groază preoteasa, care numai acum simți că învie.

— Eu sînt de vină, mamă, începu îndată clericul, singur eu sînt de vină! Încă astăzi trebuie să vorbesc cu domnul Rodean.

— Așadar? făcu mirată preoteasa, însă tăcu repede.

— Așadar e adevărat. Eu trebuie să fac toți pașii de lipsă pentru căsătoria noastră. Am făcut rău destul c-am așteptat atîta.

Preoteasa se uita cînd la feciorul său, cînd la domnișoara Rodean, și o duioșie adîncă îi copleși sufletul. Clericul vorbea cu entuziasm, Elenuța schimba fețe-fețe.

— Puteai să spui și tu mai devreme ce gînduri ai, zise c-un fel de sfială preoteasa. De bună samă că ești vinovat, ai supărat prea tare pe domnișoara Elenuța. Ea simți o caldă iubire de mamă pentru amîndoi cînd spuse cuvintele acestea. Nu știu dacă dom-

nişoara te va putea ierta! Un bărbat trebuie să fie mai hotărît! adaose ea îndată.

Elenuța își ridică privirile înlăcrămate spre preoteasă. Părea uimită de nespusa mîngîiere ce-i picură în suflet la cuvintele ei.

— Da. dragă domnişoară Elenuţo, eu am zis totdeauna c-ar fi un noroc pentru Vasile dacă... zise din nou preoteasa şi, simţindu-şi ochii umezi, ieşi. Ea se înduioşă atît de mult pentru că în ochii cu care se uita la ea domnişoara Rodean era atîta dragoste, recunoştinţă, adorare chiar, încît i se păru că descoperă în ea pe cel mai bun copil al său.

După ce ieşi preoteasa, fu un răstimp tăcere. Elenuţa rămase o vreme nemişcată, apoi, sculîndu-se repede, îmbrăţişă pe Mărioara, pe Anastasia, acoperind de sărutări pe cele două fete.

Urmară vreo două ceasuri de cea mai deplină fericire. În răstimpuri se ivea în casă şi preoteasa, cu ochii luminoşi, c-un zîmbet de fericire pe faţă. Vai, era aşa de frumoasă fata asta, pe care, cu voia lui Dumnezeu va avea-o de noră!

Cînd se arătă pentru cea din urmă oară între tineri, preoteasa se apropie de Vasile şi de Elenuţa şi zise:

— Am să vă spun o vorbă. Vasile va trebui să-şi cîştige pînă la Paşti o parohie. Pîn-atunci va trebui să aşteptaţi. Deci cred că nu-i de lipsă ca acum să se vorbească, şi naintea altora, de lucrul ăsta.

Elenuţa o întrebă din priviri, apoi o îmbrăţişă şi o sărută pe preoteasa. Era sigură de-acum că nu va mai rămîne singură, era sigură de viitorul fericit şi se simţea adînc recunoscătoare femeii acesteia.

Vasile Murăşanu nu se mai întoarse pînă peste o săptămînă în Gureni. De-acasă se duse direct la una

din parohiile vacante și, după ce i se împăru [1] și de sat, și de oameni, și de venitele parohiale, se repezi pînă în centru, la profesorul Marin, care-i promise tot sprijinul.

— De-acum zic și eu să lași dăscălia, prietine! O să îmbătrînești, și pe urmă n-o să te mai poți însura, îi zise bătrînul la despărțire.

X

Încă în ziua de 27 noiembrie se lățise în oraș și satele vecine vestea că la «Arhanghelii» nu mai este aur. Unii auziseră adevărul întreg și-l împărtășeau neschimbat și altora; dar cei mai mulți adăogau și de la ei noi amănunte. Astfel, în aceeași zi se spunea că galeria cea veche a spart în mîncături din bătrîni; că întregul cel bun s-a isprăvit și s-a ajuns la o piatră mai tare decît cremenea; că, ieșind întregul cel bun, s-a ivit meal înaintea băieșilor. Versiunile erau tot mai diferite, dar din toate se desprindea pe-o formă adevărul că la «Arhanghelii» nu mai este aur. Peste două-trei zile vestea aceasta o știa jurul întreg; o săptămînă, două se vorbi mereu despre «Arhanghelii» și despre directorul Iosif Rodean; apoi oamenii se liniștiră. Vestea care sosi cu o zi mai tîrziu în oraș că s-ar fi aflat aur în galeria cea nouă nu mai stîrni o vîlvă așa de mare ca vestea cea rea, fie că mulți nu o credeau, fie că cei mai mulți nu voiau să o creadă. În oraș erau destui care simțeau o adîncă satisfacție la gîndul că nu-l vor mai vedea așa de îmbuibat pe Iosif Rodean.

Mai descurajați păreau tovarășii de joc ai directorului. Cînd văzură că nici a treia zi nu se mai arată

[1] *A se împărea* — a fi pe plac.

Iosif Rodean în oraş, ei înţeleseră că de-acum nu vor mai petrece nopţile în camera «optsprezece carate». Trei zile în şir îl aşteptară arzînd de friguri, şi-n urmă bătrînul Poplăcean spuse judecata ce şi-o făcură cu toţii :

— De-acum ne putem şterge pe gură !

Directorii de la cele două institute de credit păliră cînd auziră vestea, dar se reculeseră îndată ce aflară că «Arhanghelii» s-au îmbunătăţit într-altă parte. Creditul ce-l acordaseră lui Iosif Rodean nu putea fi acoperit din vînzarea caselor. Deci, ei erau foarte aplicaţi să spereze în viitorul galeriei celei nouă de la «Arhanghelii».

Dar faptul că Iosif Rodean nu se mai arăta pe la oraş şi nu mai dădea nici un semn de viaţă îi umplu îndată de îngrijorări adînci. Ei convocară — după o săptămînă — la o şedinţă pe membrii consiliului de administraţie, ca să nu rămînă toată sarcina ştirilor rele ce soseau mereu din Văleni numai pe umerii lor. Părerile membrilor se împărţiră ; unii credeau că pot aştepta fără de nici o teamă, şi numai pentru faptul că băncile sînt întabulate pe cele două case din oraş, care, la un caz de vînzare, vor acoperi datoriile. Dar, afară de asta, ziceau ei, Iosif Rodean trebuie să aibă rezerve mari în aur şi în piatră. Alţii se încăpăţînau în părerea că trebuie făcuţi paşi urgenţi, pentru a feri băncile de pierderi, pentru că, ziceau ei, cele două case nu acoperă datoriile şi nime nu poate şti ce avere mai are Iosif Rodean. De părerea aceasta fură şi cei doi directori ; părerile puse la vot, ieşi învingătoare cea din urmă, şi, astfel, direcţia institutelor fu încredinţată ca, luîndu-şi toate informaţiile de lipsă, să facă cei mai grabnici paşi pentru asigurarea băncilor.

Cei doi directori se informau în fiecare zi cum stau «Arhanghelii», trimiteau om anume care, nu o

dată, cercetă chiar baia. Cei doi directori se temeau să nu lucreze prea pripit: nu cumva baia să se îmbunătățească într-adevăr, și băncile lor să piardă interese așa de mari. Însă din informațiile bărbatului de încredere ei se convingeau, zi de zi, că nu mai au ce aștepta. Convingerea aceasta le-o întăreau și informațiile pe care li le dădeau, cu foarte mare bunăvoință, fostul societar de la «Arhanghelii», Gheorghe Pruncul, și notarul Popescu. Aceștia doi veneau des în oraș și nu lipseau o dată să nu caute a se întîlni cu cei doi directori.

În urmă sosi ziua cînd Iosif Rodean trebuia să plătească cametele, și de-atunci cei doi directori nu se mai îndoiau de nimic. În curînd Pruncul îi vesti că Iosif Rodean nu mai are cu ce să-și plătească băieșii.

Apoi, rînd pe rînd, veneau veștile cele mai rele: băieșii cei mai mulți plecară de la «Arhanghelii», primarul ieși din tovărășie, și numai o strajă a mai rămas la baia cea vestită. «Arhanghelii» erau, deci, o baie părăsită.

În ziua cînd sosi și vestea asta din urmă, cei doi directori convocară de urgență o ședință extraordinară a consiliului de administrație, și, după scurte discuții, hotărîră, afară de-un singur vot, să-l împrocesueze pe Iosif Rodean.

Advocatul Albescu, ginerele directorului de la «Arhanghelii», chiar trecea pe dinaintea uneia din cele două bănci cînd ieșeau pe poartă membrii consiliului de administrație. Unul dintre ei se apropie de advocat și-i zise:

— Știi ce prostie au făcut domnii ăștia?

Advocatul îl privi fără să înțeleagă ceva.

— Au hotărît să împrocesueze pe socrul tău pentru datoriile de la bănci, zise din nou omul. Era

singurul membru care nu votase cu majoritatea, silvicultorul Pascu.

La cuvintele acestea Albescu se opri, se uită foarte mirat la prietenul din față și porni din nou.

— Eu le-am spus că fac cea mai mare măgărie! Le-am spus că institutul nostru n-are de ce să se teamă. Este pe deplin asigurat.

Advocatul Albescu se opri din nou și, foarte palid, îl întrebă :

— Despre ce datorii vorbești ?

— Despre datoriile directorului de la «Arhanghelii», răspunse omul.

— Are socrul datorii la banca voastră ? întrebă, tot mai palid, advocatul.

— Bine, se poate să nu știi, dragă prietine ? întreabă uimit silvicultorul Pascu.

— Datorii ? Socrul ? făcu cu ochii împăinjeniți Albescu.

— Ehei, lasă gluma la o parte! răspunse Pascu. Știi bine că pe casa ta e întabulată banca noastră. Dar nu-i nici o primejdie, te asigur. Oamenii ăștia au făcut o prostie.

— Pe casa mea ? întrebă, căscînd ochii mari de groază, advocatul.

Silvicultorul Pascu îl privi, văzu spaima ce era întipărită pe fața advocatului și nu se mai putea înșela : omul ăsta nu știuse nimic de datorie.

— Dar bine, frate, se poate să nu știi ? îl întrebă cu vocea schimbată.

— Nu știu nimic! Nu știu nimic! răspunse repede advocatul.

— E de mirat ce-mi spui, zise cu durere Pascu. Îl luă la braț și porniră. Dacă nu știi, continuă el, oricît de neplăcută mi-ar fi sarcina asta, dar trebuie să-ți spun că datoria e destul de mare și că locuința lui Tîrnăvean e de-asemenea legată.

— Ei, tu vorbești prăpăstii! Nu se poate să fie adevărat ce-mi spui! zise Albescu, aproape strigînd.

El se desfăcu repede de brațul lui Pascu și, aproape alergînd, apucă la dreapta, pe-o uliță strîmtă, să ajungă mai iute în piață.

Cei doi gineri ai lui Rodean auziseră unele zvonuri, și mai nainte, despre datoriile directorului, dar nu crezuseră nimic. Ei erau atît de convinși că socrul lor e putred de bogat, încît, pînă la căderea «Arhanghelilor», nici nu se gîndiseră să ceară zestre în bani. Cînd se mutară în casele acestea, Iosif Rodean le spusese numai atît: «Aici vă este locuința; de celelalte ne vom îngriji».

Și ei se mulțumiră cu asigurarea asta. Știau că pentru socrul lor era o chestie de ambiție să deie fetelor o zestre cît mai mare.

Apoi, Iosif Rodean făcuse datoriile acelea în taina cea mai mare. Erau amîndoi directorii, și membrii din consiliile de administrație, așa de legați cu ținerea secretului, încît tot ce se șoptea prin oraș despre datoriile acestea se șoptea cu gura pe jumătate. Directorul de la «Arhanghelii» le spusese că în ziua cînd s-ar afla vestea el se va adresa numaidecît altor bănci.

Numai de cînd gangul cel vechi de la «Arhanghelii» spărsese în mîncături din bătrîni, zvonurile despre datoriile lui Iosif Rodean erau tot mai hotărîte. Însă, acum, cei doi gineri nu aveau urechi să le audă. Pe ei îi doborîse așa de tare căderea «Arhanghelilor», încît numai o singură speranță îi mai susținea: casele, care valorau multe zeci de mii. Însă, din ziua aceea nenorocită, neînțelegerile, sfezile, cuvintele aspre începură între ei și nevestele lor. Oricît erau de vrednice casele, ei nu se puteau împăca cu gîndul ca în bani gata să nu capete nimic de la socru.

Ei cereau informații în fiecare zi, dar nime nu le răspundea, decît domnișoara Elenuța. Și cu fiecare veste rea ce le sosea, traiul între tinerele părechi se făcea tot mai rău. Cei doi advocați se sfătuiră în multe rînduri să meargă în Văleni, să vorbească cu socrul. Dar nu cutezau. Se temeau că norocul se va întoarce la «Arhanghelii», și directorul, cunoscîndu-le gîndurile, îi va arunca pe ușă și-și va aduce fetele acasă.

Din zi în zi erau tot mai nervoși ; își puteau vedea, tot mai anevoie, de afaceri ; pierdură cîteva procese, pentru că nu fură în stare să facă o apărare bună, deși dreptatea era pe partea lor ; traiul lor se schimba, acasă, tot mai mult în iad.

Începură să se gîndească la Iosif Rodean ca la un dușman ; își ziceau în uluirea lor : «Dacă a știut ce se va întîmpla, trebuia să deie zestrea fetelor la cununie !» Ei credeau că directorul știuse nainte de catastrofa ce va veni asupra «Arhanghelilor».

Însă cum Iosif Rodean era departe și cum de el se temeau încă, toată răutatea ce fierbea în ei se descărca asupra tinerelor neveste, care, de altfel, nu le rămîneau datoare cu nimic.

Eugenia și Octavia, îndată după cununie, începură să privească c-un fel de dispreț la bărbații lor, iar de cînd se așezară în noile locuințe, își luară aere de suverane, de atotstăpînitoare. Din priviri, din gesturi, din vorbe dădeau să înțeleagă oricărui străin care le călca pragul că aici ele sînt stăpîne ; că tot ce văd e al lor, averea lor, și că cei doi advocați nu-s decît a cincea roată la car. Mai bine decît oricine știau lucrul acesta slujnicele, care înțeleseseră-n grabă că orice porunci le dădeau stăpînii nu însemnau nimic, înfruntările lor erau floare la ureche, numai pe stăpîne să nu le supere cu ceva.

Luxul ce și-l permiseseră ca fete era nimic pe lîngă cel de acum. La fiecare pas voiau să deștepte admi-

rația și invidia în publicul din oraș, după cum locuințele lor erau admirate și invidiate.

Eugenia și Octavia sămănau nu numai după fire, ci și după înfățișare. Erau amîndouă puțin mai nalte decît mijlocii, nici blonde, nici brunete, fața lor avea culoarea aceea intermedie care nu se poate defini. Amîndouă aveau nas mare, ochi suri și umerii obrajilor puțin ieșiți. Erau slăbuțe, ca și cînd le-ar mistui mereu un foc lăuntric, care nu le lasă, cu tot traiul bun, să se facă mai plinuțe. Focul acesta mijea mereu în ochii lor și părea un fel de dispreț, un fel de impertinență chiar. Era privirea tinerilor care cresc în belșug, cărora nime nu li s-a opus la nici o dorință, care au făcut totdeauna ce le-a plăcut.

Pentru toaletele, pentru casele lor, pentru bogatele prînzuri ce le dădeau erau invidiate în oraș ; dar simpatice nu erau nimănui, nici chiar bărbaților lor.

Însă ei răbdau în tăcere, se părea că chiar cu plăcere trec peste neatențiile zilnice cu care îi înconjurau soțiile lor. Cei doi advocați erau, înainte de toate, oameni de afaceri, un cîștig real le era asigurat cu cele două case, așteptau pe al doilea, zestrea în bani, și nu le părea rău de căsătoriile ce încheiaseră. Bani pentru viața luxoasă tinerele neveste căpătau mereu de-acasă.

Căpătară pînă la căderea «Arhanghelilor», pînă în ziua de 27 noiembrie. Dar de atunci soții lor fură siliți să le deie ei. Și de-aici se născură cele dintîi neplăceri, cele dintîi neînțelegeri între tinerii căsătoriți.

Advocații băgară de samă curînd că nevestele lor sînt în stare să risipească într-o săptămînă cît cîștigau ei într-o lună. Ei le dădură să înțeleagă că, poate, Iosif Rodean nu va mai avea de unde să le deie nici o zestre, deci să fie cruțătoare, că banii nu-s pe garduri.

În schimb, tinerele neveste îi numiră «sărîntoci» pe cei doi advocați, nu vorbeau cu ei zile de-a rîndul,

dar datorii făceau tot mai mari. Neînțelegerile, urile, certele erau tot mai dese în casele cele mai frumoase din oraș. Tinerii soți simțiră deodată că-s străini, că nu-i leagă și nu i-a legat nimic niciodată și începură să se dușmănească. Simțeau chiar o plăcere în certele lor, un deliciu în a se răni cît mai adînc unul pe altul. Cînd sosi vestea că și cei doi din urmă băieși au părăsit «Arhanghelii», situația între noii căsătoriți ajunsese la cuțite, și cele două neveste îi amenințară pe advocați că se vor întoarce în Văleni și vor porni proces de divorț. Cei doi soți trebuiră să iasă să ieie aer, căci simțeau că se înăbușă.

*

În această stare sufletească era advocatul Albescu cînd se întîlni cu silvicultorul Pascu.

Ca un somnambul trecu, după ce-l părăsise pe silvicultor, prin ulița cea strîmtă și ieși în piață. Dar biroul lui Tîrnăvean era întunecat, deși erau numai ceasurile 5 după prînz.

Albescu se îndreptă spre «Casina Romînă», și aici îl află pe Tîrnăvean. Advocatul ședea singur la o masă și nici nu luă în samă apropierea lui Albescu. El tresări cînd auzi vocea acestuia și întoarse spre el privirile. Aceeași întrebare juca în ochii amîndurora.

— Ai auzit? întrebă Albescu, țintuit locului.

— Auzit! răspunse Tîrnăvean.

Albescu se lăsă frînt pe-un scaun. Urmă un lung răstimp de tăcere. Numai cîte-un oftat prelung se auzea la masa lor.

Tîrnăvean rupse mai întîi tăcerea:

— Ce ne facem acum?

— Eu... începu Albescu, dar nu continuă.

— Ei bine, asta e curată porcărie! izbucni Tîrnăvean. Să ne mintă în felul ăsta?! Adecă să ajungem de rîsul orașului? Pentru ce ne-a ascuns adevărul?

— Ca să-l vedem acum! oftă Albescu.

— Eu, unul, n-o să aștept clipa cînd casa în care stau va fi vîndută la tobă. Eu o să mă mut încă mîne, dar... singur!

— Crezi că se vor vinde casele? întrebă Albescu.

— Cu siguranță! Banii ce vor încasa pe ele nici nu vor acoperi datoriile. Sînt datorii enorme! zise cu mînie Tîrnăvean.

— Și cînd să fi făcut așa datorii mari?

Tîrnăvean nu răspunse îndată; mușchii feței începură să i se miște ca niște vietăți.

— Îți spun că omul ăsta îndrăcit și-a bătut joc de noi! începu el cu mînie tot mai mare. Trebuia să întabuleze casele pe noi! Se zice că chiar casele acestea sînt făcute cu bani din bancă. Și noi, nebunii, ne lăudam!... Of, să-l fi luat dracul! Se spune c-a pierdut o avere întreagă la jocul de cărți.

— Știam noi bine că pierde mereu, zise cu vocea obosită Albescu.

— Știam, dar cine credea că el să steie așa de rău? Cine l-ar fi crezut pe marginea prăpastiei? Dar nu face nimic! Eu repede mă desfac de el și de tot neamul lui! Ducă-și fata acasă! Eu nu vreau s-o mai văd în ochi! Da, încă mîne mă mut, și-apoi deie-se peste cap, nu-mi mai pasă! Față de noi trebuia să fie sincer! Un tată adevărat trebuia să spună ceva copiilor, trebuia mai ales să asigure întîi zestrea fetelor. Ce, nu afli că-i culmea ridicolului? Toată lumea ne invidia, și-acum să fim dați afară și din case? Nu, eu m-am hotărît!

— Dar dacă nu va fi adevărat? zise cu sfială Albescu. Dar dacă e numai răutatea oamenilor la mijloc, și datoriile nu vor fi așa de mari? Eu zic să mai așteptăm!

— Nu mai aștept! Aș fi cel mai ridicol om, mă-nțălegi? Tu, dacă vreai, așteaptă!

— O săptămînă nu-i mult; într-o săptămînă putem ști cu siguranță suma datoriei! zise Albescu. De altfel, eu însumi nu știu ce să fac, nu știu ce să cred. Știu atîta: că situația noastră nu-i de invidiat!

Ei își apropiară mai tare scaunele și vorbiră în șoapte încă multă vreme. Apoi tîrziu, c-o rază de speranță în ochi, se ridicară și ieșiră.

Pîra împotriva lui Iosif Rodean se făcu în curs de-o săptămînă; cele două bănci se grăbiră, pentru că, din zi în zi, își vedeau interesele tot mai primejduite. Fu înștiințat înainte directorul, fu provocat să plătească, să-și reguleze afacerile, dar din Văleni nu veni nici un răspuns.

Cei doi gineri se convinseră cu groază că datoriile erau așa de mari, încît nu se puteau acoperi din vînzarea celor două case. Pînă ce nu știu cu siguranță suma datoriilor, Tîrnăvean nu făcu nimic din ce spuse că-i hotărît să facă. Nu-și putea închipui să se despartă de locuința lui princiară, de birourile lui luminoase și aranjate cu atîta gust. El crezu că va ieși foarte ușor din casa aceea nouă, însă, deși locuise așa de puțină vreme în ea, simțea că era legat aici cu mii de legături.

Și, totuși, trebuia să le rupă acum.

Se apropia abătut și frînt spre casă, cînd o sanie trecu repede pe lîngă el. În sanie erau cele două surori, care se înțeleseseră, de cu sara, să plece amîndouă la Văleni. Ele nu mai puteau suferi privirile, vorbele de dispreț cu care cei doi soți le urmăreau necontenit.

Eugenia și Octavia erau, de altfel, năcăjite și pe părinți că nu le mai trimiteau bani. Lor puțin le păsa că «Arhanghelii» căzuse, ele știau că tatăl lor niciodată nu va isprăvi banii și mergeau acum hotărîte să-i facă aspre mustrări că le lăsase atîta vreme să cerșească de la cei doi soți. Erau hotărîte să-l înștiințeze de ce rentă lunară au lipsă pînă li se va da zestrea, ori nu se vor mai întoarce niciodată la cei doi soți.

Tinerele neveste fuseseră mereu oarbe în lunile din urmă. Ele erau atît de mult preocupate de gîndul, de dorința de-a fi mereu admirate, de-a deștepta în jurul lor invidie, încît cele mai multe vești din Văleni pentru ele nu avură decît însemnătatea unor povești. Erau prea pline de ele însele ca să se mai gîndească și la altceva. Apoi, toată viața de pînă acum nu fusese pentru ele decît un joc ușor, drăguț, o necurmată alintare.

Eugenia și Octavia porniseră din oraș nervoase și neliniștite, se certaseră cu slujnicele, dar acum, în aerul înghețat de-afară, în seninul verziu, în picuratul dulce al clopoțeilor de pe cai, ele se liniștiră, se înviorară. Gerul le aprinsese obrajii, le roșise nasul, și ele începură să rîdă ca două nebune uitîndu-se una la alta. Nici o supărare, de altfel, nu se înstăpînise, vreme mai îndelungată, pe sufletele lor pînă acum.

Drumul era bătucit bine, alb și tare ca de os, și sania zbura ușoară. Cei doi cai sforăiau uneori pe nări, își încordau grumajii, alergau neobosiți, izbindu-și în cadențe zurgălaiele. Celor două surori, în scurtă vreme, li se păru că nu fac decît o plimbare. Începură să-și spună cu veselie o mulțime de nimicuri; vînturară toate veștile mai nouă din oraș; se opriră mult asupra unei aventuri ce-ar fi avut-o soția farmacistului cu un practicant. Ele răspundeau

vesele la salutul băieșilor pe lîngă care sania trecea, din cînd in cînd, și regretau că n-au ieșit pînă acum în fiecare zi la săniat.

Aerul proaspăt, subțire, le biciuia sîngele; își desfăcură aripile blănilor moi în care erau învăluite; rîdeau de roțile de la piue, care stăteau și acum înțepenite și pe care sloii, petecele de gheață închipuiau fel de fel de figuri. Descoperiră în formele gheții un cocoș, un pește, un urs cu gura deschisă. Nici nu băgară de samă că ajunseseră și că sania se oprise naintea porții notarului.

Vizitiul întoarse caii și porni numaidecît înapoi.

Cele două fete știau că cei de-acasă nici nu bănuiesc de sosirea lor, totuși se simțiră neplăcut atinse văzînd că nu le iese nimeni întru întîmpinare. Clopoțelele de la cai ar fi putut să le audă cineva din casă.

Deschiseră portița și, la scîrțîitul înghețat al fierului, un fior ciudat trecu prin inima lor. Dar nici în curte nu era nimeni. Piuele lor erau tot așa de încremenite ca toate cele văzute în drum pîn-aici. Pe-o clipă se opriră: nu-și aduceau aminte ca piuele lor să fi fost vreodată înțepenite de sloi.

Un cîne hăpăi, o slujnică ieși din bucătărie alergînd înaintea lor. Ele porniră pe scări, simțind o adîncă părere de rău, un fel de teamă nedeslușită pe care le-o lăsase în suflet curtea lor, pe care niciodată nu o văzuseră așa de pustie. Poate că și lătratul cînelui le speriase și, îmbulzindu-se în soru-sa, Octavia zise:

— Parcă nu mai ne cunoaște.

În camera în care intrară văzură numai o femeie șezînd frîntă de spate pe-un scaun și lucrînd, fără nici un spor, la un ciorap. Femeia se ridică, le zări și, alergînd spre ele, le îmbrățișă, izbucnind în hohote mari de plîns, ca și cînd ar fi voit să moară.

Fetele o priveau uimite, înspăimîntate; începură să simtă și ele fiorii lacrămilor, începură să simtă realitatea în care intraseră. În noaptea aceea, pînă tîrziu, bocetele nu mai conteniră în casa directorului.

XI

Era pe la începutul lui faur, și gerul, în loc să contenească, să se mai moaie, creștea mereu. Noaptea întreagă trozneau neîntrerupt acoperișele de șindrilă, încît se părea că se descheie, că se năruie satul întreg. Oamenii se grăbeau pe uliți, lunecînd pe zăpada bătucită, pășeau mărunt și repede. Bărbații purtau căciulile trase peste urechi, mustățile îi strîngeau sub nas, erau pline de gheață; îndată ce ieșeau din casă, mustața se făcea sură, se umplea de negură, apoi repede se tot întărea. În mîni purtau mănuși de piele, blănite. Femeilor nu li se mai vedeau decît ochii și vîrful înroșit al nasului, așa erau de învăluite în năfrămile mari de lînă.

Bine era de cei ce puteau să rămînă mereu lîngă cuptor, ori să se mai încălzească cu un pahar de vin fiert și piperat! Bădicul Ionuț Ungurean, de cînd se pusese gerul, tot cam așa se mîngîia. Dumnealui era foarte rău de frig: cît ieșea afară, se învinețea cumu-i pruna și i se tăiau toate puterile. Dar acum, de două zile, cu toată groaza gerului, bădicul bătea mereu ulițele satului, cînd la un prieten, cînd la altul. Adevărat că la fiecare se mai încălzea cu un pahar de vin fierbinte, dar pentru aceea nasul lui era, cînd îl vedeai pe drum, ca pielița curcanului. Cu toată groaza gerului, bădicul își colinda prietenii, pentru că altă groază și mai mare îi în-

gheța inima: de două zile advocatul îi bătea mereu telegraful să-i trimită bani, că se-mpușcă. Cîți bani? Bădicul nici nu cuteza să se gîndească, ci încerca să vadă dacă nu-l va putea împrumuta cineva?...

De ceea ce se temuse n-a scăpat. După ce «advocatul» de-atîta vreme nu-i mai ceruse bani, acum deodată îl înspăimîntase pe bădicul. Îl înspăimîntase pentru că nu avea nici a zecea parte din cît cerea domnul. Căderea «Arhanghelilor», lucrările fără nici un folos din săptămînile din urmă, înghețul, care nu lăsa să macini o trocuță de piatră, doi porci grași ce-i cumpărase de Crăciun — toate acestea îi goliseră punga societarului de la «Arhanghelii». El umbla acum să vadă dacă nu s-ar putea împrumuta, și pentru că se temea, ca de obicei, să nu se-mpuște odorul, și pentru că feciorul îi comunicase ceva deosebit.

Înainte de telegramă, universitarul Ungureanu îi trimisese bădicului o scrisoare recomandată în care îi dădea unele deslușiri, simțind și el necesitatea de a-și legitima cererea celor una mie cinci sute de zloți. Bădicul se ciudi destul de epistola aceea, care, afară de bădicul, oricine ar fi ghicit îndată că-i scrisă într-un stadiu de beție și în care universitarul spunea că-s banii cei din urmă ce-i mai cere, că de-acum el «e domn și are doamnă». Bădicul, oricît se gîndise, nu putu să înțeleagă decît într-un singur chip cuvintele din urmă, că feciorul său e advocat de-acum și că, poate, s-a căsătorit în vavilonul acela. Dar deși lucrul acesta l-ar fi mîngîiat nespus, adică să-i pice feciorul în sat advocat gata și cu doamnă mare, fie că nu putea crede așa ceva, fie că lipsa de bani îi tulbura fericirea, el nu se putea reține să nu zică destul de tare, de cîte ori ieșea fără ispravă de la un prieten: «O, să fie al

dracului! Chiar acum să-și ieie doamnă! O, să te fi luat dracul cu doamnă cu tot!»

El poate că blăstăma, tulburat în chipul acesta, și pentru că abia ieșea în ger, roșu de vinul fierbinte, și îndată se albea la față, apoi se învinețea, și în trupul lui, slobozit în toate părțile, pătrundea frigul ca printr-un ciur.

Dar umbla în zadar de două zile pe la prieteni. Cei mai mulți dintre vălenari n-aveau de unde să-i deie o sumă așa de mare; alții ar fi avut, dar nu le venea la socoteală să se lase fără de nici un ban la casă; alții iar, cu mult mai puțini aceștia, i-ar fi putut împrumuta, fără să sufere ceva, cei o mie cinci sute de zloți, dar acești puțini erau de felul lui Gheorghe Pruncul: banul de aur ce-l căpătau nu mai vedea lumina soarelui.

Apoi, cine putea spune cît va mai ține iarna asta blăstămată, cîtă vreme nu vor putea măcina piuele, și vălenarii se obișnuiseră, de-un șir întreg de ani, să se simtă bine numai cînd aveau bani destui la casă.

Mai era apoi și faptul că bădicul Ionuț, deși umbla de două zile, nu cercetase chiar pe prea mulți prieteni. Oricît era de grăbit și cu gheața-n sîn, își mai uita de «domnu» lîngă un pahar de vin încălzit și piperat.

Astfel îl apucă sara zilei de-a doua, fără ca să fi putut face rost de bani. Chiar se oprise pe-o clipă în mijlocul drumului, chiar mai zise o dată cu vocea tare, ca și cînd ar fi fost cineva lîngă el: «Of, să-l fi luat dracul cu doamnă cu tot!», cînd i se făcu lumină. La Gheorghe Pruncul nu fusese, și de cîtăva vreme se zvonea prin sat că Pruncul dădea bani cu camătă pe la oameni.

Porni, deci, ață, la fostul societar de la «Arhanghelii».

Cînd intră bădicul în căldura din casă, păru că-l pălește o amețeală. Băuse cam mult azi, și de hodinit, cum avea obiceiul, nu avusese vreme.

După ce-și pleznirä palmele, Pruncul îl privi surîzător și-i zise :

— Trebuie că ni se răstoarnă cuptorul, prietine Ungurean ! De mult nu mi-ai călcat pragul ! Șezi, să ne șadă stupii.

După ce vorbiră de ger, de băi, de «Arhanghelii», Pruncul îl privi c-un zîmbet de răutate și-l întrebă :

— Și ce mai povestea, prietine, după toate acestea ?

El știa de ieri încă în ce afacere umblă bădicul. Abia ieșise Ungurean de la al treilea prieten, cînd Pruncul și aflase că, «pentru domnu», lui Ionuț îi trebuiesc una mie cinci sute de zloți.

— O mică rugăminte, începu încurcat bădicul, căruia, de altfel, nu-i fusese niciodată simpatic Gheorghe Pruncul.

— O rugăminte, mie ? făcu omulețul cel cu fața încrețită, lăsînd să-i adie pe brezde zîmbetul palid al satisfacției pline de răutate.

— Ție, da ! Aș avea lipsă... nu, ar avea lipsă... începu din nou bădicul, fără să poată continua.

Simți un fel de uluire la numărul mare ce trebuia să rostească. Fulgerător îi veni gîndul : «Ce va gîndi dracul ăsta despre mine ?»

— Da, da, pricep, îi ajută Pruncul. Advocatul are lipsă de parale.

Lui Ungurean îi păru că de-acum omul ăsta știe tot.

— Și încă de mulți bani, zise el mai cu putere, o mie cinci sute nu-i o nimica !

— O mie cinci sute îi trebuiesc ? întrebă c-o bucurie pe care n-o mai putea ascunde gazda casei.

— În cap! făcu bădicul ridicînd privirea spre Pruncul.

— Ți-a bătut telegrafu? îl întrebă vesel Gheorghe.

— Of, of! făcu bădicul scărpinîndu-se în cap. Că mi l-a bătut! Dar de trei ori pînă azi!

— Nu mă nebuni! zise Pruncul cu groază.

— Așa cum îți spun!

— Păi, atunci trebuie să fie în mare strîmtoare!

— Îmi poți împrumuta banii ăștia? întrebă bădicul voind să sfîrșească repede. Era amețit de vin, dar vedea și așa luminile ce se jucau pe fața lui Pruncul și nu se simțea bine.

— O să vedem, zise el și trecu repede într-o cameră vecină.

Se auzi zuruit de chei, și Pruncul se întoarse numaidecît.

— A treia parte! zise el intrînd.

— Ce? făcu Ungurean nepricepînd.

— Zic că-ți pot împrumuta cinci sute de zloți... Vremea asta... nu putem măcina, zise Pruncul.

Ungurean rămase pe-o clipă uluit, dar se hotărî repede și zise:

— Dă-mi și-atîția. Îndată ce se duce gheața, macin și ți-i dau cu camătă.

— Ei, de asta... zise Pruncul și trecu din nou în camera vecină.

Acum rămăsese binișor de mult aici, și bădicul începuse a se neliniști. În sfîrșit, Pruncul intră, aducînd în mînă biletele și un sfeșnic în care ardea o lumînare. În mîna cu biletele mai ținea și o coală de hîrtie împăturită. El puse lumînarea pe masă, numără biletele o dată, de două, de trei ori, apoi, despăturind coala de hîrtie, îi zise bădicului:

— Poftim și iscălește aici, frate Ungurene!

Bădicul adună biletele, le vîrî în buzunar și-i zise:

— Ce să iscălesc?

— Hîrtia asta. E o mică însămnare, o mică obligațiune pentru suma ce ți-am dat-o.

— Ptiii! făcu bădicul scandalizat. Doar nu te temi că nu-ți voi plăti! Pentru Dumnezeu! Unde sîntem?

— Nu-i nici un rau într-asta, frate Ungurene. Banii-s bani! Ce știm noi? Ori tu, ori eu putem muri într-o noapte fără să ne știe cineva, ce, nu ne poate lovi guta?

Bădicul se temea de mult că el de «gută» are să moară, păli la față, luă hîrtia, citi cîteva șire și iscăli. După ce semnă, mai aruncă o dată ochii pe scrisoare și se opri la cuvîntul: *Frasinul, «fînațul din Frasinul».*

— Ce-i aici? întrebă bădicul, apăsînd cu degetul pe *Frasinul.*

Pruncul se aplecă asupra hîrtiei și citi repede: «La caz că această datorie nu va putea fi solvită, mai jos iscălitul se învoiește a trece la averea domnului Gheorghe Pruncul fînațul din Frasinul, fără nici o judecată».

— Ei, să fii tu sănătos! zise cu durere bădicul. Ce dracu te temi așa? Doar n-o să mor azi?

— E pentru formă numai, frate Ungurene, răspunse zîmbind cu răutate Pruncul. Știu eu că nu vom ajunge pînă acolo... Dar lucrurile acestea așa se fac!

— Ei, să fii tu sănătos și sara bună! mai zise bădicul și ieși aproape mînios din casă.

Părea mînios, dar într-adevăr era mai mult năcăjit, se simți ofensat că vechiul lui tovarăș de la «Arhanghelii» nu are nici atîta încredere în el. El se duse supărat pînă la poștă, să se scape cît mai iute de cele cinci sute. Gheorghe Pruncul încă în

sara aceea trebui să se întîlnească cu notarul Popescu să-i spună vestea cea mai nouă.

Zdroaba de două zile, umilirea ce-o simți bădicul Ungurean înaintea lui Pruncul fură însă aproape zadarnice. Atîta numai că universitarul și cu «doamna» avură bani de drum pînă în Văleni.

Universitarul Ungurean se «încurcase» c-o actriță de-a zecea mînă, de la un teatru destul de obscur din capitală. Fata apropia anul al treizecilea, de nu-l va fi trecut, dar era încă tînără și mai ales «corpolentă», după cum se lăuda universitarul. Actrița asta își petrecu de multe ori cu «arhanghelul Gavril», văzu că are bani mulți și, într-o bună zi din toamna trecută, părăsi teatrul și se mută la Ungurean. Gurile rele spuneau că de la teatru ar fi fost concediată, dar ea, uitîndu-se cu dragoste la tînăr, zicea: «Pentru tine, suflete!»

Ungurean bătu atunci de două ori dup-olaltă telegraful, s-apucă de cheltuit cu fata, apoi, după ce isprăvi banii, chefui mereu, pe credit; un lung răstimp nici nu-i mai veni în minte bădicul Ionuț. Credit avea la trei birturi în care își petrecea mai des și în care era cunoscut de mulți ani. Arhanghelul Gavril era mîndru acum de mama focului, deveni gelos, și multă vreme nu mai suferi nici un prieten în jurul său. Dar, în sfîrșit, într-o bună dimineață geroasă de faur, cei trei proprietari de ospătărie îi trimiseră, la locuință, conturile și-l avizau că, spre marea lor părere de rău, nu-s în situația să-l crediteze mai departe.

În dimineața aceea Ungurean descoperise o lature urîtă în sufletul fetei. Ea începu să-l batjocorească, să-l acuze c-o înșelase, mințindu-i că-i conte, c-o făcuse să-și părăsească cariera ei cinstită; pe urmă izbucni în plînsete mari, gemînd că-i nenorocită, că rămîne pe drumuri. După ce se tîngui așa, tăcu pu-

țin, apoi privirile i se luminară, se aruncă în grumajii Arhanghelului și zise :

— Dar nu te las, suflete ! Nu te părăsesc, lumina mea, chiar dacă nu ești conte !

— Nu-s conte, dar plătesc mai mult, răspunse întărîtat tînărul.

Și, după ce se cinstiră cu lichioruri de dimineața, după ce din cheful tîrziu de noapte rămăsese destul de turtit, el se puse la masă și scrise bădicului epistola pe care acesta o primi recomandată. Apoi, văzînd că nu-i glumă cu ultimatul celor trei birtași, din ziua a doua începu să-i bată bădicului telegraful.

Acum, primind cele cinci sute de zloți, nici prin gînd nu-i trecu să plătească unde era dator, ci, după ce fata își cumpără două toalete ș-o manta de iarnă, începură să chefuiască într-alte localuri, pînă cînd în noaptea a cincea arhanghelul Gavril, beat mort, îi zise fetei :

— Irmușca, vii să-ți arăt palatele mele ?

— Vin, răspunse fata cu grăbire. Să văd cum mă iubești !

Și Irmușca era destul de tulburată de băutură. Fu o minune că-și putură scoate biletele și nu greșiră trenul.

Și astfel porniră spre Văleni, trezindu-se de tot abia la drumul jumătate. Ori că-i furase cineva din bani, ori că-i tocase fără să-și deie sama, dar după ce se trezi și-și cercetă portofelul, abia mai avea două bilete de cîte zece. Ungurean mulțumi în gînd geniului bun care-l pornise la drum și-l urcase în trenul ăsta. Simțea chiar că e legitimă și chiar necesară călătoria la Văleni, să vadă cu ochii care sînt piedecile care l-au oprit pe bătrînul să-i trimită întreaga sumă cerută. «Pe urmă te trezești că bătrînii ăștia tot strîmtează chinga pentru alții, în

vreme ce ei se tot îngrașă.» Astfel se liniști cu totul pentru faptul că tocase cele cinci sute: și așa n-ar fi putut plăti cu ele toate datoriile.

Se simțea aproape fericit, cînd deodată zări pe Irmușca lîngă el. «Dar ce dracu voi face cu fata asta?» se întrebă el repede. Fata se trezise chiar acum, se frecă la ochi și zise c-o voce somnoroasă:

— Vai, mult am durmit! Unde sîntem? adaose apoi îndată privind sperioasă prin vagon.

— În drum spre casă, răspunse aproape cu răceală universitarul.

— Spre casă? făcu mirată Irmușca.

— Da, spre palatele mele! răspunse c-un zîmbet Ungurean.

— Da! Așa-i, așa-i, suflete, iubitule... oftă Irmușca și își înlănțui brațele după grumajii tînărului.

Lui Ungurean — ca și cînd i-ar fi luat supărarea cu mîna; fu vesel că-i cu el ființa asta «corpolentă», care-l avea așa de drag. Acasă? Ei, acasă n-a fi așa de greu! Pe urmă, nici nu vor rămîne mult; îndată ce-și va lua informații sigure cum stau băile, «Arhanghelii», mai ales în ce stare se află finanțele bădicului, se vor întoarce în capitală.

Vălenarii priveau unii cu milă, alții c-un fel de batjocoră la sania veche și căluții slabi care treceau numai în pas, în după-amiaza aceea de vineri, pe drumul alb și tare ca osul. Sania fusese odată vopsită, dar acum numai ciudate petece cafenii, șterse, se mai deosebeau ici și colo. Se vedea că tălpile fuseseră de multe ori reînnoite, și pe ele mai rămăseseră numai bucăți din șinele odată întregi. Căluții purtau în jurul nărilor înflorituri de gheață și naintau încet, cu capetele plecate.

În sanie ședeau doi inși; nici nu se mai puteau deosebi de-s de același sex ori nu, căci erau zgu-

liți[1] cu totul în mantalele de iarnă, o dungă de frunte de se zărea uneori, cînd sania mai hurduca.

Băieșii care treceau pe drum ziceau, clătinînd din cap:

— Amarnic drum! Să pornești cu așa rable de cai pe gerul ăsta...

Sluga de pe capră își întoarse capul spre cei doi, făcu un semn, la care unul din cei doi scoase mîna și arătă o direcție. Sania coti, și în curînd din sanie se auzi o voce groasă, mînioasă:

— Ho-ho! Mînca-v-ar lupii!

Sania se opri la poarta bădicului Ionuț Ungurean. În sanie se mișcă mai întîi unul din cei doi, își desfăcu, cu mare greutate, picioarele din niște țoale, apoi, părînd că-i de sticlă și se teme să nu se spargă, se coborî cu mare silă din sanie. Brațele și le ținea ca pe niște bucăți de lemn, departe de trup. Fața omului era verde-violetă, ochii morți, numai cu mare silă l-ar fi putut recunoaște cineva. Sluga bădicului ieșise la poartă să vadă ce-i, dar nu-l recunoscu pe advocatul.

— Pe cine cauți? îl întrebă sluga.

— Pe muma dracului! răspunse cu vocea groasă universitarul. Uite, măi Vasile, vezi și ajută-i doamnei să se coboare! adaose îndată. El era așa de înghețat, încît nu mai avea nici un strop de putere. Îi părea că sîngele i s-a oprit în vine.

— Vai de mine, răspunse uimit sluga, doar nu ești dumneata, domnișorule? Vai de mine, pe frigul ăsta și cu caii ăștia! Mă mir că v-au putut aduce pînă aici!

Lui Vasile nu-i venea să creadă nici acum și nu se mișca din portiță.

— Repede, prietine, poate-i înghețată dumneaci! zise universitarul.

---

[1] *Zgulit* — ghemuit.

Irmușca, învelită în paltonul de iarnă și în țoalele care se țineau de sanie, nu făcuse nici cea mai mică mișcare pîn-acum. Sluga se apropie de ea cu teamă, începu s-o descurce din țoale, îi ajută să se coboare. Fata gemea, la fiecare mișcare; o dureau parcă toate oasele.

Cei doi tineri nu se uitară unul la altul, ci porniră în urma slugii. Prin restaurantele gărilor Ungurean cheltuise aproape toți banii ce-i mai rămăseseră, și «cu ce mai avea, nu putuse angaja decît sania asta mizerabilă». De altfel, birjarii cu cai mai buni nici nu se prea îmbulziră auzind că merg pînă în Văleni. Abia ieșiră din orășelul unde era cea din urmă gară, și frigul începu să-i pătrundă. Ei, întîi, rîseră, băură din vinul încălzit ce-l luaseră pe drum, apoi, după ce-l isprăviră și gerul îi împungea cu tot mai multe ace, ei se certară un răstimp îndelungat, apoi, mînioși, tăcură. Părea că frigul turbat le puse lacăt pe gură, căci nu mai răspundeau nici la întrebările omului de pe capră.

Erau așa de mîncați de ger, încît nu simțiră nici o bucurie cînd sania se opri naintea curții bădicului Ungurean Se părea că de acum li-e tot atît!

Cînd îl văzu întrînd în casă, bădicul rămase înlemnit pe scaun ; își făcu o cruce largă.

— Facu-mi sfînta cruce! zise el.

— Nu-ți face, că nu vezi pe dracu! răspunse cu mînie tînărul.

Bădicul abia acum desluși că cel ce venea în urma feciorului nu era bărbat, că era o femeie. «N-am greșit! Doamna!» își zise fulgerător de repede bădicul și, cu toate că era amețit binișor — înaintea lui pe masă aburea vinul într-o cratiță mare — se sculă repede, cu voioșie, fericit, dădu bună sara și le ajută să se dezbrace.

Trecu multă vreme pînă ce îşi veniră în ori cei doi călători. Şi bădicul şi nevastă-sa le puneau mereu în pahare vin încălzit, piperat, în vreme ce spionau necurmat pe doamna. Tinerii beau în tăcere, beau cu sete, în răstimpuri pleoapele li se lăsau grele, somnoroase, apoi, încet-încet, gerul începu să iasă din ei. Flacări tot mai dese, tot mai puternice le băteau în faţă, o furnicare fierbinte le umplu toate membrele.

Universitarul, dezmorţit, turnă acum el în cele două pahare, închină cu tatăl său, cu mamă-sa, dar cînd să ciocnească şi cu Irmuşca, aceasta îşi feri paharul şi începu pe un glas înalt să torăie vorbe neînţelese. Tînărul îşi puse paharul pe masă, o ascultă, apoi, după ce sfîrşi fata, începu el; apoi, tot mai repede, şi unul şi celalalt torăiau din gură, gesticulau cu aprindere. O sfadă izbucni între ei, pe care o purtau în ungureşte.

Bădicul privea năuc la cei doi, la-nceput nu pricepu nimic, mai pe urmă văzu că-i vorba de-o neînţelegere.

În vreme ce se sfădeau cei doi, cu privirile aprinse şi de vin şi de mînie, bădicul le zicea mereu:

— De-astea se mai întîmplă între bărbat şi muiere! Mai, zău! Ei, lăsaţi-o acum, să vă fie destul!

Dar tinerii se certară încă multă vreme, pînă ce, în sfîrşit, advocatul făcu un gest foarte hotărît arătînd uşa. Atunci Irmuşca tăcu deodată, în ochi i se grămădiră lumini, sări la tînăr, îl îmbrăţişă şi începu să-i acopere obrajii cu sărutări care răsunau în casă.

— Ei, să trăiţi, strigă vesel bădicul, aşa-mi mai place! Vezi, aşa-mi mai place!

— Era să degerăm pe drum, zise tînărul scăpînd de sărutările fetei. Păgînă vreme! Iar acum îs numai foc, tot trupul mă arde.

— Las', că-i bine, zise bădicul, aşa s-alungă turbatul de frig. Da auzi: şi pe-acolo pe la voi e aşa ger?

— Este, dar mai puţin! Apoi în casă, la căldură... făcu tînărul întinzînd mîna după pahar.

— Aşa-i, e prăpădul lui Dumnezeu, zise bătrînul. Dar şi voi, să porniţi pe-o vremea ca asta!

Fata se uita la ei, zîmbea din ochi şi părea foarte bucuroasă.

— Trebuia să viu, zise tînărul. Cu ce mi-ai trimis dumneata nu mi-a fost de-ajuns. Eu am acum examenele cele mai grele de făcut; cîteva zile mai trebuia să învăţ şi eram gata!

— Aşadar... făcu neliniştit bătrînul gîndindu-se la scrisoarea universitarului din care înţelesese că acesta se va întoarce în Văleni advocat gata. «Aşadar, nu eşti gata», ar fi voit el să zică.

Universitarul pricepu, căci îşi aduse aminte de scrisoare şi-i zise:

— Da, nu mi-am luat diploma. Dar pentru asta abia-mi mai trebuie cîteva zile să mai învăţ... Ştiu eu ce vreai să zici dumneata, continuă el băgînd de samă mirarea de pe faţa bătrînului, vreai să zici că trebuia să mai rămîn zilele acestea. Vai, parcă eu nu mi-am zis aşa?! Dar nu s-a putut! Ia gîndeşte-te dumneata, de cînd nu ţi-am cerut bani?

— Cam de mult, adevărat, răspunse confuz bătrînul.

— Apoi trebuie să ştii că eu de-atunci m-am pus pe lucru, ziua-noaptea cu nasu-n cărţi, continuă cu însufleţire tînărul. N-am mai luat sama de am bani, de n-am; unii hotelieri care mă cunoşteau îmi dădeau toate de-a gata, ştiau şi ei că le plătesc pe urmă, şi apoi înmărmuriră şi ei de rîvna cu care mă pusesem pe învăţat. Dar străinul tot străin, dragă tată! Cînd văzură că nu le mai plătesc, hîrşteo! taie

toată prietenia și la pîră cu mine! Ce vreai dumneata să fi făcut? Banii ce mi i-ai trimis a trebuit să-i plătesc numaidecît în datorii, altfel ajungeam de vorbă chiar acum, cînd să fiu advocat. A trebuit să viu acasă să te fac să crezi că am lipsă de parale multe.

— Ei, făcu încurcat bătrînul, credeam eu, am crezut eu...

— Și totuși nu mi-ai trimis cît am cerut!

— Nu vezi tu ce-i afară? Cine mai poate măcina? Piuele hodinesc de atîtea săptămîni! Și dacă mai ține vremea asta, nici n-am de unde să-ți dau nici azi, nici mîne! Of, să-l fi luat dracu ger!

Bădicul spuse cuvintele acestea c-un fel de mînie. El își aduse aminte de zdroaba lui din cele două zile, își aduse aminte mai ales de umilirea ce-o simți naintea lui Pruncul și părea că se mînie deodată pe toată lumea.

— Nu-i nimic, tată. răspunse repede tînărul, nu-i nici o primejdie. Eu pot să mai aștept acasă... Gerul ăsta nu va ținea pînă la capătul lumii. Apoi mă reîntorc pe șase, pe cel mult zece zile la Pesta și-mi iau diploma.

— Asta-i altceva! făcu vesel bădicul. El se gîndea cu groază că iar va trebui să împrumute de la Pruncul. Dacă te-ai hotărît așa, bine-ai făcut. Dacă se pornesc piuele, facem bani! Ei, noroc să deie Dumnezeu și bine-ați venit! sfîrși el ciocnindu-și paharul cu cei doi tineri.

În tot răstimpul cît vorbiră tata și feciorul. fata își plimba mereu privirile cînd la unul, cînd la altul. Surîdea mereu și se vedea că i-ar fi plăcut foarte mult să știe despre ce e vorba.

— Cum o cheamă? întrebă vesel bătrînul privind spre doamnă.

— Irmușca! răspunse Ungurean.

— Muşca, Ir-Muşca! făcu bătrînul clipind bucuros din ochi. Şi ţi-e nevastă? Te-ai chiar însurat?

— O să vedem mai la urmă, răspunse tînărul, înconjurînd răspunsul. O să vedem ce zestre îi dau părinţii.

Bădicul, trăsărit de vin, se mulţumi cu răspunsul acesta. Mîncară, băură iar, în vreme ce bădicul zîmbea mereu şi zicea: «Ir-Muşca». Cîteodată zicea: «Mă mir că n-aţi îngheţat. Ce comedie! Să veniţi pe gerul ăsta!» Fata vorbea veselă cu universitarul, prin mijlocirea lui spunea cuvinte măgulitoare celor doi părinţi, îşi înclina capul înaintea lor, zîmbea şi bea cu vitejie.

Se ospătară aşa pînă tîrziu, bădicul mai avea vin bun în pivniţă.

În dimineaţa următoare se lăţi în Văleni vestea că «advocatul» Ungurean s-a întors în societatea unei doamne.

Chiar bădicul răspundea foarte bucuros la întrebările oamneilor.

— Da, o doamnă, Ir-Muşca! S-o vezi cîtu-i de voinică!

— Şi-s căsătoriţi?

— Nu, încă nu! Pînă nu se hotărăşte zestrea.

— Aşadar, a venit aşa, pe văzute numai?

— Da, *cotătoare* de loc! Ir-Muşca! răspundea bădicul vesel.

El scăpase de-o povară foarte grea: nu mai era mereu cu frica-n sîn că-i va bate domnul telegraful după bani mulţi şi nu va avea de unde să-i trimită. Îi era foarte recunoscător feciorului că se hotărîse să rămînă acasă pînă se vor porni piuele şi va face bani!

În ziua întîi după sosire universitarul nu ieşi nicăiri. Dar din ziua a doua făcu vizite birtului lui Spiridon, unde-l întîlni pe fostul universitar Pruncul.

Se îmbrățișară și se sărutară.

Apoi, cea dintîi întrebare a lui Pruncul fu:

— Cu cine ai venit?

— Cu Irmușca!

— E aici?

— Aici!

— O, să fii tu al dracului! rîse Pruncul. Și ce ai de gînd?

Ungurean, în loc de răspuns, înălță din umeri, apoi arătă c-un deget la gură că i sete.

De-aici încolo Irmușca îl însoțea des pe Ungurean la birt, dar nu numai aici, ci și în oraș. Cu tot gerul, mergeau destul de des în oraș cei doi... logodnici, întovărășiți de Pruncul.

În urmă apele se dezghețară, piuele porniră, dar părea că Ungurean nici gînd n-are să se mai întoarcă în capitală «pentru șase, cel mult zece zile». El se simțea foarte bine acasă, la Spiridon, în oraș, cu Irmușca și cu Pruncul.

Bădicului nu-i părea rău; plătise pe Pruncul și se simțea mai ușurat. Numai de ceva nu i se împărea: bănuia că Irmușca ar fi evreică, pentru că niciodată n-o văzuse făcîndu-și cruce. Îl și întrebă într-o zi pe fecior.

De-atunci, înainte de mîncare, Irmușca își făcea cruce ca toți botezații.

XII

După căderea «Arhanghelilor» se găsi, deodată, în încurcături grele financiare nu numai Iosif Rodean și bădicul Ionuț Ungurean, ci și primarul. Pe lîngă galeria cea nouă de la «Arhangheli», pe el îl mînca băutura, și mai ales Dochița. Femeia chel-

tuia tot mai mulți bani, pe lîngă toată opreliștea primarului. În «Arhanghelii» el nu mai spera, dar avea părți la alte băi, și totuși se simțea mai strîmtorat ca niciodată pentru înghețul ce se pusese și care nu-l lăsă nici pe el să macine. De altfel, ca și pe ceilalți doi tovarăși, îl secătuise de parale cu adevărat galeria cea nouă de la «Arhanghelii» an de an, și gerul de-acum nu făcea decît să-i arate prăpastia în care se afla. Piuele nu măcinau la nimeni, și, totuși, în Văleni, Cornean și ceilalți doi erau mai strîmtorați decît oricare alt vălenărean.

Traiul în casa lui era tot mai viforos. Odată cu încurcăturile bănești, lui Cornean îi păru că Dochiței iar începe să-i stea mintea-n pruni. Începu s-o păzească din nou, s-o teamă; se înrăutățea din zi în zi, vorbea cu ea mînios, îi răspundea cu asprime la întrebări. Dar ceea ce-l fierbea mai rău pe Cornean era nepăsarea Dochiței. Nici o vorbă, nici o sudalmă ce-i venea de la primarul n-o mai atingea. Nu mai plîngea, nu-i mai făcea scene lui Cornean dacă acesta îi dădea să înțeleagă c-o bănuiește. Ridica nepăsătoare din umeri și atîta-i era tot răspunsul.

Într-o după-amiază de la sfîrșitul lui ianuarie Dochița veni obosită acasă. Plecase nainte de prînz, fără ca primarul să fi băgat ceva de samă, și nu se mai întorsese pînă pe la ceasurile 3. Vasile Cornean pînă la prînz o așteptase ca pe spini. De la prînz începu să fiarbă, nu-l mai ținea locul, nu-i mai fu destul de largă casa, curtea, ieși în drum, cutreieră satul, cercetă birturile, dar pe Dochița părea c-o înghițise pămîntul. Veni acasă, se lăsă gemînd pe-un scaun, dar nu gemu de zece ori, și ușa se deschise și intră Dochița.

— Unde-ai fost? o întrebă primarul învîrtind o păreche de ochi turbați.

Dochița nălță ca de obicei din umeri.

Cornean fu lîngă ea dintr-o săritură, o prinse cu stînga de piept și, învîrtindu-și ochii fioroși, îi răcni :

— Nu așa! Nu face pe muta! Mie trebuie să-mi răspunzi odată! Ce ți-e? Unde-ai fost?

Femeia încercă să scape din mîna lui, se smînci, dar înțelese că încearcă în zadar. Ochii ei obosiți se aprinseră de mînie.

— Unde-am fost? După bani am fost, la frate-meu am fost! Nu-ți cer. de două săptămîni, o sută de zloți? Nu-i rușine ca nevasta primarului, a societarului de la «Arhanghelii», să împrumute de la un bărdaș sărac o sută de zloți? Mi-ai putea da pace, zise ea în silă, scoțînd banii din buzunar și aruncîndu-i pe masă. Iată după ce-am fost!

Primarul își plecă capul, dreapta-i căzu neputincioasă Rămase un răstimp nemișcat. Apoi în ochi i se iviră tăișuri de oțel. fixă pe Dochița și-i zise :

— Pîn' la frate-tău nu-i cale de șase ceasuri!

— Nu, răspunse repede femeia c-un fel de scîrbă, dar crezi că dacă primarul n-are o sută de zloți adunați laolaltă, va avea un bărdaș sărac? Frate-meu a trebuit să colinde prin sat la oameni care îi datorau pe lucru ca să-mi adune banii ăștia. De altfel, ce-ți mai și dau ție sama! Nu-s eu de vină că n-ai o sută de zloți!

Primarul Cornean turbase de mînie.

— Să taci! urlă el. N-am o sută de zloți? Am spus eu că n-am atîția bani? zise apoi apropiindu-se mereu de Dochița ca un tigru gata de atac.

Dar femeia se tot feri, se tot retrase, ajunse după masă.

Vasile Cornean ieși izbind ușa, se duse de-a una la primărie, intră și văzu cu bucurie că, afară de pîrgar, nu era nimeni. Pe pîrgar îl trimise repede

c-o scrisoare la poştă, iar el se apropie de casa de fier a satului. Era şi primar, şi de vreo jumătate de an suplinea şi pe casierul care demisionase. El deschise casa şi luă toate biletele cîte erau aici ; nu le fură, Doamne fereşte, dar voia să le ducă acum numaidecît să le arăte Dochiţei şi să-i zică : «N-am o sută de zloţi bani gata ?»

Ceea ce plănuise şi execută îndată ; femeia privi uimită, cu încîntare, la bani şi-i zise zîmbind :

— Am glumit, Vasile...

Dar primarul nu se însenină nici acum, ieşi îndată, porni spre primărie, şi încă nu se întorsese pîrgarul cînd deschise din nou casa de fier. Dar banii nu mai ajunseră toţi în casa satului ! De vreo şapte bilete de cîte-o sută primarul nu se mai putu despărţi ! Nu fură nici acum banii ăştia, Doamne fereşte ! Avea să-i restituie îndată ce va putea măcina, căci piatră avea şi el. Însă acum, după ce avusese o dată banii în mînă, nu-i mai putu pune înapoi pe toţi chiar să fi voit : abia acum simţi cît trăise el de năcăjit în săptămînile din urmă.

Deci, nu peste mult, fu din nou acasă şi puse pe masă naintea femeii două bilete de cîte-o sută.

— Banii frate-tău să mi-i dai ; am să-i duc înapoi încă astăzi !

El se mai temea încă de înşelăciunea Dochiţei şi credea că nu de la frate-său are suta. Dar cînd văzu că femeia-i dă, cu mare linişte, banii, se convinse pe deplin şi scăpă de-o mare greutate ce-i apăsa pieptul.

El luă banii, ieşi şi merse aţă la bărdaşul şi-i înapoie banii.

— Altă dată să ştii că soru-ta are de la cine să ceară bani ! îi zise cu mînie primarul.

— Dar nu i-am spus şi eu tot aşa? N-a trebuit să alerg şi la zece oameni pînă am putut strînge banii ăştia? răspunse la fel de mînios bărdaşul.

Vasile Cornean se întoarse mulţumit acasă. După ce se convinsese de nevinovăţia Dochiţei, nu-i mai păsa nici de sutele luate de la comună. În sfîrşit, nici prin gînd nu-i trecea să le fure. Se gîndea chiar c-a făcut rău că nu s-a ajutat mai de mult aşa, să nu fi adus pe Dochiţa pînă acolo încît să împrumute de la un sărîntoc ca frate-său. Aşa ceva poate răsufla, se poate auzi şi ar fi mai mare ruşinea.

Fratele Dochiţei, pînă adunase suma, fusese, între alţii, şi la Gheorghe Pruncul. Îi datora şi fostul societar de la «Arhanghelii» pentru nişte reparaturi la piue, îi datora cu treisprezece zloţi.

Nu se întîmpla o singură dată ca Pruncul să deie banul din mînă pînă ce nu-l descosea bine pe om. Se părea că voieşte să-şi prelungească, pe cît se putea mai mult, plăcerea de-a nu se despărţi de averea sa. Cercetă şi acum să afle pentru ce-i trebuiau bărdaşului toţi banii ce-i mai datora, pentru că Pruncul era obişnuit să plătească cu ţîrîita. Dar fratele Dochiţei cu nici un preţ nu descoperi că-i trebuie pentru primăreasa, i se părea c-ar fi prea mare ruşine; dar nu se mulţumi nici cu cinci, nici cu zece, nu ieşi din casă pînă ce Gheorghe Pruncul nu-i numără toţi banii ce-i datora. Încăpăţînarea asta a bărdaşului îl puse pe gînduri pe Pruncul: el simţise că-i trebuie banii pentru o cauză deosebit de însemnată. Altfel, s-ar fi îndestulit, ca alte dăţi, şi cu mai puţin.

El spionă cărările bărdaşului şi văzu că mai intră şi pe la alţii. Numaidecît îşi zise că fratele Dochiţei are lipsă de o sumă mai mare. De-aci încolo lui nu-i mai trebui nici o veste. Se duse acasă, şezu pe un scaun, închise ochii şi văzu limpede ade-

vărul: banii se adunau pentru Dochița, iar femeia ceruse de la frate-său pentru că... ei, pentru că primarul nu mai avea de unde să-i dea.

Mai departe însă nu cuteză să se gîndească. Dar peste două zile, cînd o văzu pe Dochița întorcîndu-se din oraș cu sania încărcată de pachete, Pruncul se gîndi și mai departe. El de mult urmărea și pe primarul și se interesa foarte de aproape de al cîtelea ceas îi bate. Primarul încă se înfruptase din aurul slobod de la «Arhanghelii», după ce Pruncul părăsise baia, și de-atunci omulețul ăsta, mîncat de pizmă, îi purta și lui Cornean sîmbetele. El știa că bani mulți primarul nu mai poate avea!

Cînd o văzu pe Dochița venind de la oraș cu atîtea pachete, el se gîndi deodată: «Primarul a împrumutat de la bancă». Dar parcă în aceeași clipă îi răsări în minte și altă posibilitate, și aceasta îi plăcu atît de mult, îl fermecă atît de tare, încît, uitîndu-și cu totul părerea cea dintîi, porni în grabă să-l afle pe notarul Popescu. Se pare că-l convinsese repede, căci notarul, încă în ziua aceea, cercetă casa și descoperi lipsa. Avu și el un larg zîmbet de satisfacție!

XIII

Zilele treceau mai grele ca de plumb în casa directorului de la «Arhanghelii», iar nopțile păreau nesfîrșite. Afară de o slujnică și o slugă, notărășița Marina concedie pe toți ceilalți servitori. Nici unul dintre cei concediați nu simți, însă, o părere de rău că părăsesc casa asta, curtea, în care vedeau că nu mai au ce face. Cei doi care rămăseseră, o fată și un fecior, nu păreau defel bucuroși că nu

pot urma pe ceilalți, părea că numai de silă rămîn. Tot personalul din curtea directorului presimțea parcă adierile nenorocirii care se apropia cu pași tot mai repezi.

Iosif Rodean, după ce se înapoiase de la feștania ce o slujise părintele Murășanu la «Arhanghelii», tot mai avu, uneori, licăriri de speranță pînă la sfîrșitul săptămînii, cînd cei din urmă băieși părăsiră baia. Atunci izbucni în răcnete, în blăsteme nemaipomenite, notărășița înghețá de spaimă că i-a înnebunit bărbatul. Directorul blăstăma pe Dumnezeu, batjocorea pe popa cu slujba lui cu tot, era cît pe-aci s-o turtească pe Marina ca-i dăduse sfatul să facă o așa «prostie dobitocească». Mugea prin camere, ca o fiară rănită, pînă noaptea tîrziu, încît se adunau oamenii pe la ferești, în uliță, s-asculte și să se îngrozească. Amenința cu moartea pe Marina, slugile, slujnicele, se izbea cu pumnii în frunte, în piept, își încleșta de multe ori mînile în mustața-i groasă. Apoi, de la o vreme, nu mai putu suferi pe el nimic. Nasturii săreau zbîrnîind, durigîndu-se pe podele, și pieptul lui enorm se ridica des. Directorul respira adînc ca dintr-un foi. Ochii lui erau înfiorători.

Se liniști tîrziu, dar nu adormi, ci căzu într-un fel de nesimțire. Cînd se lumina în ziua următoare, Marina îl află într-același colț de divan, dar în ochii lui se putea citi o hotărîre.

— De-am trece mai în grabă peste asta, zise el c-o voce care părea că vine din adîncuri depărtate. De-am trece mai iute, să mă pot apuca de lucru, zise el iarăși, părînd că nici nu așteaptă răspunsul nevestei.

Marina îl înțelese într-un singur chip: că Iosif e și acum tulbure la cap, ca și ieri sară. Oftă, își împătură buzele decolorate și trecu în camera ve-

cină. Dar Iosif Rodean era acum în toate mințile. Din nesimțirea în care căzuse după izbucnirea mîniei sale păgîne, îl trezi, spre ziuă, o voce clară și hotărîtă, pe care o auzi cu o limpezime uimitoare. Vocea care păru că s-aude din el, deși îi era cu totul străină, îi zise :

«Treci peste asta, te pui pe lucru, și steaua „Arhanghelilor" iarăși strălucește».

Dac-ar fi crezut în Dumnezeu, lui Iosif Rodean i-ar fi părut că vorbise așa însuși Dumnezeu. La vocea asta îi căzură parcă lanțuri grele de pe trup ; îi secă balta cea neagră din suflet, i se închise prăpastia din el ; se simțea vîrtos ca fierul ; avu senzația că, așa cum e, dacă s-ar ridica, dacă s-ar izbi de-un părete, ar răsturna toată casa, ar dărîma-o numaidecît.

«Treci peste asta, te pui pe lucru, și steaua „Arhanghelilor" iarăși strălucește.» Cuvintele, acum, părea că erau tipărite cu electricitate. Iosif le vedea într-un singur șir, orbitor de strălucit ; părea că nici nu le vede cu ochii, ci cu ceva din el, cu vreun simț lăuntric. De trei ori văzu directorul șirul acesta magic. De cînd i-a fulgerat întîia oară, îl înțelese. Își zise îndată, c-o liniște adîncă : «Se-nțălege ! Trec peste chestia cu datoriile și încep din nou băitul la „Arhanghelii".» El își zicea că abia acum își putuse da sama că deznădejdea lui nu izvora din faptul că ș-ar fi pierdut credința în «Arhanghelii», ci numai din greutatea covîrșitoare cu care apăsau asupra lui datoriile ! Da, datoriile acestea îl făcură să nu se mai poată mișca, îi întunecară mintea așa de tare încît să cadă în prostia de-a face o feștanie cu credința că va da de aur. Datoriile acele îl ologiseră, căci îi atingeau o mare slăbiciune : vaza lui de om avut. Gura lumii îl înspăimîntase ! Căci gura lumii avea să umble pînă

ce nu va putea să facă «Arhanghelii» iarăși renumiți.

Dar la auzul acelei voci ciudate Iosif Rodean simți deodată că toate acestea sînt prostii, că pentru o singură țintă e vrednică lupta și deznădejdea: viitorul «Arhanghelilor». Și acum viitorul acesta nu-l vedea defel întunecat. Las' să se bucure pe-o clipă proștii că a căzut, las' să fugă toți, departe de el, las' să se indușmănească! Va veni, foarte curînd, vremea cînd directorul «Arhanghelilor» va fi un împărat în întreg jurul acesta, cînd oamenii ce-l vorbesc acum de rău — nemernicii! — nu i se vor mai linguși din nou, ci i se vor închina. Da! I se vor închina! Las' dar să treacă peste el prostia asta cu datoriile! Of, datoriile! Cum ar fi sfărmat acum unul de altul capetele oamenilor care se adunau în camera «optsprezece carate». Chiar pentru că se simțea biruitor de-acum, nu-și putea ierta prostia în care căzuse dîndu-se la patima jocului de cărți.

Judecînd așa, el nu se gîndea cum se va limpezi chestia datoriilor; presimțea numai că cele două case din oraș nu vor mai fi ale lui, poate și casa din Văleni, și piatra de la piue! Dar nu-i păsa! Îi era de-ajuns dacă rămînea cu «Arhanghelii». Nu din baia asta izvorîseră și casele, și piuele, și tot ce avea? Nu se gîndea nici cum va munci pe viitor la «Arhanghelii». Toate acestea erau chestii prea de a zecea mînă. Lucrul de căpetenie era că la «Arhanghelii»va afla aur mult, foarte mult.

«Treci peste asta, te pui pe lucru, și steaua „Arhanghelilor“ iarăși strălucește.» Cuvintele le auzi și a treia oară foarte limpede. Nu era vorba în ele de ce-a fost, de ce va fi, ci de ceea ce este. Îi spuneau lui Iosif Rodean că acum trece peste datoriile ce le avea, acum s-apucă de noile lucrări, acum

strălucește steaua «Arhanghelilor». Și senzația ce-o avea era așa de covîrșitoare, îngenunchea atît de bine realitatea, încît el avea o adîncă senzație de fericire. De aceea nici nu cuteza să se miște, ci privea cu ochii măriți de spaima plăcerii ceea ce se întîmpla.

Se trezi puțin după ce vorbi cu Marina și, trezindu-se, îi păru că nu-i mai pasă defel de tot ce are să se întîmple. O singură povară ucigătoare îl apăsa: că nu se isprăvise încă chestia datoriilor. Îi părea, era sigur că, după ce va trece o dată peste asta, nimic nu i se va mai putea pune în cale. La «Arhanghelii» mai era destul aur ca să-și poată bate odată joc de toată lumea.

Din ziua aceea el începu să umble prin casă, se coborî în curte, ieși în uliță chiar. De-aici încolo în fiecare zi mergea la «Arhanghelii», intra pe galerii, cerceta, aducea acasă batista plină de mărunțișuri de piatră, le măcina în mojer, cerca și totdeauna afla fire de aur.

El începu să vorbească, să fie vesel chiar. Adevărat că era ceva nou în veselia lui, care pe notărășița o strîngea de gît. Ei îi părea nefirească bucuria lui Iosif, și poate că se înșela, pentru că directorul, din zi în zi, se părea tot mai tare în nădejde. Numai de s-ar isprăvi odată mai repede cu chestia datoriilor!

Veselia lui nu avu margini cînd, în sfîrșit, căpătă înștiințarea că se stabilește ziua de 25 faur pentru licitare.

În sfîrșit, avea să treacă peste afacerea asta scandaloasă! El simțea că nici un pas nu poate face pînă ce nu se va scăpa de povara aceea.

Sosirea celor două neveste tinere, în loc să-l întristeze, îl umplu de bucurie: fu și mai sigur că, în curînd, cele două bănci vor lucra împotriva lui.

Eugenia și Octavia însă nu se bucurară defel. După două zile petrecute acasă, se întoarseră la soții lor, palide și istovite, ca și cînd ar fi ieșit din morminte. Dar încă în aceeași zi veniră deznădăjduite înapoi: cele două case erau încuiate, soții lor se mutaseră, și ele nici nu mai avură curajul să întrebe de noua lor adresă și se întorseseră repede acasă.

Nu spuseră, cînd intrară în locuința lui Iosif Rodean, ce le-a îndemnat să se reîntoarcă așa de în grabă, dar directorul ghici îndată, bătu în palme, începu să rîdă cu hohote. Abia se puteau înțelege printre undele mari de rîs cuvintele lui:

— Bine-i așa! Ehei! Ce mai divorț! O să-i frigem!... Principesele mele!

Cele două neveste încremeniră, priviră cu spaimă la uriaș, care părea sălbatic în bucuria sa, și, ca două umbre, se strecurară din camera tatălui lor. Ziua întreagă, noaptea, ziua următoare vărsară atîtea lacrămi, încît se plătiră cu ele pe toată viața de pînă acum. Din zbuciumul acesta rămaseră cu ochii înroșiți, cu obrajii căzuți, cu nasul mai lung. Slăbiră și îmbătrîniră cu ani. Ele înțelegeau acum prăpastia în care se cufundau. Bucuria tatălui lor le înspăimînta, ca și pe Marina. De altfel, ele nu mai credeau în nimic, nu-și puteau afla nici un razim. Ele nu se mai puteau gîndi la ce va fi, vedeau mereu ceea ce a fost. Părea că nici ce se petrece acum nu le interesează decît în lumina ce-o arunca trecutul plin de splendoare. Ele secau din zi în zi, și singurul simțimînt ce le stăpînea și le ținea în viață nu era deznădejdea ori vreo sete de răzbunare, ci răutatea. Și după înfățișare, și după vorbe, și după gesturi păreau două furii. Toată nenorocirea lor se schimbase în răutate.

XIV

Domnișoara Elenuța, de cînd se întîlnise cu clericul, era mereu veselă. Nimic nu se mai strecura în sufletul ei din răceala, din spaima ce plutea în casa lor. Ca și cînd s-ar fi învăluit într-o haină deasă de lumină, ea se simțea acum la adăpost de orice rele; nici nu mai avea, de altfel, ochi să mai vadă ce se petrece în jurul său. Ea vedea mereu în viitor, și viitorul acesta era așa de senin, așa de strălucitor de lumină, încît din ochii ei, de pe buzele sale zîmbetul de fericire nu mai dispărea. Mai ales după ce Vasile îi scrisese că parohia Teleguța va fi a lui cu siguranță, sufletul domnișoarei Rodean fu inundat de o fericire, de o mulțumire liniștită. Nimic n-o mai amenința acum. Îi părea că vede, din descrierile clericului, satul acesta așezat în apropierea Mureșului, sat cu uliți largi, cu mari grădini pline de pomături. Vedea și casa parohială deacolo, luminoasă, nouă, înconjurată cu plopi nalți, drepți ca lumînările. Îi părea uneori că se plimbă cu Vasile pe sub plopi și că nimic nu se aude decît pașii lor pe cărărușa netedă și susurul frunzelor neastîmpărate.

Ei îi părea tot mai mult că-i o străină în casa din Văleni, că a venit aici pe puțină vreme și așteaptă în fiecare clipă să plece mai departe. Se mira, se înduioșa de tăcerea plină de suferință ce stăpînea aici, de deznădejdea ce se săpa tot mai adînc pe fețele, în privirea, în toate mișcările surorilor și ale mamei sale. Veselia ciudată care-l lua, de la o vreme, în stăpînire pe Iosif Rodean îi părea lucrul cel mai firesc și simțea că în casa lor acum toți ar trebui să fie veseli și fericiți.

În mari depărtări de ea se ascundea «Arhanghelii». Ca dintr-altă lume îi veneau, din cînd în cînd

amintirile despre o nenorocire. Dar nu-și mai putea da sama dacă nenorocirea asta e în legătură cu familia lor ori nu. Îi părea, de altfel, că se destramă tot mai tare legăturile care o țineau aproape de familia directorului de la «Arhanghelii».

Simțindu-se mereu cu sufletul plin de lumină, ea se silea să-i facă fericiți și pe cei din casă, mai ales pe surori și pe mamă-sa. Ea se îngrijea de prînz, de cină, pentru că, de pe partea mamei și a surorilor, ar fi putut să nu mai aibă o mîncare cumsecade nici chiar duminicile și-n sărbători ; acestea se mulțumeau să guste de cîteva ori din orice li s-ar fi pus pe masă. Dar Elenuța băgă de samă că tatălui său îi făcea mare plăcere dacă avea o mîncare gustoasă, și aceasta era de-ajuns ca să o facă fericită și neobosită.

Cele două surori se umpleau de răutate tot mai mare. Nu puteau suferi fericirea ce se zugrăvea pe fața Elenuței Începură să-i urmărească fiecare pas. Le răneau adînc mișcările ei ușoare. Părea că le taie cu cuțitele și prin umblet, și prin surîsurile dulci, și prin vocea ei plină de cîntec. O disprețuiau și o urau pentru că o vedeau fericită.

Și, deodată, viața lor în Văleni avu o singură țintă : din cît pot, s-o jignească, să-i cauzeze suferințe Elenuței. Erau de neînchipuit mijloacele copilărești, josnice, absurde de care se foloseau ca s-o facă nenorocită. Le reușea, adeseori, să strice mîncările pe care le pregătea Elenuța, ori să facă să întîrzie prînzul cu ceasurile. Elenuța înțelese repede pe surorile sale, se mira, se scîrbea de purtarea lor, dar părinților nu le spunea nimic. Plîngea deznădăjduită de cîte ori vedea că muncise ceasuri întregi zadarnic, dar repede ochii i se umpleau de străluciri și era gata să le ierte. Își aducea aminte de

Vasile, știa că va fi fericită, știa că fericirea asta nu i-o pot ierta cele două surori.

Ea încerca să vorbească cu Eugenia și cu Octavia ; dar surorile treceau repede pe lîngă ea și, de obicei, se întîlneau numai la masă. Pe surori, din zi în zi, le consuma un foc lăuntric, ele erau tot mai palide și tot mai slabe. Numai cînd reușeau să-i facă vreun rău Elenuței, erau vesele, dar de-o veselie urîtă, care-i făcea rău nu numai Elenuței, ci și Marinei, și mai ales lui Iosif Rodean.

Cu tot frigul ce stăpînea încă, Elenuța făcea plimbări în fiecare zi. Ieșea singură, dar îndată ce ajungea pe drum, simțea lîngă ea pe cleric. Îi părea c-o privește cu dragoste, că-i șoptește ; fata zîmbea cu plăcere și ajungea, fără să-și deie sama, pînă în mari depărtări.

Cele două surori o urmăreau pe furiș pînă se-mbrăca, pînă își tocmea o șuviță de păr la oglindă, și vipera invidiei le mușca mereu de inimă. O urmăreau cu răsuflarea oprită pînă ce ieșea din casă, apoi fugeau amîndouă la fereastră și, palide, nu se mișcau de-acolo pînă ce n-o pierdeau din vedere.

O invidiau și pentru plimbările acestea, ca și pentru că se îngrijea de masă. Ele nu mai aveau nici o plăcere nici să mănînce, nici să se plimbe ; în sufletul lor se coborî o noapte înghețată, din care, în răstimpuri, părea că s-aude un urlet depărtat de cîne, ce le îngheța și măduva în oase. Nu puteau, deci, să vadă pe cineva bucurîndu-se de plăcerile care nu mai erau ale lor ; nu puteau suferi nici chiar ca Elenuța să facă o plăcere, o bucurie părinților, lui Rodean mai ales. Ele, pare-se, presimțeau că nu vor putea face nici o bucurie părinților de-aici încolo și nu sufereau să le-o facă altcineva. Începură să urască chiar pe directorul,

văzîndu-l mai vesel, și se alipeau tot mai tare de Marina, care era deznădăjduită, ca și ele.

Deseori priveau prin geam să vadă nu se întoarce încă Elenuța, și cînd o zăreau cu obrajii împurpurați de aerul curat și de sănătate, ele simțeau junghiuri.

Într-o zi cele două surori se sfătuiră mult, prin șoapte șuierătoare, apoi intrară în camera Elenuței, deschiseră un dulap și luară paltonașul de iarnă al fetei. Era un paltonaș verziu, croit cu mult gust, pe care Elenuța îl avea încă din anul trecut. Octavia îl ținu, iar Eugenia îi tăie din spate un larg petec, apoi îl puseră la loc. Avură iarăși o zi fericită! Elenuța, după prînz, îl îmbrăcă fără să bage ceva de samă, ieși, coborî în stradă și se plimbă ca de obicei.

Dar cînd se întoarse Elenuța, directorul era în curte, o văzu și zise uimit:

— Ia stai puțin! Pentru numele lui Dumnezeu, stai să văd ce ai în spate?

Fata se opri mirată, se uită pe trup, nu văzu nimic.

— Of, puterea dracului! zise Rodean. Dar asta totuși e prea mult! Ia dezbracă-ți paltonul.

Neînțelegînd nimic, Elenuța se dezbrăcă repede de palton. Tatăl său îi arătă tăietura.

— N-ai văzut-o? N-ai băgat de samă? Cum ai putut ieși așa pe uliță?

— Nu, n-am văzut-o, răspunse fără putere Elenuța.

În clipa asta notarul nu se mai putu stăpîni; alergă în casă și, repede-repede, pînă ce surorile nici nu se putură gîndi ce să fie, le arse cîte două palme.

— Am să vă scot ochii, m-ați înțăles? Ce aveți cu Elenuța?

Nici o lacrămă nu se zări în ochii tinerelor neveste; se învinețiră numai, părea că obrajii li s-au umplut cu venin.

Dar Iosif Rodean avea prea puțină vreme ca să vadă toate răutățile celor două surori. El le și uita în grabă; trăia acum dintr-un singur gînd:

«Treci peste asta, te pui pe lucru, și soarele „Arhanghelilor" iarăși strălucește.»

Eugenia și Octavia știau că tatăl lor uită repede orice ar face ele. Dar plăcerea de-a jigni mereu pe Elenuța era așa de covîrșitoare, încît, chiar dacă ar fi știut că în toată ziua aveau să fie pălmuite de Rodean, nu s-ar fi dat în laturi de la absurdele lor răutăți.

Răutatea și pizma le agerise tare o lature a simțului de observare, spionatul. Orice mișcare a Elenuței nu le trecea nebăgată în samă, și, în sfîrșit, le reuși să afle și ascunzișul unde-și păstra Elenuța scrisorile lui Vasile.

Bucuria lor fu mare. Le răpiră dintr-o dată ca niște pasări hrăpărețe, se încuiară în camera lor, șezură lîngă olaltă pe divan și începură să citească. Dar, vai, cititul acelor epistole nu le umplu de deliciu, cum se așteptară, ci de o pizmă așa de dureroasă, așa de arzătoare, încît conteniră îndată de citit. Aveau senzația omului care s-a lăcomit la fagurul de miere în care n-a văzut albinele ascunse și din care, abia îmbucînd, încep să-l înțepe mii de ace de foc.

Pentru cele două surori acele de foc erau cuvintele de dragoste din epistolele lui Vasile. Ele rămaseră un răstimp nemișcate, apoi Octavia se ridică, se apropie cu vraful de scrisori de cuptor și le aruncă în flacări.

Un suspin de uşurare scăpă din pieptul celor două neveste, care nu mai păreau acum defel tinere, ci secate de-o boală rea.

În ziua aceea, sara, ca de obicei, Elenuța voi să-și scoată scrisorile, să le recitească pe unele din ele. Erau, mai ales, vreo opt epistole care o înseninau oricît ar fi fost de tristă. Și, de-o vreme încoace, ea părea că nu mai poate suferi în tăcere răutățile celor două surori. Picur de picur se grămădea un fel de amăreală în sufletul ei și începea să nu le mai poată ierta.

Dar spre groaza ei, scrisorile nu erau nicăiri! Căută cu de-amănuntul, dar nici una nu putu afla. Apoi, deși știa că totdeauna le păstrase într-același loc, ea începu să răscolească în toate colțurile, în dulapuri, sub pat, sub perini; toată camera și-o răsturnase. Nu erau nicăiri!

Din clipa în care văzu că nu-s în locul știut, ea simți adevărul, dar nu voia să-l creadă! Ar fi fost prea mare nenorocirea ei și prea adîncă ticăloșia surorilor. Dar după ce mai mult de-un ceas le căută zadarnic, căzu frîntă pe-un scaun și începu să plîngă cu amar.

Nu cină, nu închise un ochi în noaptea aceea. O prăpastie adîncă se deschise între ea și cele două surori. Simțea că niciodată nu le va putea ierta.

Din ziua aceea începu să fie tristă, nu se mai interesă de masă, nu mai ieși la plimbare. Îi părea că legăturile dintre Vasile și ea s-au rupt prin dispariția scrisorilor lui. Îi părea aceasta cu atît mai adevărat, pentru că, începînd din ziua aceea, ea nu mai primi nici o epistolă de la Vasile. Zadarnic mergea în fiecare sară la poștă.

— N-aveți nimic, scumpă domnișoară! era veșnica agrăire a slujbașului.

Ea începu să fie așa de deznădăjduită, încît nici nu băgă de samă schimbarea ce se ivi în obiceiurile surorilor sale. În fiecare zi acestea făceau o plimbare cu sania pînă la oraș. Nu le păsa că le văd oamenii, cunoscuții, de care se feriseră așa de mult pînă acum, ci mergeau de-a una la poșta centrală, unde se împărțeau epistolele pentru șase sate, și luau toate scrisorile, gazetele care veneau pe numele familiei Rodean. Slujbașii le cunoșteau de mult și li le dădeau bucuroși. Chiar și alți fruntași de pe sate, cînd veneau la oraș, puteau să-și ridice de aici scrisorile mai urgente.

Cele două surori, după ce pe drum desfăceau epistolele care soseau pe numele Elenuței, citeau un șir-două, apoi, junghiate de pizmă, începeau să le rupă bucățele și să le arunce.

Astfel, Elenuța nu mai primea nici o scrisoare de la Vasile. Ea-i trimisese cîteva epistole disperate, în care îi spunea că nu poate pricepe tăcerea lui, dar nici un răspuns nu venea.

Apoi într-o zi, prin mijlocul lui faur, fusese viscol mare, vînt turbat, și cele două surori nu putură merge la oraș. În sara acelei zile slujbașul de la poșta din Văleni îi spuse foarte vesel:

— În sfîrșit, domnișoară, este ceva pentru dumneavoastră.

Elenuța citi înfrigurată epistola aceea. Și cu cît citea mai departe, i se strîngea în jurul inimii un sloi tot mai gros de gheață. Vasile îi scria despre o mulțime de lucruri ca și cînd Elenuța le-ar cunoaște de mult. Îi scria: «După cum știi, parohia Teleguța am cîștigat-o; trebuie însă mai întîi să dau examenul cu copiii. Și pentru asta am mijlocit un termin mai apropiat»

Ea nu putu citi mai departe; simțea că mintea i se rătăcește. Înțelese că surorile îi furau epistolele și pricepu acum plimbările lor la oraș.

Astfel. oricît credea Elenuța în fericire, viața în astfel de împrejurări i se făcea, din zi în zi, mai nesuferită. Surîsurile ei erau tot mai rare, și, din cît putea, înconjura tot mai mult pe cele două surori. Ceasuri întregi plîngea cu lacrămi amare și nu mai putea crede că Eugenia și Octavia sînt surorile ei. nu mai avea putere să le mai ierte.

În schimb. în cele două neveste răutatea creștea neîntrerupt Și cînd nu puteau să se răzbune pe Elenuța, pizma lor se descărca asupra Marinei, asupra lui Rodean. Începură chiar să se mănînce una pe alta, să-și facă o sumedenie de mici mizerii, să-și arunce tot mai des priviri răutăcioase.

În prăpastia în care simțeau cum se cufundă zi de zi — pentru că pentru ele fiecare zi ce trecea, fără ca să se poată întoarce la viața obișnuită, era o prăbușire mai adîncă în prăpastie — ele nu aveau nici un razim, nici o mîngîiere. Sufletele lor erau goale, pustii. Păreau două păpuși, de pe care dacă se iau hainele strălucitoare, nu mai rămîne nimic din ele decît lemnul sau porțelanul rece, care sună sec la orice atingere.

Părea că tot ce le îmbrăca e izvorît și s-a hrănit din «Arhanghelii» și, după căderea acestei băi, ele nu puteau decît să-și arate scheletul ce rămăsese după căderea decorului.

XV

Ziua de 25 faur căzu în anul acela pe-o duminică. Vremea se mai muiase, unii vălenari mai grăbiți își porniră piuele. Adevărat că trebuiau să curețe mereu

sloii, zoiurile de gheață, dar asta o făceau bucuros, pentru că banii erau pe sfîrșite. Bătuseră de cîteva zile vînturi dinspre miazăzi, și acestea mai subțiară gheața. Dar, la 25 faur, fiind duminică, piuele nu se auzeau. În Văleni era totuși o fierbere neobișnuită pe uliți, pe la primărie, prin birturi. Unii dintre băieși numai acum aflară că azi se va licita toată averea din Văleni a directorului de la «Arhanghelii», chiar și baia. Cei mai mulți nu voiau să creadă, alergau, își luau informații de la primărie, întrebau de la cei care fuseseră în legături mai strînse cu «Arhanghelii».

Cei mai cu dare de mînă se adunau în cete, se sfătuiau cum ar face să poată pune mîna pe piatra care o avea directorul nemăcinată. Iosif Rodean, deși ar fi putut, nu-și pornise piuele, el aștepta să se scape odată de procesul acesta cu datoriile. Pînă și-l știa în spate, nici un pas nu putea face pentru învierea «Arhanghelilor».

Băieșii mai bogați o prețuiau cît ar fi vrednică piatra aceea. Toți aveau convingerea că piatra conține mult aur, fiind aproape toată din galeria cea veche. Totuși, părerile lor variau mult, între șapte și patrusprezece mii de zloți. Fără ca să știe unii de alții, se asociară cîte cinci, mai mulți chiar, ca să cumpere piatra din curtea lui Iosif Rodean.

Dintre cei cu bani, puțini erau acum care să se mai gîndească la nenorocirea ce dase peste directorul «Arhanghelilor». Cei mai mulți plănuiau cum ar putea scoate venit mai mult din bogăția ce zăcea încă în curtea lui. Erau destui care, după ce se sfătuiau cu alții, după ce le auzeau părerile, se gîndeau, în taină, cum să pună ei mîna pe toată piatra. Dar se gîndeau fără de folos, pentru că nu aveau atîția bani gata.

Cei care voiau să se informeze de la primărie trebuiau să se mulțumească cu deslușirile ce le dădea scriitorul, pentru că nici notarul, nici primarul substitut nu erau acasă: dis-de-dimineață călătoriseră la oraș.

Primar substitut era Gheorghe Pruncul.

După ce notarul Popescu descoperise lipsa banilor din casa de fier a comunei, voi ca numaidecît să facă denunț împotriva lui Cornean. Cînd ieși în uliță, cu surîsul acela de satisfacție pe față, Pruncul îl aștepta ca pe spini, cu răsuflarea oprită. Îndată ce-l zări pe notar, înțelese că bănuiala lui se adeverise.

— Ai vedere ageră, domnule Pruncul, zise notarul Popescu, înfiorat de privirile de pisică ale fostului tovarăș de la «Arhangheli». Satul are să-ți fie recunoscător, continuă notarul, încă astăzi am să-l denunț.

Pruncul i se alătură, îl luă de braț și-i zise gîfîind:

— Să n-o faci asta!

Notarul se opri, îl privi uimit și-i zise:

— Aș putea să nu-mi împlinesc datoria? El se temea de țăran și bănuia că acesta urzește un plan ascuns împotriva sa.

— Am vrut să zic: să nu-l denunți acum, rînji Pruncul, bucuros de teama ce se putea citi din fața lui Popescu.

— Să nu-l denunț acum? Dar cînd? Dumneata se vede că vreai să vină un control să descopere, să cad și eu în năcaz. Notarul ar fi voit să zică: «Se vede că dumneata vreai să ceri un control», dar fu fericit că se exprimase așa; nu era bine să se pună rău cu omul acesta.

Pruncul îl pricepu totuși, rîse, încrețindu-și zbîrciturile de pe față, și zise apoi:

— Vezi, așa-mi placi : să nu te încrezi nici în cămașa de pe tine. Însă eu nu pentru asta aș dori să nu-l denunți azi.

— Și pentru ce? întrebă Popescu spionîndu-l mereu cu privirea.

— E mare lipsa? întrebă băieșul fixîndu-l.

— Șapte sute, răspunse notarul.

— Bănuiam eu! zise c-un fel de părere de rău Pruncul. Pentru atîția bani nu se plătește să-l denunți. Azi, mîne, poate să-i pună la loc, numai să se dezghețe piuele.

Ei mergeau alăturea pe drum. O vreme tăcură, apoi Pruncul se opri, îl sfredeli cu privirea pe Popescu și zise :

— Domnule notar, cred că am mers prea departe ca să ne mai tăinuim planurile noastre. Amîndoi voim să ne scăpăm de Cornean, să ni-l ferim din cale. În lucrările noastre viitoare el ar putea să ne fie o piedecă : e cel mai deștept în sat și ar fi de-ajuns să se lase de Dochița și de beutură ca să ne pună bețe-n roate. Ei bine, ce nu ți-am spus pîn-acum, îți mărturisesc astăzi : vreau să fiu eu primar în locul lui.

Notarul presimțise de mult că Pruncul vînează postul acesta și nu s-ar putea spune că se bucura gîndindu-se că-l va avea mereu lîngă el. Dar planul cu banca era așa de ademenitor, încît era gata să-i ajute în orice lucrare lui Pruncul. El se convinsese că băieșul acesta, uscat de pizmă și de răutate, e indispensabil la banca ce se va înființa în Văleni.

— Bine, domnule Pruncul, zise el, eu n-am nimic împotrivă.

— Dacă n-ai, atunci trebuie să mă ajuți, te asigur că n-are să-ți pară rău. Trebuie deci să nu-l denunți azi, să mai așteptăm!

— Crezi că va mai lua şi alţi bani? întrebă notarul, fulgerîndu-i prin cap înţelesul cuvintelor lui Pruncul.

— Nu cred, sînt sigur! răspunse băieşul fără să se uite la el.

Astfel, mai aşteptară două săptămîni, în care vreme se adeveri ceea ce zisese Pruncul. Cornean împrumuta şi alţi bani din casa comunei, pentru că Dochiţa începu să fie mai cheltuitoare ca niciodată, şi Cornean nu mai putea să-i spună că n-are bani. Nu l-ar fi crezut.

La două săptămîni veniră doi slujbaşi superiori, descoperiră lipsa, îl destituiră pe Cornean şi porniră împotriva lui proces criminal.

Lovitura dată lui Cornean fu mai puternică decît o aşteptase Pruncul. Fostul primar ologi de partea dreaptă, îndată ce auzi vestea, de spaimă. Trupul lui era mîncat de băuturi, de rachiuri, deşi după înfăţişare părea omul cel mai sănătos şi mai bine hrănit.

Astfel, în ziua de 25 faur în Văleni era primar substitut Gheorghe Pruncul. Şi el cu notarul Popescu călătoriră, dis-de-dimineaţă, la oraş, fiindcă vînzarea celor două case nouă era pusă la ceasurile 10 înainte de prînz.

N-aveau de gînd să cumpere cele două case, ci numai să se convingă, la faţa locului, cu ce sumă se vînd. Ei ştiau suma datoriilor lui Rodean, socotiră cu aproximaţie şi cheltuielile de proces şi voiau să ştie a cîta parte se acoperă din cele două case. Mai ales notarul se temea că datoria întreagă se va putea plăti cu cele două clădiri şi că, astfel, în Văleni, la ceasurile 3 după prînz, nu se va mai ţine vînzarea celeilalte averi a directorului, după cum se fixase de lege. În zadar îi spunea primarul substitut că suma ce va rezulta din vînzarea caselor nu va acoperi nici pe departe datoriile. Notarul Popescu

auzise vorbindu-se prin oraş că doi mari comercianţi sînt hotărîţi să se bată, pînă-n pînzele albe, pentru noile clădiri.

Nu avu însă nici unul pace în Văleni, şi astfel plecară de cu vreme la oraş.

Mare le fu mirarea cînd, între cei care făceau oferte, zăriră şi pe doctorul Vraciu, ginerele directorului de la «Arhanghelii», şi pe inginerul Gheorghe Rodean. Un fior de spaimă le trecu prin inimă, dar Pruncul se reculese în grabă şi-i zise:

— Mi se pare că n avem de ce ne teme.

Şi, într-adevăr, inginerul şi cu doctorul făcură oferte pînă la un loc, apoi, văzînd privirile întrebătoare ce şi le aruncau cei doi comercianţi, conteniră, de teama să nu rămînă asupra lor cele două case. Ei voiră, în sfîrşit, numai să ridice preţul caselor, nu să le cumpere, căci n-aveau nici un interes să treacă în proprietatea lor Şi cutezanţa lor ajută binişor la urcarea sumei ; îndată ce ei se retraseră, cei doi comercianţi încheiară în grabă licitarea. Pierderea celor două bănci mai era încă de peste treizeci de mii.

— Dup-amiază e rîndul nostru, şopti cu veselie Pruncul la urechea notarului Popescu, şi repede se strecurară printre oameni, urcară în trăsură şi porniră fericiţi spre Văleni.

Ei mergeau acum liniştiţi, la cîştig sigur, deşi lui Pruncul nu-i prea plăcea că s-a muiat frigul. Îşi zicea mereu că, pornindu-se piuele, vor avea concurenţi la licitarea pietrei, deşi el, cît putuse, hotărîse pe creditori ca piatra şi baia «Arhanghelii» să se vîndă ca un singur obiect, nu ca două, subt un singur titlu. Pe creditori îi convinse repede spunîndu-le că baia singură nu are nici un preţ, nu dă nime nimic pe ea, dar cu piatra laolaltă pot să scoată bani frumoşi.

Pruncul era supărat că trebuia să-l facă şi pe notarul părtaş la piatra nemăcinată. Înainte cu o săptămînă fusese un schimb aspru de vorbe între ei, căci pînă atunci Pruncul nici nu se gîndise să-l încălzească şi pe notarul din piatra aceea. Simţea o adîncă satisfacţie că Popescu nici nu pomenea de piatră.

Dar, înainte c-o săptămînă, Popescu îi zise cu o voce foarte rece :

— Mi se pare că dumneata cauţi tovărăşia mea numai la pierderi, nu şi la cîştig.

— Eu? făcu Pruncul înţelegînd deodată de ce e vorba

— Da, dumneata. «Arhanghelii» îi cumpărăm amîndoi, şi poate ne rămîne în spinare pentru totdeauna, fără să ne mai scoatem vreodată banii ; pe cînd piatra de la piue o s-o cumperi singur dumneata, avînd să scoţi din ea de trei, de patru ori banii.

— Ba gîndesc că şi de mai multe ori, răspunse zîmbind batjocoritor Pruncul.

— Dumneata nu eşti deci un om care...

— Dar... pentru Dumnezeu, domnule notar, ce ţi-am greşit eu? îl întrerupse repede Pruncul. Dumneata eşti om mare, eu să-ţi arăt ce trebuie să faci?

— Eu îmi uitasem de piatra aceea, începu notarul, ruşinat parcă de el însuşi.

— Şi aşteptai să-ţi aduc eu aminte! zise cu mînie Pruncul. Aş fi fost prost destul! Dumneata crezi că, de-aci nainte, dacă voi afla un bulgăr de aur, îl voi împărţi cu dumneata? Eu am copii, domnule notar.

Popescu, de uimire, nu putu zice un singur cuvînt. Părea că nici nu de uimire, ci izbit de sinceritatea crudă a băieşului. Simţea că de omul acesta va trebui să se teamă, pentru că e foarte primejdios.

— Acum, după ce-mi arunci în ochi lucrul ăsta, n-am nimic împotrivă! zise Pruncul mai domolit. Vom fi tovarăşi şi la piatră, dar, în schimb, dumneata va trebui să mişti toate pietrele, nu cumva să se amîne ziua licitării. Dacă se dezgheaţă o dată bine şi pornesc piuele, îţi spun că dăm şi de cinci şi de şase ori mai mult.

Deşi schimbul acesta de vorbe se petrecu între ei numai cu o săptămînă înainte, ei îl uitaseră, părea chiar că izbucnirea de atunci îi legase şi mai strîns.

Ei povesteau veseli în trăsură în drum spre Văleni, se mîngîiau că puţine piue umblă încă şi că, poate, nu vor avea concurenţi temuţi. Chiar pomeniră vreo cîteva nume şi încercau să socotească de vor avea aceştia mulţi bani gata, cînd o sanie trecu repede pe lîngă ei. Drumul de sanie nu se mai putea numi chiar minunat, prin multe locuri înnegreau colţuri de piatră, bruşi mari îngheţaţi, de aceea notarul şi primarul substitut veniseră cu căruţa. Se vedea că cei doi domni erau străini şi nu ştiau cum e drumul spre Văleni. Ei trecură repede pe lîngă căruţă, erau şi înfundaţi în blăni grele, şi cîteva clipe cei doi vălenari nu putură şti cine-s străinii din sanie.

Dar se vede că sluga se uită mai bine, căci îşi întoarse capul spre Pruncul şi zise:

— Domnişoru Ghiţă!

— Aha! făcură deodată cei doi tovarăşi.

— Puteam şti îndată, zise cu răutate Pruncul.

— Să vezi că ne vor da şi nouă de lucru, zise notarul indispus. Vor licita şi în Văleni.

— Ei vin pentru casă, răspunse cu răceală Pruncul.

— Şi pentru casă, şi pentru «Arhanghelii», zise notarul.

— Pentru baie n-aş crede. Inginerul de foarte multă vreme nu mai are nici o nădejde în «Arhanghelii». El a stăruit mult ca tatăl său să nu mai lucreze gangul cel nou. Pruncul tăcu, un nour întunecos i se aşeză pe frunte. Nu cred să aibă gîndul să-şi mîntuiască [1] pentru familie «Arhanghelii». Inginerul nici nu poate avea încă bani, iar doctorul Vraciu, ginerele, nu-i omul care să arunce banii. Ei vreau să mîntuiască casa, să nu ajungă de rîsul vălenarilor.

— Asta n-ar fi nimic, zise notarul.

Apoi tăcură amîndoi pînă acasă, cufundaţi în gînduri.

Pentru casă lor într-adevăr nu le prea păsa. Dacă se ridica peste cinci mii, se hotărîseră de mult să nu o cumpere. Totuşi, le era ciudă pe cei doi, căci, dacă nu ar fi venit, ar fi putut cumpăra aproape pe nimica frumoasa locuinţă a lui Rodean. Casele la sate n-au nici un preţ cînd ajung o dată la vînzare.

Înainte de-a pleca de la oraş, ei mai primiră o dată asigurarea de la slujbaşul încredinţat cu vînzarea că piatra şi «Arhanghelii» se vor vinde subt un singur titlu. Astfel, cei doi tovarăşi sperau că, auzind preţul mare, nu vor face mulţi oferte, cine ştie, poate să rămînă Pruncul singur. Căci el avea să facă totul. Notarul Popescu se hotărî bucuros să rămînă deoparte, să rămînă în umbră. Îi părea că i-ar scădea cinstea şi i-ar întuneca numele bun dacă el însuşi ar susţine ofertele. În schimb, îi cîştigă lui Pruncul o bucurie, o satisfacţie mare. Băieşul se gîndea de săptămîni cum îi va creşte inima cînd în faţa tuturor, în faţa satului întreg, îi va putea da lui Rodean cea din urmă lovitură.

[1] *A mîntui* — aici, a salva.

Și cînd ajunse în sat, simți o bucurie adîncă văzînd pîlcurile dese de oameni pe ulițe, înaintea primăriei, înaintea birturilor.

În inima lui mulțumea lui Dumnezeu că ziua de 25 faur căzu pe duminică.

XVI

În dimineața zilei de 25 faur directorul de la «Arhanghelii» se sculă cu noaptea-n cap. Toată noaptea nu putu dormi: planurile pentru viitoarele lucrări de la «Arhanghelii» îl ținură treaz, aproape uimit. Planurile acestea veneau multe, părea că nu se mai isprăvesc: izvorau, defilau pe dinainte așa de clare, încît fiecare i se întipărea în minte, apoi piereau în noapte, dînd loc tot altora. Nu erau gînduri, nu erau calcule încopciate cu prevedere, erau mai ales imagini, păreau desenuri pe luminoase plăci de sticlă. De cu sară, cînd se puse în pat, își zise: «Trec peste asta, mă pun din nou pe lucru, și steaua „Arhanghelilor" iarăși strălucește».

În sfîrșit, sosise și ziua pe care o dorise cu sete bolnavă! Mîne se scutură de povara ce-o poartă, ca pe-o stîncă uriașă, în spinare. Mîne vor rîde de el, îl vor batjocori, mîne îl vor îngropa! Prohodească-l, puțin îi păsa! Dar de mîne se va începe și reînvierea lui, și reînvierea aceasta va fi groaznică! Cînd venise din oraș cu capul gol, după ce hocmanul Ilarie îi spusese vestea cea plină de spaimă, el se gîndea cum are să-și răzbune pe toată lumea dacă nu va fi adevărat. Astfel, și acum reînvierea lui o vedea groaznică, avea dureri fizice întrezărind cum va fi după reînviere, dureri de plăcere, de deliciu. Da, directorul de la «Arhanghelii» va fi de-aici nainte un dumnezeu răzbunător! Pe cine se va răzbuna?

Pe toată lumea! Cine l-a părăsit acum pe el? Dar cine nu l-a părăsit? Și atunci să cuteze cineva să se mai apropie de el! În genunchi, tîrîndu-se naintea lui, și nici așa nu-și va întoarce capul să-i vadă!

La fiecare placă luminoasă ce-i trecea pe dinainte cu planuri nouă pentru lucrările de la «Arhanghelii», întrezărea tot mai limpede și cum se va răzbuna el pe viitor! Dar, ciudat, mînia asta era liniștită, nu-i încorda un singur mușchi, nu-l neliniștea, nu-l obosea, nu-l umplea de fericire, ci, dimpotrivă, părea că-l cuprinde o muțenie și o pace tot mai adînci.

Noaptea întreagă văzu defilînd plăcile luminoase pline de desenuri, noaptea întreagă întrezări mînia lui cumplită în viitor, și totuși se sculă din pat fără să simtă cea mai mică oboseală. Era mai recreat decît după somnul cel mai adînc. Ba încă-i părea că hotărîrea, puterea lui de voință, pe care o porni pe un drum știut acum, se schimbase în ceva greu, adînc, se solidificase parcă. În brațe, în picioare, pe frunte, în priviri, în tot trupul simțea greutatea acestei puteri de voință, greutatea acestei hotărîri.

El se duse la fereastră, feri perdelele, ridică roleta, deschise o aripă a ferestrei și privi afară. În loc de aer, el văzu o ceață mohorîtă, groasă, prin care se cerneau rare firicele mai luminoase. Înghețul de afară el îl simți numai ca o adiere răcoritoare pe frunte, pe ochi, pe marii lui obraji. Dar, prin bura asta, ochiul lui luă la țintă sigură direcția în care cădea ocna «Arhanghelii». Rămase multă vreme nemișcat privind spre Corăbioara, apoi închise fereastra, deschise încet ușa și ieși în curte. Era liniște deplină, abia începea să se lumineze, mijind încet, sărac.

Iosif Rodean începu să se plimbe prin curte. Curtea lui era pietruită, și zăpada mai albea numai pe lîngă zidul ce înconjura larga lui ogradă.

Cînd se sculă sluga să deie de mîncare vitelor din grajd, îl zări pe directorul plimbîndu-se. Nu cuteză să-i deie bună dimineața, ci voi să se strecoare în grajd, ca și cînd nu l-ar fi văzut. Dar Iosif Rodean îl simți, se-ntoarse și-i zise c-o voce adîncă :

— Ce-i, Niculae, dai la vite? Bine faci. Lui Murgu dă-i otavă !

Sluga îi dădu acum bună dimineața și intră în grajd. Îl cuprinse o teamă ciudată : pe stăpîn nu-l mai văzuse așa de timpuriu prin curte din vremile cele bune.

Directorul tresări puțin auzindu-și glasul : greutatea pe care o simțea în tot trupul i se coborîse parcă și în voce. El continuă să se plimbe mai departe. Deodată se opri, se întoarse și se apropie de grajd. Sluga țesăla boii.

— Măi Niculae, zise directorul cu aceeași voce grea.

— La poruncă, stăpîne! răspunse feciorul tresărind și oprindu-se din țesălat.

— Măi Niculae! Parcă ficiorilor harnici le stă bine să tărăgăneze un cîntec cînd își plimbă așa, domol, mîna pe spatele vitelor. Iosif se oprise în ușa grajdului și de-acolo vorbea.

— Hm! făcu sluga, simțind o adiere rece.

— Ia să te-aud, ia să vedem cum tărăgănezi un cîntec, măi Niculae, zise iarăși Rodean. Apoi se îndepărtă.

Sluga nici de țesălat nu se apucă, uimit mereu de dorința stăpînului, cînd Iosif se întoarse din nou și se opri în ușa grajdului.

— Ei, mă, tu, nu-nțălegi ce-ți spun? îl întrebă acum aproape mînios.

Niculae puse mîna pe țesală, începu să pieptene spatele unui bou. Dar părea că i se închisese glasul, nimic nu putea zice.

Rodean se depărtă, începu să se plimbe şi-şi uită de slugă. Dimineaţa, sfiicioasă şi tristă, răzbea puţin cîte puţin din ceaţă. Cîrţîi uşa de la bucătărie şi se arătă capul buhos al slujnicei. Fata auzise paşi străini, paşi grei prin curte şi crăpase uşa să vadă cine-i. Cînd recunoscu pe stăpîn, o închise repede, şi în cîteva clipe se găti, luă şuştarul, alergă la grajd şi începu să mulgă. De cîte ori ieşea Rodean de cu noapte prin curte, ea ştia că bea cîte-o jumătate de şuştar de lapte. Dar acum, olio! acuşi s-apropie anul de cînd stăpînul nu mai ieşise pe vremea asta afară, ori că nu era acasă, ori că nu mai avusese chef.

Ea venea cu şuştarul plin: spuma, deasupra, fierbea mistuindu-se, cînd directorul, văzînd-o, îi făcu semn cu mîna să se oprească. El se apropie, luă şuştarul, îl ridică, trase o înghiţitură, apoi îl înapoie repede, făcînd o strîmbătură din toată faţa.

— Miroase laptele ăsta! zise el cu scîrbă.

Fata înlemni, ridică şuştarul, mirosi şi ea, dar nu simţi nimic.

— Nu poate să aibă nimic, stăpîne, vasul a fost curat, cuteză să zică servitoarea.

— Îţi spun că miroase a ceva! se întărîtă Rodean. E de la Păuna?

— De la! răspunse năcăjită fata.

— Pe Păuna să n-o mai mulgi! I s-a stricat laptele, zise directorul şi, scuipînd cu greaţă în laturi, începu să se plimbe din nou.

Era destul de subţire îmbrăcat şi se plimba de mult acum în gerul neguros; el însă nu simţea nici un frig, dimpotrivă, cu cît se lumina mai tare, îl treceau parcă tot mai mari călduri.

Notărăşiţa Marina, cînd intră în camera bărbatului şi văzu că acesta lipseşte, îngheţă de spaimă. Ea se gîndea la o nenorocire. Alergă apoi prin ca-

merele vecine, cercetă prin ganguri, cînd, de pe-o fereastră, îl văzu plimbîndu-se prin curte. Abia acum se mai liniști.

Doamna Marina, de la căderea «Arhanghelilor», nu mai avu zi bună. Chiar schimbarea ce se putea vedea de-o vreme încoace în Iosif Rodean pe ea nu o îmbucura, ci o înspăimînta tot mai mult. Și erau destule ceasuri cînd Iosif părea așa de liniștit, așa de mulțumit, ca în vremile cele mai bune. Ea însă nu se mai putea însenina, fie că presimțirea de rău îi stătea statornică în suflet, fie că nu-și putea explica schimbarea bărbatului decît tot în rău. Ea nu putu niciodată să creadă că Iosif zice cu mintea întreagă: «Să trec peste asta, să trec mai iute și să m-apuc de lucru»

Cum să s-apuce de lucru? Cu ce? Unde? Cînd vor fi ajuns la sapă de lemn, de unde să mai ia bani să lucreze? Uneori își făcea iluzii, își zicea: «Trebuie că are puși deoparte bani, aur, de care nu știe nimeni». Dar iluziile acestea cădeau numaidecît neputincioase: dac-ar fi avut bani bărbatul său, n-ar fi încetat nici pe-o zi lucrările la «Arhanghelii».

Nu putu să înțeleagă, de asemenea, bucuria lui cînd cele două neveste veniră acasă de la soții lor. Cum s-a putut el bucura, cînd inima ei a fost înveninată de deznădejde? Credea el că va putea învinge toată nenorocirea, va face altă zestre fetelor? Se credea tot așa de tare ca nainte cu atîția ani, cînd a început lucrările la băi? Ea își făcea din nou iluzii și-și zicea: «Are putere mare, și ce-și pune în gînd, duce la îndeplinire». Dar, ca niște frunze arse de brumă, așa cădeau de neputincioase iluziile acestea. Ea se uita la el și vedea deosebirea prăpăstioasă între omul gras și greu de acum, între omul pornit pe povîrnișul bătrîneților, și între

neînduplecatul bărbat de atunci: Iosif era acum de 60 de ani; cînd va mai face o avere?

Ceea ce o punea mai ales pe gînduri era că Iosif, deși se arăta mai vesel, deși începuse să nu se sfiască de nimeni, îmbătrînise în lunile din urmă cu ani de zile. Erau mai ales cîteva crețe în colțul gurii lui pe care Marina niciodată nu le putea vedea fără să se cutremure de spaimă. Ea nu putea citi în carte, dar din crețele acelea adînci citea o adîncă deznădejde.

Și ea credea că voia bună de-acum a notarului nu-i firească, că e ceva greu bolnav în el. Oricît spunea el, în zilele din urmă, că nu-i pasă defel de ziua în care i se va vinde averea, el o pomenea foarte des ziua asta, și Marina băgă de samă că-i tot mai distras, că nu mai auzea toate întrebările ce i se puneau, că rămînea de multe ori cu lingura în mînă, ori cu furculița, uitîndu-și să mănînce.

Și se pare că femeia, nenorocită și ea, simțise adevărul. Nădejdea lui Iosif Rodean în «Arhanghelii» era pricinuită de cea din urmă deznădejde. Pentru aceea tot ce zicea, însuflețit de nădejdea asta, o strîngea de gît pe Marina. Era o floare care nu crescuse din pămîntul cel bun, ci dintr-un putregai. Dar era o floare adevărată, atît numai că avea o mireasmă stranie, de mormînt. Speranța lui Iosif în strălucirea viitoare a «Arhanghelilor» era o speranță tot așa de adevărată, numaicît se născuse din deznădejde.

Starea sufletească a directorului era ciudat de întunecată După impresia ce-o făcea asupra altora, asupra Marinei mai ales, dar și asupra celor două slugi, s-ar fi putut proroci ceva neobișnuit, foarte trist pentru directorul Aceste două femei și sluga Niculae simțeau cum li se răcește inima de cîte ori

îl vedeau, ori îl auzeau vorbind. Pentru ei, hotărît, Iosif Rodean avea ceva de speriat.

Doamna Marina, după ce-l văzu pe Iosif plimbîndu-se prin curte, se mai liniști, însă trebui să-și adune toate puterile să se poată hotărî să facă ordine în casă. Îi părea că tot ce face de-acum face în zadar. Învelișul ăsta de pat, de pildă, ar putea rămîne și nepus; lavoarul ar putea sta plin cu apă fără să-l mai scoată afară. Și așa pe rînd, ori pe ce punea mîna, îi părea că o pune în zadar. Conștiința că azi vor veni domni străini și le vor vinde tot ce au, poate și casa, o îngenunchea în toată clipa, era o povară pe care, iată, n-o mai putea purta! Se lăsa des pe un scaun și sta așa frîntă. Apoi prin ochi îi treceau umbre mari de spaimă, ea își făcea cruce și zicea tare, să-și audă vocea: «Doamne, nu mă lăsa!» Se ridica, mai punea cîte ceva la loc, și iar ședea.

Elenuța o află mai palidă și mai sfîrșită decît dacă s-ar fi sculat acum din sicriu.

— Doamne, mamă, cît ești de palidă! zise fata, neputîndu-și stăpîni lacrămile.

Marina începu să plîngă, plîngea zguduindu-se, părînd că vrea să moară. Toate mîngîierile Elenuței fură zadarnice. Mamă-sa plînse o lungă vreme, se boci ca la înmormîntare și abia se putea înțelege din geamătele ei cîte-un cuvînt:

— Copiii mei!... Fetele mele!... Doamne-Doamne!

Elenuța era și ea foarte abătută. Cearcăne mari de oboseală îi înnegreau subt ochi. Groaza zilei de azi n-o lăsase nici pe ea să doarmă. Oricît își spusese că nu-i pasă de toată afacerea asta, monstrul ce se apropia o înspăimîntase și pe ea.

La cafea fură numai trei: directorul, Marina și Elenuța. Cele două surori încă nu se sculaseră, deși tocase de mult de liturghie.

Iosif Rodean mînca foarte liniştit şi nu păru defel distrat ca în zilele trecute. Întrebă de Eugenia şi Octavia, povesti de ceaţa ce se pusese de cu dimineaţă şi, aprinzîndu-şi ţigara, se coborî iar în curte şi începu să se plimbe din nou pe acelaşi loc : părea că-l îndrăgise.

Vremea trecea chinuitor de greu pentru cele două femei. În fiecare clipă priveau ceasul.

Pe la 10, directorul veni iar în casă şi zise cu aceeaşi linişte :

— Pe vremea asta la oraş vor fi isprăvit...

Apoi, fără să mai aştepte vreun răspuns, coborî iar în curte şi se plimbă pînă ce auzi poarta scîrţîind în ţîţînile neunse şi în curte intră sania cu Ghiţă şi cu doctorul Vraciu .

Iosif Rodean gîndi întîi că-s slujbaşii însărcinaţi cu vînzarea, şi un adînc suspin de uşurare îi scăpă din piept. Dar cînd îşi recunoscu feciorul şi ginerele, el nu fu defel bucuros, şi numai forţîndu-se putu să se apropie de ei.

Cei doi, după ce-i strînseră mîna, îi spuseră în scurte cuvinte cum s-a isprăvit cu licitarea la oraş. Îi povestiră în curte şi urcînd scările.

— Bine-bine ! făcu nemulţumit Rodean, nu pentru că ar fi înţeles ceva din ce auzea, ci pentru că nu-i plăcea că-i veniră pe cap oamenii ăştia.

Marina, cît ce-i văzu, izbucni într-un plîns sfîşietor. Dar nu plînse mult, căci directorul îi strigă îndată :

— Ce plîngi ? N-ai de ce plînge, femeie nebună ce eşti ! Se sculă şi trecu într-o cameră vecină.

Marina se stăpînea cu mare silă. În fiecare clipă plînsul pornea să izbucnească din nou.

După ce se mai linişti, încurajată puţin de prezenţa celor doi bărbaţi, Ghiţă începu să-i spună şi ei, mai cu de-amănuntul, ce se petrecuse în oraş.

Elenuța, cînd îl văzu pe Ghiță, se simți liniștită. Ei îi părea că dacă a venit frate-său și rămîne aici, nu se poate întîmpla nici o nenorocire. Încă povestea Ghiță cînd apărură și cele două surori, veștede, înspăimîntate, îmbătrînite. Ghiță era aproape să nu le mai cunoască. Nici ele nu dormiseră peste noapte, nu ațipiseră nici dimineața, dar nu cutezaseră să se scoale. Se temeau să se miște din pat. Acum, recunoscînd vocea fratelui și a cumnatului, prinseră și ele puțină inimă și se iviră.

Inginerul Gheorghe Rodean aflase de la un membru din direcțiunea celor două bănci tot ce-l aștepta pe tatăl său. Îl rugase într-o epistolă, și el îi dăduse toate deslușirile de lipsă. El știa, deci, că situația tatălui său e deznădăjduită. Se puse numaidecît în corespondență cu doctorul Vraciu și se hotărîră ca în ziua de 25 faur să fie amîndoi la licitare, din cît vor putea să urce prețurile, iar casa din Văleni să o cumpere ei, cu ori și ce jertfe.

Ei vedeau că femeile-s destul de înspăimîntate, nu le dădură nici o deslușire cu privire la mărimea datoriilor. Doctorul Vraciu le spuse numai atîta:

— Nu va fi așa de rău pe cît se crede! În urmă nu sînteți singure, aici sîntem și noi. O să mai fie încă bine.

— Și nu sîntem numai noi, adaose Ghiță c-o voce foarte serioasă, cu noi n-ar fi mare sprijin. Dar aici e Dumnezeu. Pe cei care vreau să trăiască cu adevărat, Dumnezeu nu-i părăsește niciodată!

Tăcu un răstimp: tăcere grea se puse în jurul său, numai respirările, adînci sau pripite, se auzeau. Ghiță zise iar:

— Ce folos de atîta avuție dacă nime n-a știut ce-i liniștea adevărată în casa asta? Să-mi spui dumneata mamă: a fost o mare fericire viața pe care ai avut-o pînă acum? Nu va fi cu mult mai bine

dacă grijile cele multe se vor împuţina? Căci, în sfîrşit, ca să trăim nu ne trebuie decît o bucată de pîne, şi o bucată de pîne o are şi cel din urmă cerşitor. Şi tot ce-i peste această bucată de pîne n-are un preţ aşa de mare ca, pierzîndu-l, să fim deznădăjduiţi. De altfel, ori vrem, ori ba, avem să pierdem totul. Dincolo de moarte nu ducem nimic decît sufletele noastre.

Un lung oftat scăpă din pieptul Marinei.

— Vai, dar eu nu mă gîndesc la mine... suspină ea, apoi şi ochii i se umplură de lacrămi.

— Ştiu, continuă cu vocea scăzută Ghiţă, te gîndeşti la fete şi te gîndeşti la tata. Dar surorile sînt încă destul de tinăre ca să-şi poată afla în viaţă o ţintă pentru care să lupte şi să trăiască. Vorbesc de Eugenia şi de Octavia, pentru că Elenuţa nu mai are lipsă de nimic.

Elenuţa se roşi, îşi plecă capul, cele două surori nu se putură răbda să nu-şi arunce priviri pline de înţeles, mama începu:

— Elenuţa...

— Da, o întrerupse repede Ghiţă, Elenuţa se va mărita după clericul Vasile Murăşanu. El îşi şi are parohia. Apoi, întorcîndu-se spre cele două surori, continuă: E rău destul că voi şi acum vă mai puteţi mira şi mai puteţi dispreţui o astfel de căsătorie după ceea ce aţi pătimit. E rău destul că tata, atunci s-a purtat aşa de neomenos cu acest tinăr. Deci, de Elenuţa să nu mai porţi dumneata, mamă, nici o grijă. E cu mult mai preţios un tînăr ca Vasile decît o mie de advocaţi ca Albescu şi Tîrnăvean, care, îndată ce simt că nu mai este avere, încearcă să se scape de nevestele lor. Aceştia nu sînt oameni în care să te poţi încrede vreodată!

Doctorul Vraciu începu să spună noutăţi de pe-acasă, dar, în grabă, nu mai rămaseră decît Ma-

rina și cei doi bărbați. Elenuța se dusese să guste pe-o clipă în tăcere fericirea de care-i vorbise Ghiță, iar cele două surori se ascunseră iarăși în camera lor, pentru că le venea să zgîrie și să țipe.

Doctorul povestea mereu, cerca să-i aducă un surîs pe buzele Marinei; amîndoi bărbații o priveau cu adîncă suferință. Deodată Marina, întorcîndu-se spre Ghiță, îl întrebă :

— Și stăm chiar așa de rău ?

— Mai rău nu se poate, dar îți spun că nu-i de disperat. Casele o să le cumpărăm eu și cu doctorul.

— Casele ? Care case ? întrebă uimită Marina.

— Trebuie să știi că se va vinde tot ce aveți, și datoriile nu se acopăr. A fost o nebunie ce-a făcut tata, dar acum în zadar ne-am da cu capul de pereți. Apoi dumneavoastră aveți noroc că nu sînteți singuri. Îl aveți pe doctorul, mă aveți pe mine și, în curînd, îl veți avea și pe Vasile Murășanu, preotul din Teleguța. Casele vă rămîn. Le cumpăr eu și cu doctorul. Pe urmă, Eugenia și Octavia pot veni la mine...

— Ori la noi, întrerupse doctorul.

— Și chiar și dumneavoastră. O să putem trăi încă în pace, nu-i de disperat, sfîrși Ghiță.

Dar Marina nu mai răspunse. Se ridică, coborî în bucătărie și repede înfiripă ceva de mîncare. Prînz nici nu mai putea fi, căci erau trecute ceasurile 2 după amiază.

Iosif Rodean veni și el la mîncare. Părea și acum foarte liniștit.

— Ei, v-ați gătat poveștile ? Ați isprăvit cu plînsul ? întrebă el. Apoi, neputîndu-și stăpîni o întrebare care-l muncea mereu, îi întrebă : Dar voi cum ați ajuns chiar azi aici ?

— Ne-am informat, tată, zise Ghiță, și am crezut că poate n-ar fi rău să venim și noi.

— Ba ați făcut foarte rău c-ați venit! Foarte rău ați făcut! zise tatăl, și un nour greu îi întunecă fruntea.

Cei doi nu aflară cu cale să-i spună mai amănunțit ce se va întîmpla, deși Ghiță era convins că tatăl său nu s-a interesat defel de toată afacerea.

*

Cu puțin înainte de 3, oamenii legii sosiră, intrară în curtea notarului, cu o ceată întreagă de băieși după ei. Nu peste mult, ograda directorului era aproape a treia parte plină cu lume! Veni toată mulțimea curioșilor și, mergînd în urma oamenilor legii, nime nu se temea să intre în curtea lui Iosif Rodean. Băieșii erau în port de sărbătoare, cu mînecările albe, cu cizmele lăcuite, cu pălăriuțele negre, moi, pe care le înconjurau de cîte trei ori pui subțiri de șerpi aurii. Ei povesteau agitați, se aplecau unul spre altul, pe alocuri cîte cinci, mai mulți chiar, se sfătuiau pentru cea din urmă oară. Toți se îmbulzeau, întinzîndu-și capetele spre punctul unde erau oamenii legii și primarul substitut, Pruncul.

Soarele încă nu scăpătase după munții nalți și, în curte, era o lumină vie.

Sus, în casă, era tăcere de mormînt. Iosif Rodean se retrăsese, de cu bună vreme, în camera cea mai depărtată. El nu voia să audă, nu voia să vadă nimic. Le spusese chiar, c-o voce seacă, și lui Ghiță și lui Vraciu :

— Vreau să trec cît mai în grabă peste prostia asta și să m-apuc de lucru.

Lui îi păru că spune un adevăr care nu mai poate fi discutat, pe care, acum, ar trebui să-l știe toată lumea. Dar cei doi bărbați îl priviră cu teamă, schimbară fețe și se coborîră în curte. Marina și fetele erau strînse în jurul unei mese.

Cît ce se coborîră. cît ce ajunseră cei doi lîngă oamenii legii, începu licitarea. Un murmur sur de uimire trecu prin șirurile băieșilor cînd auziră că se vinde casa, casa directorului de la «Arhanghelii». Unii scuipară cu scîrbă în laturi, ca și cînd ar fi vrut să-și arate convingerea lor că, în felul acesta, întreaga viață e o prostie! Dacă directorului de la «Arhanghelii» i se vinde casa, atunci toată viața e mare prostie!

Pruncul făcu cel dintîi ofert, dar Ghiță îl bătu și-a doua, și-a treia oară. Dintre cei de față nimeni altul nu mai făcu oferte. Pruncul simți numaidecît că nu vor lăsa din mînă casa, se hotărî deci să urce mereu prețul. cel puțin să simtă Ghiță și cu doctorul ce cumpără Oferi pînă la opt mii cinci sute. Aici Ghiță se opri, se gîndi serios dacă se plătește să deie atîția bani pe-o casă care adevărat că într-un oraș ar fi fost vrednică și de cinci ori atîta, dar din care, la sat, nu mai putea să scoată niciodată banii ăștia. El șopti ceva și cu doctorul Vraciu. Apoi lăsă pe slujbași să strige:

— Opt mii cinci sute... întîia oară!

— Opt mii cinci sute... a doua oară!

Aici Pruncul începu să schimbe fețe; se temea să nu-i rămînă lui.

— Opt mii cinci sute și unul, zise acum Ghiță. Așteptarea asta avu efect. Pruncul nu mai făcu nici un ofert, și casa rămase lui Ghiță.

Un suspin de ușurare trecu prin mulțime. Nime n-ar fi dorit să ajungă în mîna lui Pruncul casa asta frumoasă, și cei mai mulți îl huleau că și întrase în licitare. Dar nu avură multă vreme de vorbit. căci îndată se începu licitarea «pietrii aurifere de la piue, laolaltă cu zece părți de la baia „Arhanghelii“». Băieșii se mirară că aceste două sînt puse laolaltă; nime nu se aștepta la așa ceva. Cei care se

sfătuiră încă de dimineaţă să se întovărăşească şi aşa să liciteze rămaseră pe-o clipă uluiţi, dar repede se reculeseră, din cîteva şoapte se înţeleseră şi erau gata să ia parte la licitare

Preţul strigării fu zece mii de zloţi. Pruncul dădu numaidecît suta peste, dar, spre marea lui mirare, se află în faţă deodată cu şapte ofertanţi. Sutele se ridicau din minut în minut. Doctorul voi să intre şi el, dar văzu că deocamdată e de prisos. Se strecură, deci, prin mulţimea mereu agitată şi, urcînd scările, intră în casă.

În vremea asta, jos, în curte, agitaţia creştea din ce în ce. Cei opt băieşi urcau vertiginos preţul, ajunseră la treisprezece, la cincisprezece mii.

Doctorul, intrînd în casă, păru foarte bucuros de felul cum suie preţul băii şi al pietrei; speră astfel că aproape se vor putea acoperi datoriile. Le şi spuse această convingere femeilor, dar ele nu părură defel impresionate. Mereu agitat, intră în camera unde era Iosif Rodean şi-i spuse şi lui vestea cea îmbucurătoare. Directorul, cînd intră Vraciu, era liniştit, dar faţa lui nu mai avea nici o culoare şi ochii lui erau măriţi peste măsură. Însă cînd îi spuse vestea, el sări ca muşcat de şarpe şi-l întrebă, cu vocea înfiorătoare, băgîndu-l în spaimele morţii pe ginere:

— Ce spui? «Arhanghelii»? Ai zis «Arhanghelii»?

— Da, cu piatra laolaltă o să meargă scump. Îmi pare că-i va plăti scump Pruncul.

— Ce? Pruncul? «Arhanghelii»? răcni din nou directorul c-un glas care nu mai era omenesc.

Doctorul ar fi vrut să fugă, să scape: Rodean era înspăimîntător. Dar înlemnise de spaimă. Nici

un pas nu putu face. Ar fi fost și în zadar, căci în clipa următoare Iosif Rodean începu să rîdă cu hohote, alergă la părete, luă pușca, rîzînd mereu, de părea că vrea să răstoarne păreţii, și strigă: «N-am eu aur? Cine-a zis că n-am aur? Am și gloanțe de aur», și iar rîdea. În cîteva clipe fu la fereastra care da spre curte, o deschise, și rîsul lui turbat năvăli în curte. O liniște de moarte se făcu, o clipă ca un veac, apoi vocea înspăimîntătoare a directorului se auzi, în vreme ce își puse pușca la ochi trăgînd cocoșul, al cărui țăcănit se auzi: «N-am aur? Cine zice că n-am aur? Eu am și gloanțe de aur!»

O streașină de brațe se ridică naintea ochilor, pușca bubui, în aceeași clipă din obrazul lui Pruncul țîșni sîngele, el căzu într-un cot; dar, de jos, tot mai avu putere să strige:

— Douăzeci de mii!

Cuvintele lui fură cele din urmă clare ce se mai auziră în curtea directorului. Nime nu mai avu chef de licitare, și omul legii hotărî piatra și zece părți din «Arhanghelii» lui Gheorghe Pruncul.

Pe Iosif Rodean abia-l putură lega opt bărbați voinici. Devenise furios.

XVII

După ce ținu iarnă strașnică pînă la sfîrșitul lui faur, din martie primăvara începu să înverzească. La Sfîntul Gheorghe, în 23 aprilie, erau adevărate cuvintele cîntării bisericești, pe ziua acestui mare mucenic și învingător: «Acum primăvara mirosește». În Gureni luncile erau smălțate de flori tinere și surîzătoare. Iarba fragedă undula la adie-

rile boarei, de la Blagoveştenii începuseră să bolborosească oile în iarbă. Pădurile erau încheiate. şi culoarea, de-un verde-deschis, delicat, a frunzelor, începu să se întunece.

Era deci frunziş din belşug cu care să se împodobească şcoala din Gureni pentru ziua de Sf. Gheorghe, ziua de examen în satul acesta fruntaş. Vasile Murăşanu, învăţătorul substitut, porni încă din după-amiaza zilei premergătoare, cu o ceată de băieţaşi mai răsăriţi după el, în pădurea Răstoacele, să taie crengi de stejar, să decoreze sala de cursuri. Băieţii — bucuria lor — săltau, se alergau, rîdeau şi, cît ce ajunseră în pădure, se căţărară îndată ca veveriţele prin copaci, dar repede trebuiră să înţeleagă că nu pot face nimic singuri. La porunca învăţătorului, ei se lăsară pe scoarţa copacilor şi se grămădiră în jurul lui.

— V-am spus să fiţi pe pace. Eu voi tăia crengi pentru fiecare din voi cîte va putea duce, zise el şi, luînd securea, se apucă de lucru.

Băieţii se îmbulzeau să ajungă fiecare mai repede la crengi, se izbeau şi, după o jumătate de ceas, numai capetele li se mai zăreau dintre frunzări, cum coborau între verdeaţa fîşietoare pe coastă.

Sala de cursuri fu împodobită frumos, la intrare se bătură. din frunze de stejar, cuvintele: «Bine-aţi venit!», deasupra catedrei, pe părete: «Întru mulţi ani!» Aceste două inscripţii îl priveau mai ales pe părintele protopop, care avea să prezideze examenul.

Dimineaţa se văzu o mişcare neobişnuită prin Gureni; oamenii în haine de sărbătoare pe uliţi; neveste, neprimenite încă, pe la portiţe, dregînd pentru cea din urmă oară creţele de la cămăşuţa copiilor ori apăsîndu-le mai tare pălărioarele pe cap. Examenul era pus la ceasurile 9, dar încă nainte de 7 sosiră cei mai mulţi şcolari, primeniţi cu haine

de sărbătoare. Erau destui care se uitau mereu cînd la ghetele, cînd la pălărioara lor.

Vasile Murăşanu îi lăsă să se joace, să s-alerge prin curtea şcolii pînă la ceasurile opt şi jumătate. Atunci — săltînd copiii pe scări, naintea lui, grăbiţi, aprinşi la fete de alergare — intră şi el în sala de cursuri, în mirosul de verdeaţă. Era aţîţător mirosul acesta, mai se ridicase şi prav, şi cîţiva copii începură să strănute.

Clericul lăsă uşa deschisă, le spuse să nu se teamă de nimic, fiind ei tot atîţia «lei-paralei», şi în zîmbetul elevilor, ieşi din sală. Văzuse, cu puţin înainte, trecînd spre casa parohială căruţa care aducea pe protopopul, şi acum, abia ieşise în curte, cînd auzi o altă căruţă oprindu-se naintea şcolii. Deschise în grabă portiţa să vadă ce oaspeţi îi mai sosesc.

El scăpă un strigăt de mirare cînd îl văzu coborîndu-se din căruţă pe inginerul Gheorghe Rodean.

— Dumneata... în Gureni!... zise el uimit, dar vesel în aceeaşi vreme.

— Da, am vrut să văd ce spor ai făcut în şcoală, răspunse zîmbind Ghiţă, întinzîndu-i mîna.

— Doamne sfinte, oftă Vasile, dar ce spor să poţi face cu nişte broscoi ca ăştia?! Ştiu orăcăi, în gălăgie nu-i întrece nime!

— Ei, o să vedem; ştiu eu că dumneata nu poţi fi decît modest, răspunse Ghiţă.

Ei intrară în camera care-i servea lui Vasile de locuinţă, iar căruţa care-l adusese pe inginer de la gară se întoarse şi se auzi un răstimp durăind pe drum, apoi se făcu linişte.

Camera în care intrară nu era mai lungă de cinci şi mai lată de trei metri. Dar inginerul fu izbit de ordinea şi curăţenia dinlăuntru. Învăţătorul băgă de samă şi-i zise:

— Trebuie să ştii că azi poate-mi face domnul protopop vizită.

În mijloc era o masă rotundă, învălită c-o măsăriţă[1] ţesută în frumoase alesuri romîneşti. Pe masă, un serviciu de rachiu cu şase păhărele, într-o farfurie felii albe, mirositoare, de colac proaspăt.

— Hm! făcu inginerul. Dumneata nu te poţi plînge de nimic, pe cum se vede.

Clericul zîmbi, umplu două păhărele cu rachiu şi-i zise:

— Ziua de examen e ziua Paştilor pentru noi, dascălii, dar să nu crezi că e la mine atîta belşug în toate zilele.

— E de-acasă ţesătura asta frumoasă? întrebă inginerul arătînd măsăriţa.

— Nu, e dintr-acelaşi loc cu colacul şi serviciul de rachiu, răspunse clericul zîmbind.

— De la părintele de-aci?

— Da!

— Mai corect, poate, de la domnişoara Laura?

— Ai ghicit, răspunse vesel învăţătorul. M-am convins că pentru ziua de azi se cade să fiu bine aranjat, să nu-mi scoată protopopul vorbe rele. Domnişoara Laura a fost aşa de bună să aranjeze totul.

Inginerul, ascultîndu-l, luă o bucată de colac, şi mireasma lui părea că-l îmbată.

— Să-ţi însămnezi, zise el, că m-ai făcut foarte curios pomenind mereu pe domnişoara asta şi în epistolele pe care mi le trimiteai mie, şi într-ale Elenuţei. Nu m-aş mira că te-a interesat atît dacă a pregătit ea colacii ăştia

— O, e o fată încîntătoare, dragă domnule inginer! zise cu sinceritate Vasile. Se pricepe la orice,

---

[1] *Măsăriţă* — faţă de masă.

apoi nu e nici urîtă. Ai s-o vezi! Dar ceea ce-i mai minunat în fetița asta e veselia ei, care izvorăște parcă dintr-o fîntînă nesăcată. Are o plăcere de viață cum rar se întîlnește.

— Ei, ei, mai încet cu laudele, prietine, am să-i spun Elenuței și, la urmă, poate încă să se mînie, zise zîmbind inginerul.

— Eu nu o compar cu Elenuța, zise c-un fel de tristeță clericul. Dar mi se pare că nu e greșit să vorbim de bine pe cei care au, într-adevăr, calități frumoase.

— O să mă conving eu acuș de-s calități frumoase ori numai ți se par dumitale, zise zîmbind Ghiță, umplîndu-și din nou păhărelul.

Apoi începură să vorbească de cele din urmă întîmplări din Văleni: de directorul care se afla acum într-un institut de sănătate; de cele două neveste care rămăseseră cu Marina în Văleni; de Elenuța, care era la doctorul Vraciu. Ghiță, îndată ce trecură la chestiile familiale, se întunecă, vocea îi deveni mai aspră și, de multe ori, răspundea în silă la întrebările lui Vasile.

Clericul, de altă parte, îi descoperi ce foc strașnic a trebuit să susțină din partea tatălui său, care nici nu voia să audă de altă căsătorie a feciorului decît cu domnișoara Laura. Ei se cufundară cu totul în povestire, cînd ușa se deschise încet și se ivi, în crăpătură, fața bărboasă a părintelui Pop din Gureni

— E aici domnul protopop, zise părintele, retrăgîndu-și repede capul.

Cei doi tineri se ridicară îndată, ieșiră în curte, salutară pe părintele protopop, o persoană veselă, roșu la fața plină, cu barba de jumătate căruntă, un bărbat bine zidit, ca de 50 de ani.

— Mă bucur, îmi pare foarte bine! răspunse el c-o voce clară, răsunătoare, la prezentarea tînărului inginer.

Dar, ca de obicei, la astfel de prezentări pripite nime nu înțelege numele celuilalt.

Astfel, și părintele Pop, și protopopul se mulțumiră să știe că străinul e un cunoscut al învățătorului substitut.

La intrarea lor în sala de cursuri, copiii se ridicară și rămaseră neclintiți, privind cu ochii mari la părintele protopop. La un semn al lui Vasile, începură rugăciunea, apoi șezură, și șiraguri de mînuțe se arătară pe bănci.

Examinarea începu. Un răstimp, băieții părură încă mereu încordați, nu se clintiră; apoi mișcările, răspunsurile lor revenirä la matca obișnuită de peste an. Vreo trei, care răspunseseră mai întîi, începură pe-o voce foarte naltă, dar al patrulea coborî la nivelul obișnuit.

Băiețași, fetișoare se ridicau în bănci, cînd de ici, cînd de colo, citeau în carte, răspundeau la o întrebare privind țintă pe învățător, iar cînd ședeau, obrajii lor erau aprinși de farmecul reușitei. În răstimpuri se auzea vocea clară a protopopului, care punea întrebări. Școlarii priveau întîi la învățător, apoi gurițele începeau să le toraie.

— Bine, foarte bine! zicea mereu, cu satisfacție, părintele protopop.

De laudele acestea nu se bucurau numai copiii și învățătorul, ci și părintele Pop, apoi, după o vreme, și domnișoara Laura, care veni să asculte examenul. Cînd intră, așeză pe masă, naintea prezidentului, un buchet de flori primăvăratice, se retrase și șezu pe-un scaun lîngă părintele. Ea începu să urmărească foarte de aproape, cu mare încordare, cu pasiune desfășurarea examenului, care, iată, nu nu-

mai promitea, ci şi începuse să fie dintre cele mai reuşite.

Inginerul Rodean o văzu înclinîndu-se uşor înaintea protopopului şi punîndu-i buchetul de flori pe masă şi fu plăcut surprins de gingăşia mişcărilor ei, de lumina dulce ce i se desprindea din ochii albaştri, din obrajii fragezi. După ce domnişoara Laura şezu, părînd că nici nu-l observase pe inginer, Ghiţă tot mai des îşi odihnea privirile asupra fetei. De la o vreme nici nu-l mai interesa, parcă, examenul, ci numai domnişoara Laura.

Sala se umplea tot mai mult cu bărbaţi şi femei, care veneau să-şi audă copiii. Peste an, ţăranii din Gureni nu se prea sileau să-şi trimită copiii regulat la şcoală, dar la examen veneau foarte mulţi şi se mîndreau cu cuminţenia copiilor. Mai veni şi notarul, şi scriitorul de la primărie, şi astfel erau aici acum toţi fruntaşii satului, afară de preoteasa. Ea rămăsese acasă să gătească prînzul pentru domnul protopop.

În sală căldura devenea tot mai grea; părintele protopop începu să-şi şteargă năduful cu o batistă enormă, apoi, văzînd că învăţătorul nu mai are de gînd să sfîrşească, îi zise:

— Nişte cîntece s-auzim acum, domnule Murăşanu. Băieţii au cetit, au calculat, au arătat pe hartă, au spus poezii, spre marea mulţămire a noastă a tuturor; acum fă-ne plăcerea şi cu nişte cîntări.

Şi părintele Pop, şi domnişoara Laura se uitară cu dragoste, cu recunoştinţă la protopopul. Inginerul Rodean surprinse privirile acestea şi-şi zise: «Mi se pare că e mai mult între ea şi Vasile decît spune el». Dar nu avu vreme să se gîndească mai departe. Cîntecele începură, sonore, dulci, clare; părea că răsuflul primăverii adia prin sală. Nici o notă falsă nu se auzea; se simţea numaidecît că-i

instruise un învățător care, el însuși, e un cîntăreț meșter.

Protopopul bătu cu zgomot în palme și strigă: «Să trăiți!», după cîntarea cea dintîi; apoi tot așa făcu pînă după a cincea, care era un marș. Atunci prezidentul examenului se ridică, spuse vorbe de laudă și de mulțumită pentru învățător, pentru elevi, scoase din buzunare doi pumni de bani mărunți și-i puse pe masă

— Fiecare băiat capătă cîte cinci, zise protopopul, iar pentru cei zece mai silitori, iată, am și niște cărticele, adaose îndată scoțînd din buzunarul pardesiului zece broșurele. Pe anul viitor am de gînd să aduc douăzeci de cărticele pentru copiii care vor ști răspunde atunci mai bine, mai zise șeful, apoi strînse mîna clericului, a părintelui Pop, zîmbi spre domnișoara Laura, și între strigăte de: «Să trăiască!», părintele protopop ieși, urmat de ceilalți fruntași.

Vasile împărți repede cărțile și banii, zise cu copiii rugăciunea și ieși.

Protopopul era încă în curtea școlii, înconjurat de părintele, de notar, de primar și de alți fruntași. Chiar spunea că ar fi bine să se sfătuiască oamenii și să mai înființeze un post de învățător, căci școlarii, se vede, se înmulțesc din an în an, cînd apăru Vasile și-i pofti la un păhărel de rachiu, ori la o bere, în camera lui

Protopopul primi bucuros, și după el ceilalți, dar el nu mai bău rachiu, ci sorbi cu sete un pahar de bere.

— Rău faci că ne părăsești, domnule Murășanu, zise protopopul. Credeam că, cel puțin un an, doi, să te mai am în protopopiatul meu. Mie, unuia, să știi că-mi pare rău.

— Da' îmbătrîneşte, domnule protopop, îmbătrîneşte, şi nu se va mai putea însura, zise părintele Pop zîmbind.

El ştia că Vasile îşi are asigurată parohia Teleguţa, şi cu părintele Murăşanu se înţeleseră, prin scrisori, că pe la Rusalii să facă ospăţul. Părintele Pop era fericit văzînd cum se potrivesc cei doi tineri în toate celea şi era sigur de căsătorie, deşi nu vorbise mai de aproape despre asta nici cu clericul, nici cu Laura. Lui îi era de ajuns să vadă cum se înţeleg de bine tinerii. Apoi, părintele Murăşanu nu-i amintise niciodată de legăturile dintre feciorul său şi domnişoara Elenuţa Rodean.

Închinară de sănătate şi de viitor, băură cu sete — vreo zece sticle de bere se goliră îndată — apoi părintele protopop întinse mîna clericului, zicîndu-i :

— La revedere.

El era sigur că Murăşanu va fi la părintele de prînz.

Cînd ieşi părintele Pop, îi făcu semn lui Vasile şi, după ce ieşi, îi şopti la ureche :

— Domnul ăsta se duce acum?

— Nu cred, răspunse Vasile. Nu-l las să meargă aşa de în grabă. Mi-e prieten vechi.

— Foarte bine, zise popa, pofteşte-l la prînz la noi şi pe dumnealui.

Vasile intră în casă, dar n-apucă să-i spună lui Ghiţă invitarea părintelui, cînd înaintea şcolii se opri o căruţă.

— Mai vine cineva, zise clericul alergînd la fereastră.

— Nu. E căruţa cu care am venit eu, răspunse Ghiţă.

Clericul privi prin geam, se convinse că e aceeaşi căruţă, se întoarse şi-i zise supărat :

— Nu se poate să te întorci așa de în grabă. Abia ai venit.

Inginerul tăcu un răstimp; durerea îi umbri fața, ochii lui priviră cu tristeță la cleric. apoi îi zise:

— Trebuie să vii și dumneata numaidecît cu mine.

Vasile înlemni de spaimă, îl privi fix și nu putu zice un singur cuvînt.

— Trebuie să vii, i-am promis Elenuței că te duc îndată după examen.

— E bolnavă? întrebă cu spaimă clericul.

— Da, e bolnavă, însă nu trebuie să te sperii! zise inginerul, încercînd să zîmbească. Mi se pare că după dumneata e bolnavă. Cred că îi va trece îndată ce te va vedea.

— Dumneata... dumneata... începu Vasile. Voi să zică: «Dumneata mă înșeli, dumneata minți, și Elenuța e bolnavă greu». Dar nu putu spune fraza întreagă.

Ghiță însă îi ghici gîndul și răspunse îndată:

— E așa cum îți spun! Are să se facă bine în două-trei zile după ce te va vedea. Căci n-are nimic decît febră. Adevărat că o țiu în pat, dar doctorul zice că nu-i nici o primejdie.

— Dumneata îmi ascunzi adevărul, răspunse cu durere clericul. Mergem numaidecît. Și el începu să-și adune lucrurile de prin casă.

Lui Ghiță îi păru rău acum că începuse așa de tragic. Elenuța era, într-adevăr, bolnavă în pat de-o săptămînă. Ea era la soru-sa, Maria. și doctorul Vraciu îi scrisese lui Ghiță că ar fi foarte bine să grăbească cu logodna și cununia. «Deși nu e vorba de nici o primejdie mai mare, îi scria doctorul, socot totuși că ar fi păcat să o mai lăsăm pe biata fată în nesiguranță. Căci trebuie să știi că. de cînd cu nenorocirea din Văleni, Elenuța parcă nu se mai

poate rězima pe nimic cu siguranță. Eu văd că ea se teme nu cumva acel brav tînăr s-o uite, s-o părăsească. De aceea ar fi bine să vii, să vorbești cu ea și să pregătiți logodna cît mai în grabă. Elenuța se va liniști atunci !»

Ghiță veni îndată la doctorul Vraciu, se înțelese cu Elenuța și porni să-l aducă pe Vasile. Îi reveni în minte toată nenorocirea ce căzuse pe capul familiei lor, văzu iar scenele pe care, departe de casă și de ai lui, începuse să le uite.

Pe drum pînă la Gureni, pînă ținu examenul, el își uită de mizeriile familiei lor, dar acum, știind că-l va duce pe Vasile să între în familia asta, se tulbură din nou. Durerea din față, tristeța din priviri, cînd îi zise lui Murășanu «Trebuie să vii și dumneata numaidecît cu mine», erau pricinuite mai ales de stările triste în care se afla familia lor, și nu atît de boala Elenuței. Lui îi păru, deci, rău, cînd văzu durerea, deznădejdea din graba clericului. Îi zise deci :

— Nu trebuie să judeci, dragă domnule Murășanu, după înfățișarea ce o am eu. Cînd e cineva după înmormîntare, nu poate fi decît trist.

— După înmormîntare? răspunse clericul privindu-l cu spaimă nouă.

— Ehei, dumneata ești un copil și acum, și eu am făcut destul de rău că nu mi-am putut învinge durerea. Vezi bine că după înmormîntare! Ce s-a petrecut în Văleni nu-i înmormîntare? Inginerul spuse cuvintele acestea cu blîndețe și sinceritate.

Clericul își lăsă brațele de-a lungul trupului și oftă.

— Ca să te poți încredința și mai bine că nu te înșăl, poftim, aici epistola cumnatului, a doctorului, zise Ghiță dîndu-i din portofel epistola lui Vraciu.

Clericul o citi, se simţi uşurat şi începu să-şi adune mai în tihnă lucrurile.

— Trebuie să-ţi spun că bună alegere a făcut soru-mea. dragă domnule Murăşanu, zise mişcat inginerul. Sînt sigur că o să-i facă o mare plăcere istorisindu-i cum ai primit dumneata vestea că e bolnavă.

După ce mai pachetă şi cele din urmă cărţi, Vasile zise :

— Acum trebuie să mă reped pînă la părintele, să-mi iau rămas bun şi să-i spun că nu putem merge la prînz.

— Să mergem ? întrebă Ghiţă.

— Da ; eu prînzesc la dumnealor, dar pentru azi te-a invitat şi pe dumneata. Însă o să mă întorc numaidecît.

El şi voi să iasă, dar Ghiţă îl apucă de braţ şi-i zise :

— Trenul de sară cînd pleacă de aici ?

— La opt şi jumătate !

— Avem legătură ! Nu mai e de lipsă să-l avizezi pe părintele : mergem amîndoi la prînz. Dacă pornim de-aici la şase, e numai bine. La două noaptea tot vom fi la cumnatul.

Ghiţă vorbi repede, apoi deschise fereastra, spuse ceva romînului de pe capră, şi numaidecît se auzi durăind căruţa.

— Vreau să te liniştesc şi în chipul acesta că boala Elenuţei nu-i aşa de grea, zise inginerul întorcîndu-se de la fereastră.

Dar clericul se linişti tîrziu, abia după ce Ghiţă începu să-i spună, cu de-amănuntul, paşii ce-i făcuse pentru căsătoria cît mai grabnică a Elenuţei.

Părintele Pop fu foarte vesel că sosiră amîndoi tinerii. Inginerul fu degrabă prezentat preotesei şi Laurei

În familia preotului nu ştia nimeni că Vasile Murăşanu va pleca încă astăzi. Părintele mai îmbie cu bere pînă ce se puse prînzul pe masă. Apoi, veseli, se aşezară, Laura între Vasile şi Ghiță.

Afară de inginer, nu era nimeni cu inima tristă între meseni. Clericul, încredințat că nu-i nici o primejdie cu Elenuța, simțind adierile fericirii apropiate, se însenină în curînd şi la privire, şi la voce. Laura îl făcea mereu să rîdă, ca de obicei. Popa vorbea înfocat cu părintele protopop despre amestecul tot mai mare al guvernelor în trebile bisericeşti ; preoteasa începu să-i spună lui Ghiță o istorie ciudată c-un dascăl de-aici, care a trebuit să fie destituit. Inginerul nu prea băga de samă ce-i spunea preoteasa. El privea mereu spre Laura, vocea ei clară, argintie îi picura în suflet, apropierea ei îi ridica mereu sîngele în obraji. Mireasma curată a tinereții ce se desprindea din ființa, din toaleta fetiței acesteia îl neliniştea tot mai tare. Avu un fior de spaimă şi plăcere cînd văzu cum Laura, rîzînd, îi astupă cu palma gura lui Vasile. De mult şopteau amîndoi, şi inginerul, oricît se silea să audă, nu pricepu nimic.

— Să nu spui ! strigă veselă Laura cînd astupă cu palma moale şi albă gura clericului. În aceeaşi vreme, cu coada ochiului, se uită repede spre inginer.

— Lauro ! zise dojenitor preoteasa.

— Las', că-i bine aşa, rîse protopopul. Tinării să păzească secretele pe care li le spun fetele.

— Da, domnule protopop, închipuiți-vă că omul ăsta e în stare să descopere orice i-ai încredința, începu Laura cu vioiciune ; se pare că în inima lui nu mai are nici un ascunziş pentru alții. Nu l-am putut dezvăța de obiceiul ăsta urît, oricît mi-am dat silința

— Lauro! zise din nou c-o voce dojenitoare preoteasa.

— Ei, mamă, parcă dumitale-ți place de oamenii care nu știu păstra secretele! zise, părînd mînioasă, Laura.

Cînd vorbea, cînd rîdea mai ales, în bărbie, în obrajii delicați i se săpau mici gropițe rotunde, în care să fi încăput cîte-o aluniță! Ochii ei albaștri luminau limpezi. Fetei acesteia nu-i sta bine decît să rîdă și să fie veselă.

Pînă la sfîrșitul prînzului preoteasa se mai simți datoare, în multe rînduri, să-i zică: «Lauro!», dar de multe ori izbucnea și ea în hohote de rîs. Laura se ridicase de la masă și, la dorința protopopului, începu să imiteze pe două domnișoare care declamaseră acum de curînd la o petrecere. Era de necrezut cu cîtă dibăcie, cu cîtă artă imita vocea disperată, gesturile ciudate, privirile melancolice, toate mișcările celor două domnișoare.

— Curat așa! zicea mereu părintele, înecîndu-se de rîs.

— Of, drace! suspina preoteasa.

Protopopul zise cu seriozitate, după ce Laura își arătă arta:

— Un talent adevărat! Primește felicitările mele, domnișoară! Pe scenă dumneata ai secera aplauzele mulțimii.

Laura fu vădit emoționată de lauda părintelui protopop, poate chiar fiindcă își dădea și ea sama că avea talentul acesta. Un răstimp rămase în tăcere, ascultînd conversările celorlalți.

Inginerul Rodean o privea c-o uimire care creștea mereu. Nu întîlnise încă niciodată o fată așa de vioaie, așa de sinceră, o fată care să treacă cu atîta ușurință peste multele îngrădiri manierate cu care, de obicei, se înconjură fetele naintea străinilor. Îți

părea că Laura întreagă, toată ființa ei e așa de clară ca privirile ei albastre. Nimic nu ascundea din tot ce avea în suflet. Sinceritatea, naturalețea Laurei, voioșia ei îl uimeau și-l atrăgeau tot mai mult. Acum nu se mai mira pentru ce pomenise Vasile în scrisorile lui de-atîtea ori pe fata aceasta, ci se mira cum i-a rămas tînărul mereu credincios Elenuței fiindu-i Laura așa de aproape. La unele priviri, la unele cuvinte ce-i spunea Laura lui Vasile, inginerul începea să se îndoiască de sinceritatea clericului. Dar își schimba repede, cu bucurie, părerea. El vedea că Laura ar vorbi aproape în același chip și cu protopopul dacă ar fi tînăr, de sama clericului, simțea că fata asta ar fi tot așa de veselă, de liberă în fața oricărui tînăr.

«Bine a observat Vasile! Laurei îi place viața, îi place să trăiască! Și, de bună samă, se ascunde în sufletul ei o mare putere de voință», se gîndi Ghiță.

Astfel se frămînta mereu inginerul, simțind față de cleric o adîncă recunoștință de cîte ori se gîndea că Vasile nu se îndrăgostise de fata asta.

Numai cu inginerul Laura părea foarte rece; ori pentru că nu-l mai văzuse, ori descoperise în el ceva deosebit, de care se mira mereu; fata vorbea foarte puțin cu Ghiță, părea că nicidecum nu se poate împrieteni cu el. Chiar și în privirile cu care îl spiona uneori era prea multă seriozitate. Părea că nici nu i se potrivesc Laurei.

Clericul trebui să le cînte doine și romanțe; bărbații, mai ales cei doi bărboși, închinau des din pahare, și vremea trecu foarte repede. Șeful observă, surprins, că-s ceasurile 4 și că trebuie să plece, ca s-ajungă cu ziuă în satul vecin, unde avea mîne examen. El mai bău un pahar «de la botul calului», apoi căruța porni în urările de bine ale celor rămași.

Îndată ce se adunară cu toții în jurul mesei. Vasile Murășanu zise:

— De-acum trebuie să vă mulțămim și noi. În special eu, care vă părăsesc...

— Cum ne părăsești? Dumneata nu mergi astăzi! zise uimit părintele Pop.

— Ba da, la șase plec cu domnul inginer. Avem afaceri urgente amîndoi, zise Vasile cu silă.

Părintele se uita, neînțelegînd nimic, la preoteasa; preoteasa — la bărbat.

— Nu poți să pleci așa... ce Dumnezeu! zise cu mînie popa

— Nu știam nici eu că trebuie să merg chiar azi, de-aceea nu v-am putut spune, răspunse Vasile.

— Ei, drăcie ca asta! Cum se poate? oftă părintele. Apoi, reculegîndu-se, îi zise: Măcar vino puțin în casă — ei prînziseră în verandă — am să-ți dau o scrisoare pentru părintele Murășanu! Ei drăcie! zise iar intrînd in casă.

Clericul îl urmă numaidecît.

Înăuntru, popa nu știa cum să înceapă, ce să-i spună, căuta mereu printre niște cărți de pe poliță, ca și cînd n-ar afla scrisoarea de care pomenise. Apoi deodată, se întoarse spre cleric, îl fixă și-i zise:

— Va să zică te duci?

— Da, răspunse în silă clericul. El se temea de mult de clipa asta.

— Și nu te mai intorci?

— Dumneata știi că am o parohie și că trebuie să mi-o ocup cît mai în grabă, răspunse cu privirile plecate tînărul.

— Dar chiar pentru asta ar trebui să te mai întorci, zise nădușit părintele. Ei drăcie, chiar pentru asta! El fierbea de neliniște, dar nu putea nici acum să-i vorbească de Laura.

Clericul simți chinul popii și-i zise:

— Uite ce e, părinte Pop. Eu știu toate intențiile tatei, dar nu pot face nimic. Cînd am venit în Gureni, inima și cuvîntul meu erau date altei fete. Domnișoara Laura e o raritate de fată, dar sînt sigur că ea nu s-ar fi învoit niciodată să se căsătorească cu mine.

Popa îl privi cercetător, ca pe-un om ce-ți pare că te batjocorește.

— Dumneata ești... — ești, era să spună «ești nebun».

— Nu s-ar fi învoit, repetă clericul.

— Și de unde știi dumneata așa ceva? întrebă cu mînie, cu răceală părintele.

— Dacă vrei să știi, chiar de la domnișoara.

— De la Laura?

În clipa asta intră în casă preoteasa. Ea nu mai avu astîmpăr afară. Trebuia să vadă numaidecît ce-i în casă. Se poate să se risipească așa, în vînt, planurile lor, la nerealizarea cărora nici nu se mai puteau gîndi ea și părintele?

Ea se opri lîngă ușă.

— Da, de la domnișoara, părinte Pop. Mi-a spus mie că cu un tînăr ca mine îi place să vorbească, să-și petreacă, dar nu l-ar lua de bărbat, zise clericul.

— Prostii! Laura spune mereu prostii, zise preoteasa de lîngă ușă. Pe cuvîntul Laurei nu poți da nimic!

— Să-mi dați voie să fiu de altă părere, răspunse clericul zîmbind. Poate că eu o cunosc mai bine pe domnișoara ca dumneavoastră. Nu spune decît adevărul. E foarte sinceră și are destulă tărie de voință să spună ce crede. Domnișoara Laura e o fată minunată și vă asigur că va avea un viitor cu mult

mai frumos decît dacă s-ar mărita cu mine. Și eu cred că viitorul acesta nici nu-i așa de depărtat.

— Ei, pe dumneata de-acum nime nu te mai poate pricepe, zise posomorît părintele.

— Cred că veți pricepe nu peste mult. Nu cred să mă înșăl. Dar acum țiu să vă mulțămesc din toată inima la amîndoi pentru larga ospitalitate ce mi-ați dat în aproape doi ani.

El le strînse mîna și ieși. Chiar atunci voia să între și domnișoara Laura.

În vremea asta, inginerul Rodean rămăsese singur cu Laura. El băgă de samă că fata păli îndată ce auzi că Vasile pleacă în sara asta. Ochii ei albaștri priveau cu stăruință în gol, păreau mai suri. Îndată ce se depărtă și preoteasa de la masă, se ridică și Laura, dar rămase locului. Doi stropi de piatră scumpă îi tremurară în genele lungi, umbroase.

Inginerul zise cu mare greutate:

— E frumos satul ăsta, domnișoară?

— De-acum n-are să mai fie frumos, răspunse repede fata, fără să se uite la el.

Răspunsul acesta îi răci deodată sufletul lui Ghiță. Își zise: «Îl iubește pe cleric». Un lung răstimp trecu în tăcere grea, apoi inginerul zise:

— Nu poți ști, domnișoară, cît invidiez pe Vasile.

— Pe domnul Murășanu? întrebă Laura cu ochii mereu în gol.

— Da, pe domnul Murășanu, zise Ghiță.

— Și pentru ce să-l invidiezi, te rog?

— Pentru că... pentru că lasă satul așa de pustiu, răspunse încet Ghiță.

Laura se întoarse acum spre el, îl privi, un zîmbet îi flutură pe buze și zise:

— Dumneavoastră, tinării, vă gîndiți numaidecît la lucruri mari! Dar de multe ori vă înșălați.

Da, îmi pare rău după domnul Murășanu pentru că va rămînea satul pustiu. Dar atîta tot! N-oi mai avea cu cine rîde, cu cine mă plimba, cu cine petrece. Atîta tot. Tăcînd, îl privi din nou, și un dulce surîs se ivi în colțul gurii.

— Numai atît? întrebă mai cutezător Ghiță.

— Dar nu e de ajuns? Vai, Doamne, crezi dumneata că e așa de puțin pentru o fată care trăiește într-un sat să aibă un tinăr cu care să vorbească? Mai ales dacă e și deștept. și vesel.

— Și frumos! adăogă zîmbind inginerul.

— Frumos? întrebă Laura privindu-l cu ochii mari. Privirile ei se odihniră cu plăcere pe fața lui Ghiță. Frumos? adaose iar. N-aș putea zice!

— Dar atunci aș vrea să știu ce fel de frumusețe îți place dumitale. domnișoară? întrebă zîmbind, dar cu teamă, inginerul.

— Ai vrea să știi?

— Da!

— Cu siguranță ai vrea să știi? Te-ar interesa? întrebă Laura învăluindu-l tot mai mult cu privirile-i albastre.

— M-ar interesa foarte mult, domnișoară, răspunse înfiorat Ghiță.

Fata veni mai aproape de el, se aplecă puțin asupra lui și zise, într-un șopot dulce, într-un fel de foșnet de mătase:

— Frumusețea dumitale.

Apoi se învîrti într-un călcîi și alergă spre ușă. Dar în clipa aceea ieși clericul Vasile Murășanu, și îndată, și părinții fetei.

Nu peste mult pe cei doi tineri îi ducea repede spre gară o căruță care suna uscat și tare din toate încheieturile. Aproape jumătate drumul tăcură. Apoi, ca și cînd s-ar fi gîndit amîndoi la același lucru, se priviră, zîmbiră, și Ghiță îi zise:

— Ştii vestea cea mai nouă ?

— Dacă-mi vei spune ! zîmbi clericul.

— Domnişoara Laura mi-a spus că-i place de mine.

— Şi mie ! zise Vasile.

— Că-i place de tine ? întrebă uluit inginerul.

— Nu, de tine. Ai văzut cînd mi-a pus mîna pe gură ? Ei, atunci mă făcusem că vreau să spun ce-mi şoptise cu puţin înainte.

— Cînd şopteaţi ? întrebă inginerul în culmea agitaţiei.

— Da.

— Şi ce ţi-a spus ?

— Că eşti frumos !

— Auzi, aci ! făcu, înroşindu-se, inginerul.

— Hei, dragă domnule Rodean, nu trebuie să te miri. Laura e aşa : sinceră totdeauna. Nu înţălege să ascundă nimic. De cînd o cunosc mi-am făcut convingerea că fata asta niciodată nu va fi în stare să înşale pe cineva ; nici pe bărbatul său. Mai mult : cred că nici nu-i va trece prin gînd vrodată aşa ceva.

Apoi tăcură iar pînă ce se zări gara.

— Ştii ce m-am gîndit ? întrebă iarăşi Rodean.

— S-auzim ! răspunse cu veselie Vasile.

— Eu am s-o cer de nevastă pe domnişoara Laura.

— Aşadar se împlineşte ! strigă cu bucurie clericul.

— Ce se împlineşte ? întrebă inginerul.

— Profeţia mea ! Eu le-am profeţit părinţilor fetei că domnişoara Laura va avea mai frumos viitor dacă nu se va mărita după mine, zise clericul. Apoi el îi istorisi scena grea ce-o avusese în casă cu părintele Pop.

Își cumpărară bilete, se urcară în vagon, și pînă acasă Vasile se gîndi la Elenuța, iar inginerul Rodean, la domnișoara Laura.

Săracele tinerețe!

Cît de departe erau de amîndoi mizeriile familiei Rodean! Fiecare din cei doi tineri vedeau mereu numai viitorul lor, fericirea lor; își făceau planuri mari, în care erau numai ei și cele două fete. Nimeni altul! Cîte suferințe nu avusese să îndure inginerul Rodean mai ales din ziua de 25 faur încoace, dar unde erau ele acum? Nici o urmă nu li se vedea, nu li se simțea în sufletul lui. Sufletul acesta era luminos, înduioșat, fericit. Era izvor nesecat de lumină și căldură, de voință și de viață. Deși văzuse, îngrozit, atîtea înfrîngeri, el se credea acum neînvins.

Binecuvîntate tinerețe! Din voi se primenește mereu viața ca din izvorul de munte undele clare și săltărețe, pline de cîntece, ale părăiașului. Ce-i pasă izvorului că apa lui, limpede ca lacrăma, se va tulbura, se va umple poate de gunoaie cu cît se va depărta mai tare de obîrșie, cu cît va vedea mai multă lume! El zbucnește mereu din stîncă, vrăjit de lumina soarelui, de strălucirea nestematelor în care scînteiază undele frînte, vrăjit de cîntecele dornice de drum, de alergare!

XVIII

Opt ani trecură de la cele povestite pînă aici. Într-o dimineață, cețoasă și rece, de pe la sfîrșitul lui octombrie, o trăsură cîrni pe calea plină de bolovani care ducea la Văleni. Caii se opriră din trap, mergeau în pas obosit, iar trăsura începu să hur-

duce, săltînd în toată clipa de pe perne pe străinul înfășurat într-un enorm pled de lînă sură. Drumul era mîncat de gropi pline cu cir, pline cu apă murdară, era sămănat cu bolovani rotunzi de piatră de rîu. De amîndouă părțile se desfăceau livezi strîmte, arse de brumă, în care, unde și unde, păștea vreun cal, care, la zgomotul trăsurii, își nălța capul, privind cu tristeță spre drumeți. Apoi grumajii slabi se întindeau din nou spre pămînt, și calul păștea mai departe. Pe lîngă drum, de partea cealaltă, pe sub poalele munților, straturi groase de brumă albă acopereau încă livezile. Se auzea și șopotul unei văi, care răsări numaidecît înaintea drumeților, purtîndu-și apele tulburi, îngroșate de nămol alburiu, și, de aici nainte, drumul ținu mereu cursul văii.

Case începură să răsară de o parte și de alta a drumului ; acoperișul de șindrilă al multora era nereparat de ani, înnegrit, putred, spart pe alocuri. Roțile de la piue stăteau cele mai multe încremenite, înnegrite. Rar se auzea «toc-tocul» de care satul era plin altădată Totuși, cu cît înainta trăsura, trecea tot pe lîngă mai multe piue care umblau, dar băteau obosite abia din trei rar din șase lăstare, din șase «săgeți». Mai mult de doi-trei oameni nu se zăreau pe lîngă piue. Grămezile de piatră nu se mai vedeau de departe, ca mai demult, mici grămăjoare începute așteptau să fie, cît de curînd, măcinate. Oamenii se purtau în silă pe lîngă piue, murdăriți de tină, de stropi alburii pe hainele jilave, pe față.

Negurile pluteau grele pe pădurile de pe coaste, se coborau, cernîndu-se repede și mărunt, pînă în vale, învăluiau pe cîteva clipe casele, piuele, oamenii, roind din nenumărate țintișoare sure ; apoi acoperișurile negre se iveau din nou, negura se trăgea spre matcă, încețoșînd pădurile, pe care se aplecau și iar se ridicau, întruchipînd forme ciu-

date. Pe alocuri uriașii albi, lînoși, se plecau atît de tare, încît atingeau creștetele brazilor.

Aerul era plin de umezeală rece; soarele nu se zărea, nu putea pătrunde prin negurile groase.

In intervale depărtate trăsura trebuia să ferească pe drumul strîmt: trecea cîte un car care ducea piatră la piue. Omul care mîna îndemna a silă boulenii, și dacă uneori cădea vreun brus de piatră, îl lăsa în tina drumului. Mai des se întîlneau băietași care aduceau piatră în coșurile dăsăgite pe spinarea cailor. În răstimpuri se zărea cîte un grup de patru-cinci băieși, care veneau cu uneltele de lucru, cu gazornița în mînă, plini și ei de tină, răspîndind miros de pămînt proaspăt, mirosul pișcător pe care-l aduc oamenii din sînul pămîntului. Ei veneau, ca de obicei, tăcuți, împroșcînd de sub cizme stropi de noroi și de apă murdară: nu se mai uitau unde calcă.

Unde se întîlneau cele trei văi din Văleni, în centrul satului, nu mai era furnicarea obișnuită de altădată, totuși, aici «toc-tocul» piuelor se auzea mai des.

Omul din trăsură, văzînd ulițele aproape pustii, zise vizitiului de pe capră:

— Mi se pare, oamenii n-au fost înștiințați că sosesc astăzi. Nime nu se vede să m-aștepte.

El vorbea c-un pronunțat accent străin, italienesc, pe «ă» nu-l putea pronunța. În vreme ce vorbi, își dezvălui fața din pledul gros de lînă și-și arătă mîncăturile de vărsat care-i bătuceau obrajii și ochiul stîng, chior, tulbure, încruntat.

— Ba da, domnule Paul, oamenii v-așteaptă; cel puțin treizeci de băieși v-așteaptă, răspunse c-o voce închisă omul de pe capră. Dar pe vremea asta spurcată stau în casă, adaose el îndată.

Străinul avea pentru ce se teme. Venea acum pentru a cincea oară în Văleni în răstimp de-o jumătate de an, şi totdeauna, pe cînd sosea, băieşii din Văleni îl aşteptau în grupuri pe la portiţe, mai ales înaintea birtului lui Spiridon. Dar acum uliţele erau aproape pustii, şi naintea birtului, abia vreo zece bărbaţi.

Domnul Paul se coborî, după ce răspunse foarte binevoitor celor vreo zece băieşi, trăsura întră în curtea birtului, iar el se apropie de grupul de oameni. strînse pe rînd mîna tuturor şi întră cu ei în birt. Şezură la o masă, străinul porunci bere şi zise:

— Numai atîţia sînteţi? Se vede că n-aţi aflat cu toţii de sosirea mea.

— Ba am aflat, începu un băieş, şi tovarăşii trebuie să sosească îndată.

Bărbaţii ciocniră paharele cu «domnul Paul», băură, îşi şterseră mustăţile şi rămaseră în tăcere. Un fel de teamă de necunoscut, o tristeţă se vedea pe feţele şi în ochii lor

— Dumneavoastră faceţi foarte bine că v-aţi hotărît să veniţi cu mine, începu domnul Paul. Tovarăşii dumneavoastră care au venit înainte fac parale frumoase Peste cinci coroane poate cîştiga la noi un băieş harnic. Asta zic şi eu că-i plată, nu ca la dumneavoastră! la să-mi spuneţi, cît puteţi cîştiga aici la săptămînă? Cinci-şase zloţi, în cazul cel mai bun, nu-i aşa?

Oamenii tăcură; alţi băieşi începură să între în birt, să se apropie de masă, şi cu fiecare domnul Paul dădea mîna. Spiridon aducea tot mereu cîte un pahar.

— Noi, începu un băieş, ne-am hotărît aşa, că pentru atîta plată nu venim. Adevărat că cinci coroane e plată destulă, dar trebuie să munceşti pentru ele ca un bou, ziua-noaptea. Apoi, la dumnea-

voastră e prea scump traiul. Aproape tot ce cîştigi trece la «magazin». De, ne mai scrie şi nouă cîte cineva de pe acolo ; apoi, vreo cinci inşi s-au şi întors acasă.

— Nu cîştigă, bădicule, cine bea, cine nu cruţă ; vin acasă oamenii cărora nu le place lucrul, se grăbi să răspundă străinul.

— Nu s-ar putea spune, zise acelaşi om ; iacă, de pildă, Bumbea şi Roşca sînt dintre cei mai buni băieşi ; îi ştim noi, şi totuşi au venit acasă. Acuma, noi ne-am hotărît că venim numai dacă ne plătiţi nu după metru, ci după ceas. De aceea sînt hocmani, să-l vadă pe cel ce tîndăleşte şi să-l dea afară. Între noi, care ne-am hotărît să venim, pe lîngă o plată după ceas, nu se află unul care să fie rău băieş ori să nu-i placă lucrul. Pentru muncă de douăsprezece ceasuri noi cerem patru zloţi în banii noştri. Apoi cheltuielile de drum încolo şi încoace.

Un murmur de aprobare trecu printre băieşii care erau, acum, aproape în număr de treizeci.

Se începu apoi o nesfîrşită tîrguială ; străinul încerca să zbată [1] din preţ, băieşii nu se lăsau ; vorbeau trei-patru deodată, cu vocea tot mai naltă : paharele se umpleau tot mai des cu bere, fumul de tutun se închega în nouri tot mai groşi. Uneori străinul se ridica de la masă, se făcea că pleacă, dar se aşeza iarăşi pe scaun. Către amiază erau învoiţi cu trei zloţi pentru douăsprezece ceasuri, dar domnul Paul mai stăruia să cadă şi cheltuielile de întors. Celor care se duseseră pîn-acum le-a plătit drumul numai încolo.

— Atunci mergem mai bucuros la Petroşeni, zise un băieş. E mai aproape, şi băieşii sînt acolo destul

[1] *A zbate* — a reduce, a scădea din preţ prin tîrguială.

de bine plătiți. Ce să ne pornim pînă la Moldova, pînă la granița Moldovei.

Mai mulți începură să stăruie pe lîngă propunerea să meargă la băile de cărbuni din Petroșeni. Străinul asculta cu băgare de samă povestirile lor și înțelese că la băile acestea s-au dus pînă acum destui muncitori din Văleni. El se ridică, le făgădui și cheltuielile de întoarcere, bătu palmele tuturor, apoi le zise :

— Acum să vă pregătiți repede. Afară de trăsura cu care am venit, mai sînt cinci căruțe, și la ceasurile două plecăm.

În birt erau acum și femei destule, soții de-ale băieșilor care aveau să plece la băile de cărbuni din granița Moldovei. Vălenarii spuneau așa «granița Moldovei», dar băile de cărbuni erau pe pămînt moldovenesc, nu în Ardeal. Femeile veniră, cînd una, cînd alta, să audă cum se vor înțelege cu «domnul Paul» bărbații lor ; unele doreau, din toată inima, să nu se poată ajunge cu prețul și să le rămînă bărbații acasă, dar cele mai multe fură bucuroase c-au ajuns la un înțeles.

Ele se depărtară împreună cu bărbații pe la casele lor, ca să facă pregătirile de plecare. Nu prea aveau să mai adune multe lucruri, deoarece, încă din ziua premergătoare, dăsagii erau plini.

Înainte de ceasurile 2, douăzeci și opt de băieși din Văleni erau gata de plecare cu «domnul Paul». Ei așteptau, cu nevestele, cu copiii, lîngă ei, așteptau triști și posomorîți să sosească cele cinci căruțe din Văleni, plătite de «domnul Paul» să-i ducă pînă la gară. Rar spuneau o vorbă nevestelor, iar copiii mai răsăriți priveau cu tristeță la negura ce se învăluia mereu deasupra pădurilor apropiate.

În urmă, cele cinci căruțe sosiră, împroșcînd cu stropi mari de cir în toate părțile ; bărbații porniră

în silă dintre copii, de lîngă neveste și se urcară în căruțe. Femeile începură să plîngă, copiii mai mărunței se lipeau de hainele lor: cele cinci căruțe și trăsura porniră.

Cu sufletele pustii, cu copiii mai mărunței de mînă, femeile se întoarseră, încet-încet, spre casă.

Din primăvară Paul Marino era cunoscut în Văleni sub numele de «domnul Paul».

Străinul acesta, cu obrajii mîncați de vărsat, stătuse în orașul din apropierea Vălenilor, înainte cu vreo nouă ani, cîteva luni de zile. Nime nu știa cine era, de unde era; presupuneau cei mai mulți că-i foarte bogat, c-ar avea de gînd să cumpere băile de aur din Văleni și din jur. Dar nu cumpără nici baița cea mai mică, ci, puțin după ce se așezase în oraș, cînd dintr-un sat, cînd dintr-altul, plecau oameni la niște băi de cărbuni din granița Moldovei. Plecau însă puțini, băile pe-atunci erau pe-aici destul de bune și, cu toată stăruința străinului cei mai nevoiași se înduplecară să și părăsească satele. Atunci, într-o bună dimineață, orășenii se pomeniră că Paul Marino nu e nicăiri. Vorbiră un răstimp despre el, apoi îl uitară.

După căderea «Arhanghelilor», băitul în Văleni începu să deie îndărăpt. Adevărat că bieșii, hocmanii și tot personalul de la «Arhanghelii» se împărți pe la alte băi din Văleni, căpătară de lucru. Dar nici «Pintenul», nici «Vlădeasa», nici alte băi din sat nu se mai puteau asemăna cu «Arhanghelii». Piatra era mai săracă, banii se împuținaseră la toți care fuseseră odată angajați la «Arhanghelii». Minerii, «mînătorii», personalul de pe lîngă piuele lui Iosif Rodean, cu banii ce-i cîștigau la «Arhanghelii», lucrau la alte băi, cei mai mulți aveau părți, unii și la două și la mai multe băi. Împuținîndu-li-se venitele, ei nu mai puteau să facă plățile săp-

tăminale băieșilor; cele mai multe mine din Văleni se lucrau cu muncitori tot mai puțini din an în an. În unele, vinele pe care băiseră în anii cei buni se isprăviră, trebuiau bătute galerii nouă, cu cheltuieli mari, și an de an lipsa banilor se simțea tot mai tare în Văleni. Unele fură părăsite, după ce ani întregi se lucraseră cu bani luați pe datorie.

În vreme de opt ani cei mai mulți dintre fruntașii vălenarilor își mîncară nu numai banii adunați în vremile bune, ci se mai înglodară și în datorii.

Erau, nu-i vorbă, și de-aceia care legau paraua cu zece noduri: aceștia rămăseseră acum boierii satului; dar ei băiau în măsură foarte mică, și numai unde, cît de cît, tot mai țîrîia un strop de aur.

Într-o dimineață din primăvara anului al optulea de la căderea «Arhanghelilor», Paul Marino se arătă în Văleni și, după o zdroabă de două zile, reuși să ducă cincisprezece băieși din sat. De atunci mai veni de cinci ori, și de toți erau aproape la o sută băieșii pe care îi dusese la minele de cărbuni din granița Moldovei.

Oamenii îi ziceau «domnul Paul», unii îl binecuvîntau, alții îl afuriseau. Ei băgară de samă că trebuie să se miște, să vadă de alte cîștiguri, pentru că în Văleni traiul era tot mai greu din zi în zi.

Dintre cei care nu voiau să meargă cu Paul Marino, cei mai mulți se duceau la Petroșeni. Dintre băile mai mari se mai lucrau în Văleni numai «Pintenul» și «Vlădeasa», apoi vreo douăzeci, douăzeci și cinci mai mărunțele. Chiar la cele două pomenite piatra era, anul acesta, așa de săracă, încît abia-și scoteau proprietarii cheltuielile lucrărilor.

După ce nu se mai văzură cele cinci căruțe care duceau pe băieșii din Văleni, oamenii care erau pe drum intrară în case ori în birtul lui Spiridon, și ulițile deveniră iarăși pustii.

Rar trecea vreun car încărcat cu piatră ; unde și unde se auzea «toc-tocul» piuelor În răstimpuri depărtate, pe drum se zărea cîte-o femeie, care venea cu pașii mărunți spre prăvălia lui Spiridon. Femeile erau tot așa de curat îmbrăcate ca și pe vremile cele bune ; purtau și acum ghete, dar fețele lor erau mai palide, și din ochii lor, puțin obosiți, se putea citi un fel de silă. Ele intrau în prăvălie, tîrguiau repede, ieșeau, nici nu se putea ști de au ceva în traiste, așa era de puțin tîrgașul pe care-l duceau acasă.

Dintre femeile care veneau să tîrguiască erau mai multe dintre acelea ai căror bărbați erau duși în străini. Mulți dintre băieșii care munceau în mari depărtări de Văleni trimiteau destul de des bani acasă, dar erau și de aceia care îi tocau în birturile de pe acolo, iar femeile și copiii acasă trăiau din împrumuturi.

În birtul lui Spiridon intra, din cînd în cînd, și vreo femeie care, și la intrare, și la ieșire, ascundea ceva cu stăruință sub șorț Se înjghebară în Văleni vreo patru tovarășii de «vecine», care își duceau băutura cînd la una, cînd la alta și-și petreceau Dar nu mai beau vin, ci rachie. Spiridon, de mulți ani acum, aducea tot mai puțin vin și bere și tot mai multă rachie.

XIX

Cînd cele cinci căruțe care duceau pe băieșii din Văleni durăiră pe lîngă curtea fostului primar Vasile Cornean, din cramul care era lîngă piue se auzi un geamăt greu, de om ce moare, și lucrătorul care se holba prin gard la cei ce treceau fugi în grabă

la cram. În curtea fostului primar se învîrtea încet o roată de piuă și trei «săgeți» izbeau pe rînd cu măselele lor de cremene. Măcinau piatră de la «Vlădeasa», unde fostul primar avea două părți. Lîngă piue erau două grămăjoare de piatră mărunțită de ciocan; încolo, curtea era pustie. Cîteva găini ciuguleau doar prin curte.

Cramul în care intră lucrătorul era o întruchipare din bîrne înnegrite de vremi, nespoite, netencuite, avînd o singură cameră pătrată. Două ferestruici cît palma mijeau somnoroase. Înlăuntru era o masă mică, veche, în mijloc, o laviță pe lîngă un părete, iar de partea cealaltă, un pat cioplit din topor, fără nici o formă. În cram mai era o mică sobă de fier, care privea prin ferestruța ușii dintr-un ochi de jar. Părea în semiîntunericul cramului un mic monstru negru, care pîndea de lîngă păretele din fund. Pe jos erau împrăștiate așchii murdărite de tină, bucățele de zdrențe și se părea că niciodată nu se mătura aici, atît era de mult gunoiul. Aerul era greu și acru în cram. De mulți ani ușa cramului era mereu închisă, dar mai nainte vreme, pe cînd «Arhanghelii» era baie vestită, cramul era mai aerisit, mai curățit, mai luminat cu mult ca acum. Pe atunci camera asta slujea de scurt repaos personalului angajat la piuele lui Cornean. Intrau — perindîndu-se — cîte unul, cîte doi, și dormeau aici cîteva ceasuri. De multe ori se făceau și chefuri în camera asta, și poate se întîmplaseră aici, în vreme de noapte, și alte ticăloșii.

Cînd deschise lucrătorul ușa, din pat se auzea același geamăt, mai stins acum.

— Întoarce-mă. Visaloane, întoarce-mă, că mă aprind, zise în silă, șuierător, întretăiat, omul acoperit c-un țol învechit și ros.

Visalon se apropie de patul în care, întins pe spate gemea mereu un om înjunghiat de dureri. Ochii lui priveau cu spaimă la Visalon, ochii aceia tulburi ardeau de friguri sub fruntea îmbrobodată de sudoare. Obrajii lui erau căzuți adînc, erau acoperiți de-o barbă sură, nerasă de luni de zile. Pieptul i se ridica des, și de cîte ori se auzea respirarea scurtă, șuierătoare, omul făcea : «Aio-aio-aio ! Mă arde, mă arde, mă arde !»

Visalon se aplecă asupra lui, omul se prinse cu brațul stîng de după grumajii lui Visalon, și acestuia, în mare silă, îi reuși să-l întoarcă puțin pe partea stîngă.

— Așa, să mă ții, să nu mă lași... Aho ! făcu scheletul cel bărbos privind mereu cu spaimă la Visalon.

Acesta scormoni puțin așternutul, îl mai sprijini un răstimp pe bolnav să rămînă pe partea stîngă, apoi îl lăsă, între gemetele acestuia, iarăși pe spate.

De zăcutul îndelungat, bolnavului i se rănise tot spatele, și deseori rănile îl ardeau așa de îngrozitor, încît striga ca din gură de șarpe. Uneori Visalon, sluga, auzea geamătele lui disperate, de alteori se făcea că nu aude, ci arunca numai priviri mînioase spre casa fostului primar.

Bolnavul se mai liniști puțin și neluîndu-și privirile înfrigurate de la Visalon, îl întrebă, cu vocea scăzută, puțină :

— Au trecut căruțe multe adineaori, cine au fost ?

— Băieși de la noi, răspunse Visalon, fonfănind pe nas.

— Iar se duc ? întrebă cu aceeași oboseală bolnavul.

— Iar !

— La Petroșeni ?

— Nu, la granița Moldovei, îi duce domnul Paul, răspunse în silă Visalon.

— Mulți? întrebă bolnavul abia auzit.

— Vro treizeci. Cred că de-acum mai n-or mai fi băieși în Văleni, răspunse sluga ieșind și închizînd ușa

Bolnavul începu să geamă din nou, neîntrerupt. Cine trecea pe lîngă cram și nu știa cine-i înlăuntru se oprea mirat, privea în jur și-l străbătea un fior. Cramul părea că vuiește adînc, gros, dar încet, alteori părea că înlăuntru își face rugăciune un evreu.

Visalon își văzu de lucru pe la piue. Era un om trecut de vîrsta jumătate, destul de slab legat, se purta cu silă de ici pînă colo, își aprindea mereu luleaua și bombănea neîntrerupt. Din cram gemetele se auzeau cîteodată mai tare, dar sluga se făcea că nu le aude, ci privea cu ciudă spre casă și fonfănea încet: «S-o ia dracu de muiere! Nu mai vine!»

Nu mai venise «muierea» de cu dimineață, lui Visalon nu-i lăsa decît un bruș de pîne Se însăra, și nu mai venea, nici să-i deie demîncare, nici să mai între și ea în cram, să-l ajute pe bolnav.

Începu să cadă tot mai deasă însărarea, cînd în urmă se auzi scîrțîind portița de la curte, o femeie voinică se deslușî apropiindu-se de pine, deschise ușa cramului și întră.

— Nu se poate! fură cele dintîi cuvinte ale ei, în vreme ce își duse o batistă la nas. (În cram aerul era infectat și de mirosul de putrezime ce se desprindea din ranele de pe spate ale bolnavului.) Nu se poate, ți am spus eu că nu se poate! începu din nou femeia pe-o voce tot mai naltă. Uf, s-o fi luat dracul de viață! Zice că partea ta de pădure e scrisă și acum pe tată-tău și deci împrumut nu se poate lua pe ea. Întîi trebuie s-o destabulezi, trebuiesc rugări, trebuiesc scrisori, alergări, cine muma dracului să

le facă? Tu putrezești, putrezești, nu mai mori! țipă femeia

— Dochiță... gemu omul, cu privirile înnebunite ațintite asupra muierii.

— Da, tu mi-ai mîncat viața! izbucni cu furie femeia. Bani nu mai căpătăm, tu nu te mai miști, nu te mai miști! Bărbații pleacă la lucru, chiar azi s-au dus vro treizeci, pleacă și muncesc și trimit bani acasă. Tu nu te miști și nici nu mori! Uf! făcu ea cu scîrbă, învîrtindu-se într-un călcîi.

Ieșind din cram, urcă repede scările, descuie ușa, intră în casă, aprinse o lumînare, căută ceva într-un dulap, apoi stingînd lumînarea, ieși repede din casă, din curte. Ea mergea la birtul lui Spiridon s-aducă băutură și mîncare. Mergea veselă, deși nu mai era așa de ușoară ca mai nainte. Se îngrășase în acești opt ani, formele ei i se muiară, i se dăbălară puțin, totuși era destul de tînără încă. Mințise, ca de-atîtea ori, pe Vasile Cornean că n-a căpătat bani. Căpătase, și chiar de-aceea se grăbea la crîșmă s-aducă acasă bunătăți. Îi reușise să înduplece pe-un băieș tînăr, necăsătorit, cu care ținea relații păcătoase de doi ani, să nu se ducă cu ceilalți băieși la băile de cărbuni din granița Moldovei. Și, desară, și-l avea la cină, în casele din care-l izgonise pe fostul primar Vasile Cornean. De vreo trei ani îl mutase pe bolnavul, care nu-și putea mișca toată partea dreaptă, în cram. Ea-i spusese atunci cu nerușinare: «Miroși greu și umpli toată casa!»

Pe-atunci Cornean avea încă puține răni, dar Dochița voia să scape de el, să nu-l mai vadă. Apoi, în casă, avea mereu întîlniri cu alții. În cram nu intra decît cînd trebuia să vorbească cu bărbatul despre vreun nou împrumut, despre vreo nouă vînzare. Afară de casă și de părțile de la «Vlădeasa». Dochița îi vînduse toată averea fostului societar de la

«Arhanghelii», fără ca el să știe ceva. Lui, după ce cu chiu, cu vai își punea iscălitura cu mîna stîngă, îi spunea totdeauna că «tîrgul nu s-a putut face»; ori «împrumut nu căpătăm». Într-adevăr, ea nu vînduse averea, ci numai o pusese zălog pentru datorii, dar ea la averea zălogită nici nu se mai gîndea. știa că-i pierdută și mai rămînea lîngă fostul primar numai pentru casă și curte și pentru cele două părți de la «Vlădeasa». Cînd va fi isprăvit și cu acestea, pe-aci ți-e drumul!

Deznădăjduită se arăta Dochița numai pînă ce era lîngă Cornean. Pe el îl ura pentru că sărăcise și ologise, se scîrbea de el pentru că nu mai murea odată. Dar foarte rar deschidea ușa cramului, și atunci totdeauna îi spunea vorbe amare nenorocitului. Cît ce ieșea din cram, era altă femeie; era veselă și dornică de viață, bătîndu-și joc de toată lumea care o judeca cu asprime pentru purtarea ei cu fostul primar.

Vasile Cornean, ani de-a rîndul, trăi dintr-o nădejde: să pună o dată mîna pe bani mai mulți, să-l ducă pe el la un «doctor vestit». Avea convingerea că este undeva un «doctor vestit» care ar fi putut să-l însănătoșeze. Dumnezeu știe de unde îi venise gîndul acesta, dar el ar fi fost gata să-și vîndă tot ce avea, să facă rost de bani să-l ducă pîn' la doctorul acela. Și astfel el iscălea orice-i dădea Dochița de iscălit. Femeia, atunci, se arăta că numai pentru sănătatea lui vrea să vîndă cîte ceva, ori să ieie împrumuturi.

Încă pînă boli sus, în casele sale, el înțelese că Dochița nu-i mai era credincioasă. Avu suferințe mari, țintuit în pat, credea că înnebunește cînd auzea rîsul răsunător al femeii în curte, ori chiar în vreo cameră vecină. Dar suferințele trupești fură mai mari decît chinurile ce izvorau din necredința

femeii El, încet-încet, după torturi de ani, păru că se împacă cu gîndul ăsta. Numai să poată ajunge odată la «doctorul acela vestit».

După ce femeia îl mutase în cram, începu să-l părăsească și credința în însănătoșire. Acum mai rămăsese c-o singură dorință : să nu-l ardă rănile ce-i umpleau spatele. Dar el văzu în grabă că, de pe partea Dochiței, putea să putrezească. Veneau rudenii de-l primeneau și-i schimbau așternutul, iar de arsurile din spate îl mai ușura sluga, Visalon. ajutîndu-i uneori să steie puțin pe partea stîngă. El își blăstăma soarta, și în clipele de nebunie, cînd mai credea că se va însănătoși odată, știa că are s-o omoare pe Dochița.

Femeia, după ce apucă pe uliță, spre birtul lui Spiridon, nici nu se mai gîndi la mortul de acasă. După obiceiul ei, începu să sîsîie o melodie de romanță, grijind din cît putea să nu se întine.

Cînd ajunse naintea birtului, se însărase binișor, și cum era și ceață, la patru pași nu mai puteai deosebi bine figurile omenești. Dochița, apropiindu-se, auzi o voce groasă întrebînd de pe treptele birtului :

— Care-i acolo, mă ?

Femeia se opri, recunoscu glasul bădicului Ionuț Ungurean. La întrebarea lui se mișcă ceva pe lavița care era față în față cu birtul, lîngă păretele casei de peste drum. Nimeni nu răspunse la întrebarea bădicului.

— Care-i acolo, mă ? întrebă din nou Ionuț Ungurean.

— Un străin, răspunse cineva din întunerec ; era vădit că încearcă să pronunțe rău romînește, ca să nu fie descoperit.

— Ce străin ? întrebă repede bădicul.

— Un călător prin lume, răspunse pocit aceeași voce.

— Si de unde vii? zise iar bădicul.

— De la Țara Rumunesc! răspunse vocea din umbră.

Bădicul porni prin tină, se apropie de bancă, și cînd fu aproape, începu să rîdă spart:

— Of, să te fi luat dracu, Ilarie! Tu erai? Ia vină puțin la lumină, să te văd mai bine!

Omul își ridică dăsagii în spate și porni după bădicul. Mergea în silă. Cînd ajunse la treptele de la intrarea birtului, omul se opri.

— Ci vino, frate Ilarie, să te cinstesc c-un păhar de vin! Domnul te-a adus în pace! zise cu căldură bădicul luîndu-l de braț și ducîndu-l pe trepte.

În lumina din birt omul privi uluit în toate părțile. Era rușinat și nu știa ce să facă. Era într-adevăr fostul hocman de la «Arhanghelii», Ilarie, care numai de două luni părăsise Vălenii să-și încerce și el norocul la băile de cărbuni din «granița Moldovei». Îi era rușine că se întoarce așa de în grabă și plănuise să intre pe înnoptate în Văleni, să nu-l vadă nimeni, să nu știe nimeni c-a venit. Dar, ajungînd la banca din fața birtului, el trebui să poposească: era rupt de foame și de oboseală.

În grabă se strînseră cei din birt în jurul omului plin de tină și cu hainele înnegrite de pravul de cărbuni. Îi strîngeau mîna, îl priveau cu mare curiozitate, ca și cînd nu l-ar mai fi văzut de-un șir de ani. Întrebările începură să curgă îndată, dar peste toate se ridica glasul gros, hodorogit al bădicului, care, trăgîndu-l mereu de mînecă pe Ilarie, zicea întruna:

— Unul merge, altul vine; unul merge, altul vine! Așa-i rîndul lumii!

Bădicul făcea aluzile la băieșii care plecaseră azi după prînz.

— Nu te-ai întîlnit cu ei? întrebă un bărbat ca de 35 de ani, care stătuse toată ziua în cumpănă: de-a făcut bine ori rău că nu s-a dus şi el în străini.

— Nu, am venit peste munte, răspunse în silă Ilarie.

Bădicul, nelăsîndu-l de mînecă, îl duse la o masă, îi arătă un scaun şi-l făcu să şadă. Vreo zece băieşi se strînseră în grabă în jurul mesei şi poronciră băutură. Erau dintre băieşii care stătuseră în cumpănă să meargă, sau nu cu «domnul Paul». Ei, după ce rămaseră, nu se duseră acasă, ci începură să beie, de năcaz, ori de voie bună, nu s-ar putea şti, în birtul lui Spiridon. Bani aveau, căci fiecare, ca să fie pregătit, împrumutase bani de călătorie.

Bădicul Ionuţ dădu de ei aici, în crîşmă, îndată după ce plecaseră cele cinci căruţe. El ieşise să plece acasă, îngrozit de întunerecul ce se lăsa, cînd îi descoperi pe Ilarie.

Acum bădicul porunci brînză, slănină, pîne pentru drumeţ şi o păreche mare. Se uita cum îmbuca de cu lăcomie Ilarie, umplea paharele, rîdea, zicînd mereu:

— Ce să-i faci! Unul merge, altul vine! Aşa-i lumea asta!

După ce-şi mai astîmpără foamea, Ilarie începu să povestească, răspunzînd la nenumăratele întrebări ce-i puneau băieşii. Vorbi întîi cu silă, cu stîngăcie, de drumul lung, de păduri fără sfîrşit, de «lei», de «para», apoi, părînd că-i cade tot mai mult povara de pe trup, le povesti cu multe amănunte toate mizeriile de la băile de cărbuni: muncă grea, superiori neînduraţi, trai scump şi prost, locuinţă — nişte colibe; nici biserică, nici popă, nici sat, ci păduri şi iar păduri în toate părţile, cît vezi cu ochii.

Băieșii îl ascultau c-o mulțumire, c-o satisfacție tot mai adîncă, cereau mereu vin, și veselia creștea mereu în birtul lui Spiridon ca-n vremile cele bune.

Bădicul Ionuț Ungurean asculta cu gura căscată; se mira, ocăra, se cătrănea, dar de pahar nu-și uita. Bea mereu, cu sete.

El era acum alb cum îi oaia. Obrajii i se încrețiseră, dar rămaseră mereu roșii, mai ales dacă bea două-trei pahare de vin bun. Vin bun el însă nu mai avea acasă în pivniță, și chiar pentru două-trei paharele el trebuia să vie pînă la Spiridon. Și făcea drumul acesta, destul de lung, de multe ori pe zi. S-ar putea spune că, mai ales de vreo cinci ani încoace, singura lui ocupație era să se plimbe de acasă pînă la birtul lui Spiridon. Oricît se temea de ger, oricît se învinețea, el făcea cu regularitate drumul acesta și în puterea iernii. Îi era mai ușor, de altfel, căci se subțiase foarte mult; burta lui dispăruse, dar cu cît se usca, părea că are o sete tot mai cumplită. Adevărul era că niciodată nu se sătura de băutură, bea pe datorie, și Spiridon nu-i dădea decît cu măsura cea mică. Ajungea de multe ori în ceartă cu birtașul, de obicei pentru că nu-i plătea cu lunile nimic, și Spiridon îl amenința că nu-i mai dă de băut. Acum, însă, plăteau băieșii care avuseră de gînd să meargă la băile de cărbuni, bani aveau, și Spiridon umplea mereu masa cu sticle pline. Ei se bucurau din toată inima că nu se duseseră peste graniță și și-ar fi băut bucuros banii pînă la cel din urmă. Priveau fericiți la Ilarie și-l îndemnau să le povestească mereu. Acesta, obosit de drum, se ameți în grabă și nu mai așteptă îmbiatul lor.

Larma veseliei creștea mereu, ceasurile treceau repede. Ochii bădicului începură să strălucească.

— Hei, măi băieți, dacă s-ar mai întoarce odată vremurile «Arhanghelilor»... zise el într-un rînd, neputîndu-și ineca un oftat adînc.

— Se vor întoarce, bădicule! strigă cu putere un băieș. Uite, eu zic să nu ne mișcăm de aici pînă-n zori! Să facem un chef ca-n zilele cele bune!

Propunerea băieșului fu primită cu urale îndelungate, cu bătăi în palme.

În clipa asta ușa birtului se deschise, și în prag apăru un om îmbrăcat în haine nemțești, vechi, purtate; pantalonii slobozeau doi genunchi largi și erau stropiți de tină pînă sus. Obrajii lui veștezi, învinețiți și de frig, erau căzuți înlăuntru; o deprimare, un fel de deznădejde se desprindea din fața omului, care, luîndu-și pălăria, descoperi o chelie mare, pămîntie. Ochii lui erau căzuți în cap, erau stinși. Dar, oprindu-se în pragul birtului și auzind uralele, ochii lui se umplură îndată cu sclipiri de bucurie, un zîmbet larg îi schimonosi fața îmbătrînită și, pornind spre masa celor ce-și petreceau, începu să cînte, pe o voce de bas răgușită:

«Și voioși,
Bucuroși,
Cu curaj, nainte!
Ura! Ura!»

Alte urale izbucniră acum de la masă. Toți cei zece băieși se sculară, îmbiindu-l să șadă.

— Poftește aici, domnule advocat! Poftește aici! ziceau ei mereu.

Fostul universitar Ungurean strînse mîna băieșilor, se apropie de bădicul Ionuț, îl bătu cu mîna pe umăr.

— Ehei, zise el zîmbind, în bun loc ai ajuns! Mama m-a trimis să te caut la biserică, da' biserica am găsit-o încuiată!

Rîse bădicul, și băieșii, și-i astupară repede gura advocatului c-un pahar de băutură. El șezu, privi c-un fel de încruntare la părechile de pe masă, își umplu din nou paharul, îl sorbi, îl umplu iar și-l înghiți cu aceeași sete.

— Uf, făcu el, îmi pare că i săcetă în mine!

Bădicul clipi vesel din ochi, și acum, a patra oară, îi umplu el paharul.

Ungurean tînărul văzu îndată că el trebuie să se grăbească cu băutura ca să-i ajungă pe ceilalți, ca astfel să nu se strice petrecania. El începu să-l laude pe Ilarie că s-a întors la dulcea vatră părintească, că-s nebuni toți aceia care iau lumea în cap, căci veșnic va rămîne adevărat cîntecul:

«Fie pînea cît de rea,
Tot mai bună-n țara mea.»

Băieșii îl aplaudară, îi fură adînc recunoscători pentru cuvintele acestea, părea că-i liniștea nu numai pentru faptul că nu părăsiseră Vălenii, ci și pentru că își cheltuiau aici în birtul lui Spiridon banii de drum.

Advocatul vorbea, bea, toasta, apoi deodată se liniști, tăcu, privind fix un pahar de vin. Spiridon, cît ce nu mai auzi gura advocatului, tăie repede felii mari de salam, de brînză, le puse într-o farfurie și se grăbi să le așeze naintea advocatului. Acesta, fără să zică ceva, începu să îmbuce, înghiți repede mîncarea și bău cu sete un pahar de vin. Îi trecuse slăbiciunea ca luată cu mîna. Spiridon cunoștea bine, de cîțiva ani încoace, leșinul ce-i venea tot mai des fostului universitar și știa că îi trece îndată ce îmbucă ceva și că putea apoi să chefuiască noaptea întreagă. Mai știa apoi că singur advocatul mai putea să înfiripe chefuri care să țină așa de mult.

Nu se înşelase nici de data asta. Ungurean începu deodată să bea, să cînte, să poruncească «tablă», adică să se deşerteze dintr-una paharele, începu să aranjez «o comandă» ca-n vremile cele bune. Ajunse să toasteze mereu, să cînte chiar *Unde umbreşte darul tău, Mihaile arhanghele*. Fostul universitar se simţea iarăşi «arhanghelul Gavril» de altădată, deşi era prăpădit, bătrîn şi chel. De mult nu se mai auzise în birtul lui Spiridon cîntarea «Arhanghelilor», şi chiar şi crîşmăriţa veni în prag s-o asculte.

Bădicul zîmbea mereu cu bunătate, privind cu mulţumire la oameni. Uneori pocnea din degete şi zicea :

«Lumea asta nu-i a mea,
Ceealaltă nici aşa !»

Nu se înşelase Spiridon : se încinsese un chef care ţinu pînă dimineaţa, cum de mult nu mai fusese în birtul lui.

Fostul universitar nu se mai putea ţine pe picioare cînd, la ziua albă, se hotărî să plece.

De cînd se întorsese din capitală cu Irmuşca, Ungurean nu mai văzu oraşul prin care-şi prăpădi tinereţele. Bătrînul plăti o groază de datorii pe urma lui, pe la birturi, pe la croitori, pe la prăvălii. Vreo doi ani bădicul Ionuţ nu mai avu nici o linişte : mereu îi curgeau provocările de la advocaţii care îl ameninţau cu împrocesuarea. Nu ajunsese să-i plătească cumsecade lui Pruncul cele cinci sute, şi trebui să facă împrumuturi şi mai mari.

Irmuşca stătu în Văleni un an şi jumătate ; apoi, cînd simţi că se apropie tot mai tare sărăcia, îl înduplecă pe advocat într-o dimineaţă de primăvară

să meargă amîndoi la oraș. Aici își pierdu urma, și toate căutările, toate întrebările disperate ale lui Ungurean fură zadarnice. El se întoarse singur acasă, tîrziu în noapte. Cînd îl văzu bădicul întrînd, era încă lîngă un pahar de vin. Îl întrebă rîzînd :

— Ir-Mușca ! *Ul van* Irmușca [1] ?

Atîta învățase și bădicul ungurește într-un an și jumătate.

Cîteva săptămîni se simți un gol în casă, în birtul lui Spiridon chiar. Dar fata aceea fu repede dată uitării, și numai cînd era bădicul beat tun își întreba feciorul, rîzînd :

— Ir-Mușca ! *Ul van* Irmușca ?

Ungurean tînărul rămase în Văleni fără nici o ocupație. Pînă mai ținură băile bune, nu fu pentru el nici o greutate. Dădea rar pe-acasă. Dar de cînd nu se mai făceau chefuri mari, el începuse să îmbătrînească. Uneori atîta amărăciune era întipărită pe fața lui, încît credeai, văzîndu-l, că singurul lui nutremînt sînt drojdii amare. Începuse să regrete anii pierduți, și cum nu erau chefuri dese în care să-și îngroape conștiința, el se dădu la băutura de rachiu, care, în cîțiva ani, făcu din el o arătare vrednică de milă.

Bădicul, mereu în încurcături bănești de la căderea «Arhanghelilor», se îndatora din an în an tot mai tare. Datoriile feciorului îl doborîseră pentru totdeauna ; dar bădicul Ionuț, totuși, sufletește nu părea să se fi schimbat mult. Adevărat că din cît putea nu se lăsa cu capul limpede, ca și mai nainte, și el avea mereu convingerea că băile se vor îmbunătăți cît de curînd. Chiar pentru aceea el nu-și vînduse nici acum partea de la «Arhanghelii», deși baia aceasta era și acum părăsită.

---

[1] Corect : *Hol van 'Irmuska ?* — Unde este Irmușca ? (Mg.)

Cînd ieşiră, în dimineaţa asta, din crîşmă, bădicul se sprijinea de-o parte pe un băieş, de cealaltă parte pe fostul hocman de la «Arhanghelii», Ilarie. Pe drum treceau ţărani în port străin şi se opreau cu toţii naintea unei case de zid, nouă dar mică, abia două camere dacă ar fi putut să aibă. Hocmanul Ilarie tot urmărea pe străinii aceştia cum trec pe lîngă ei şi se opresc mereu la poarta casei celei noi.

— Ce-i aici ? E tîrg, ori ce ? întrebă Ilarie, nemaiîncrezîndu-se în vederea sa şi părîndu-i că-i într-un loc străin.

În loc de răspuns, Ungurean bătrînul întrebă :

— Ce-i azi ? Vineri ?

Ilarie se gîndi un răstimp, apoi răspunse :

— Vineri.

— E zi de bancă. Oamenii vin la bancă, răspunse bădicul.

— Aha ! Zi de bancă, spuse hocmanul.

În clipa asta trecu pe lîngă el băieşul cel tresărit, Nichifor, care nu se schimbase aproape defel ; puse în treacăt degetul pe «advocat» şi zise :

— Asta-i Antihrist !

Apoi trecu, bombănind, înainte.

XX

Casa cea noua naintea căreia se opreau străinii şi destui băieşi din Văleni era zidită aproape de primărie. Spre stradă privea din patru ferestre mijlocii, adăpostite după puternice grilajuri de fier, colorate verde. Frontul n-avea nici o decoraţie, afară de o tablă mare, neagră, bătută sub streaşină, şi pe care se putea citi de departe inscripţia aceasta aurită : *«Arhanghelii», institut de credit şi economii,*

societate pe acții». Cuvîntul cel dintîi din inscripție — «Arhanghelii» — era închegat din slove mari, și el trona singur în șirul întîi; subt el, cuvintele celelalte erau scrise cu caractere cu mult mai mici. Dintre slovele mai mici, unele începeau să fie spălăcite, auritura începu să se ștargă, dar în cuvîntul «Arhanghelii» era așa de bine conservată auritura, încît părea că-i scris de cîteva zile numai.

Oamenii se adunau tot mai mulți naintea porții; cei care veniseră mai devreme ocupaseră cele două bănci lungi, bătute în pămînt de-a lungul păretelui; ceilalți stăteau răzimați în bîte, ori se mișcau încet, de ici pînă colo. Cei mai mulți povesteau, fără nici o voie, spunînd cuvintele rar, făcînd pauze lungi; nu numai în vocea lor, dar și în fețe și în priviri se citea o silă, o neplăcere, ca la toți țăranii care vin să plătească camete, ori să ridice împrumuturi noi.

Dimineața era cețoasă și rece, plină de umezeală, și asta-i făcea pe oameni să fie și mai posomoriți. Abia așteptau să se deschidă banca. Unii dintre țărani veniseră din depărtări destul de mari, porniseră îndată după ce se zări de ziuă de-acasă, și acum erau aproape ceasurile 8. Cei din depărtări își aduseră merinde, și unii dintre ei isprăviră cu prînzul — o bucată de pîne în această zi de vineri — își puseră restul în traiste, cînd pe drum se zări apropiindu-se un om de statură mijlocie, care purta cizme lăcuite și ițari de lînă ca băieșii din Văleni, dar era îmbrăcat cu un roc[1] de piele roșcată, blănit, cu guler de vulpe, și pe cap cu pălărie moale, de pe care lipsea șinorul aurit care se încolăcea de obicei pe pălăriile băieșilor din Văleni. Omul se apropia cu pași mărunți, încercînd să se ferească de ciorofleaca drumu-

[1] *Roc*— un fel de palton scurt, purtat de țărani.

lui. De departe fața lui părea foarte ciudată, un obraz părea mai întunecat, mai mic decît celălalt.

Cît ce-l zăriră, oamenii care așteptau naintea băncii începură să se miște; cei care ședeau pe bănci se ridicară, și cînd omul fu la cîțiva pași de ei, își ridicară cu toții pălăriile.

— Bună dimineața! le răspunse o voce seacă, dar în care tremura un fel de satisfacție.

Satisfacția, mulțumirea se puteau citi însă mai bine din fața omului. Fața aceasta era îngrozitoare: obrazul drept era palid-vinețiu, tăiat de părăiașe adînci; deasupra lui clipea, în licăriri feline, un ochi neodihnit; obrazul stîng era acoperit aproape de o pată vineție, deasupra căreia nu era decît orbita roșie pe care se lăsa mereu geana. Ochiul stîng îi lipsea lui Gheorghe Pruncul în urma nenorocirii din curtea directorului de la «Arhanghelii» cînd acesta îi descărcase pușca în față. Dar din chipul lui pocit, din ochiul drept ce licărea mereu se putea citi o largă satisfacție văzînd mulțimea mare de oameni care venise la banca lui și a notarului Popescu.

El descuie portița curții, întră el întîi, și după el, puhoiul de lume. Descuie una din cele două uși ale băncii și, lăsînd-o deschisă, îi pofti pe oameni înlăuntru. Aceasta era o cameră destul de spațioasă, dar goală-goluță, numai în jurul păreților erau cîteva lavițe. Un aer închis, rece, de mucegai parcă, umplea camera.

— Poftiți și așteptați aici. Numaidecît vine domnul contabil și începem, le zise Gheorghe Pruncul după ce le deschise ușa.

Apoi el descuie ușa a doua și întră singur. În camera asta, mai mică decît aceea unde așteptau oamenii, erau trei mese, o casă «Wertheim» mare, puternică și un dulap. Aici era biroul băncii; la masa de lîngă casa de fier lucra casierul, la cea de

lîngă dulap, contabilul, iar a treia, lîngă fereastră, era rezervată pe sama directorului. Însă masa asta nu era aproape niciodată ocupată. Postul de director și de casier le umplea aceeași persoană, Gheorghe Pruncul, fostul societar de la «Arhanghelii». La început el fusese singurul slujbaș al băncii, încerca să suplinească și pe contabilul, dar la cîteva săptămîni se încurcă și văzu că pentru postul acesta trebuie să-și aducă om calificat. Încercă întîi să se ajute cu feciorul său, cu fostul universitar, însă acesta încurca și mai tare socoțile [1]. Atunci își aduse un contabil cu diplomă, care după două luni își dădu demisia din cauza salarului prea mic. De-atunci se perindară mulți contabili pe la «Arhanghelii», căci directorul nu se învoi să le mărească salarul.

Însă postul de casier nu l-ar fi lăsat Pruncul altuia pentru toata lumea! Nu se încredea în nimeni; el știa cît e de gingaș lucru să umbli cu bani! Cînd se primeau banii pe camete ori în capital, cînd se înapoia restul ori se număra un nou împrumut, cît de ușor se putea să greșească cineva! El știa că după ce-i dai o dată omului un rest mai mare decît i se cuvine — din greșeală — nime nu vine să-ți spună că te-ai păgubit. Și Pruncul știa cît de cu greu se cîștigă și un ban de aramă!

Și cine nu se lăcomește cînd vede bani mulți, grămădiți în casa de fier? Of! Știa bine chiorul ăsta că banu-i ochiul dracului! Sub paza lui era însă în siguranță, căci partea covîrșitoare din ei era partea lui.

El nu voi, la început, să numere banii din casa de fier înaintea contabilului. Zadarnic îi spunea acesta că așa se face pretutindenea la toate băncile, că e necesar să se vadă dacă socoțile consună [2] cu sta-

---

[1] Calculele.

[2] *A consuna* — a fi la fel; a se potrivi.

rea casei. Gheorghe Pruncul se temea să-i descopere cîţi bani are; voia să ştie numai el lucrul acesta şi se gîndea că poate contabilul are gînduri de defraudare.

Abia cînd acela îi puse furios pe masă o coală de hîrtie pe care era indicată suma ce trebuie să se afle în casă, se mai linişti: contabilul ghicise suma! El încă nu era atît de umblat în lucrările de la bancă încît să ştie că contabilul e cheia unui institut de credit. Îşi zise că nu din curiozitate doreşte să-i vadă banii, după ce o dată ştie cîţi are, ci că trebuie să fie ceva la mijloc. Începu să-i numere, şi banii se aflară în ordine pînă-ntr-un filer[1].

Cu anii se deprinse însă cu toate afacerile de bancă aşa de bine, încît ar fi putut umple, cu uşurinţă, postul de contabil. Dar acum nu-l mai ajungeau puterile, clientela se mărise, şi el nu se mai putea dezlipi de casă.

Abia intră Gheorghe Pruncul în biroul băncii, şi numaidecît sosi şi contabilul. Cea dintîi privire contabilul o aruncă spre soba de fier, dar soba era rece.

— Am putea încălzi de-acum, domnule director, zise tînărul punîndu-şi în cuier paltonul şi pălăria şi frecîndu-şi mîinile. E o vreme ticăloasă, şi dacă stai mereu la masă, înlemneşti de frig! adaose îndată, şezînd la masa lui.

Pruncul şedea la casă: nu-l privi, ci răspunse:

— O să facem de-aici încolo; de altfel, azi se va încălzi îndată aici; aşteaptă la vro sută de oameni.

Zicînd aşa, se sculă, se duse la uşa care despărţea cele două camere, o deschise.

— Poftiţi, zise el, dar fără îmbulzeală! Pe rînd, ca la moară!

---

[1] *Filer* — monedă mică, reprezentînd a suta parte dintr-o coroană.

Bucuria îi clipi din ochiul cel sănătos, un zîmbet rînjitor i se revărsă pe față, și cu zîmbetul acesta descuie casa de fier și șezu la masă.

Clienții începură să vină pe rînd, întinzînd contabilului hîrtiile. Condeiul acestuia începu să alerge, și tot alergă pînă la ceasul 1 după prînz. Cu socoteala făcută, clienții treceau la casă. Pruncul arunca o privire repede din ochiul sănătos asupra socotelilor, primea banii, numărîndu-i cu mare atenție și izbind pe tabla de marmoră argintul ce-i dădea, cît de cît, de bănuit.

El își împlinea cu adîncă plăcere slujba asta în fiecare luni, miercuri și vineri, de cinci ani acum. Banca era înființată de șapte ani, dar în anii cei doi dintîi era o singură zi de casă peste săptămînă — vinerea. Clientela din jur era mai puțină pe-atunci, iar băile din Văleni erau încă destul de bune.

La un an după licitarea averii lui Iosif Rodean celor doi tovarăși, lui Pruncul și notarului Popescu, le reuși să vîndă baia «Arhanghelii» la societatea cea străină prin mijlocirea lui Herșcu Heisicovici. Nu o vîndură așa de strălucit după cum credeau, totuși se bucurară că s-au scăpat de ea. În schimb, hotărîră să s-apuce de înființarea băncii cît mai în grabă.

Înființarea băncii «Arhanghelii» fu vestită prin următoarea știre apărută prin gazetele de pe vremuri.

«*Un pas înainte* : Aflăm cu cea mai adîncă satisfacție că în fruntașa comună Văleni s-au pus bazele solide ale unui nou institut romînesc de credit și economii numit „Arhanghelii". Țărănimea noastră din părțile acelea va fi scoasă astfel, prin munca națională a fruntașilor din Văleni, din ghearele cămătarilor străini. Un pas nou s-a făcut pentru consolidarea noastră economică și nu putem să fim de-

cît recunoscători conducătorilor fruntaşi din Văleni că s-au gîndit la opera aceasta de economie naţională, înfiinţînd o nouă citadelă de apărare naţională. De-ar da Dumnezeu ca pilda lor să fie urmată şi de alţii.»

Din anul al patrulea clientela începu să crească în mod neobişnuit. În Văleni tot mai multe băi trebuiau lucrate cu bani luaţi de la bancă; apoi, unii fruntaşi, ca, de pildă, bădicul Ionuţ şi Dochiţa, începură să ridice daterii tot la trei luni, şi chiar mai des. Tot mai multe pămînturi, fînaţe, păduri se intabulau pe banca «Arhanghelii». Din jur începură să vină tot mai mulţi după împrumuturi aici. Era mai aproape, şi camăta nu era mai mare ca la băncile din oraş.

După opt ani abia mai erau trei-patru familii în Văleni care să nu fie îndatorate la «Arhanghelii»

Încetul cu încetul băieşii nu-i mai ziceau lui Pruncul decît «domnule primar», ori «domnule director». El rămase primar definitiv în locul lui Cornean; pe urmă, după ce expirară anii, fu din nou ales, nime nu mai concură faţă de el. Nici nu prea aveau vălenărenii gust de primărie în împrejurările tot mai rele ce se desfăşurau, sărăcind băile, dar nici n-ar fi putut reuşi nimeni faţă cu Pruncul. Notarul Popescu se căsători cu fata lui Pruncul. Fetiţa de care îi zicea diacul Gavril lui Vasile Murăşanu c-ar fi bună de preoteasă ajungîndu-se astfel notărăşiţă. Fostul universitar Pruncul era scriitor în cancelarie în locul lui Bratu.

Adevărat că el nu prea făcea ispravă, lucra foarte greoi, foarte încet. Dar tatăl său era mîngîiat că cel puţin nu mai bate uliţele. Pruncul, tînărul, se părea că luptă din greu să se lase de patima băuturii. Părea că se deşteptase în el ceva din sufletul tatălui său şi începuse să preţuiască bazul. Rar da pe la birt şi se vedea pe el că suferă cumplit din

cauza asta. Poate chiar aici era explicația că lucra așa de greoi. De vreo șapte ani se lupta, și nu s-ar putea spune că și-ar fi învins patima. Cel puțin o dată în lună se abătea la birtul lui Spiridon, și de asta știa apoi tot satul. Căci, în puterea nopții, răcnea pe ulițe că aprinde satul, pălmuia pe cine-i ieșea în drum și... cîte două-trei zile după beția cumplită, nu mai era bun de nimic.

XXI

În curgerea acestor opt ani casa lui Iosif Rodean se învechise. Culoarea verzie a frontului se spălăcise, bătută de ploi, trasă de soare. Nime n-a mai spoit-o pe dinafară în vremea asta. Tencuiala căzuse pe la soclu, cărămizile înroșeau și ici, și colo. Mai în sus, plăci de var se desprinseseră, se vedeau petece sure pe părete. Ferestile erau mereu închise, perdelele trase... întreaga casă părea cufundată într-un somn adînc, părea părăsită. Rar, cînd duruia vreo căruță pe drum, pe dinaintea ferestilor, se desfăcea vreo perdea și lăsa să se vadă două spectre, două capete de femei, palide, îmbătrînite... cu privirile neliniștite. Dar se retrăgeau repede după perdelele care se îmbinau din nou. Nime n-ar fi putut cunoaște în cele două fețe de mort pe Eugenia și pe Octavia.

Ele își petreceau ziua întreagă în casă ; treceau luni întregi pînă ce le zărea cineva pe uliță. Chiar atunci treceau repede pînă la poștă, pînă la prăvălie, cu fețele ascunse în lungi năframe, cu ochii pironiți în pămînt. Se fereau atît de tare de oameni, încît nici nu răspundeau la salutul băieșilor, al femeilor, ci se furișau ca niște umbre.

Era un adevărat chin pe ele să iasă din curtea fostului director de la «Arhanghelii». Oricît se fereau însă de privirile oamenilor, oricît se ascundeau, băieşii, femeile rămîneau mirate în urma lor, cutremurate de un fior. În lumina zilei feţele lor erau uscate şi îmbătrînite, nemişcate. Numai liniile răutăţii, ale pizmei li se săpară adînc în jurul gurii, de-a lungul obrajilor. Liniile acestea nu dispăreau nici chiar cînd ieşeau pe uliţă şi erau preocupate de un singur gînd : să nu le vadă nimeni.

De altfel, ieşeau din casă numai în sila cea mai mare, cînd n-aveau pe cine să trimită pînă la prăvălie, pînă la poştă Şi asta se întîmpla de cîte ori mama lor, Marina, era bolnavă.

Cele două neveste nu putură trăi la sora lor Maria, soţia doctorului Vraciu, unde merseseră după catastrofa din 25 faur. Fericirea ce-o vedeau în jurul lor le muşca necurmat din inimă. Urau şi pe Maria, şi pe doctorul, şi pe copiii lor,şi pe Elenuţa, care era acolo. Se întorseseră, după cîteva săptămîni, iarăşi în Văleni şi se închiseseră în casă. La vreo trei luni după examenul din Gureni se făcu nunta lui Vasile cu Elenuţa. Tinerii se mutară în noua parohie, în Teleguţa, şi numaidecît Elenuţa invită pe cele două surori să meargă la ea, să vadă satul, casa, să rămînă acolo cît vor voi. Dar cele două surori rupseră în mici bucăţele epistola Elenuţei şi n-o învredniciră de nici un răspuns.

În toamnă se căsători şi Ghiţă cu domnişoara Laura, fata popii din Gureni. Surorile nu luară parte nici la ospăţul acesta, ci, cînd, cu patru săptămîni mai tîrziu. Ghiţă le invită la el, îi împliniră dorinţa.

Dar după două luni se întoarseră în Văleni : fericirea, giugiulirile, sărutările celor doi tineri le înnebuneau.

Și Ghiță, și Elenuța, și Maria încercară în multe rînduri, în cursul anilor, să le înduplece a se muta la ei. Dar cele două fete nici nu le mulțumeau cel puțin pentru invitare. De la o vreme ele nici nu mai citeau scrisorile ce le veneau de la acești trei, ci le rupeau cu înverșunare îndată ce cunoșteau slova.

Astfel, ele rămaseră în Văleni, cu sufletul tot mai pustiu și tot mai înghețat, cum tot mai pustii erau, din an în an, și casa și curtea lor. Cei doi advocați divorțaseră de mult de ele, trecuseră de mult peste incidentul cu «partida nenorocită», se căsătoriseră cu alte fete și trăiau mulțumiți.

Eugenia și Octavia începură să cărunțească, nasul li se lungi, umerii obrajilor împungeau, bărbia li se ascuțise, erau o adevărată spaimă de fiecare zi pentru biata Marina, care mai mult se tîra decît umbla din bucătărie pînă-n casă. Nu mai ținea nici o slujnică, nu era nici un străin în casă. Aveau o vacă, de care îngrijea Marina. Ea pregătea mîncarea, ea aducea apă, ea spăla, ea tîrguia, ea făcea totul acasă. Se îngîrbovise, albise aproape de tot. În gură nu-i mai rămăseseră decît doi colți deasupra. Cînd se tîra, părea că are în fiecare clipă lipsă de sprijin, să nu cadă.

Dar lucrul ce-l avea de făcut nu însemna pentru ea nimic. Firea de țărancă, obișnuită cu strapațele[1] trupești, cu munca, se deșteptase în ea cu cea din urmă deznădejde și, cît de încet, tot isprăvea de ce se apuca. Dar cînd zărea pe cele două umbre, oricît se obișnuise cu ele, se clătina, părea c-o bate un vînt de spaimă. Atunci se oprea, își făcea o cruce largă și zicea :

— Doamne, nu ne lăsa, sfîntă Maică Precestă!

---

[1] *Strapaț* — osteneală.

compătimeau, fericirea li se tulbura de cîte ori își aduceau aminte de el. Dar părea că tot mai mult suferă pentru biata Marina, care nu se putea mișca de acasă nici pe o zi, oricît ar fi dorit să-și vadă uneori copiii și nepoții.

Ei făceau deci ceea ce puteau: îi trimiteau Marinei bani din belșug, căci Iosif Rodean, afară de casă, nu mai avea nimic, îi scriau scrisori de îmbărbătare și, cît puteau de des, veneau s-o cerceteze.

Fostul director de la «Arhanghelii» se purta foarte liniștit; băieșii îi dădeau și-acum binețe, copiii nu se temeau de el

În satul întreg un singur om se umplea de spaimă îndată ce-l zărea pe moșul cu barbă albă: Gheorghe Pruncul, directorul și casierul de la banca «Arhanghelii».

El îl înconjura și fugea de bătrîn, deși acesta nici nu părea să-l mai vadă ori să-și aducă aminte de fostul tovarăș de la «Arhanghelii».

*

Numele de «Arhanghelii» iar ajunsese vestit în jurul întreg, dar acum, rostindu-l, nime nu se mai gîndea la vestita mină de odinioară, ci la «casa de păstrare. societate pe acții în Văleni». Banca arăta, din an în an, profit tot mai mare, se impunea ca un factor economic tot mai puternic, și în anul al zecelea de existență, după ultimul bilanț, deși își urcase fondul de rezervă la suma capitalului începător, împărțea cea mai mare dividendă între toate băncile romînești.

Redactor responsabil : Bîrlă Aurelia.
Tehnoredactor : Tudor Ion.

Dat la cules 29.06.1962. Bun de tipar 20.08.1962. Apărut 1962. Tiraj 50.145 ex. broşate. Hîrtie tipar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli editoriale 12,32. Coli tipar 8,25. A. nr. 0587/1962. C.Z. pentru bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—31.

Tiparul executat sub comanda nr. 20.699, la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii 1, Bucureşti — R.P.R.

